

Definitief rapport vóór opmaak en met gecomprimeerde afbeeldingen (07-11-2018)

MUSEUM PRINSENHOF
Sint Agathaplein 1
Delft

Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling

BBA

BUREAU

VOOR

BOUWHISTORIE

EN

ARCHITECTUURGESCHIEDENIS

V.O.F.

Vondellaan 102 3521 GH Utrecht

INHOUD

VOORWOORD	5
OVERZICHT OBJECT	8
HISTORIE	17
WESTELIJK VAN DE OUDE KERK	19
ONTSTAAN ST.-AGATHAKLOOSTER	21
STADSBRAND VAN 1536	23
GEBOUWEN VAN HET KLOOSTER	25
REDUCTIE VAN DELFT	29
PRINSENHOF NA WILLEM I	31
ACHTTTIENDE EEUW	34
BEGIN NEGENTIENDE EEUW	37
HISTORISCHE ZAAL	40
RESTAURATIE LANSDORP	48
N. LANSDORP	63
STEDELIJK MUSEUM	64
PRINSENTUIN	70
VERGELIJKING	73
BESCHRIJVING EN ANALYSE	75
PLATTEGRONDEN	75
LEESWIJZER	78
BOUWDEEL 1 (SCHOOLSTRAAT 1-3)	79
Exterieur	79
Interieur	81
BOUWDEEL 2 (SCHOOLSTRAAT 7)	82
Exterieur	82
Interieur	85
BOUWDEEL 3	93
Exterieur	93
Interieur	94
BOUWDEEL 4	96
Exterieur	97
Interieur	100
TUSSENLIID MET TRAPPENHUIS	106
Exterieur	106
Interieur	107
BOUWDEEL 5	109
Exterieur	109
Interieur	111
BOUWDEEL 6	117
Exterieur	117
Interieur	119
BOUWDEEL 7	122
Exterieur	122
Interieur	124
BOUWDEEL 8	130
Exterieur	131
Interieur	132
BOUWDEEL 9	139
Exterieur	140

Interieur	141
BOUWDEEL 10	147
Exterieur	147
Interieur	149
BOUWDEEL 11 EN BOUWDEEL WAALSE KERK	154
Bouwdeel 11 (lakenhal en nonnengalerij/beeldenzaal)	155
Waalse Kerk	161
CONSISTORIE	167
Exterieur	167
Interieur	170
BOUWDEEL 12	175
KAPCONSTRUCTIES	176
Kapconstructie bouwdeel 4	176
Kapconstructie bouwdeel 8	178
Kapconstructie bouwdeel 11 en Waalse Kerk	181
Kapconstructie bouwdeel 3	183
Kapconstructie bouwdeel 9	184
Kapconstructie bouwdeel 7	185
Kapconstructie bouwdeel 1 en 2	186
Kapconstructie bouwdeel 5	187
Kapconstructie bouwdeel 6 en consistorie	188
FASERINGSTEKENINGEN	190
WAARDESTELLING	192
LEESWIJZER	192
BESCHERMINGSWIJZEN	193
CULTUURHISTORISCHE WAARDERING (CONTEXTUELE WAARDESTELLING)	193
Algemene historische waarden	194
Ensemblewaarden	194
Architectuur- en bouwhistorische waarden	194
Gaafheid en zeldzaamheid	194
MONUMENTWAARDEN (INTERNE WAARDESTELLING)	194
Bouwmassa	195
Gevels en afwerking exterieur	195
Constructie	199
Indeling en afwerking interieur algemeen	200
Indeling en afwerking interieur kerk	200
Indeling en afwerking interieur kloostervleugels	201
Indeling en afwerking	202
WAARDESTELLINGSTEKENINGEN	203
AANDACHTSPUNTEN	205
1. De kelders, met name die aansluitend op de westelijke binnenplaats	205
2. De zolders en kapconstructies van de Schoolstraatvleugel	206
3. Het bouwdeel in de Prinsentuin, met aandacht voor de vroegere functie(s) daarvan	206
4. De dubbelhoge galerij tegen de westzijde van de kerk	206
5. Interieur en interieuronderdelen van de kerk	207
6. De aansluiting van het koor van de kerk op de consistorie in combinatie met de vleugel aan de Oude Delft	207
7. De binnenste poort tegen de zuidkant van de kerk	208
SAMENVATTING	212
TREFWOORDEN	214
BRONNEN EN LITERATUUR	215
LITERATUUR	215

BRONNEN	216
VERANTWOORDING ARCHIEF- EN DOCUMENTATIEONDERZOEK	217
BIJLAGE 1 REDENGEVENDE OMSCHRIJVING RIJKSMONUMENT NR. 12029 ST. AGATHAKLOOSTER	220
BIJLAGE 2 REDENGEVENDE OMSCHRIJVING RIJKSMONUMENT NR. 12028 WAALSE KERK	222
BIJLAGE 2 DENDROCHRONOLOGISCH ONDERZOEK KAPPEN	223
COLOFON	224

VOORWOORD

Museum Prinsenhof

Midden in de binnenstad van Delft bevindt zich aan de Oude Delft, recht tegenover de Oude Kerk, het voormalige klooster van Sint Agatha dat sinds 1948 geheel in gebruik is als Museum Prinsenhof. Het complex is gelegen aan de Oude Delft en liep oorspronkelijk door tot aan de huidige Phoenixstraat. Het heeft als noordelijke begrenzing de Schoolstraat. Aan de zuidzijde is over het terrein het Sint Agathaplein aangelegd. Oorspronkelijk behoorden ook gebouwen aan de zuidzijde van dit plein tot het complex, maar echter niet tot het museumdeel.

Het museumdeel van het Prinsenhof bestaat volgens de Basisregistratie Adressen en Gebouwen uit twee afzonderlijke delen en wel het kloosterdeel, inclusief Waalse Kerk, met als adressen Oude Delft 181, 183b, 185 en Sint Agathaplein 1.¹ Daarnaast bestaat er een deel in de vorm van de Schoolstraatvleugel met als adressen Schoolstraat 1, 3, 5 en 11.² Beide delen samen vormen het onderwerp van dit onderzoek.³

Het museumcomplex bestaat kadastraal gezien uit acht percelen (afb. 1c). Voor het kloosterdeel zijn dit *Delft sectie C* de kadastrale percelen: C3820 (de kloostervleugels), C3821 (de huidige Waalse Kerk) en C3822 (de voormalige lakenhal). De Schoolstraatvleugel bestaat uit vijf percelen: C3416 (de Historische Zaal), C3415 (de keuken), C3061, C3736 (kantoorgedeelte) en C4222 (woninggedeelte).

Rijksmonument

Het museumcomplex is in 1967 als geheel aangewezen als twee rijksmonumenten en wel onder nummer 12029 (museumcomplex) (Bijlage 1) en nummer 12028 (Waalse Kerk) (Bijlage 2). De kerk is in de beschrijving aangeduid als Oude Delft bij 177 (maar moet zijn Oude Delft 181).

De redengevende omschrijving van het kloosterdeel is ruimer van aard en omvang. Ze omvat tien adressen en acht kadastrumnummers. In de monumentbeschrijving zijn namelijk ook de panden aan de zuidzijde van het Sint Agathaplein inbegrepen: Oude Delft 177⁴, Sint Agathaplein 3 en 4.⁵ Voor het museumdeel worden de adressen Oude Delft 185a aangehouden (moet zijn Oude Delft 183b) en Schoolstraat 1, 3, 5, 5a, 7, 9 en 11.⁶ In dit onderzoek wordt het deel van het rijksmonument aan de zuidzijde van het Sint Agathaplein niet in beschouwing genomen.

Onderzoek

In verband met de voorgenomen renovatie/verbouwing van het gebouwencomplex, waarvoor een ruimtelijke ontwikkelingsvisie werd opgesteld door bureau *Merk X*⁷, is in opdracht van de gemeente

¹ Met als vervallen adressen: Oude Delft 179 en 183a en Schoolstraat 7.

² Met als vervallen adres: Schoolstraat 9.

³ De begane grond van de dubbele woning aan de Schoolstraat 1-3 is in eerste instantie niet meegenomen; echter wel de kapconstructie van dit deel. De woning Oude Delft 177, die zich deels boven de poort met de huidige ingang van het museum bevindt, is eveneens in eerste instantie niet meegenomen.

⁴ In de administratieve gegevens van de redengevende omschrijving genoemd als Oude Delft 173, maar bedoeld is een deel van wat volgens de BAG Oude Delft 171-177 is, inclusief Sint Agathaplein 2-2a (perceel C4223; in de redengeving nog aangeduid als de percelen C1122 en C1123).

⁵ Respectievelijk de percelen C4384 en C4383 (in de redengevende beschrijving nog C4062). In de administratieve gegevens van de redengevende beschrijving wordt ook Phoenixstraat 42 genoemd, maar dat pand is in 1985 gebouwd. Mogelijk wordt daarmee het aan die zijde van het plein afsluitende achttiende-eeuwse hek bedoeld (maar dat is in de redengevende beschrijving niet genoemd). In feite behoort ook het plein zelf, C4384, tot het complex omdat hier later een deel van de museumtuin is gelegen.

⁶ Van de bijbehorende percelen worden C3735 en C4222 niet in de administratieve gegevens van de redengevende beschrijving genoemd.

⁷ Merk X architecten 2017.

Delft door het Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA) in Utrecht een bouwhistorische opname op hoofdlijnen met waardestelling gemaakt.⁸

Om uiteindelijk een gefundeerde beslissing te kunnen nemen, heeft de gemeenteraad van Delft besloten tot een nadere uitwerking voor drie scenario's (1. Alleen urgente verbeteringen; 2. Besparing visie; 3. Volledige visie). Van bijzonder belang daarbij wordt gevonden de uitvoerbaarheid van de ruimtelijke ontwikkelingsvisie vanuit het perspectief van de bouwhistorische waarden van het monumentale museumcomplex.

Al in het voortraject is aandacht besteed aan de bouwhistorische aspecten, maar om tot een totaalbeeld te kunnen komen van het geheel en de in het geding zijnde waarden, werd een complete en onafhankelijke toetsing van de voorgestelde ingrepen in het licht van de aanwezige bouwhistorische waarden nodig geacht. Daartoe is dit rapport bedoeld.

Parallel aan het benodigde veldwerk is documentatie- en archiefonderzoek gedaan naar de restauratiegeschiedenis van het complex, meer in het bijzonder de ingrijpende restauratie in de jaren 1936-1962 onder leiding van architect Lansdorp, maar ook naar de veranderingen en aanpassingen van eerdere en latere datum.

Bij het bouwhistorisch onderzoek zelf zijn het exterieur, de constructieve onderdelen van het casco, het interieur en afwerking van de gebouwen onderzocht, beschreven en geanalyseerd. Daarbij is het van belang om te onderstrepen dat het hier gaat om een gebouwencomplex dat nog geheel in gebruik is als museum, waardoor veel bouwsporen op dit moment niet zichtbaar zijn vanwege afwerkingslagen.

Waardestelling

De analyse, waarin de resultaten van het documentatieonderzoek en de historische context zijn verwerkt, heeft geresulteerd in een waardestelling. Deze waardestelling is tweeledig. Ten eerste is een korte contextuele waardestelling gemaakt van het complex in vergelijking met andere Nederlandse voorbeelden uit die tijd. Dit biedt inzicht in de bijzonderheid of algemeenheid van de vormgeving, het gebruik en de toegepaste materialen en constructies.

Daarnaast is een interne waardestelling gemaakt, waarin de afzonderlijke onderdelen van de gebouwen worden gewaardeerd. Deze waardering gaat vergezeld van waarderingstekeningen. Doel daarvan is om het exterieur en het interieur op onderdelen te waarderen en daarmee inzichtelijk te maken waar vanuit bouwhistorisch historisch oogpunt de beperkingen dan wel de kansen liggen voor aanpassingen ten behoeve van toekomstig gebruik.

Aandachtspunten

Na een bouwhistorische opname op hoofdlijnen (verkenning) met waardestelling van het gehele complex is vervolgens, vanuit dit complete beeld, gericht ingezoomd en wat betreft de bouwhistorische aspecten beschouwd in relatie tot de voorgestelde ingrepen voor het complex.⁹ Het gaat hierbij om de volgende aandachtspunten:

1. De kelders, met name die aansluitend op de westelijke binnenplaats
2. De zolders en kapconstructies van de Schoolstraatvleugel
3. Het bouwdeel in de Prinsentuin, met aandacht voor de vroegere functie(s)
4. De dubbelhoge galerij tegen de westzijde van de kerk

⁸ Volgens de offerte d.d. 28 februari 2018, goedgekeurd 9 maart 2018.

⁹ Naar aanleiding van de bespreking van het conceptrapport op 23 april 2018 is ter plekke nader naar enkele van deze aandachtspunten gekeken. Ten behoeve van dit rapport zijn tijdens de conceptbespreking geen verdere deelonderzoeken, dan wel kleurverkenningen nodig bevonden. Wel is afgesproken om dendrochronologisch onderzoek op een drietal kappen uit te voeren. De resultaten daarvan zijn in dit rapport verwerkt.

5. Interieur en interieuronderdelen van de kerk
6. De aansluiting van het koor van de kerk op de consistorie in combinatie met de vleugel aan de Oude Delft
7. De binnenste poort tegen de zuidkant van de kerk.

Rapportage

De rapportage is opgesteld in overeenstemming met de *Richtlijnen Bouwhistorisch Onderzoek, Lezen en analyseren van cultuurhistorisch erfgoed* (Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en Rijksgebouwendienst, 2009).

De volgens deze richtlijnen opgestelde waardestelling met de bijbehorende waardestellingsrepresentatietekeningen is wat inmiddels een *statische waardestelling* genoemd wordt. Dit vanwege het feit dat ze als een nulmeting uitsluitend de monumentwaarden van de huidige situatie in ogenschouw neemt en in principe geen voorstellen voor toekomstige aanpassing beoogt.¹⁰ De verslaglegging in dit rapport berust op een bezoek aan het complex (19 maart, 3 april en 30 april) en de daaruit volgende analyse. Het onderzoek ter plaatse bestond uit visuele waarnemingen van de in het zicht zijnde onderdelen. Het veldwerk werd uitgevoerd door drs. S.G. van Ginkel-Meester en dr. ing. R. Stenvert, de verslaglegging is door beiden uitgevoerd. Voor de kapconstructie is hulp verkregen van BBA-collega dr. ing. C.J. Kolman.

Onze bijzondere dank gaat uit naar de medewerkers van het museum: Rik Köhler, Henk Mathoera, Jack van der Goot en Eric van Dam voor de begeleiding en Hein Schouwenaars en Gertjan van der Harst van de gemeente Delft.

In de beschrijving wordt de gevel aan de Oude Delft als oostgevel beschreven.

Ronald Stenvert
Saskia van Ginkel-Meester
Utrecht, mei/oktober 2018

¹⁰ In wat inmiddels wel een *dynamische waardestelling* wordt genoemd, wordt op basis van de *statische waardestelling* suggesties gedaan ten aanzien van ontwikkelingsruimtes en transformatierichtingen. Het maken van een dergelijke *dynamische waardestelling* valt buiten deze opdracht.

OVERZICHT OBJECT

Het *Museum Prinsenhof* heeft zijn oorsprong in het St.-Agathaklooster dat begin vijftiende eeuw op deze plek werd gesticht. De vleugel aan de zuidzijde van het huidige Sint Agathaplein (nrs. 3, 3a, 4) behoorde tot het klooster; deze maakt geen deel uit van het museum en blijft daarom buiten beschouwing. Tussen die beide delen ligt een steeg met twee verbindingsdelen, beide voorzien van een onderdoorgang.

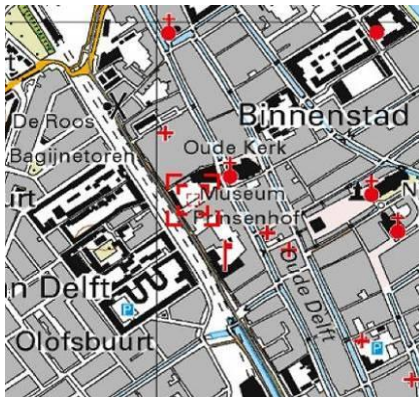
Het kloostercomplex bestaat uit een lange vleugel aan de Schoolstraat (bouwdelen 1-5) met haaks daarop aan de Oude Delft een vleugel (bouwdeel 6). De zuidvleugel wordt gevormd door de voormalige kloosterkerk met narthex aan de voorzijde (kerk en bouwdelen 10 en 11) met haaks daarop de kapittelzaal met tussenlid (bouwdeel 8). Tegen de kerk zit het bouwdeel 9. De oorspronkelijke kloosterhof wordt door midden gedeeld door een kloostervleugel (bouwdeel 7) met westelijk daarvan de tweede binnenplaats en oostelijk de voormalige voorplaats (of kruidentuin) die inmiddels grotendeels is overkapt (bouwdeel 12). Westelijk van het kloostercomplex ligt de zogeheten Prinsentuin.

Het klooster werd begin veertiende eeuw gesticht als onderkomen van de zusters die de franciscaner kloosterorde aannamen (tertiarissen). De kern van het St.-Agathaklooster werd gevormd door de kloosterkerk. In 1467-1471 werd de kerk vergroot tot zijn huidige vorm met een nonnengalerij en tegen het koor een overwelfde sacristie (later consistorie). Aan de voorzijde daarvan staat een narthex, bestaande uit twee overwelfde galerijen boven elkaar. Aan de noordzijde sluit haaks op de kerk de kapittelzaal aan. De zusters zelf woonden in de vleugel aan de Schoolstraat. Rond 1525 verrees de vleugel aan de Oude Delft en na herbouw na de stadsbrand van 1536 in het kloosterhof een extra vleugel met daarin de librerie. In zijn bloeitijd huisvestte het klooster 125 zusters.

In 1572 werd Delft Staats en daarmee eindigde de kloosterperiode. Het logementsdeel van het gebouw werd door de stad ter beschikking gesteld aan Willem van Oranje. Men bouwde daarvoor een nieuw deel met bordestrap. Daar werd Willem in 1584 doodgeschoten.

Sindsdien zijn de diverse delen van het gebouw voor verschillende functies gebruikt, waaronder als laken- en saaihal. Een deel werd ingericht tot Kamer van Charitate, waarvan onder meer de oude broodbakkerij resteert (bouwdeel 3). De grote zaal (bouwdeel 4) werd in 1688 verfraaid, de regentenkamer in 1761 en de consistorie van de Waalse Kerk in 1770. In 1774-1775 vernieuwde men de gevel aan de Oude Delft ten behoeve van de vestiging van de Latijnse School. Eind achttiende eeuw kwam het klooster steeds meer als kazerne in gebruik. Naar aanleiding van de herdenking van de 300ste sterfdag van Willem van Oranje volgde een restauratie van de Historische Zaal met aangrenzende Moordhal. Dit zo ontstane kleine museum kreeg in 1904-1905 uitbreiding op de verdieping in de vorm van een Gemeentemuseum. Pas in 1927 vertrokken de laatste militairen. Enige jaren later kon een grootscheepse restauratie plaats vinden; eerst van het kloosterdeel gevolgd door het deel van de Waalse Kerk. In 1948 opende *Museum Prinsenhof* haar deuren. Overkapping van de eerste binnenplaats van het museum volgde in 1996. Sinds 2014 is de Waalse Kerk een integraal onderdeel van het museum geworden.

[1a-21]

1a Omgevingskaart van Het Prinsenhof, Sint Agathaplein 1, Delft. Het object bevindt zich binnen het rode kader centraal op de kaart. De kaart is noordgericht. (Herkomst: www.kadaster.nl)

1b Satellietfoto van Het Prinsenhof met de directe omgeving. De foto is noordgericht. (Herkomst: www.google.nl/maps)

1c De huidige kadastrale situatie. Het complex omvat de volgende percelen van de kadastrale gemeente Delft, sectie C: 3820, 3821, 3822, 3415, 3416, 3061, 3736 en 4222. Het Sint Agathaplein is perceel 4384. (Herkomst: www.kadaster.nl)

2 Plattegrond van het complex met daarin aangegeven de afzonderlijke bouwdelen. (Tekening rs)

3 Het Prinsenhof, gezien vanuit de Prinsentuin, met links de kapittelzaal (bouwdeel 8) en rechts de narthex (bouwdeel 10).

4 De kruisgang op de begane grond van de narthex (bouwdeel 10) met rechts de toegang tot de lakenhal (bouwdeel 11).

5 De steeg tussen de Waalse Kerk en de aangrenzende bebouwing, gezien richting het Sint Agathaplein.

6 Het interieur van de Waalse Kerk richting het koor, gezien vanaf de orgelgalerij.

7 Het interieur van de voormalige sacristie, later de consistoriekamer van de Waalse Kerk.

8 Detail doorgang naar de Oude Delft naast de sacristie met laatgotische console en kruisribgewelf.

9 De gebouwen van het Prinsenhof, gezien naar het noorden, met op de achtergrond de wat hoger uitstekende vleugel met daarin de Historische Zaal (bouwdeel 4) en haaks daarop de voormalige broodbakkerij (bouwdeel 3). Rechts de kapittelzaal (bouwdeel 8).

10 Gezicht op bouwdeel 4 met op de begane grond de Historische Zaal.

11 Het trappenhuis naast de Historische Zaal met in de muur de kogelgaten van de aanslag.

12 Bouwdeel 5 op de hoek van de Oude Delft en de Schoolstraat met zijn in 1775 aan de voorzijde vernieuwde gevel.

13 Het zandstenen poortje van de saaihal uit 1658 aan de Oude Delft, in 1775 aangepast en herplaatst.

14 Het ingangspoortje naar de Kamer van Charitate aan de Schoolstraat (bouwdeel 2) met daarboven het beeld van Charitas uit 1614.

15 De regentenkamer van de Kamer van Charitate, met links de deur naar de versterkte (archieff)kamer.

16 De kelder in bouwdeel 4 onder de Historische Zaal met rij zuilen waarop gordelbogen.

17 Deel van de Historische Zaal, momenteel ingericht voor tijdelijke tentoonstellingen (met afgetimmerde schouw).

18 De oude zaal van het Gemeentemuseum, slaapzaal genoemd, boven de Historische Zaal.

19 Deel van de imposante kap met drie gestapelde jukken en een nokgebint in bouwdeel 4 boven de Historische Zaal.

20 De gereconstrueerde gevel (bouwdeel 9) met traptoren, gezien vanuit de Tweede (westelijke) binnenplaats.

21 De overkapping van de voorplaats (of kruidentuin) uit 1996, gezien naar bouwdeel 5.

HISTORIE

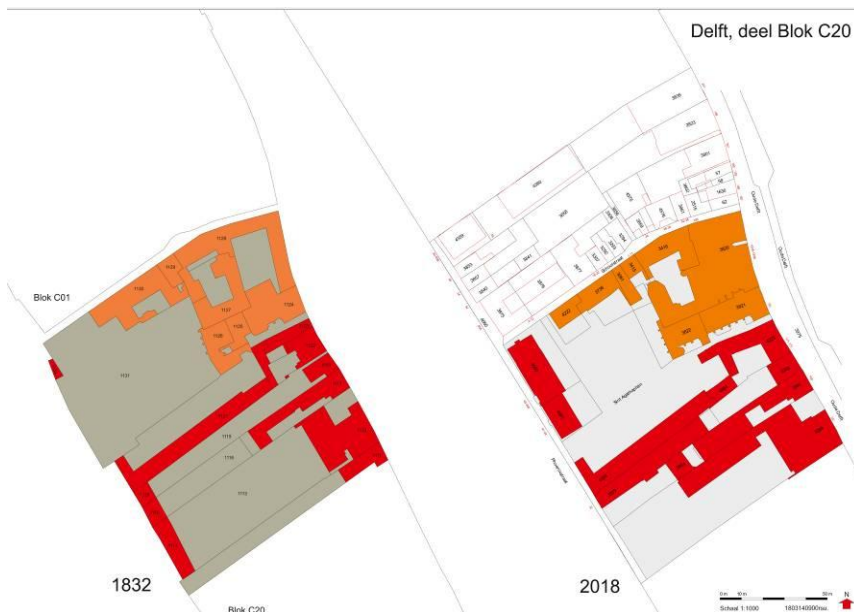
De stad Delft is ontstaan op een kreekrug van de later dichtgeslibde vloedgeul de Gantel. De Schie, een natuurlijke waterloop aan de zuidzijde, die uitkwam in de Maasmond, werd in fasen gekanaliseerd en vervolgens als de ‘Delf’ (of Delftse Vliet) naar het noorden toe verlengd. De (Oude) Delf(t) vormde de ruggengraat van een gebied ontgonnen tussen 985 en de tweede helft van de elfde eeuw. In dit gebied stichtte de Graaf van Holland, waarschijnlijk Floris I (ca. 1025-1061) of zijn zoon Dirk V (1054-1091), een hof ter plaatse van het huidige stadhuis.

Aan de oostzijde van de Oude Delft verschenen midden twaalfde eeuw op de relatief hoger gelegen gronden de eerste boerderijen. Parallel aan de Oude Delft werd rond 1200 de Nieuwe Delft gegraven (Lange Geer, Koornmarkt, Wijnhaven, Voorstraat). De daarbij vrijkomende klei werd gebruikt om het gebied tussen beide grachten terpsgewijs te verhogen. Gaandeweg ontwikkelde zich dit tot een langgerekte terp (‘Langwurt’).¹¹

Delft kreeg in 1246 stadsrechten van graaf Willem II (1227-1256). Het rechtsgebied werd in 1268 aan de westzijde uitgebreid met een gebied tussen Oude Delft en Westvest. Schuin door dit orthogonale patroon - en een oude Gantelarm volgend - groef men rond 1300 het Oosteinde. In 1347 volgde een kleine uitbreiding in het noorden. In 1355 werden twee gebieden toegevoegd, een klein gebied in het zuidwesten en een aanzienlijk gebied in het oosten. Daarmee kreeg de stad de kenmerkende plattegrond die tot in de negentiende eeuw zou blijven bestaan.

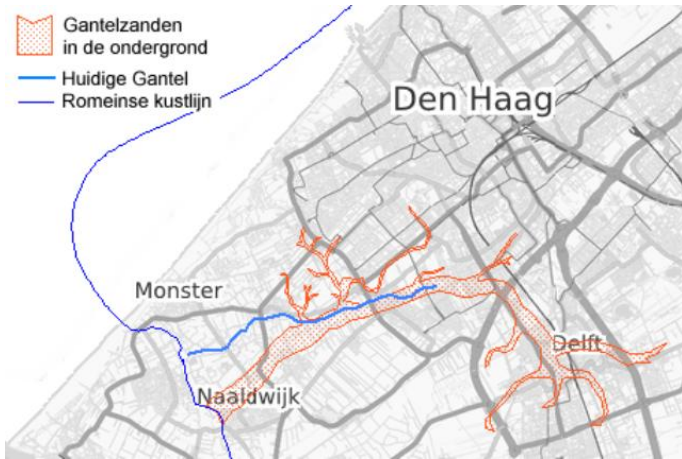
Nadat graaf Albrecht van Beieren (1336-1404) tijdens de strijd tussen Hoeken en Kabeljauwen de stad in 1359 had ingenomen, moesten de verdedigingswerken worden ontmanteld. Pas in 1394 werd de bouw van poorten weer toegestaan. In 1436 schonk Philips de Goede (1396-1467) het grafelijke hof met Markt en omgeving aan de stad. Hij stimuleerde de bouw van de stadsmuur en de verbetering van haven en vaart. Een stadsbrand in 1536 vernielde het grootste deel van de stad; alleen het zuidoostelijke deel bleef gespaard. In 1572 werd Delft staats en van 1580 tot zijn dood in 1584 resideerde Willem van Oranje (1533-1584) in het voormalige St.-Agathaklooster (Prinsenhof).

[22-26]

22 Kadastertekening van een deel van bouwblok C20 met links de situatie in 1832 en rechts in 2018. (Herkomst: www.kadaster.nl; bewerking rs)

¹¹ Van der Gaag 2015, 15.

23 Tekening van de stroomrug van de Gantel tussen Naaldwijk en Delft. (Herkomst: www.nl.wikipedia.org/wiki/Gantel)

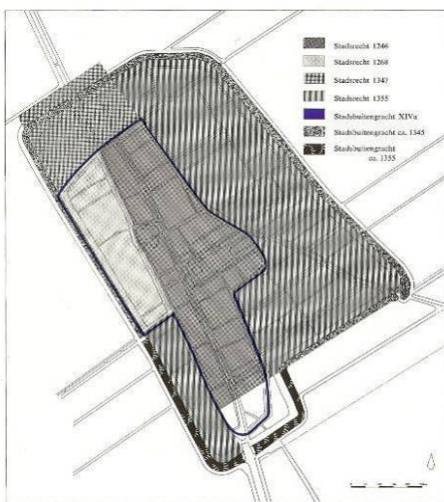
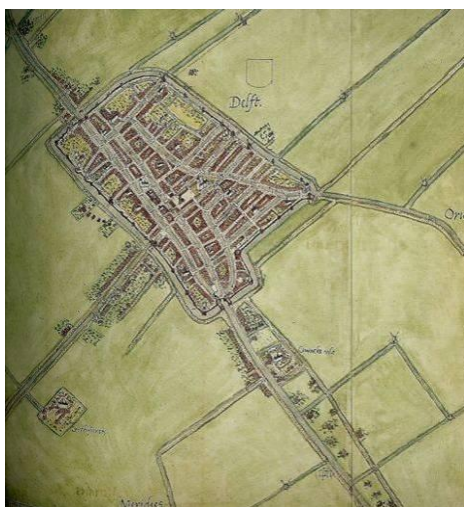
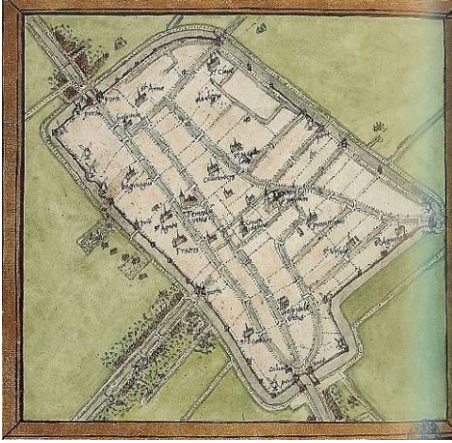

Abb. 4. Uitsluiting van het stedelijke rechtsgebied tot ca. 1355. Schaal 1 : 10.000

24 Fasen van uitbreidingen van de stedelijke rechtsgebieden in de dertiende en veertiende eeuw. (Herkomst: Visser 1967, 12)

25 Plattegrond van Delft door Jacob van Deventer uit 1556-1557. (Herkomst: Rutte 2018, 323)

26 Bijkaart van de plattegrond van Delft met daarop de namen van de belangrijkste gebouwen door Jacob van Deventer. (Herkomst: Rutte 2018, 322)

Westelijk van de Oude Kerk

Voor de prille nederzetting Delft was de stichting van de Oude Kerk van groot belang. Bij opgravingen daar zijn fundamentresten gevonden van een eerste tufstenen kerk uit het laatste kwart van de elfde eeuw. Deze kerk werd een eeuw later vervangen door een nieuwe eenbeukige tufstenen kerk, ongeveer ter plaatse het huidige middenschip. Rond 1240 vergrootte men deze kerk met twee zijbeuken, die daarna St.-Bartholomeuskerk werd genoemd. Rond 1325 moet men met de bouw van de toren zijn begonnen.¹²

Het gebied ten oosten van de Oude Delft met daarin de Oude Kerk en verder zuidelijk het Grafelijk hof (stadhuis en markt) behoorde tot het deel van de stad dat in 1246 stadsrecht kreeg. Het gebied westelijk van de Oude Delft tussen de Dirk Langenstraat in het noorden en de Binnenwatersloot in het zuiden kreeg aansluitend in 1268 stadsrecht. In dit deel werd aan de noordzijde in 1286 het Bagijnenhof gesticht.

Uit het tijnsregister van 1363 blijkt het St.-Agathaklooster nog niet op zijn latere plek aanwezig, wel in het register van 1461-1465.¹³ Op basis van het tijnsregister van 1363 kon Raue een indicatie geven voor een reconstructie van het gebied tussen de Schoolstraat aan de noordzijde en het Huyterhuis aan de zuidzijde (dat zich later ontwikkelde tot het Gemeenlandshuis van Delfland). Ter plaatse van het latere klooster bevonden zich oorspronkelijk zes even brede erven haaks staand op de Oude Delft, die aan de achterzijde doorliepen tot aan een oude bedding van de Delf.¹⁴ Zuidelijk daarvan lagen nog twee ongeveer even brede, maar minder diepe, percelen.

Bij de opgravingen ten behoeve van de overkapping van de kruidentuin in 1995 werd duidelijk dat het oorspronkelijke maaiveld ter plaatse, aan het einde van de twaalfde eeuw, met ten minste 200-250 cm was opgehoogd. Ook werden er haardplaatsen aangetroffen die eveneens in de loop van de tijd waren opgehoogd. Tevens vond men een vloer van baksteen (27 x 7,5 x 7 cm) uit het midden van de veertiende eeuw. Op grond van de vondst van haardplaatsen kon een perceelbreedte van circa 8 meter vastgesteld worden. Dat is smaller dan de doorgaans gesuggereerde perceelsbreedte van drie roeden (11,3 m).¹⁵ Toch lijkt de breedtemaat van drie roeden de basis van de verkaveling van dit deel te zijn geweest. Die verdeling is ook nog grofweg herkenbaar in de kadastrale kaart van 1832. De

¹² Van der Gaag 2015, 16-17; Stenvert e.a. 2004, 113-115.

¹³ Raue 1982, 83.

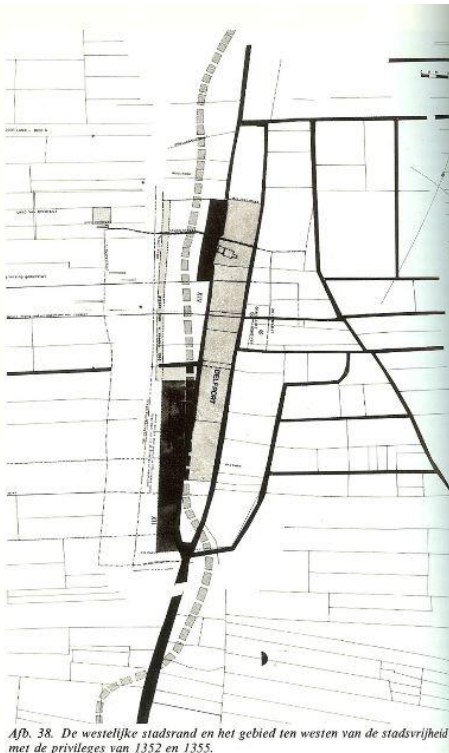
¹⁴ Raue 1982, 80, 200.

¹⁵ Visser 1967.

gevonden sporen en beerputten wijzen op een veertiende-eeuwse bewoning van importantie.¹⁶ Al deze huizen zijn in de loop van de vijftiende eeuw gaandeweg gesloopt en vervangen door kloostergebouwen.¹⁷

Zuidelijk van het Huyterhuis vestigden zich in 1403 de Reguliere Kanunniken van Sint Augustinus in wat het klooster van St.-Hieronymusdal ging heten en dat gewijd was aan de kerkvader Hiëronymus van Stridon. Van dit klooster, dat in gebruik bleef tot een brand in 1544, herinnert nog de St.-Hieronimuspoort (Oude Delft 161). De Fraters stichtten de Latijnse School in de noordelijke gevelwand van de Schoolstraat, waar ze ook het fraterhuis bewoonden.

[27-30]

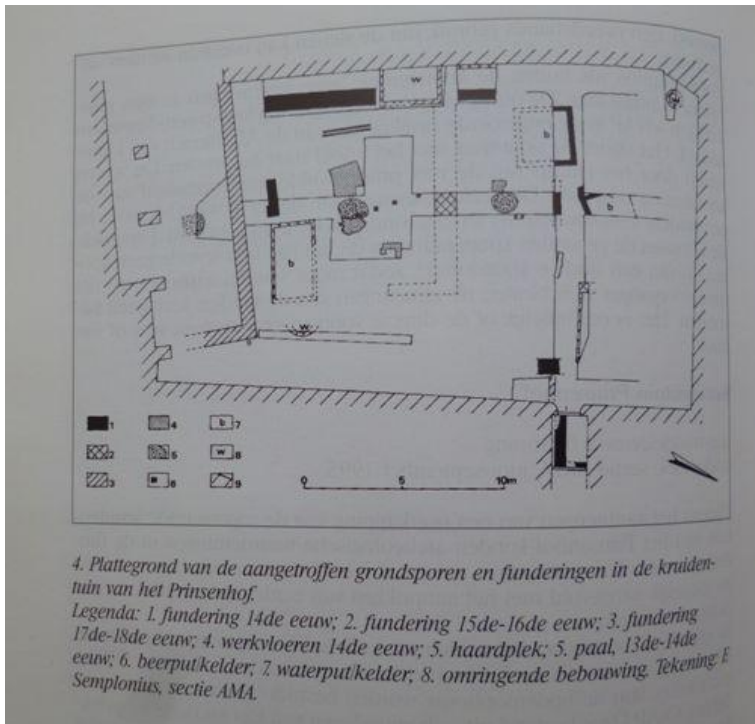
27 Reconstructie van de westelijke stadsrand van Delft volgens Raue. (Herkomst: Raue 1982, 80)

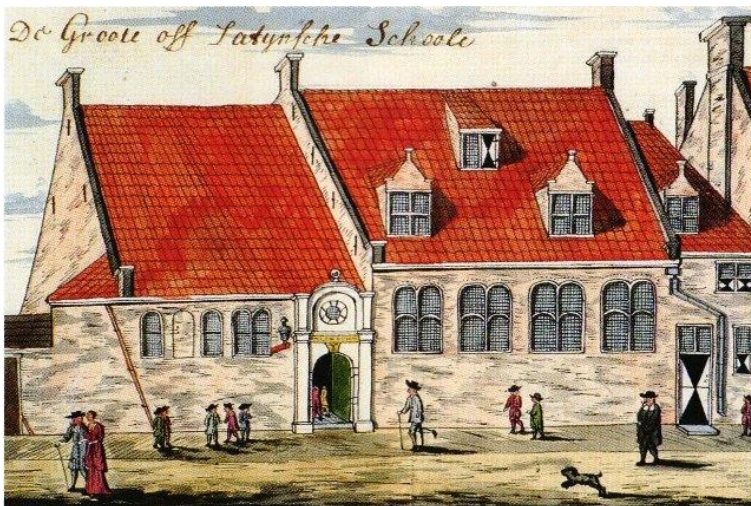
28 Reconstructie van de acht percelen, genoemd in het tijnsregister van 1363, met rechts naast de percelen de maat in Rijnlandse roeden (3,767 m), geprojecteerd op de kadastrale kaart van 1832. (Tekening rs)

¹⁶ De discrepantie tussen de drie roeden breedte berekend op basis van de tijnsregisters en de constatering van ruim twee roeden breedte uit de opgraving, is mogelijk terug te leiden op de relatief beperkte omvang van de opgraving, waarbij wel de haardplaatsen zijn opgegraven, maar onvoldoende overzicht verkregen kon worden over de percelering zelf.

¹⁷ Bult 1996, Bult 2003, Jongma & Penning 2017.

29 Plattegrond van de opgraving in de kruidentuin. (Herkomst: Bult 1996, 116)

30 Tekening van de Latijnse school aan de noordzijde van de Schoolstraat voor zijn verplaatsing naar het Prinsenhof in 1775. (Herkomst: SAD, Toegang 124, Latijnsche School, inv.nr. 12, tek.nr. 6041)

Ontstaan St.-Agathaklooster

In 1380 kocht de vice-cureit (onderpastor) Jacob Jan, met de hulp van Jan Casus, een huis aan de Geerweg ten behoeve van armlastige vrouwen die daar onder toezicht van Lodewijk Jansdochter gingen wonen.¹⁸ Voor zijn vertrek naar Rome doneerde Jacob Jan geld aan Machteld Ponsen die vervolgens aan Jan Casus opdracht gaf om daarmee een huis ‘achter de toirn’ te kopen. Het is onbekend waar dit pand heeft gestaan, maar het zou in 1442 niet meer tot het klooster behoren. Jacob Jan, die op terugreis uit Rome was overleden, liet zijn ‘armen susterkens’ over aan zijn neef Meester Martijn. Hij haalde de rijke weduwe Alyd Busers (gest. 1409) en haar dochter Aechten over om het gesticht te steunen en er toe te treden.

¹⁸ Kruijnk & Schuur 1979, gebaseerd op Van Riemsdijk 1912.

Rond 1400 betrokken de zusters het genoemde grote stenen huis ‘achter de toirn’. Aan het hoofd van het gesticht stonden Meester Martijn en Alyd. Na haar dood in 1409 werd Alyd opgevolgd door haar dochter Aechten, die na haar dood in 1417 werd opgevolgd door Margriete Claysdochter (gest. 1441).¹⁹

Om in overeenstemming met de kerkelijke orde te kunnen samenleven, moesten de zusters een leefregel aannemen. Ze kozen voor de derde orde van Sint Franciscus en werden daarom ook Tertiariissen genoemd. Op 30 april 1403 werden ze officieel tot convent verheven met St.-Agatha (ook St.-Aechten genoemd) als patroonheilige.²⁰ De zusters leefden volgens de gekozen kloosterorde. Ze hielden zich in eerste instantie met handwerk bezig en later met spinnen en weven. In 1406 waren de zusters in staat het naburige pand van Jan van Ysselstyn te kopen aan de zuidzijde van hun toenmalige verblijf.²¹ In 1414 kregen ze het recht tot het hebben van een eigen kapel en kerkhof en het kiezen van een priester voor het leiden van de diensten. Daarbij behoorde de bouw van een eerste kapel.²²

In 1444 werden de zusters erkend als medepoorters van Delft en hoefden daarom geen tol meer te betalen. Ook kwam er een overeenkomst met de Oude Kerk over begrafenisrechten. Op 15 augustus 1467 kregen de zusters een vergunning om hun oude kapel te slopen en een grotere nieuwe te bouwen met daarin drie altaren. In 1471 werd dit aangevuld met een vierde altaar in een kapelaanbouw aan de noordzijde van de kerk. Het ging om het hoogaltaar en altaren gewijd aan St.-Agatha, St.-Barbara en de Heilige Maria. Tegen de koorsluiting verrees enige tijd later een inwendig met laatgotische stergewelven uitgevoerde sacristie.

Op 20 maart 1479 kreeg het klooster het recht op het bezitten van erfelijke renten tot 1500 Rijnlantse guldens jaarlijks en het bezit van 80 morgen land. Ook mocht het aantal zusters uitgebreid worden tot 125. Mede hierdoor groeide het klooster in korte tijd uit tot het grootste en rijkste klooster binnen de stad Delft. Het werd een klooster waarin dochters van aanzienlijke afkomst graag hun intrek namen. Dat de kapel een rijk interieur had, blijkt uit het feit dat er zich op enig moment een triptiek van de Drie Koningen van de hand van Maerten van Heemskerck (1498-1574) bevond.²³ Begin zestiende eeuw had het klooster in dit opzicht haar grootste bloei bereikt. In 1516 bleken er 110 nonnen en in 1573 nog maar 60 in het klooster te leven.²⁴

[31-32]

¹⁹ Kruimink & Schuur 1979, 40-41.

²⁰ Verhoeven 2003.

²¹ NA 3.18.02 Delftse Statenkloosters / St. Agatha, inv.nr. 27.1-27.4.

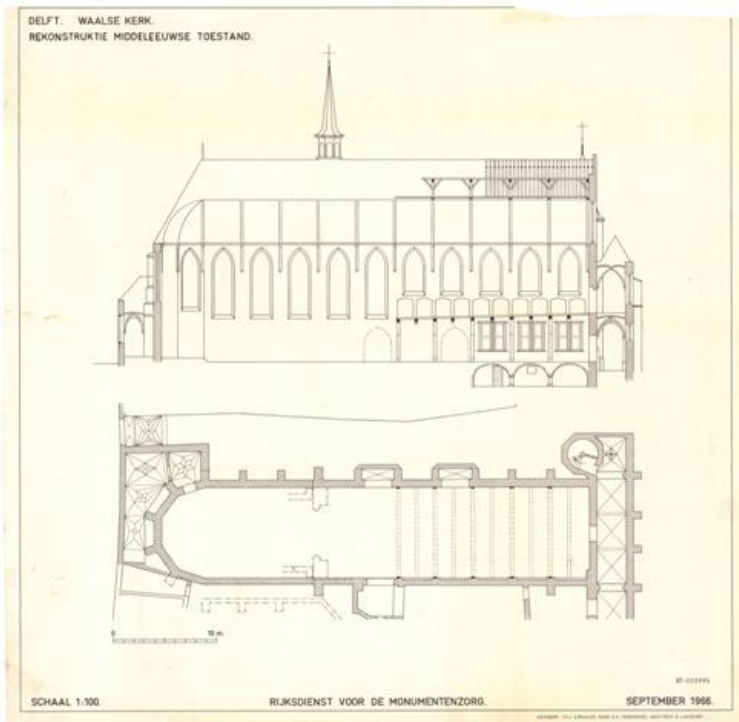
²² Van Riemsdijk 1912, 14.

²³ Van Heemskerck was een vriend van prior Musius. NA, Biza, K&W 1875-1918, inv.nr. 1890. Brief van Rijksarchivaris L. Ph. C. van den Bergh, 28 december 1883.

²⁴ Kruimink & Schuur 1979, 42.

31 Vermoedelijk zeventiende-eeuwse tekening van de kloosterkerk in zijn eerste fase. (Herkomst: RCE, beeldbank)

32 Reconstructie van de kloosterkapel na de uitbreidingen in 1467-1471. (Herkomst: RCE, beeldbank; tekening Th. van Straalen, september 1966)

Stadsbrand van 1536

In 1536 werd de stad Delft grotendeels verwoest door een stadsbrand. Ook aan het St.-Agathaklooster werd schade aangericht, maar de omvang daarvan is niet bekend. Op het schilderij, dat kort na de brand is gemaakt, ligt een deel van het klooster achter de toren van de Oude Kerk verscholen. Onder leiding van prior Johannes Colman (gest. 1538) werd spoedig na de brand met de restauratie en de verfraaiing van de kloostergebouwen begonnen. Op 12 maart 1538 werd Colman opgevolgd door de in die tijd bekende priesterdichter Cornelis Muys (Musius) (1500-1572), die het herstel van het complex voltooide.

Het klooster zou al rond 1500 onderdak hebben gegeven aan prinsen en vorsten. Een gedeelte van het klooster was daarvoor bestemd als logement. Waarschijnlijk betrof dit de vleugel aan de noordoostzijde. Na de herbouw werd deze traditie voortgezet. Ook de woning van de prior was mogelijk in het noordelijke deel gelegen.

Het klooster was in de eerste helft van de zestiende eeuw zo rijk dat het zowel Karel V als Philips II geld kon lenen voor hun oorlogen tegen Frankrijk. Omdat het klooster op tijd haar poorten gesloten had, bleef ze in 1566 verschoond van de Beeldenstorm. Vanwege het optreden van de Geuzen besloot prior Musius om de waardevolle kerkelijke en kloosterlijke goederen te verbergen. Toen de Geuzen eind 1572 ook Delft innamen, vluchtte Musius. Hij werd even buiten Den Haag aangehouden en - ondanks de door Willem van Oranje geboden bescherming - gevangen genomen. Vervolgens werd hij door de sterk antipaapse opperbevelhebber van de Watergeuzen, Willem II van der Marck Lumey (1542-1578), gemarteld en op 11 december 1572 te Leiden opgehangen.²⁵

[33a-34]

33a Stadsplattegrond van Delft na de stadsbrand van 1536. Anoniem schilderij. (Erfgoed Delft, Collectie Museum Prinsenhof)

33b Detail van afb. 33a. De St.-Agathakapel is verscholen achter de toren van de Oude Kerk. De beschadiging van het klooster van St.-Hieronymusdal links van de bewaard gebleven gevel van het latere Gemeenlandshuis is goed zichtbaar. (Erfgoed Delft, Collectie Museum Prinsenhof)

²⁵ Anders dan de Martelaren van Gorcum werd Musius nooit heilig of zalig verklaard, terwijl hij binnen rooms-katholieke kring wel enige bekendheid genoot.

34 Cornelis Musius (1500-1572), zeventig jaar oud, postuum geschilderd in 1588. (Herkomst: e-catalogus Sotheby's Amsterdam, veiling 6 sept. 2005)

Gebouwen van het klooster

Van Bleyswijck beschreef in 1667 het klooster als volgt: *‘Dit ghesticht was van een groot gevaert een rijck en machtigh clooster, hebbende ghestreckt van omtrent over de zuydlijcker Brugge van ’t oude kerckhof tot aen en op de hoek van de School-straet, en van daer dwers vierkant na achteren tot aen Stadts wallen, alwaer een uytganh was met een groote poort so wel als voor aen straet aen de oude Delft, gelijk en noch sien kan aende arduyne boeg-steenen ter plaetse ..’*²⁶ Daarnaast had hij het ook over een *‘Water-gat en deur-tocht onder door de Wal omtrent drie a vier roeden langh Cloosterwaerts inschietende, om daer door des Somers na buyten te Melcken en andersints te varen, en gemaklick om alle nootdrufden en behoeftheden in te voeren’*. Deze duiker aan de zijde van de wallen had zijn pendant in de deur aan de voorzijde aan de Oude Delft, die toegang geeft tot de keldergang die onder de straat met het klooster is verbonden (zie kelderplattegrond, afb. 116).

Van de oorspronkelijke gebouwen van het klooster is ondanks de brand van 1536 en latere verbouwingen nog opmerkelijk veel aanwezig. Het belangrijkste onderdeel is de kloosterkerk. Al in 1414 was er sprake van een kapel. Deze zal bij de verbouwing van 1467-1471 naar het oosten zijn uitgebreid en kreeg toen in hoofdlijnen zijn huidige vorm. Deze forse kerk is vanaf het begin gebouwd als dubbelkerk. Dat was gebruikelijk voor vrouwenkloosters. Op deze wijze was het mogelijk om een ruimtelijke scheiding aan te brengen tussen de kloosterzusters enerzijds en andere deelnemers aan de vieringen anderzijds. De kerkdiensten werden geleid door de prior en de zusters namen op de nonnengalerij plaats. Ook in andere steden (Nijmegen, Utrecht, Zutphen, Amersfoort en Haarlem e.a.) kwamen dergelijke nonnengalerijen voor.²⁷

De nonnengalerij in Delft is tegenwoordig een travee korter dan de oorspronkelijke. In eerste instantie zal de toegang tot de galerij vermoedelijk aan de noordwestzijde gezeten hebben. Na een uitbreiding rond 1510 kon de galerij bereikt worden via de achzijdige traptoren aan de zuidwestzijde. Deze traptoren was een onderdeel van de opmerkelijke dubbele ‘kruisgang’ aan de westzijde. In de literatuur en de praktijk is er sprake van een ‘kruisgang’. Waarschijnlijk is het beter om te spreken van een dubbelhoge voorhal of narthex. Dit bouwdeel was onderdeel van de verbinding die de zusters volgden van hun kloostervertrekken aan de noordzijde van het complex

²⁶ Van Bleyswijck 1667, 318.

²⁷ Stenvert & Groothedde 1993.

naar de westzijde van de kerk om daar via de traptoren het deel op de verdieping te bereiken dat toegang tot de galerij gaf. Van een dergelijke ‘langgerekte contemplatieve verkeersruimte’ zijn in Nederland geen andere voorbeelden bekend. Het is onduidelijk of in die tijd een kloostergang langs de (toen kleinere) kapittelzaal heeft gelopen naar de kloostervertrekken aan de noordzijde. Ook is het onduidelijk hoe de verbinding na de vergroting van de kapittelzaal liep. Het lijkt niet waarschijnlijk dat deze narthex een aanzet vormde tot een volledige vierkante kruisgang aan de westzijde van de kloosterkerk.

Al kort na de bouw van de narthex werd rond 1525 het benedendeel voorzien van een nieuwe toegang vanaf de zuidzijde. Dit was vermoedelijk om aan de buitenzijde een betere toegang te maken voor leken. Bij de herbouw na de brand van 1536 kwam de huidige kap van de kloosterkerk tot stand met daarin een houten tongewelf en laatgotische gesneden eikenhouten schalkbeelden (apostelfiguren), waaronder Judas Iscariot, Andreas, Maarten, Stephanus, Simon, Antonius en Jozef.²⁸

In het algemeen is er consensus over de opvatting dat de haaks op de kerk staande vleugel (bouwdeel 8) en de aan de Schoolstraat gelegen vleugel (bouwdeel 4) tot de oudste delen van het complex behoren (begin vijftiende-eeuws). Deze bouwfaserings op hoofdlijnen is gebaseerd op de faseringsstekening uit 1953 van N. Lansdorp, bekeken en kritisch aangevuld door K. Schuur in 1979 en opnieuw door H. Hundertmark in 2004.²⁹ Lansdorp zal tijdens de restauratie delen van het muurwerk in ontleisterde toestand hebben bestudeerd, maar had toen nog niet de mogelijkheid om dendrochronologische onderzoeken uit te voeren op de balklagen en kapconstructies. Schuur en Hundertmark hebben zich vooral moeten beperken tot visuele waarnemingen, zoals dat ook in het huidige onderzoek het geval is.

Mede daarom is niet met zekerheid te zeggen welke delen de brand van 1536 hebben doorstaan, evenmin tot welke hoogte en in welke omvang. Volgens Janse waren brandsporen zichtbaar op een natuurstenen onderdorpel van een venster boven een van de vakken van de galerij.³⁰

Doorgaans is gebleken dat na herbouw bij een stadsbrand werd teruggegrepen op voordien gebruikelijke detaillering. Daarom is de verwachting dat de laatgotische profileringen van de sleutelstukken en consoles onder de moerbalken alle van na de brand van 1536 dateren. Ze komen in opbouw en vorm overeen met diverse andere uit de periode 1540-1550 daterende balklagen in herbouwde panden (ter vergelijking onder meer Koornmarkt 11, Markt 17 en Wijnhaven 16).³¹ Zoals nog zal blijken, is het wel mogelijk dat bij de herbouw van de kapconstructies er hout is hergebruikt.³² Tot op welke hoogte het metselwerk de brand heeft doorstaan, is niet goed te zeggen. Zeker is dat bij stijve, in verband staande gebouwhoeken, delen gespaard zijn gebleven. Zoals gezegd behoorden tot de oudste bouwdelen de haaks op de kerk staande vleugel met kapittelzaal (bouwdeel 8) en de kloostervleugel aan de Schoolstraat (bouwdeel 4). Dat laatste deel zou rond 1467-1471 uitgebreid zijn, zowel naar het westen (bouwdeel 2), als naar het oosten (bouwdeel 5). Ook zou de noordvleugel tegen de kloosterkerk (bouwdeel 9) (in oorsprong) uit de deze periode dateren.

²⁸ Gips 1911. Geruime tijd hebben daarvan door Gips gemaakte gipsafgietsels in de Historische Zaal gestaan. Van de oorspronkelijk 26 gepolychromeerde beelden resteren er nog tien.

²⁹ Faseringsstekening januari 1953 (RCE, tekeningenarchief); Kruimink & Schuur 1979, afbeeldingendeel 44 en Stenvert e.a. 2005, 117. In het pandossier (RCE) bevindt zich ook een faseringsstekening door N. Lansdorp, gedateerd [april] 1943.

³⁰ Janse 1967, 40. In het huidige onderzoek bleek dat niet te controleren.

³¹ Van der Harst 2017.

³² In beide gevallen, zowel wat betreft de balken als de kapconstructies, zou aanvullend dendrochronologisch onderzoek uitsluitsel kunnen geven.

Bij de al genoemde uitbreidingsfase rond 1525 zou vervolgens de kapittelzaal zijn vergroot en zou de vleugel aan de zijde van de Oude Delft tot stand zijn gekomen. Mogelijk zijn toen de laatste resten van de oude woonbebouwing (zie afb. 28) daar gesloopt om plaats te maken voor deze nieuwe vleugel. De nieuwe vleugel aan de zijde van de Oude Delft werd voorzien van een nieuwe doorgang tot het kloostercomplex en een nieuwe sacristie, beide met laatgotische ribgewelven. De laatste belangrijke bouwfase heeft na de brand en voor de reductie rond 1550 plaatsgevonden in de vorm van een haakse vleugel, waardoor de grote binnenplaats in tweeën werd verdeeld (bouwdeel 7). Op de begane grond zou hier de librije zijn gehuisvest.³³

[35-38]

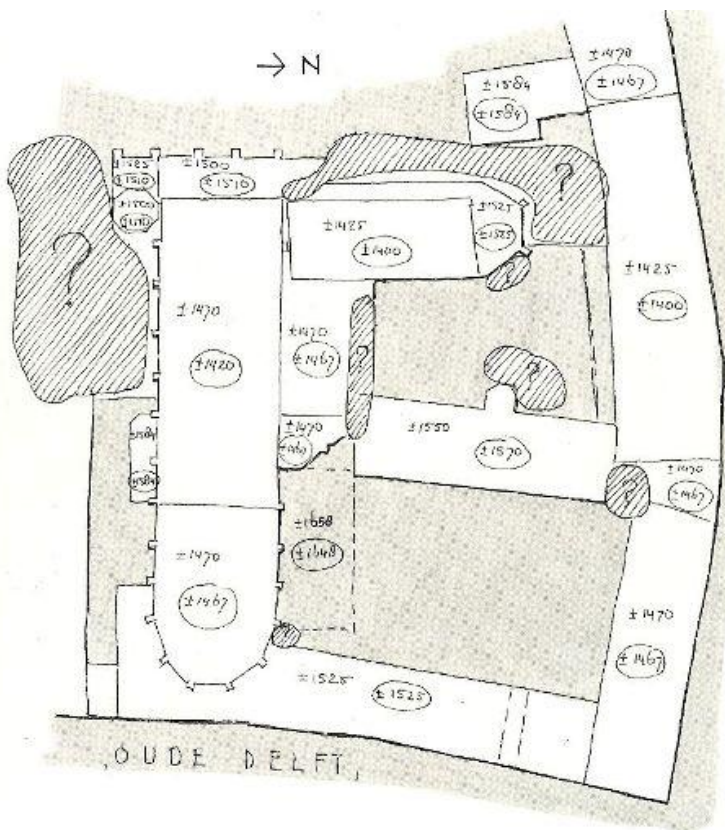

35 Foto uit 1925 van de noordwesthoek van de kloosterkapel (nonnengalerij) met in de geveltop een nis met restanten van een venstertracering, evenals een later ingebrachte vloer. Het houten gewelfvlak is hier verwijderd ten behoeve van daklichten. Onder de muurplaat zijn twee van de nog bestaande schalkbeelden zichtbaar. (Herkomst: RCE, beeldbank)

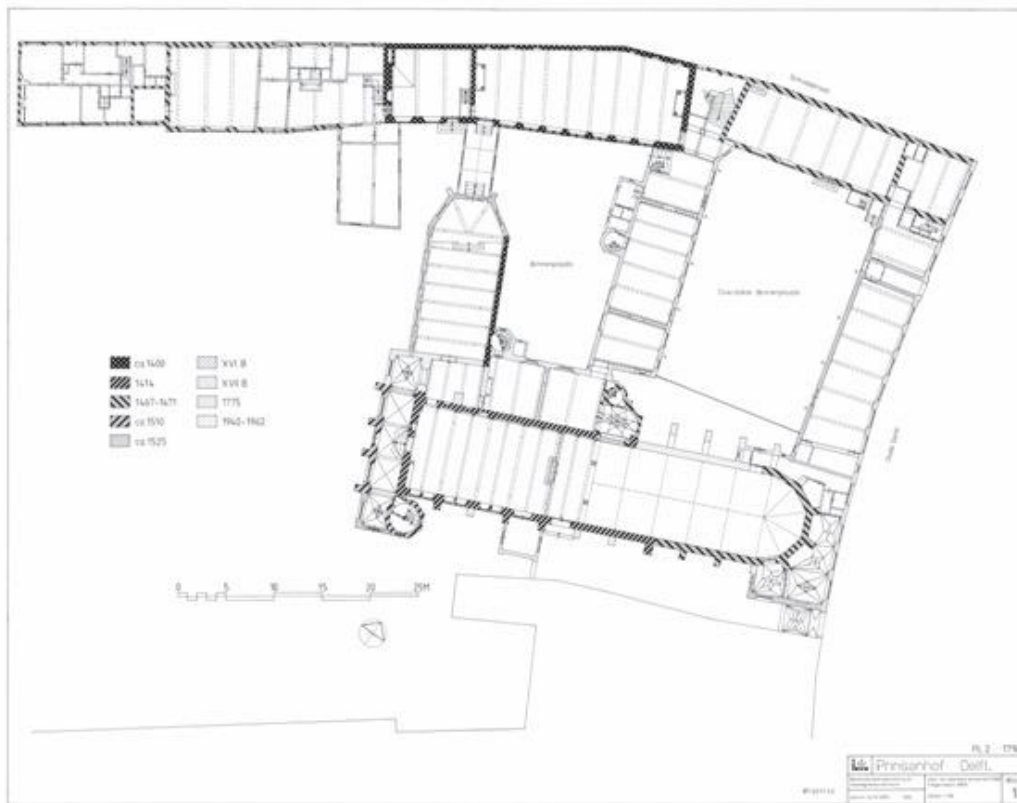
³³ Zoals vaak bij complexe gebouwen is het moeilijk, zo niet onmogelijk, om een goed inzicht te krijgen in de functionele ontwikkelingen van het complex in de loop der tijd. Enkele bouwhistorische sporen zijn daartoe onvoldoende. Aanvullende archiefstukken kunnen, indien aanwezig, tot op zekere hoogte hulp bieden, maar een echte ruimtelijke gebruiksgeschiedenis in detail is slechts in uitzonderlijke gevallen te geven.

36 Faseringstekening door N. Lansdorp naar aanleiding van de (deels) afgesloten restauratie, januari 1953. (Herkomst: RCE, tekeningenarchief)

37 Faseringstekening uit 1979 door Koos Schuur. (Herkomst: Kruijnk & Schuur 1979)

38 Faseringstekening uit 2003 door Hein Hundertmark, gepubliceerd in Stenvert e.a. 2004. (Herkomst: RCE, tekeningenarchief)

Reductie van Delft

In november 1572 betrok Willem van Oranje met zijn directe gevolg het door de stad Delft ter beschikking gestelde klooster. De prins koos voor Delft, omdat het een veiliger plek was dan de residentie Den Haag die als ‘open vlek’ geen stadswallen bezat en daardoor onbeschermd was. In het klooster betrok hij het logementgedeelte aan de noordoostzijde van het kloostercomplex (bouwdeel 5), dat sindsdien het Prinsenhof werd genoemd; een naam die later op het gehele kloosterdeel overging. De toen nog zestig overgebleven zusters konden in het klooster blijven wonen. Hun kwartier lag toen in de vleugel aan de zuidzijde van het huidige Sint Agathaplein. In 1584 waren er nog 29 inwonende zusters.³⁴

In tegenstelling tot wat in de bestaande bouwfaseringsfasering wordt aangegeven, is het goed mogelijk dat de ruimte met daarin de trap, die de ‘Moordhal’ genoemd wordt, niet uit de kloosterperiode 1467-1471 dateert, maar pas uit de zestiende eeuw. Mogelijk kan deze ruimte met trap een onderdeel zijn geweest behorend bij de bouwfasering van de nieuwe vleugel van circa 1550 (bouwdeel 7), maar meer waarschijnlijk stamt ze pas uit de tijd dat het gastendeel geschikt gemaakt werd voor meer permanente bewoning door Willem van Oranje. Door aanvankelijk verwaarlozing en later verering hebben er op die plek zoveel veranderingen plaatsgevonden dat dit moeilijk meer vast te stellen bleek. Uit nauwgezet onderzoek in het kader van *Cold Case Willem van Oranje* in 2012 is gebleken dat de houten treden uit de trap uit 1847 dateren (uit de kazerneperiode).³⁵ In dit onderzoek wordt de hypothese gehanteerd dat tussen de dwarsvleugel (bouwdeel 7) en het gastenkwartier (bouwdeel 5)

³⁴ In 1607 woonden er acht zusters en de laatste zuster, Anna van Nassau, overleed in 1640 op 100-jarige leeftijd.

³⁵ De Vries 2012, Annema 2012.

in de eerste helft van de zestiende eeuw een doorloop heeft gezeten, waarmee de Historische Zaal (bouwdeel 4) bereikt kon worden. De open tussenruimte tussen de drie vleugels zou op een zeker moment zijn overdekt door een lage aanbouw met lessenaardak. Pas in de winter van 1580-1581, voorafgaand aan een meer permanent verblijf van Willem van Oranje in Delft, zou op deze plek de bordestrap tot stand zijn gekomen. Dat het bij deze verbouwing niet meer om een spiltrap gaat, maar om een bordestrap, geeft aan dat er sprake is van een verbouwing met een zekere status.

Bordestrappen waren eind zestiende eeuw nog een relatief zeldzaam verschijnsel en vooral bekend van adellijke onderkomens.³⁶

In de voormalige spinkamer van de zusters (bouwdeel 9) vonden van 1575 tot 1577 vergaderingen van de Staten plaats. Inmiddels was het klooster zelf in 1577 geheel geconfisqueerd. De consistorie werd bewaarplaats voor de archieven van het 'Gemeene Landt'.³⁷

Willem van Oranje woonde in een vertrek met uitzicht op de toren van de Oude Kerk. Naar verluidt stelde het overhellen van de toren in de richting van het klooster hem niet gerust. De kloosterkerk werd als hofkapel in gebruik genomen met als hofpredikers Jean Taffin (1529-1602) en - met hem vanaf 1577 - Pierre Loyseleur de Villiers (ca. 1530-1590). In 1580 werd Cornelis François van Bodeghem aangesteld als inwonend conciërge voor het beheer van het Prinsenhof.

Vanaf de pacificatie van Gent (1576) hield de prins zich vooral in Antwerpen op, waar hij op 2 april 1583 trouwde met Louise de Coligny (1555-1620). In juli 1583 keerde hij terug naar Delft, waar op 29 januari 1584 prins Frederik Hendrik in het Prinsenhof werd geboren. Naar aanleiding van die gelegenheid schonk de stad Delft op 16 juni 1584 aan de prins en zijn gemalin 'in vrijen eigendom den grond met al het getimmert van eertyts St. Aegten Convente'. Lang hebben ze daar geen gebruik van kunnen maken, omdat Willem nog geen maand later op 10 juli 1584 door Balthasar Gerards (ca. 1557-1584) werd vermoord.

[39-40]

39 De moord op Willem van Oranje door Balthasar Gerards, 10 juli 1584. (Herkomst: RCE, beeldbank)

³⁶ Mielke, F., *Handbuch der Treppenkunde*, Hannover 1993, Chastel, André & Jean Guillaume (red.), *L'Escalier dans l'Architecture de la Renaissance*, Paris 1985 en Janse, H., *Trap en Trede: RV bijdrage 15*, Zeist/s-Gravenhage 1995.

³⁷ Van Riemsdijk 1912, 25.

40 Tekening van de Moordhal in 1752, gesign. A.S. (Herkomst: Atlas van Stolk, Rotterdam, inv.nr. 21487)

Prinsenhof na Willem I

Direct na de dood van Willem van Oranje knoopte de stad onderhandelingen aan over de teruggave van het klooster. Daarbij werd de schenking vervangen door een jaarlijks lijfrente ten behoeve van de jeugdige prins, waarna de prinses-douairière Louise de Coligny begin december 1584 naar Leiden vertrok.

De stad was weer eigenaar van het kloostercomplex, dat vervolgens voor diverse doeleinden gebruikt werd. Aan de zuidzijde van het Prinsenhof bevond zich in die tijd een woning voor Emilia van Nassau (1569-1629) en haar echtgenoot Don Emanuel van Portugal (ca. 1568-1638).³⁸ Twee van hun jongste dochters, Juliana Catharina (ca. 1607-1680) en Sabina Delphica (1612-1670) woonden er nog in 1667. Hun zoon Emanuel Anton van Portugal (1600-1666) is samen met zijn vier zusters (kleinkinderen van Willem van Oranje) in de Waalse Kerk begraven (afb. 42). Naast de huisvesting voor kloosterzusters bevonden zich er in die tijd ook nog enkele andere woningen.

De kloosterkapel, die tot 1584 als hofkapel in gebruik was, werd in 1586 in gebruik genomen als Waalse (of Franse) kerk. Mogelijk werd al op dat moment de nonnengalerij met één travee ingekort en in de daarop aansluitende twee traveeën een kosterwoning met verdieping ingericht. De eerste predikant was Pierre Moreau (1555-1600) die in de kerk is begraven.

Ter versterking van de Delftse economie konden de stadsbestuurders in 1621 de *Merchant Adventurers*, die een monopolie op de uitvoer van Engelse wol bezaten, bewegen om hun Engelse lakenstapel in Delft te vestigen. Daartoe werd de begane grond van het westelijke deel van de kloosterkapel geschikt gemaakt als lakenhal. Een van de aanvullende eisen was dat de kapel zelf als Engelse kerk in gebruik werd genomen. Mogelijk is toen ter uitbreiding aan de noordzijde van de kerk een tweede beuk aangebouwd. In ieder geval kwam in 1631 in de dakruiter van de kapel een klok te hangen gegoten door Everhardus Splinter uit Enkhuizen.³⁹ Lang heeft deze situatie echter niet geduurd; in 1635 vertrok de Engelse stapel naar Rotterdam waar de vestigingsvoorwaarden gunstiger waren.⁴⁰

³⁸ Zij was de dochter van Willem van Oranje en Anna van Saksen (1544-1577).

³⁹ Voorlopige lijst 1915, 30. De klok zou er nog moeten hangen. Hij wordt niet genoemd in: Nieuwenhoven, H.J. van, *Klokkenvordering 1942-1943*, Huizen 1996, 365-366. Kruijnk & Schuur 1979 dateren de uitbouw van de kerk rond 1648, dan wel rond 1658. Gezien de datering van de klok zou rond 1631 waarschijnlijker lijken.

⁴⁰ Soutendam 1870. In 1656 vestigde de stapel zich in Dordrecht.

Daarna kwam de lakenhal enige jaren leeg te staan en werd de kapel teruggegeven aan de Waalse gemeente. In de kapel plaatste men in 1696 een orgel gebouwd door Jan Duyschot in opdracht van de oud-conrector van de Latijnse school, François de Boindre. Dit orgel werd 1868 verkocht en staat sinds 1900 in de Hervormde kerk van Hendrik-Ido-Ambacht.⁴¹ Het in 1869 nieuw voor de Waalse Kerk gebouwde orgel werd gemaakt door C.G.F. Witte.⁴² De preekstoel in Lodewijk XVI-vormen zal uit circa 1780 dateren. Het kerkgebouw zelf kwam in 1808 in eigendom van de Waalse gemeente en in 2014 werd de kerk opnieuw eigendom van de gemeente Delft.

De lakenhal, maar ook een aantal vertrekken aan de noordoostzijde van het complex, werden in 1658 geschikt gemaakt voor de *Saay-nering* (een grove wollen stof). Daartoe plaatste men aan de zijde van de Oude Delft een poortje voorzien van een reliëfvoorstelling van het merken van de lakens met het opschrift '*Saai, Greine en Stoffe-hal*', vervaardigd door Peter Rijckx (1630-1674).⁴³

In de vleugel aan de Schoolstraat werd de '*Camer van Charitaten*' gevestigd. Deze Kamer van Charitate (van Christelijke Barmhartigheid), Charitaat-huis of Armen-kamer, was al in 1597 ontstaan en ging in 1614 samen met de diaconie.⁴⁴ Uit die tijd stamt het zandstenen poortmotief boven een van de deuren in de Schoolstraat met daarin een Charitasbeeld, waarschijnlijk gemaakt door Nicolas Stone (1586/87-1647).⁴⁵ De poort werd al in 1614 gemaakt en daar rond 1650 geplaatst. De twee putti aan haar voeten en de omraming zijn van later datum. De verbouwing van dit deel in 1647-1651 zal mogelijk deels gefinancierd zijn uit het legaat van de koopman David Nuits die in 1631 aandelen ter grootte van fl. 176.300 ten behoeve van de armen in negentien steden had. Bewaard zijn de regentenkamer met aangrenzende versterkte kamer en de soepkeuken. De Kamer van Charitate deelde onder meer brood en turf uit aan de armen van Delft. Een voorstelling met dit thema is het geschilderde schouwstuk uit 1682 door Kornelis de Man (1621-1706).

Mogelijk dateert uit deze tijd (midden zeventiende eeuw) ook de haakse aanbouw op de Schoolstraatvleugel (bouwdeel 3). Op een tekening uit 1860 staat dat deel aangeduid als '*Broodbakkerij van het Gesticht de Charitaten*'.⁴⁶ De regentenzaal onderging in 1761 een verbouwing. Toen werd de versterkte kamer aangebouwd (op het hardstenen kozijn boven de toegang is het jaartal 1761 aangebracht). Ook de marmeren schoorsteenmantel zal uit deze tijd dateren.

Het logementsdeel (bouwdeel 4 en 5) bleef in gebruik voor het onderbrengen van hoge gasten en voor het houden van stedelijke feesten. Zo was dit deel in 1697 het onderkomen voor de Franse gevolmachtigde bij de onderhandelingen voorafgaand aan de Vrede van Rijswijk. Al in het midden van de zeventiende eeuw kreeg de grote zaal twee schouwen met Dorische zuilen. Daarnaast werd in 1668 voor fl. 1620,- besteed aan twee schouwstukken en '*de pilasters aan de zuidzijde van de camer tusschen de cazijnen*'.⁴⁷ Het werk werd uitgevoerd door de Delftse schilder Leonard Bramer (1596-

⁴¹ <https://duyschot.nl/historie-van-het-orgel/> (geraadpleegd 12-4-2018).

⁴² Niet te verwarren met het in 1873 in gebruik genomen orgel in de Armenkerk aan de Schoolstraat, eveneens naar ontwerp van C.G.F. Witte, dat in 1962 in de noorder zijbeuk van de Oude Kerk is geplaatst. Het orgel in de Waalse Kerk werd in 1962 door de firma D.A. Flentrop gerestaureerd en in 2000 opnieuw door Orgelmakerij Reil. www.orgbase.nl (geraadpleegd 24-4-2018).

⁴³ Hij maakte in 1669 naar ontwerp van Jacob Lois het praalgraf voor admiraal Witte de Wit (1599-1568) in de Laurenskerk in Rotterdam.

⁴⁴ Ze ging in 1862 op in de stedelijke armenzorg.

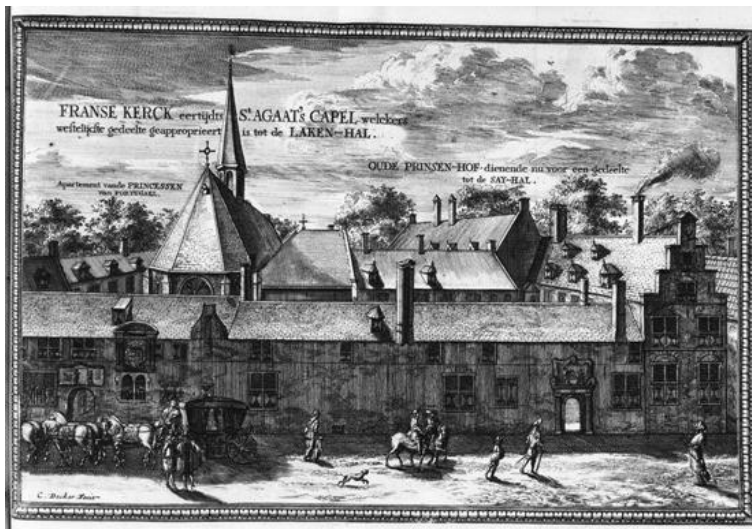
⁴⁵ Neurdenberg, Elisabeth, *De zeventiende-eeuwsche beeldhouwkunst in de Noordelijke Nederlanden: Hendrick de Keyser, Artus Quellinus, Rombout Verhulst en tijdgenooten*, Amsterdam 1948, 102.

⁴⁶ Zoals nog zal blijken heeft dit bouwdeel nog klezoren op de hoeken en was de kapconstructie nog voorzien van flieringen (later veranderd in een gordingenkap). Tekening van de 1e Inspecteur van Fortificatiën Delft 1860 (RCE: BT-019902).

⁴⁷ Van Riemsdijk 1912, 31.

1674) die ook fl. 300,- ontving voor de beschildering van negen vakken der zoldering met als voostelling de hemelvaart van Christus.⁴⁸

[41-43]

41 Prent van de gevel aan de Oude Delft door Coenraet Decker in 1667-1680. (Herkomst: RCE, beeldbank)

42 Grafsteen voor Emanuel Anton van Portugal uit 1666. Foto 1952. (Herkomst: RCE, beeldbank)

⁴⁸ De schouwstukken en schilderijen tussen de vensters zijn verdwenen. De plafondschilderingen zijn er nog. De schouwen zijn momenteel afgetimmerd.

43 Het poortmotief met beeld van Charitas uit 1614 boven de ingang van de Kamer van Charitate aan de Schoolstraat. (Herkomst: RCE, beeldbank)

Achttiende eeuw

Ook in de achttiende eeuw werd de grote zaal gebruikt voor onder meer vergaderingen van het college van apothekers en voor de vergaderingen van de Provinciale Synode van Zuid-Holland onder meer in 1743, 1754, 1765 en 1776. De grote zaal werd ook wel gebruikt voor het geven van concerten, maar daar bleek de zaal niet geschikt voor te zijn.

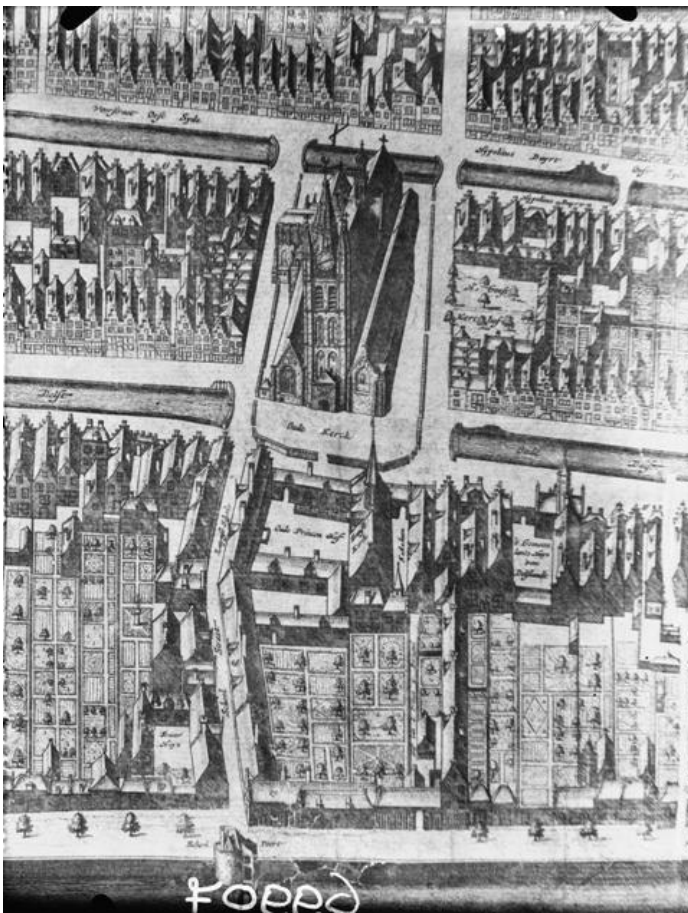
Toen het in de tweede helft van de achttiende eeuw wat beter ging met de Delftse economie werd onder leiding van stadsarchitect Nicolaas Terburgh een aantal stedelijke gebouwen opgeknapt, waaronder het Stadsboterhuis in 1765 en het Meisjeshuis in 1769. Echter rond 1772 raakte de stadsfabriek, waaraan hij leiding gaf, in moeilijkheden en volgde een sanering van deze dienst onder leiding van Johannes van der Wall (1734-1801).⁴⁹ Een van zijn belangrijkste opdrachten was de herhuisvesting van de Latijnse school, zich toen nog bevindend in het fraterhuis in de noordelijke gevelwand van de Schoolstraat. Dat oude fraterhuis van de Augustijnen, later ingericht tot Latijnse school, voldeed niet meer. Het gebouw werd verkocht aan Adriaan van Vredenburg, bewoner van Oude Delft 197, die het sloopte en er een (nog bestaand) groot koetshuis liet bouwen (Schoolstraat 28-30).

De Latijnse school zelf werd gevestigd in de vleugel van het klooster langs de Oude Delft en een deel van de haaks daarop staande vleugel aan de Schoolstraat; beide aan de binnenzijde grenzend aan de voorplaats. In het deel aan de Oude Delft kwamen links van de ingangspoort twee lokalen en in de Schoolstraat drie lokalen, waaronder de hoogste klasse (de rectorsschool). Enkele aanbousels op de voorplaats werden bij deze verbouwing gesloopt en ook vonden er vernieuwingen plaats aan de ‘*Carsaaijhal*’ (op de bovenverdieping op de hoek; de oude kamer van Willem van Oranje).

⁴⁹ Van Swigchem 1967, 315-316.

De hele gevel aan de Oude Delft, inclusief het deel van het prinselijke kwartier op de hoek met de Schoolstraat en de consistorie van de Waalse Kerk, werd in 1774-1775 vervangen door een strakke nieuwe gevel van donkere steen met daarin voor die tijd moderne schuifvensters. Ook de inrichting van de consistorie werd aangepast. Inwendig werd er aan de zuidzijde van de ruimte een schoorsteen met schouwstuk in rococovormen aangebracht met evenals in 1770 een bord met de namen van predikanten (in de negentiende eeuw gevolgd door het aanbrengen van de eiken lambrisering). Het oude zandstenen poortje van de saaihal werd in de nieuwe gevel opgenomen.⁵⁰ In het fries van het poortje kwam een bijpassende inscriptie evenals een sluitsteen met wapenschild en het zegel van de school 'Y'. Het bijbehorende randschrift luidde: 'per angusta ad augusta' (naar hoge plaatsen langs smalle wegen).⁵¹ In dezelfde bouwcampagne werden tevens 'reparaties' uitgevoerd aan het zuidelijke en achterste gedeelte van het kloostercomplex. Daaronder behoorde de bouw in 1776 van een nieuwe 'superbe' muziekzaal aan de noordzijde van de Waalse Kerk (bouwdeel 9), voorzien van een schoorsteenmantel met zinnebeeldig stucwerk.⁵²

[44-47]

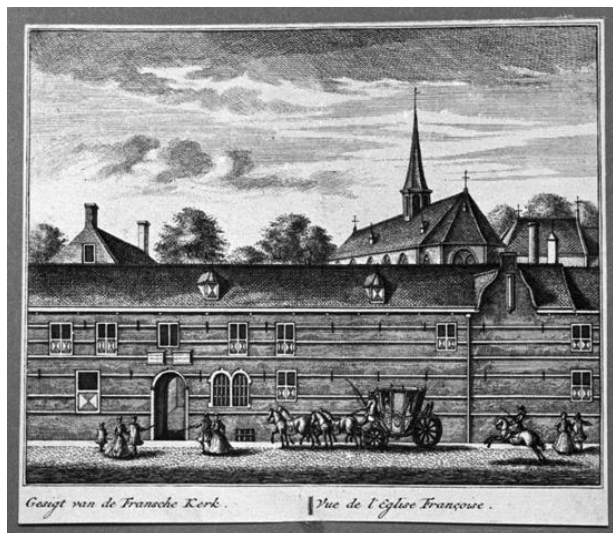

44 Uitsnede uit de *Kaart Figuratief van Delft* uit 1703. (Herkomst: RCE, beeldbank)

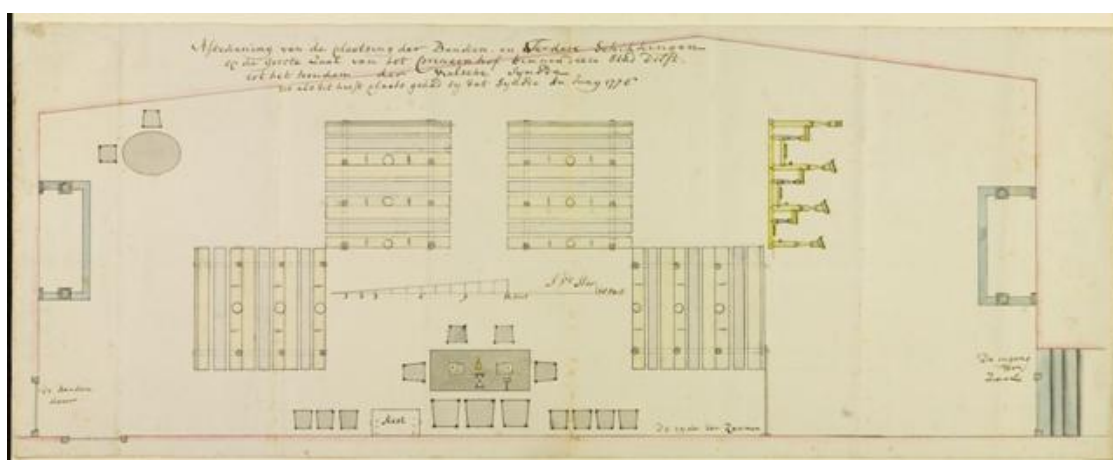
⁵⁰ Van Swigchem 1967, 321.

⁵¹ De Latijnse School verhuisde in 1816 naar een gebouw in de Choorstraat.

⁵² Van Riemsdijk 1912, 33. Tot 1831, de inwijding van de nieuwe zaal van de Stads Doelen, vonden er uitvoeringen plaats.

45 Gesigt van de Fransche Kerk in 1729. (Herkomst: RCE, beeldbank)

46 Tekening van de indeling van de grote zaal ten behoeve van de Waalse synode in juni 1776, door J. van der Star. (Herkomst: SAD, Toegang 1, Inv. v.d. archieven v.h. Stadsbestuur van Delft, inv.nr. 3529)

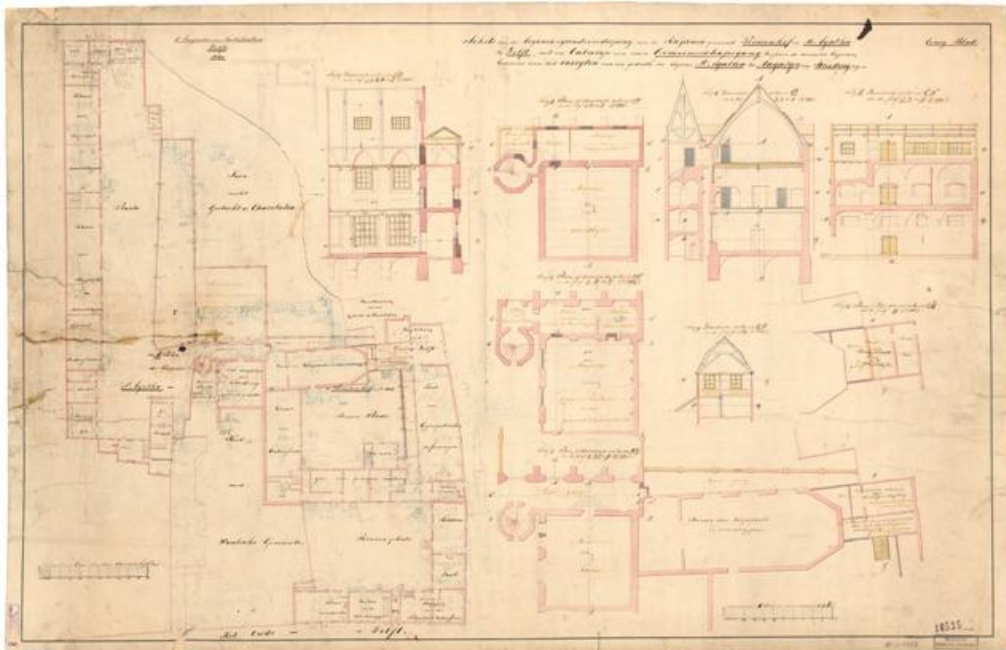
47 Muziekzaal (1776, bouwdeel 9), gezien naar het westen, kort voor de sloop in 1940. (Herkomst: RCE, beeldbank)

Begin negentiende eeuw

In 1781, ten tijde van de Vierde Engels-Nederlandse Oorlog (1780-1784), werd het klooster voor het eerst gebruikt voor de inkwartiering van een regiment. Door onrust in de Zuidelijke Nederlanden in 1790 volgde opnieuw inkwartiering. In de Franse tijd (1795-1813) werd het Prinsenhof op een meer reguliere basis ingericht als kazerne, zij het in eerste instantie alleen voor troepen op doortocht. Gaandeweg kreeg dit een meer permanente basis en vestigde men er een regiment artillerie. Na 1860 kwam het klooster als geheel in beheer bij de Genie die provisorisch de hoognodige reparaties uitvoerde. Daarbij brak men de spits van de traptoren bij de galerij aan de westzijde af, werd een verdieping op de narthex toegevoegd en kwam er een vloer in het westelijke deel van de nonnengalerij. Ook de tuinmuur op korte afstand voor de narthex dateert uit die tijd.⁵³ Kort daarvoor, in 1852, was aan de zuidzijde van de kerk een vertrek toegevoegd ten behoeve van kosterswoning van de Waalse Kerk.

Aan de andere zijde van het complex verrees in 1847 aan de Schoolstraat de nieuwe Hervormde Armenkerk.⁵⁴ Eveneens aan die Schoolstraatzijde vestigde in 1889 in een van de kloostervleugels (bouwdeel 2) de bouwkundig ingenieur Johannes Lourens (Jan) Schouten (1852-1937) een glasatelier. Van 1891 tot 1937 was daar het 'Atelier voor gebrandschilderd glas 't Prinsenhof' gevestigd. Schouten maakte naam met de restauratie van de Goudse Glazen uit de St.-Janskerk in Gouda.

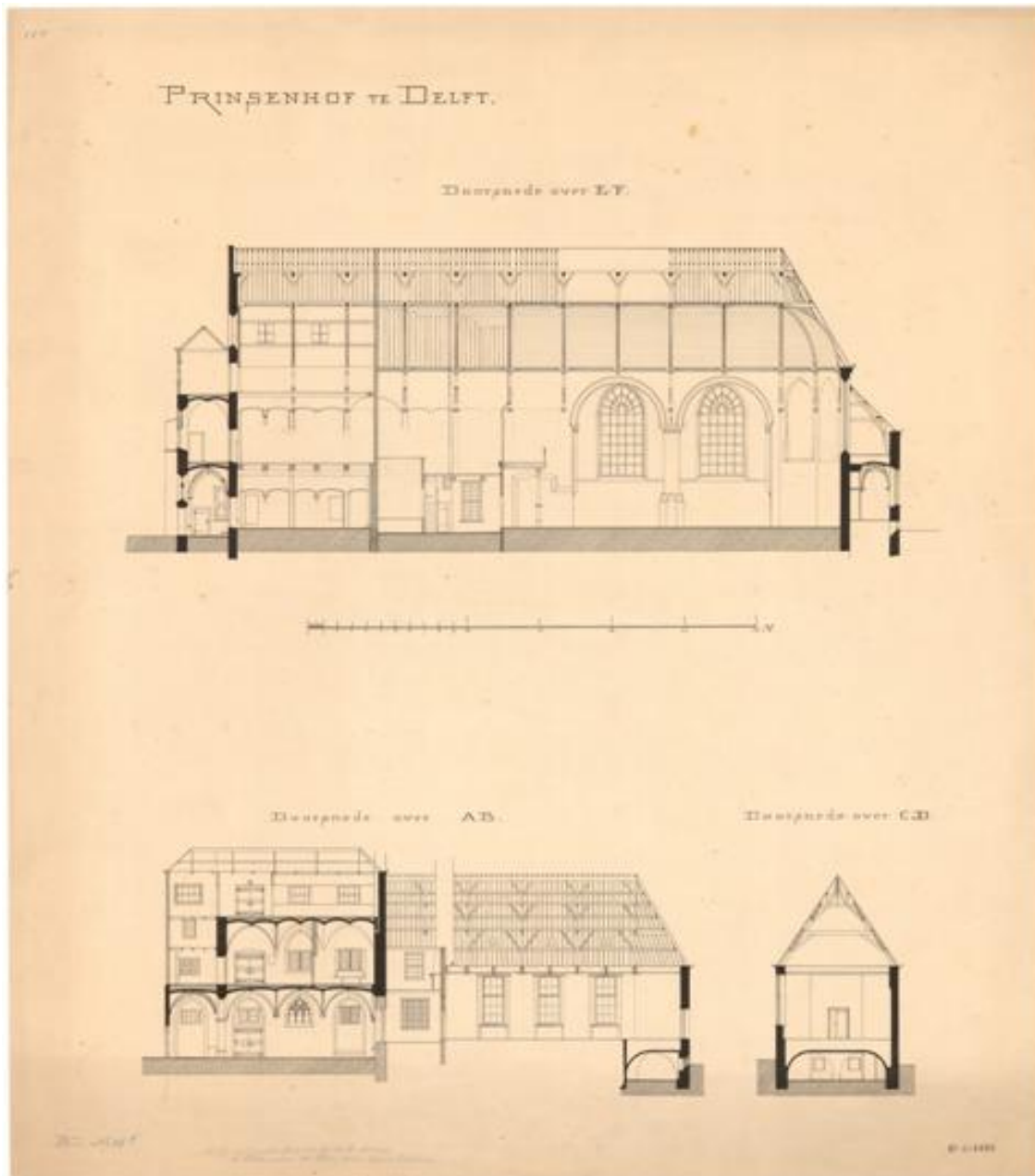
[48-51]

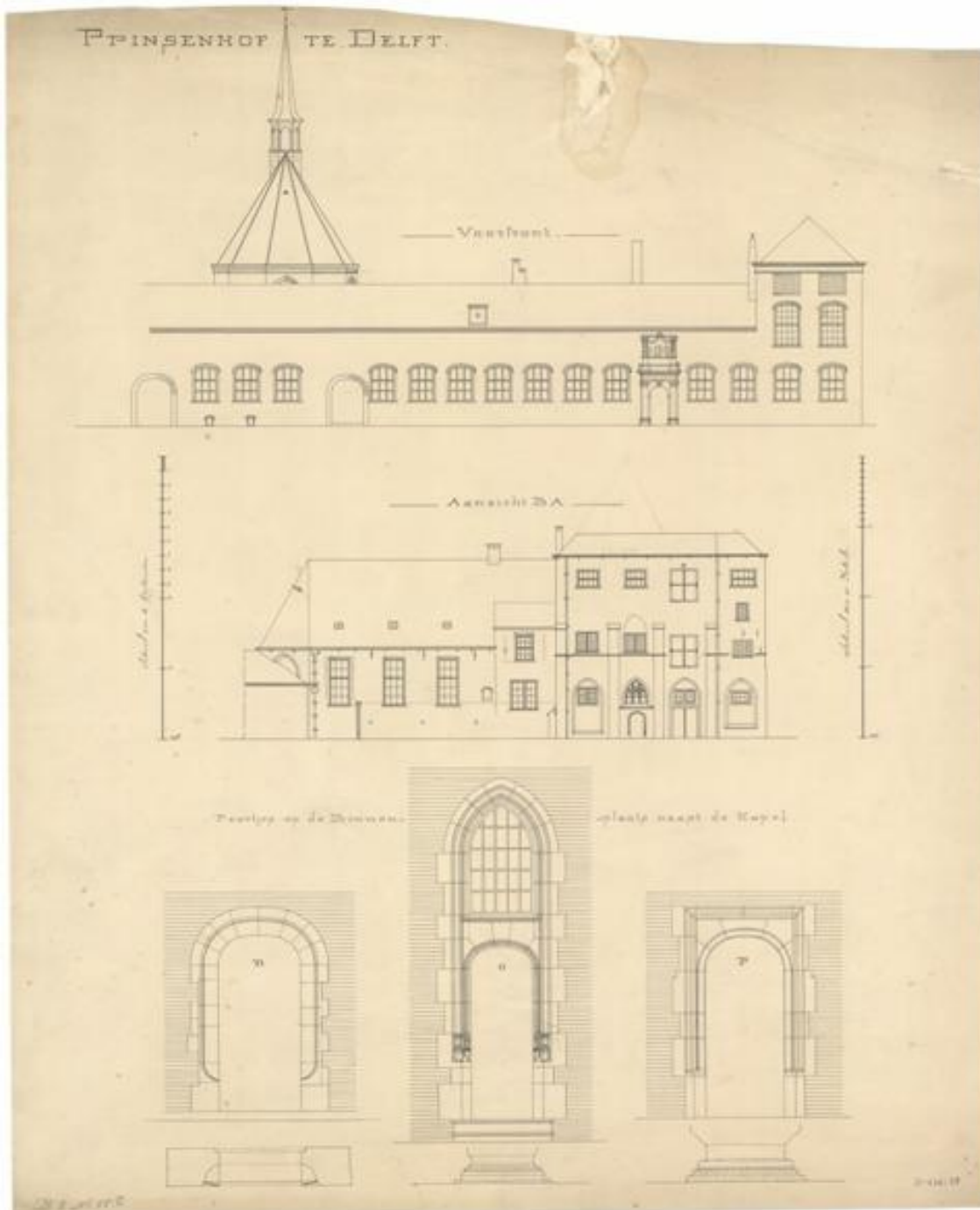
48 Tekening van de verbouwing ten behoeve van de militairen in 1860. Opvallend is de diepte van minder dan drie traveeën van het westelijke deel van de kapel die toen verbouwd werd tot drie bouwlagen. Kort voor 1860 had er een kadastrale aanpassing plaatsgevonden waardoor de kosterswoning van de Waalse Kerk meer ruimte had gekregen. Ook zichtbaar is de uit te breken muur op de tweede binnenplaats parallel aan bouwdeel 4. (Herkomst: RCE, beeldbank)

⁵³ Uit 1877 dateert nog een plan van de Genie om de kazerne uit te breiden met een nieuwe vleugel ter plaatse van de huidige Prinsentuin. Maar deze plannen zijn niet doorgegaan.

⁵⁴ Het initiatief tot de bouw ging uit van de Kamer van Charitate. Het gebouw kwam in 1956 aan de gemeente en werd in 1966 gesloopt.

50 Doorsnede over de kerk (boven) en over de galerij en kapittelzaal (beneden) uit 1883 met voor wat betreft de kerk links het militaire deel, midden de woning van de koster en aansluitend de orgelgalerij, het zicht op de zeventiende-eeuwse uitbreiding en geheel rechts de doorsnede boven de sacristie. (Herkomst: RCE, beeldbank)

51 Gevels van de zijde van de kapittelzaal en de Oude Delft, evenals enkele details van het complex in 1883. Zichtbaar op de begane grond van het narthexdeel de smalle deuropening (met gotische details) en daarboven de laatgotische tratering. (Herkomst: RCE, beeldbank)

Historische Zaal

De grote zaal van het complex was rond 1850 door het regiment artillerie in gebruik als zaal voor gymnastiek oefeningen. Als gevolg van een toenemend nationaal-historisch bewustzijn werd deze functie niet door iedereen passend gevonden voor de plek waar een van de belangrijkste historische gebeurtenissen van Nederland had plaatsgevonden. Na vragen in de Tweede Kamer gaf minister J.R. Thorbecke in 1852 opdracht aan R. Musquetier (1808-1865), ingenieur van Waterstaat, om het gebouw te onderzoeken. Hij constateerde *'de trap waarop de aanslag op het leven van den Prins heeft plaatsgehad is nog wel aanwezig, hoewel de treden thans van hout zijn, en vroeger*

hoogstwaarschijnlijk uit hardsteen zullen bestaan hebben'.⁵⁵ Pogingen in 1852-1853 voor een meer passende bestemming voor de grote zaal en het aangrenzend trappenhuis door de Kamerleden baron Sloet tot Olthuis en mr. J. van Lennep liepen vooralsnog op niets uit.

Meer succes had Victor de Stuers (1843-1916) in 1873 met zijn aanklacht *Holland op zijn Smalst* waarin hij schreef: *'Een ander verwaarloosd staatsgebouw is het Oude Hof te Delft, eenmaal paleis van den Zwijger, thans een artilleriekazerne (...) Maar wat moet men denken, wanneer men ontwaart dat de plek waar Prins Willem voor onze onafhankelijkheid gevallen is en die voor ieder Nederlander een heilige plek moest wezen, veranderd is in een morsige kazernetrap?'*⁵⁶

Pas in 1883 kwam de kwestie opnieuw in de Tweede Kamer aan de orde door J.J. van Kerkwijk in het kader van de ophanden zijnde herdenking van de 300ste sterfdag van Willem van Oranje. De Stuers, inmiddels in zijn functie als referendaris voor Kunsten en Wetenschappen, liet het gebouw opmeten en verzocht aan de rijksarchivaris L.Ph.C. van den Bergh (1805-1887) te onderzoeken wat bekend was over de inrichting van het St.-Agathaklooster tot verblijf van de prins en vooral welke lokalen door hem waren bewoond en waar hij was vermoord.⁵⁷ In 1884 kwam er een som van fl. 11.000,- beschikbaar voor de restauratie van dat deel van het Prinsenhof met daarin de 'Historische Zaal' en de aangrenzende 'Moordtrap'. Onderhandelingen volgden over het overnemen van de Historische Zaal, de aangrenzende gang, de uitgang naar de Schoolstraat, de bewuste trap en ten slotte de conciërgewoning. Die delen zouden van het Ministerie van Oorlog naar de stad Delft overgaan en dan vervolgens aan het Departement van Binnenlandse Zaken. Gebruik van de trap door de militairen moest daarbij wel verzekerd blijven. De betreffende lokalen dienden uiterlijk op 10 september 1884 overgedragen worden.⁵⁸ Dit vond uiteindelijk pas op 22 september 1884 plaats.⁵⁹ *'Eerst nu kon men met de restauratie een aanvang worden gemaakt. Deze geschiedde onder de leiding van den Rijksbouwkundige voor de onderwijsgebouwen enz. J. van Lokhorst, in overleg met Jhr. Mr. Victor de Stuers en den architect der Rijksmuseumgebouwen Dr. P.J.H. Cuypers. De uitvoering werd opgedragen aan den aannemer J. den Braanker te Delft'*.⁶⁰

Het gebouw zou teruggebracht moeten worden naar de stijl van de eerste helft van de zestiende eeuw. *'Men had eene duidelijke aanwijzing in den vorm der sleutelstukken en kraagsteenen die de balken der zoldering dragen en die laat gothische profielen uit het einde der XV^{de} of het begin der XVI^{de} eeuw vertoonen'*.⁶¹ Bij de restauratie werden ook het beschilderd plafond en de schoorstenen uit het midden van de zeventiende eeuw met de grootste zorg gerestaureerd, ook al dateerden ze uit een latere periode. De schilderijen (van Bramer) werden door W.A. Hopman uit Amsterdam gerestaureerd.⁶² Het is onduidelijk hoe men met de Moordhal zelf omging waarvan in 2012 is gebleken dat de traptreden uit 1847 dateerden. De trap zelf is daarbij aangepast: *'Voor herstelling en vernieuwing van de trap te leveren en te verwerken: 1,750 M³ eiken kloshout, 0,500 M³ Udelfanger zandsteen, 2,500 M³ metselwerk van boerengrauwe steen in bastardtras'*.⁶³ Over de authenticiteit van kogelgaten was De Stuers al in 1873 niet erg gerust op. Met enige literaire overdrijving schrijft hij: *'Een gediensig kanonnier toont aan de talrijke bezoekers (..) de plek waar de stichter van ons*

⁵⁵ Van Riemsdijk 1912, 45.

⁵⁶ De Stuers 1975, 52-53.

⁵⁷ NA, Biza, K&W 1875-1918, inv.nr. 1890. Brief van de Rijksarchivaris L.Ph.C. van den Bergh, 28 december 1883.

⁵⁸ Van Riemsdijk 1912, 53.

⁵⁹ In de zomermaanden had de Gemeente Delft de zaal in gebruik gehad voor een tentoonstelling over Willem van Oranje.

⁶⁰ Van Riemsdijk 1912, 54. Onderhandse overeenkomst in *Rotterdams Nieuwsblad* 26-1-1885, tussen Jacobus van Lokhorst (1844-1906) en aannemer Jasper den Braanker.

⁶¹ Van Riemsdijk 1912, 54.

⁶² Schilderijenrestaurator Willem Anthonij Hopman (1828-1910).

⁶³ NA, BiZa, K&W 1875-1918, inv.nr. 1890. Bestek 1884.

*volksbestaan doodelijk getroffen werd, en de sporen die het moorddadig lood in den wand achterliet. Deze sporen worden door de herhaalde betasting der bezoekers in diermate vergroot, dat men op het einde van het jaar zou meenen te staan voor een gat door bommen geboord! Een jaarlijksche kalkvulling herstelt intusschen de oude proporties en de bezoeken en betastingen beginnen op nieuw’.*⁶⁴

De toenemende belangstelling voor de protestantse prins viel echter niet bij iedere bevolkingsgroep in goede aarde. Bij de behandeling in de Tweede Kamer voor de begroting van 1885 brak het conservatief katholieke Kamerlid Dr. P.J.F. Vermeulen (1846-1913) een lans voor Cornelis Musius, prior in laatste periode van het klooster. Voor Vermeulen was Musius meer nog dan de prins de beroemdste bewoner van het St.-Agathaklooster. Zijn verzoek om een gedenksteen voor hem in het gebouw te plaatsen is niet ten uitvoering gekomen, wel werd er uiteindelijk een portretkop van hem in de Historische Zaal geplaatst.⁶⁵ Zowel over Willem van Oranje als over Musius was op de west- en oostwand van de zaal teksten aangebracht (zie afb. 58). Deze zijn niet meer zichtbaar. In de Historische Zaal bevonden zich zeven lichtopeningen, waarvan er drie dichtgemetseld waren. Naar plannen van Van Lokhorst werden er kruisvensters gereconstrueerd: *‘Iedere lichtopening is door een kruis van gemengden bak- en bergsteen in vier vlakken verdeeld. De twee bovenste zijn door vaste ramen in glas in lood gedicht. Het glas der beide onderste vakken is in beweegbare houten kozijnen gevat, die bovendien nog door luiken gesloten kunnen worden. Ieder vak is voorzien van twee glasschilderingen, zoodat elk venster acht taferelen vertoont. Deze stellen voor de wapens van den Prins, die zijner gemalinnen, heerlijkheden enz.’*⁶⁶ Het idee achter de reconstructie was goed, maar de uitvoering is naar de huidige maatstaven in detail niet conform wat in de eerste helft van de zestiende eeuw te verwachten was.

In het interieur was: *‘Langs de wanden der zaal (..) eene eikehouten betimmering in laat-gothischen stijl geplaatst. De hoogte der betimmering werd bepaald door de plaats der zes bij de restauratie in den noordelijken muur ontdekte muurkastjes die ook omtimmerd werden (..). Het portaal vóór de Historische Zaal [de Moordhal] onderging bij de restauratie eene geheele verandering. De uitgang naar de tweede binnenplaats, die men door het afdalen van 5 treden bereikte werd gedicht,⁶⁷ een kamer die er later in was getimmerd, uitgebroken en van de ruimte die men zoo verkreeg, door het optrekken van een muur, de keuken van den conciërge afgezonderd’.*⁶⁸

De opening van de Historische Zaal, die als Rijksmuseum *‘De Historische Zaal van het Prinsenhof’* werd geëxploiteerd, volgde op zondag 17 april 1887.⁶⁹ Met het beheer werd jhr. B.W.F van Riemsdijk (1850-1942) belast van 1888 tot 1929; daarnaast was hij van 1897 tot 1921 directeur van het Rijksmuseum in Amsterdam.

In zijn boek over het klooster en de Historische Zaal temperde hij bewust de verwachtingen van de bezoekers: *‘Hij (die) verwacht, nu de restauratie voltooid is, een vertrek schitterende in al de pracht der paleizen van de 16de eeuw en gevuld met eene kostbare verzameling voorwerpen door den Prins gebruikt of uit zijn tijd afkomstig; een museum in een vorstelijk verblijf. Hij vindt een eenvoudig versierde kloosterzaal, waarin eenige meubels, meest copiën naar oude uit ’s Prinsen tijd en enkele*

⁶⁴ De Stuers 1975, 52.

⁶⁵ *Delftsche Courant*, 26-01-1887.

⁶⁶ Van Riemsdijk 1912, 58.

⁶⁷ Bij de restauratie van Lansdorp weer geopend.

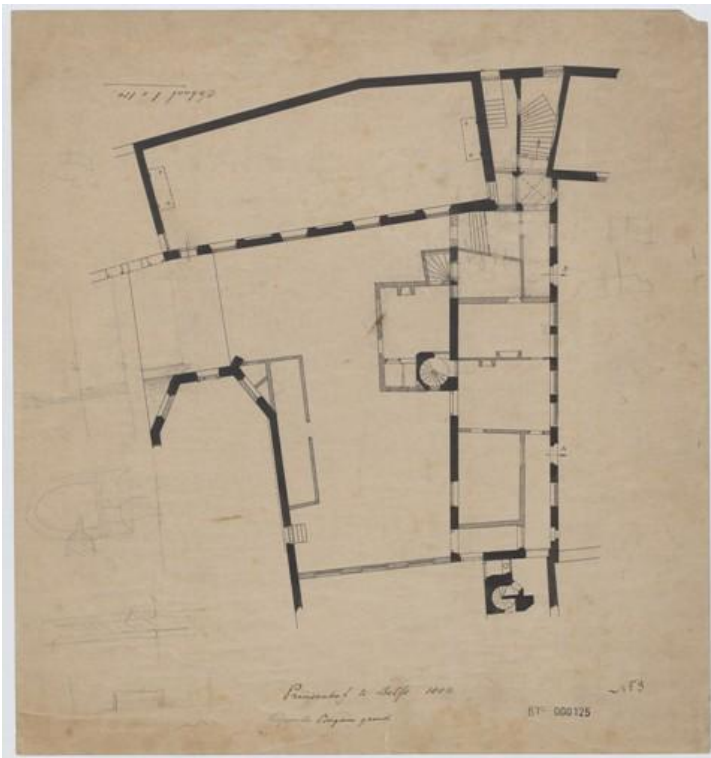
⁶⁸ Van Riemsdijk 1912, 61.

⁶⁹ Duparc 1975, 145.

oorspronkelijke uit een latere periode. Maar hij vergete niet dat de Zaal tijdens 's Prinsen verblijf zeker niet rijk is getooid geweest'.⁷⁰

Zaal en trap waren in de eerste periode een 'eiland' in de kazerne, maar vormden wel de kern van verdere ontwikkelingen. In 1897 werd de artilleriecurcus, die tot dan in de vertrekken van het klooster werd gehouden, opgeheven. Hierdoor raakten enige lokalen buiten gebruik en konden deze teruggegeven worden aan de gemeente Delft. Het ging met name om de ruimten op de verdieping en de zolder aan de Schoolstraatzijde. In 1898 had de overdracht zijn beslag, maar het duurde nog tot 1904-1905 voordat er bouwkundige werkzaamheden plaatsvonden. Het overgedragen deel aan de zijde van de Schoolstraat werd van Rijksweg gerestoreerd naar plannen van Van Lokhorst, waarbij de vensters op de verdieping aan de zijde van de tweede binnenplaats dezelfde vorm kregen als die daaronder.⁷¹ De toenmalige ruimten 25, 31 en 32 (afb. 62) werden ingericht tot Gemeentemuseum.⁷² De bouwkundige staat van de rest van het complex bleef slecht. In 1888 was de stenen wenteltrap aan de noordzijde van de kloosterkerk gedeeltelijk ingestort en de muziekzaal verkeerde in 1912 ook in slechte staat. Deze zaal werd toen door de militairen gebruikt als lokaal voor administratie en goederenmagazijn. Naast de restauratie in 1905-1906 vonden er ook enkele andere werkzaamheden plaats, waaronder het afbreken van een washuis aangebouwd tegen de kleine kapel (kapittelzaal), evenals het oostelijke deel van het gebouwtje gelegen tussen de Historische Zaal en die kapel. Op 1 augustus 1906 kon de zaal van het Gemeentemuseum voor publiek opengesteld worden. Het was ingericht met de collectie van het in 1897 opgerichte Gemeentemuseum, dat aanvankelijk in het stadhuis was gehuisvest. Aansluitend werd in 1910 de zolder van dit deel ingericht voor de etnologische collectie van de Indische instelling.⁷³

[52-63]

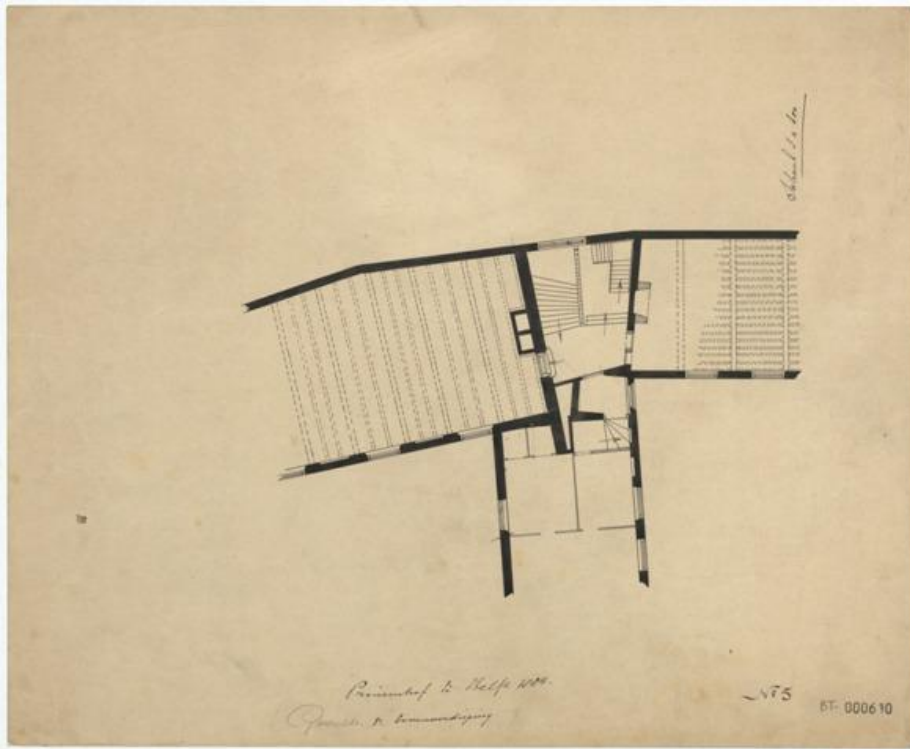
52 Opmeting begane grond, 1884. (Herkomst: RCE, beeldbank)

⁷⁰ Van Riemsdijk 1912, 65.

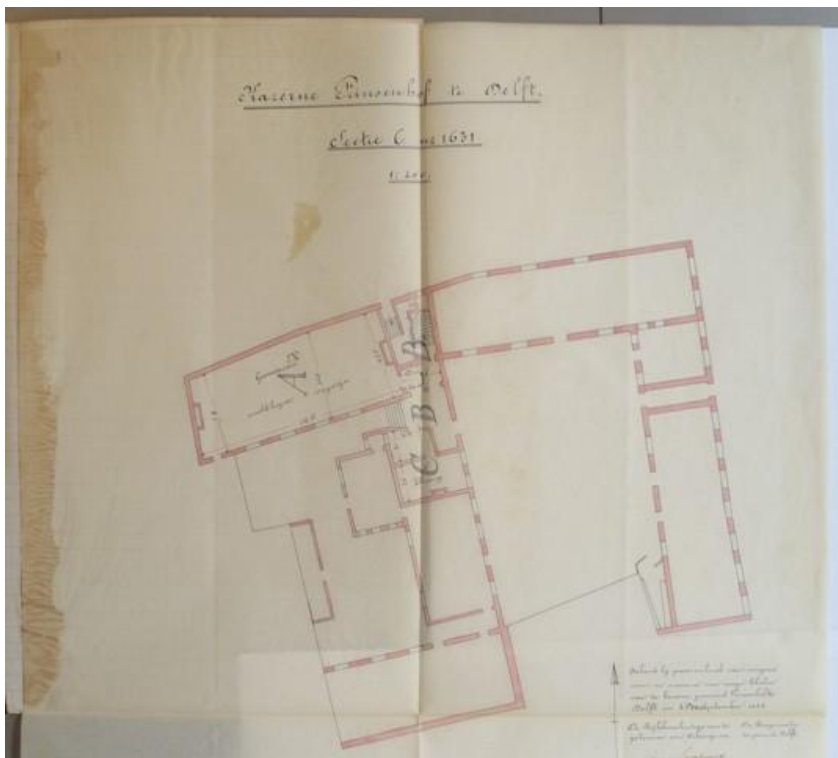
⁷¹ Van Riemsdijk 1912, 62.

⁷² NA, BiZa, K&W 1875-1918, inv.nr. 1890, Proces-verbaal van ingebruikgeving en ingebruikneming, 15 mei 1905.

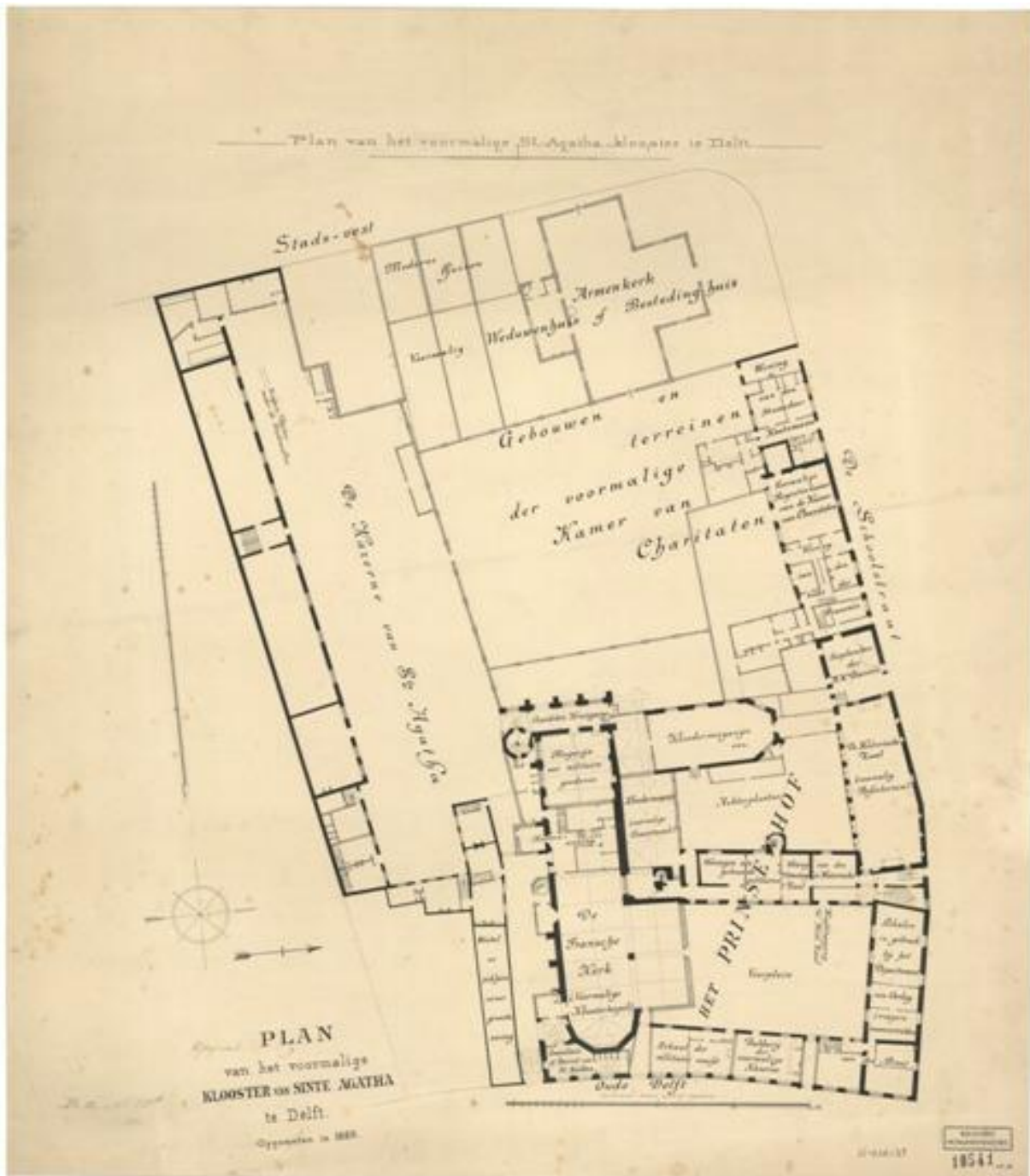
⁷³ Dit was het opleidingsinstituut voor ambtenaren in Nederlands Indië.

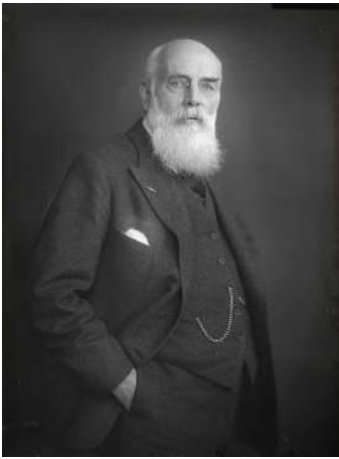
53 Opmeting op de verdieping, 1884. (Herkomst: RCE, beeldbank)

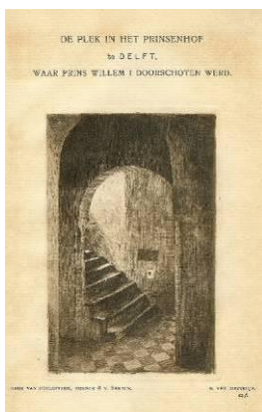
54 Tekening van het deel dat werd overgedragen met A. de Historische Zaal, B. de Moordhal en C. de conciërgewoning, 1884. (Herkomst: NA, BiZa, K&W 1875-1918, inv.nr. 1890)

55 Opmeting van het kloostercomplex uit 1889. De plattegrond is opgenomen in de publicatie van Van Riemsdijk, 1912. Duidelijk zichtbaar is de dichtgezette trap bij de Moordhal. Die ruimte werd onderdeel van de conciërgewoning. (Herkomst: RCE, beeldbank)

56 Jhr. B.W.F. van Riemsdijk, foto circa 1920. (Herkomst: Stadsarchief Amsterdam, beeldbank; Collectie Atelier J. Merkelbach)

57 Pentekening van de Moordhal door Van Riemsdijk. (Herkomst: Van Riemsdijk 1912)

58 De Historische Zaal, foto 1897. (Herkomst: RCE, beeldbank)

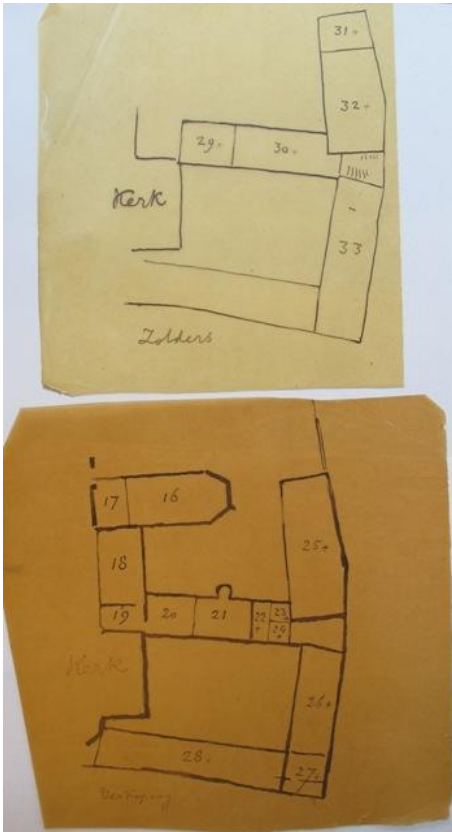
59 De Historische Zaal in 1952 met het beschilderde plafond en een van de twee schouwen. (Herkomst: RCE, beeldbank)

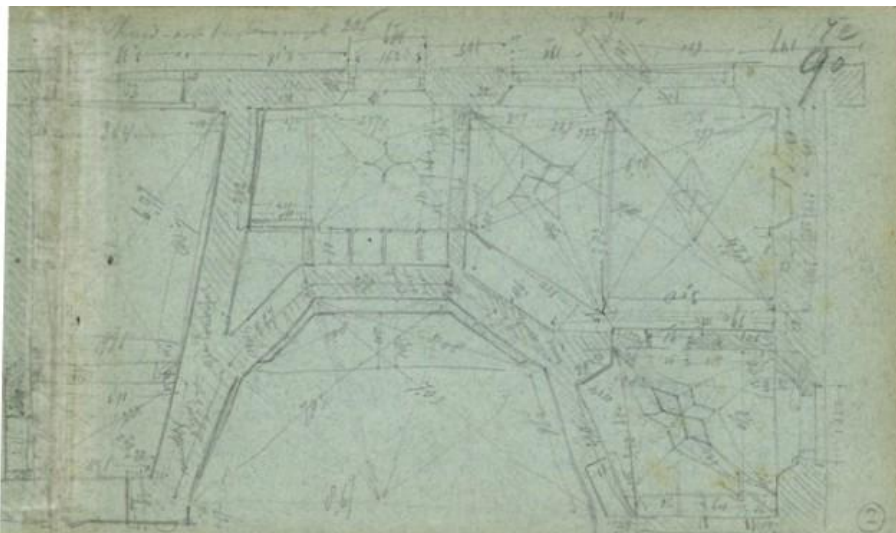
60 De tweede binnenplaats, gezien naar het noordoosten in 1897, met beneden de al gerestaureerde Historische Zaal en daarboven de nog niet gerestaureerde zaal van het (latere) Gemeentemuseum. Ook is de toegang zichtbaar tot de kelder onder het noordelijke deel van bouwdeel 7. (Herkomst: RCE, beeldbank)

61 De noordoosthoek van de Tweede binnenplaats nu (vergelijk afb. 60). Een deel van de uitgebouwde schoorsteen is zichtbaar, met daarboven twee nieuwe kleine (wc-) vensters. De toegang tot de kelder en het gerestaureerde venster daarboven zijn vervangen door een op de traptoren aansluitende wc-aanbouw. Ook is de poort met wagendeur toegevoegd.

62 Twee schetsjes met de nummers van de vertrekken in 1898; boven de zolder, onder de verdieping. Ruimte 25 werd het Gemeentemuseum en de zolder daarboven, ruimten 31-32, ingericht voor de etnografische verzameling (van de Indische Instelling). (Herkomst: NA, BiZa, K&W 1875-1918, inv.nr. 1890)

63 Opmeting van A. Mulder in 1897 van de consistorie van de Waalse Kerk. Zichtbaar is de muur aan de noordzijde (en de doorgang naar de zeventiende-eeuwse uitbreiding van de kerk) en de muur in het midden, die de huidige consistorieruimte in tweeën deelt. (Herkomst: RCE, beeldbank; detail schetsboek A. Mulder)

Restauratie Lansdorp

Begin twintigste eeuw was de bouwkundige toestand van het kloostercomplex bepaald matig te noemen. Er vonden steeds minder militaire activiteiten plaats. Dat was voor de gemeente Delft reden om in 1923 pogingen in het werk te stellen om opnieuw de beschikking over het gehele complex te krijgen. Daartoe deed men in januari 1924 een verzoek aan het Ministerie van Oorlog. Na enige tijd berichtte de betreffende minister dat hij aan de Rijkscommissie van Advies inzake de Musea

opdracht had gegeven om door prof. J.C. van Eerde en dr. H.E. van Gelder te laten beoordelen of het gebouw op een eenvoudige wijze geschikt gemaakt zou kunnen worden voor een nieuwe functie.⁷⁴ Gedacht werd aan de combinatie van museum en stadsarchief. Als bijkomend voordeel zou de functie van museumdirecteur en gemeentearchivaris door één persoon kunnen worden uitgeoefend. Dit leidde op september 1926 tot een eerste verbouwingsplan met een begroting van fl. 118.000. Daarop werd in eerste instantie afwijzend door de minister gereageerd. Intussen hadden in 1927 de laatste militairen het gebouw verlaten.⁷⁵ Het jaar daarop volgde een uitgebreide inspectie van het complex door de directeur van Openbare Werken, J. de Booij, en J.C. van Eerde namens de Rijkscommissie.⁷⁶ De Booij liet in 1929 het gehele complex opmeten. In mei 1929 volgde een uitgewerkt plan met een begroting van fl. 152.000, waarbij de huisvesting van het gemeentearchief in de vleugel aan de Oude Delft was gedacht.

Tijdens de opmeting vond men in 1930 ter plaatse van de conciërgewoning nabij de Moordhal een trap terug. Gemeend werd dat dit de trap zou kunnen zijn geweest waarlangs Balthasar Gerards na zijn aanslag via de tweede binnenplaats zou zijn gevlucht. Het bleek dat deze bewuste trap nog wel op de opmeting in 1882 voorkwam, maar deze was in 1885 met medeweten van Victor De Stuers dichtgemaakt. Dat *'geeft reeds te vermoeden, dat zij van weinig belang is, want deze scherpzinnige en degelijke geschied- en oudheidkenner zou zeker niet hebben toegelaten, dat een spoor van het verleden van eenige beteekenis aan het oog werd onttrokken'*.⁷⁷ Uit nader onderzoek, uitgevoerd door Rijksarchitect H.A. van Heeswijk, bleek dat de trap in deze vorm niet ouder was dan rond 1800 en door de militairen was aangebracht. Ze bleek onmiddellijk tegen de rug van het keldergewelf aangelegd te zijn en er eronder waren geen sporen van een oudere trap teruggevonden.

Men ging voort met de voorbereiding van een verbouwingsplan waarbij het westelijke deel geheel tot museum werd ingericht en het oostelijke deel als huisvesting van het gemeentearchief. In april 1930 kwam er een nieuw plan, maar toen stagneerde de verdere ontwikkeling. Wel werd de gemeente Delft in 1931 opnieuw officieel bezitter van het gehele kloostercomplex.

De impasse werd in 1937 doorbroken met de publicatie 'Een vlek op Delft' in het tijdschrift *De Gids*.⁷⁸ Johan Huizinga, hoogleraar algemene geschiedenis aan de RU in Leiden, begon zijn artikel met *'Volken en Regeeringen kunnen soms even slordig en vergeetachtig zijn als gij en ik'* en hij schrijft verderop *'En toch is dit geheel, ondanks de afbraak en verminking, nog altijd, na de Abdij te Middelburg, het best bewaarde kloostercomplex uit vroeger eeuwen, dat ons land bezit. Ook uit dat oogpunt, onafhankelijk van de eer die men den Prins en Musius bieden wil, verdient een waardige zorg voor deze gebouwen ieders belangstelling'*. Vervolgens vermeldde hij de oprichting op 10 juli 1934 van de stichting 'Het Princenhof' en stelde in zijn besluit *'Laat dan nu alles gedaan worden, wat hier nog te doen valt. Het tijdstip is gunstig. De zin voor het geestelijk belang dat hier gediend moet worden: waardige zorg voor een te lang verwaarloosd monument van Oranje, is levendiger en algemeener dan ooit te voren. Hier is een terrein, waarop aan een taak van nationale piëteit protestantsch en katholiek Nederland eendrachtig kunnen samenwerken'*.⁷⁹

⁷⁴ J.C. van Eerde (1871-1936) was directeur van het Koloniaal Museum (het huidige Tropenmuseum) in Amsterdam en H.E. van Gelder (1876-1960) gemeentearchivaris van Den Haag en tevens museumdirecteur aldaar.

⁷⁵ RCE panddossier; Verslag naar aanleiding van een bespreking 26 februari 1947.

⁷⁶ Jan de Booij (1886-1955) was sinds 1922 directeur Openbare Werken in Delft.

⁷⁷ RCE panddossier; brief 7 augustus 1930.

⁷⁸ Huizinga, J., 'Een vlek op Delft', *De Gids*, 101(1937), 3-8. Johan Huizinga (1872-1945).

⁷⁹ Idem, 3-8.

In de door Huizinga genoemde stichting ‘Het Princenhof’ zaten onder meer de bankier K.P. van der Mandele en de hoogleraren M.J. Granpré Molière en N. Lansdorp.⁸⁰ Laatstgenoemde was in 1936 secretaris van de stichting en als hoogleraar aan de Technische Hogeschool de aangewezen persoon om als restauratiearchitect op te treden.⁸¹ In april 1936 was er een gewijzigd voorlopig restauratieplan gereed, aangevraagd mede in het kader van de werkverruiming (Werkfonds) met een begroting van fl. 340.000. Pas op 10 oktober 1939 kwam de goedkeuring voor de restauratie van de minister van Sociale Zaken die daar in het kader van de werkverruimende maatregelen over moest beslissen. Men sprak een verdeelsleutel af voor de begrote kosten van 42,5% door het Rijk, 20% door de Provincie, 25% door de Gemeente en 12,5% door de Stichting. Het restauratieplan werd op 6 december 1939 op voorstel van B&W door de Gemeenteraad aanvaard.

In dit goedgekeurde restauratieplan hadden al wat aanpassingen plaats gevonden op aandringen van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg. Zij was namelijk niet overtuigd van de gotiserende reconstructie van de gevel aan de Oude Delft. Ze schreven in 1938: *‘Met het voorbehoud daarom, dat latere ontdekkingen kunnen nopen tot een andere gedragslijn, zijn wij van oordeel, dat Prof. Lansdorp terecht de bedoeling heeft de gebouwen van het Prinsenhof in het algemeen te laten in de gedaante, die zijn thans hebben, bepaaldelijk niet te trachten de meest een goeden achttiende-eeuwschen vorm vertoonende venster terug te brengen tot een min of meer waarschijnlijk laatgotisch karakter, gelijk men indertijd met zoo weinig gelukkigen uitslag gedaan heeft met de vensters van de z.g. Historische Zaal’.*⁸² Tegen de zin van Lansdorp bleef deze gevel zoals hij was.

Met het besluit tot uitvoering kon Lansdorp aan het werk gaan. De restauratie werd in regie opgedragen aan de firma J. Naaktgeboren & Zn. tegen 4¼% opgeld van de netto prijzen van de aan te kopen bouwmaterialen.⁸³ Als opzichter van het werk benoemde men per 1 februari 1940 opzichter-tekenaar A. Buijs die werkzaam was geweest bij de architecten B.J. Ouëndag, K.P.C. de Bazel en W.B. Ouëndag. Tevens werd er een begeleidingscommissie ingesteld.⁸⁴

De restauratie vond in drie fasen plaats. Begonnen werd met de oostvleugel en de Schoolstraatvleugel (deel A). De tussenvleugel met conciërgewoning, de Moordhal, Historische Zaal en soepkeuken vormden de tweede fase (deel B). Kapittelzaal, narthex en beeldenzaal vormden de laatste fase (deel C) (afb. 79). Parallel hieraan werden pogingen gedaan om de kosterwoning (kad. nr. C1125) van de Waalse Kerk te verwerven en dat lukte in 1943.

De uitvoering van de restauratie in regie (dus zonder vastgesteld bestek), in nauwe samenwerking tussen architect en aannemer, was voor dit complex de juiste, omdat in het werk steeds aanvullende beslissingen nodig waren. Maar het was ook niet zonder kritiek. Die kritiek werd in 1941 onder meer verwoord door architect J.J.P. Oud naar aanleiding van het plan voor de muziekzaal: *‘Hoe meer ik het complex zie, hoe meer ik denk “in stand houden, maar zooveel mogelijk afblijven s.v.p.”, want*

⁸⁰ Karel Paul van der Mandele (1880-1975), mede oprichter van de Nederlandsche Handels Hoogeschool, later Nederlandsche Economische Hoogeschool (nu onderdeel Erasmus Universiteit Rotterdam) was in Delft geboren. Het eerste bestuur van de Stichting het Prinsenhof bestond uit Ir. S.H. Stoffel, Jhr. Mr. W.J.M. van Eysinga, Ir. M.J. Granpré Molière, Mr. J.K. van der Haagen, N. Lansdorp, Mr. K.P. van der Mandele en Mr. G.J. Kalf.

⁸¹ Beter dan Granpré Molière omdat deze geen restauraties heeft uitgevoerd en mogelijk ook vanwege zijn nadruk op rooms-katholieke kerkelijke bouwkunst niet neutraal genoeg werd bevonden. Zie voor biografie N. Lansdorp volgende hoofdstuk.

⁸² RCE Panddossier, brief 4 juli 1938.

⁸³ De firma J. Naaktgeboren was ook betrokken bij de restauratie van de Nieuwe Kerk, eveneens onder leiding van Lansdorp. Directeur van de firma was J. Naaborg (1880-1942), die rond 1935 de leiding overgaf aan zijn zoons. Vandaar dat de firma sindsdien als Naaborg’s bouwbedrijf werd aangeduid.

⁸⁴ Met daarin wethouder J. Brinkman en lid van de gemeenteraad Ir. S.H. Stoffel. Namens de Stichting Princenhof M.J. Granpré Molière en W.J.M. van Eysinga, namens de Rijkscommissie J.A.G. van der Steur, E.A. van Beresteyn, namens het departement J.K. van der Haagen, namens de provincie J.J.R. Schmal en namens de werkverruiming J.A.W.M. Vetter. Als secretaris werd G.J. Kalf benoemd.

het is toch wel een erg aantrekkelijk geval, al is het wat “slordig”.⁸⁵ Een jaar later vulde hij dit aan met: *‘Het is dikwijls bepaald een gevecht om muren, die nog hecht op hun beenen staan, maar er erg verweerd uitzien, te redden uit de behandeling van een architect met de opvattingen van een zindelijke Hollandsche huisvrouw’*. *We moeten er scherper op toezien*.⁸⁶

Op zich is het opmerkelijk dat de restauratie van het Prinsenhof gedurende de gehele oorlog vrijwel ongehinderd door kon gaan, ook na de algehele bouwstop in 1942. Wel ging het tempo na 1942 omlaag. Vanwege de oorlog maakte men in oktober 1942 een brandluis in de tussengevel van de kap van de kloosterkerk op de huidige scheiding tussen de kerk en het klooster (beeldenzaal). In juni 1943 bracht men op de zolders van de kapittelzaal, voorruimte en de muziekzaal ‘Fire-Brake’ brandwerende vloeren aan en in april 1944 op de Historische Zaal (deze brandwerende vloeren zijn nog voor een belangrijk deel aanwezig).⁸⁷

Het gewelf op de verdieping van de narthex en delen van de bijbehorende traptoren werden volgens een daar nog aanwezige steen in 1942 uitgevoerd door H.J. van Heesch & Zn. Naar aanleiding van een storm op 31 januari 1943 was er sprake van het vernieuwen van de kap boven de Historische Zaal, maar dat bleek uiteindelijk slechts te gaan over het vervangen van het dakbeschot, enkele spantbenen en wat andere reparaties.

In februari 1943 werd door de gemeenteraad een aanvullende begroting van fl. 74.700 goedgekeurd. In die periode vonden twee belangrijke planwijzingen plaats. In de eerste plaats bleek dat het gemeentearchief niet op de beoogde plaats gerealiseerd te kunnen worden. Er was onvoldoende ruimte, en vermoedelijk zou ook de plaatsing van de archiefstukken op de verdieping in de vleugel aan de Oude Delft een te zware belasting voor het gebouw betekenen. Daarmee verdween de archieffunctie uit het gebouw. Na het wegvallen van deze functie is dit deel in functioneel opzicht nooit een integraal deel meer van de rest van het museum geworden. Ook de toegang ‘om de west’ op de begane grond verdween in deze periode. In plaats daarvan kwam de huidige verbinding (met onderdoorgang) tussen de kapittelzaal en de Historische Zaal. Deze verbinding is later de ‘gedachtengang’ gaan heten.⁸⁸

De ad hoc beslissingen tijdens de restauratie waren de Rijkscommissie steeds meer een doorn in het oog. Op 3 februari 1943 schreef voorzitter van de Rijkscommissie J..G. van der Steur aan Lansdorp: *‘Naar onze mening is het Prinsenhof een historisch gegroeid geheel, waarbij de oorspronkelijke toestand in verloop van tijd herhaaldelijk is gewijzigd, naar gelang anderen omstandigheden een ander gebruik van de gebouwen nodig maakten. (...) Hier komt nog bij, dat de restauratie van het Prinsenhof niet in de eerste plaats wordt ondernomen om het oude klooster zoo goed mogelijk in de herinnering terug te roepen, maar vooral om de groote historische figuur te herdenken, die daar heeft geleefd en zijn tragisch einde gevonden en wiens verblijf tenslotte aanleiding heeft gegeven tot den naam, waaronder het complex thans algemeen bekend is: het Prinsenhof. Voor zoover er sprake moet zijn van het herstel van een vroegeren toestand, dient dit dus de toestand te zijn, waarin de Prins de gebouwen gekend heeft’*.⁸⁹ In dat kader was de commissie tegen het terugbrengen van de oude omvang van de kapittelzaal, maar wel voor een goede circulatie ten behoeve van het museum en daarmee toch ook voor de reconstructie ter plaatse van de muziekzaal en het bijbehorende

⁸⁵ RCE Panddossier, brief 6 februari 1941. J.J.P. Oud (1890-1963) was in 1935 H.P. Berlage als lid opgevolgd in de Rijkscommissie.

⁸⁶ RCE Panddossier, brief 2 januari 1942.

⁸⁷ SAD, 29 Openbare Werken, inv.nr. 1750 (maandrapporten).

⁸⁸ De oorspronkelijk bij de restauratie gedachte gang op de begane grond lag in de lijn van de vroegere lange gang tussen de kloostervleugel en de narthex. Uiteindelijk is hier toch van afgezien ten gunste van de huidige verbinding met onderdoorgang.

⁸⁹ SAD, 29 Openbare Werken Delft, inv.nr. 1745. Brief 3 februari 1943.

torentje. *‘Bij deze reconstructie blijft een moeilijk probleem hoe den nieuwen noordwand [ter plaatse van de muziekzaal. rs] te behandelen. Er bestaat geen enkele aanwijzing betreffende de plaats en vorm van de vensters, die in dezen wand bestaan moeten hebben. Het schijnt ons een aantrekkelijke opgave voor den architect dit probleem op zoodanige wijze op te lossen, dat niet den indruk wordt gewekt, dat deze nieuwe muur oorspronkelijk is en hij zich toch passend aansluit bij de omgeving’.*⁹⁰

Bij de reconstructie ter plaatse van de muziekzaal werd de kap omhoog gebracht om een verdieping te kunnen maken. Aan de andere kant van het complex werd in april 1944 de prinsenkelder ontgraven tot de oorspronkelijke diepte.

Na de oorlog werd de draad van de restauratie weer opgenomen. In 1946 bleek het de bedoeling om de hele trap in de Moordhal te vernieuwen, maar daar was Oud beslist geen voorstander van: *‘De trap is constructief niet bouwvallig en met weinig moeite soliede te herstellen. Bovendien brengt het breken weer nieuwe, kosten mede ook aan muren enz., terwijl de historische sfeer weer onnoodig aangetast wordt (ook al is het niet meer de originele trap, dan blijft nu toch nog een stuk geschiedenis bewaard). We moeten nu toch heusch niet verder den weg opgaan van oude dingen nieuw te maken in Delft!’.*⁹¹

De wrijving tussen de beide partijen bleek ook uit het interview dat Lansdorp in 1946 aan de krant gaf naar aanleiding van - opnieuw - de reconstructie van de gevel aan de Oude Delft. *‘Met trots vertelde prof. Lansdorp dat gedurende de gehele oorlog is doorgewerkt: geen dag is er niet gewerkt’.* Maar op de vraag naar het uiteindelijke resultaat staat te lezen: *‘In zijn oorspronkelijken staat? “Was dat maar waar”’* verzuchtte prof. Lansdorp. De Rijksmonumentenzorg ging niet akkoord met het oorspronkelijke “historische” restauratieplan en besliste dat de stijl, waarin de gebouwen laatstelijk waren aangetroffen, de stijl uit de Napoleontische tijd was. Prof. Lansdorp zei deze gang van zaken ten zeerste te betreuren, vooral omdat hierdoor *‘de gevel aan de Oude Delft verre van fraai dreigt te worden’.*⁹² Vragen in de gemeenteraad waren daarvan het gevolg: *‘heeft dit niet tot gevolg dat een heterogeen en ten dele stijlloos geheel ontstaat?’*. Bij de behandeling in de gemeenteraad bleek dat: *‘Het gemeentebestuur van Delft, de Stichting “Het Princenhof”, en de Restauratiecommissie-Princenhof en de architect kunnen zich niet vereenigen met de zienswijze van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg’.*⁹³

Via de minister antwoordde de Rijkscommissie in maart 1948: *‘. dat het niet mogelijk is deze [voorgevel aan de Oude Delftzijde] terug te brengen in de toestand, waarin Prins Willem dezen heeft gekend, aangezien men niet beschikt over betrouwbare gegevens of afbeeldingen, waaruit de oorspronkelijke toestand kan worden afgeleid. De Commissie meent, dat in deze omstandigheden de historisch gegroeide toestand moet worden aanvaard en men zich ertoe zal moeten beperken de bestaande gevel in zo goed mogelijke toestand te brengen.’*⁹⁴ Wel stond men uiteindelijk toe om twee ramen in de gevel door kleinere te vervangen. Als laatste onderdelen volgden de verwijdering van dakkapellen op het gastenkwartier en de tussenvleugel en werden enkele ramen in het gastenkwartier aan de Schoolstraatzijde gedicht om meer wandoppervlakte te verkrijgen. Omdat voor een alternatieve verbinding tussen kapittelzaal en Historische Zaal was gekozen, verving men in 1948 als laatste de vensters in de soepkeuken door twee kruisvensters.

[64-93]

⁹⁰ SAD, 29 Openbare Werken Delft, inv.nr. 1745. Brief 3 februari 1943.

⁹¹ RCE Panddossier; brief 31 december 1946.

⁹² *Maasbode* 23 oktober 1947. www.delpher.nl

⁹³ Gemeenteraad, Bijlagen van de handelingen 1947, 215.

⁹⁴ Idem, brief 11 maart 1948.

64 Overzicht van het complex vanaf de toren van de Oude Kerk, nog met de zeventiende-eeuwse aanbouw van de Waalse Kerk (midden onder) en de Armenkerk (boven). Foto ongedateerd, vóór 1918. (Herkomst: RCE, beeldbank)

65 Voorplaats, gezien naar het noordwesten in 1918. Duidelijk zichtbaar is de haakse hoek tussen de beide vleugels, waar nu een afschuining is. De deur links naast de hoek gaf toegang tot de Moordhal, het tussengelegen venster behoort tot de restauratiefase van 1884. (Herkomst: RCE, beeldbank)

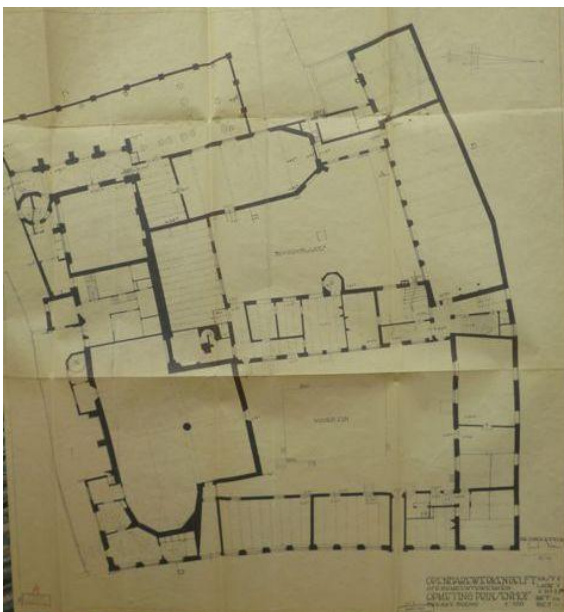
66 Situatie van de Moordhal rond 1927. (Herkomst: RCE, beeldbank)

67 Aanzicht van de narthex van rond 1927 met de door de militairen opgezette verdieping met hijstravee; op de voorgrond de tuinmuren van de moestuin van de Kamer van Charitate. (Herkomst: RCE, beeldbank)

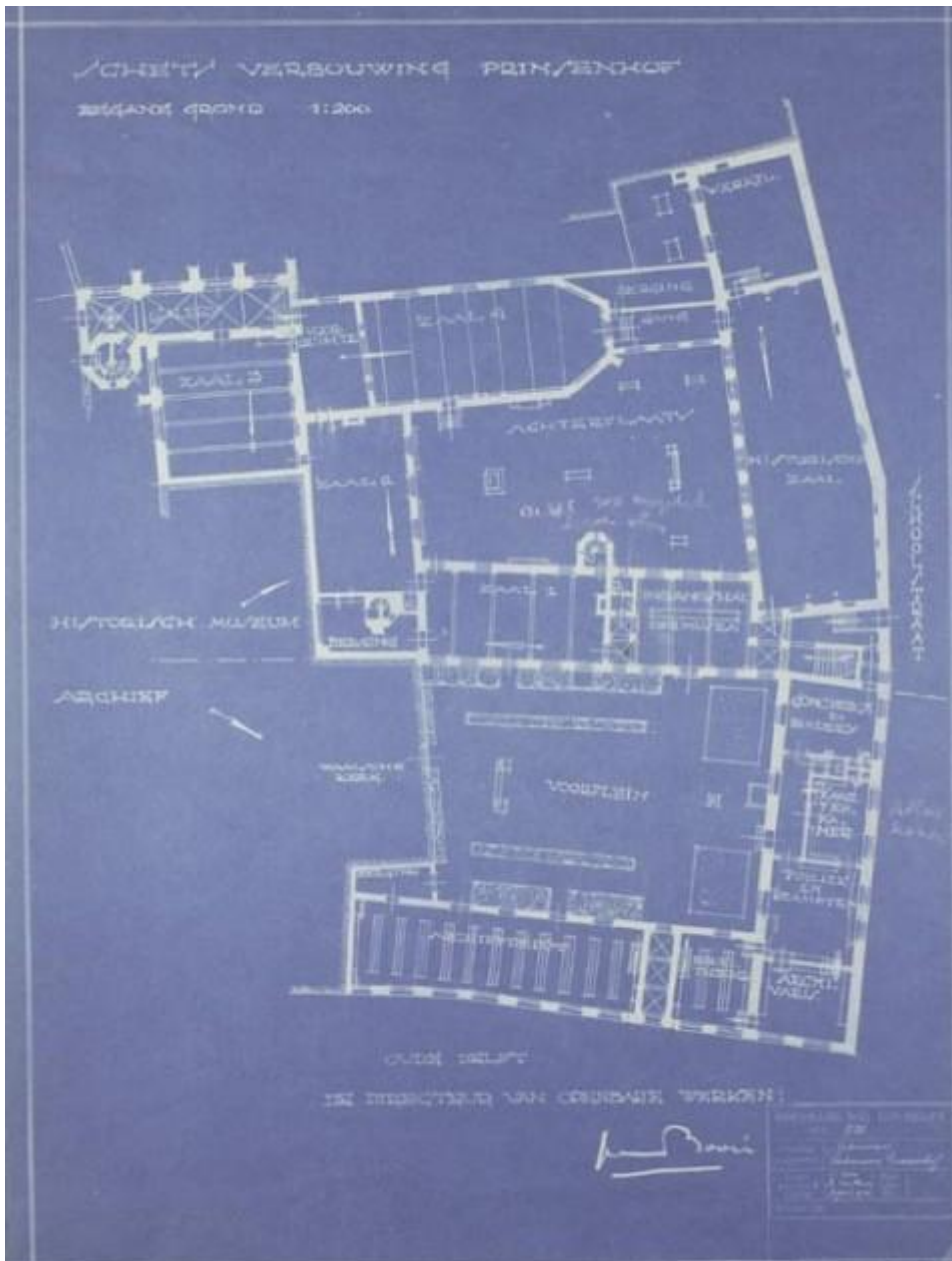
68 De benedengang van de narthex, gezien naar het zuiden, met aan het eind een grote, door de militairen aangebrachte, dubbele deur. (Herkomst: RCE, beeldbank)

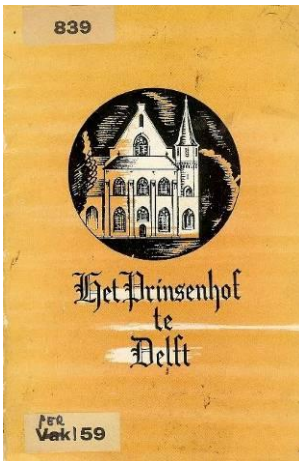
69 Opmeting begane grond, 1929. (Herkomst: tekeningarchief RCE)

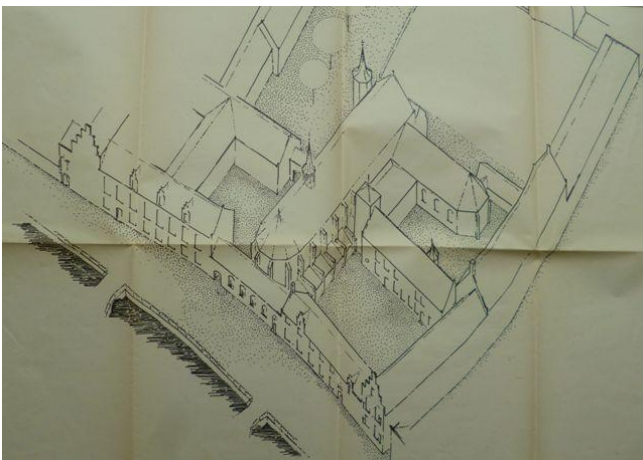
70 De herontdekking van de trap nabij de Moordhal onder de vloer van de conciërgewoning in 1930. Deze trap bleek door de militairen te zijn toegevoegd en in 1884 te zijn dicht gemaakt. (Herkomst: RCE, beeldbank)

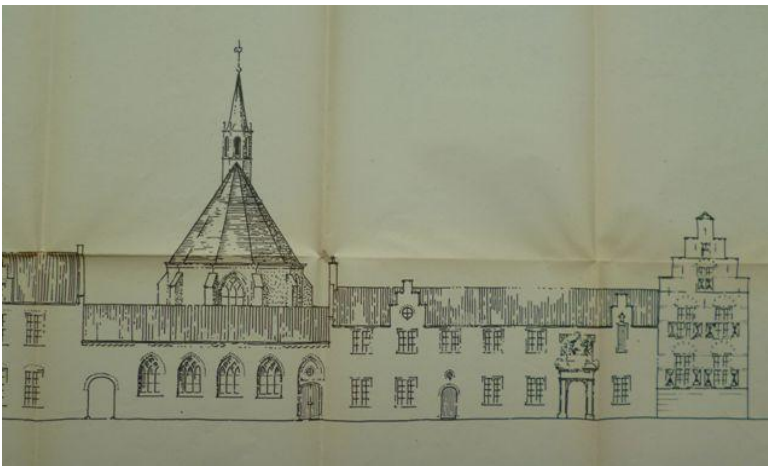
71 Plan voor een museum annex archiefgebouw, ca. 1920. (Herkomst: SAD)

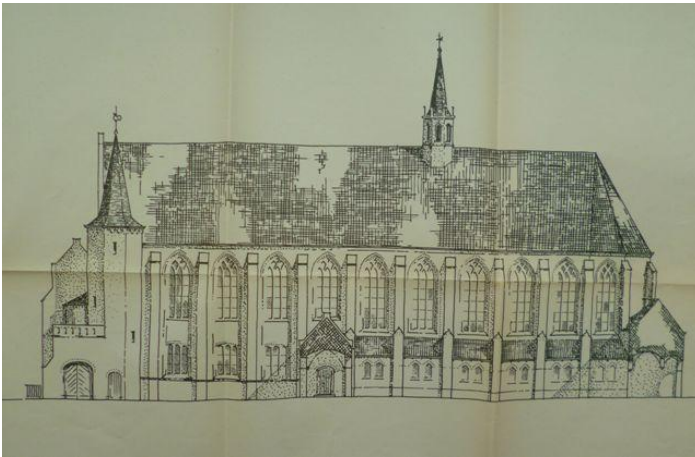
72 Omslag van de door de Stichting Prinsenhof uitgegeven brochure om fondsen voor de restauratie te verwerven. (Herkomst: Universiteitsbibliotheek Utrecht)

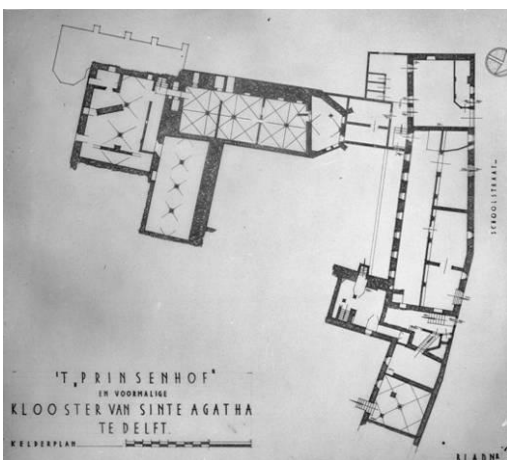
73 Isometrie van het kloostercomplex uit 1938 met het beeld na de restauratie. De verbinding tussen de kapittelzaal en de Historische Zaal is hier nog met 'een omgang om de west' gedacht en niet als verbindingsgang over een poort. (Herkomst: RCE, tekeningenarchief)

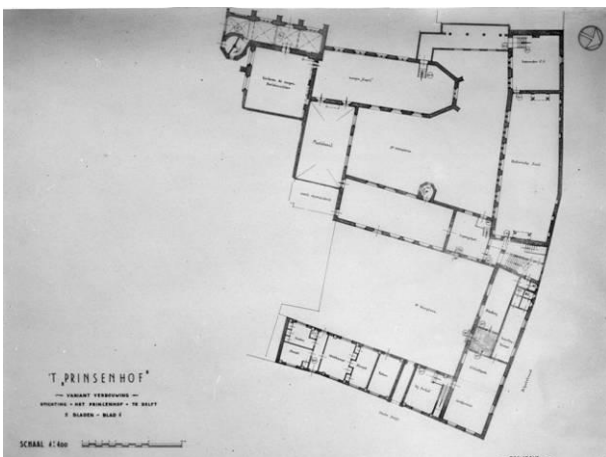
74 Gevelaanzicht aan de Oude Delft volgens de restauratievisie van Lansdorp uit 1938 met gotiserende vormen en een trapgevel op de hoek met de Schoolstraat. Het aanzicht is ontleend aan dat van Coenraet Decker uit 1680 en gotischer gemaakt door Vlaamse gevels en spitsbogen. (Herkomst: RCE, tekeningenarchief)

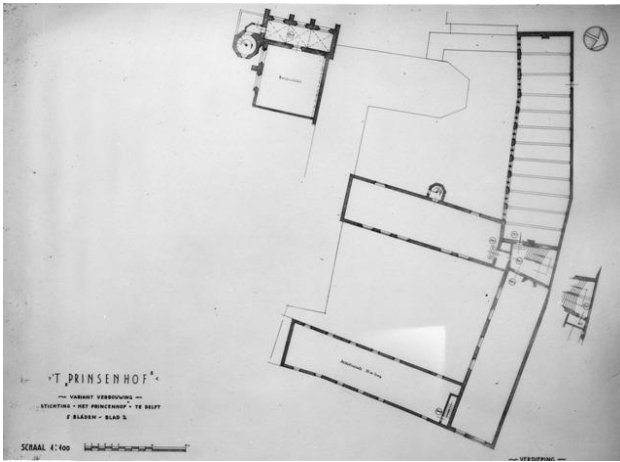
75 Gevelaanzicht volgens de restauratievisie van Lansdorp uit 1938 met een rij lage zijaanbouwen tegen de kerk in de steeg tussen beide poorten. (Herkomst: RCE, tekeningenarchief)

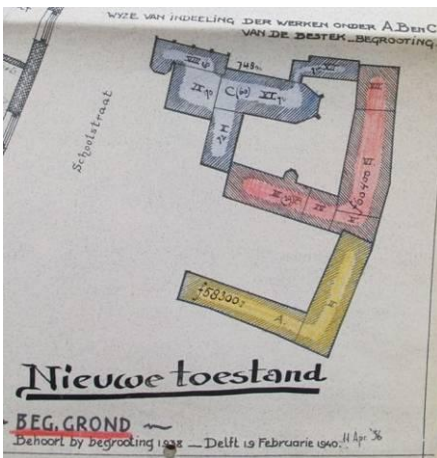
76 Restauratieplan van de kelderverdieping, 1938. (Herkomst: RCE, beeldbank)

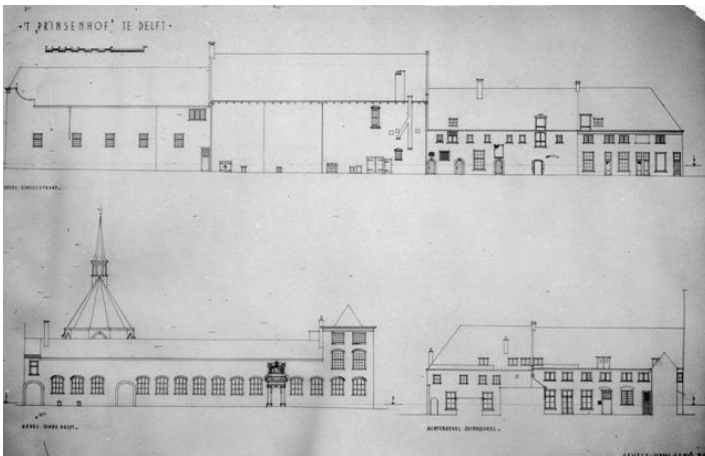
77 Restauratieplan van de begane grond met een deel bestemd voor het archief, de 'omgang om de west' en de muziekzaal, 1938. (Herkomst: RCE, beeldbank)

78 Restauratieplan van de verdieping, 1938. (Herkomst: RCE, beeldbank)

79 Deel restauratietekening met de indeling in drie fasen: A (geel), B (rood) en C (blauw), 1940. (Herkomst: RCE, tekeningenarchief)

80 Gevelaanzicht van de Oude Delft (onder) en de Schoolstraat (boven), met voor de Oude Delft behoud van de bestaande gevel (nog zonder de twee kleine vensters die later in het restauratieproces twee grotere vensters hebben vervangen). (Herkomst: RCE, beeldbank)

84 Deel van de kelder onder de kapittelzaal in 1940. (Herkomst: RCE, beeldbank)

85 Het bredere gesloopte tussendeel tussen bouwdeel 4 en de kapittelzaal. (Herkomst: RCE, beeldbank)

86 Een deel van de oostgevel van bouwdeel 3. (Herkomst: RCE, beeldbank)

87 De onttakelde Moordhal in 1940. (Herkomst: RCE, beeldbank)

88 De benedengang van de narthex, gezien naar het noorden in 1940. (Herkomst: RCE, beeldbank)

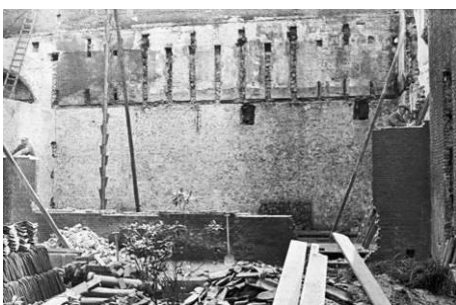
89 Travee aan de buitenzijde van de narthex met nog aanwezige tracering en gotische poortdoorgang. (Herkomst: RCE, beeldbank)

90 De noordwestzijde van de narthex tijdens de restauratie waarbij op de verdieping nieuwe gewelven zouden worden geslagen en in de hoek met de kapittelzaal (links) een travee aan de narthex zou worden toegevoegd. (Herkomst: RCE, beeldbank)

91 De nieuw gestelde ribben van de overwelfing op de verdieping van de narthex. (Herkomst: RCE, beeldbank)

92 De noordmuur van de kloosterkerk na sloop van de muziekzaal. (Herkomst: RCE, beeldbank)

93 Metselwerk aan de nieuwe gevel en traptoren ter plaatse van de gereconstrueerde spinkamers. (Herkomst: RCE, beeldbank)

N. Lansdorp

Nicolaas (Nico) Lansdorp werd op 4 april 1885 in Amsterdam geboren in een doopsgezinde familie.⁹⁵ Na de Openbare Handelsschool te hebben doorlopen, volgde hij tekenlessen bij R.A. van de Pavert, chef-de-bureau van P.J.H. Cuypers en volgde hij de avondopleiding M.O. Bouwkunde. Hij werkte enige tijd bij de architectenbureaus van Ed. Cuypers en H.H. Baanders en werd belast met de uitvoering van de woningbouw op Heijplaat in Rotterdam. In 1916 kwam hij als architect in dienst bij de Gemeente Rotterdam. In 1919 trad hij in dienst als architect eerste klasse bij de afdeling gebouwen van de dienst Publieke Werken in Amsterdam. In 1928 volgde zijn bevordering tot hoofdarchitect. Daar werkte hij aan de Centrale Markthal en de nieuwbouw van de Universiteit op het Roeterseiland. De scholenbouw had zijn bijzondere belangstelling.

In 1932 volgde hij J.A.G. van der Steur (1865-1945) op als hoogleraar aan de TH in Delft. Zijn leeropdracht omvatte het ontwerpen van monumentale architectuur, de afsluiting van de architectuurstudie voor bouwkundige ingenieurs. Deze functie heeft hij tot 1955 vervuld. Hij aanvaardde zijn hoogleraarschap met de oratie onder de titel *Openbare gebouwen*.⁹⁶ Als particulier architect diende hij in 1936 een opmerkelijk prijsvraagontwerp in voor het nieuwe Raadhuis aan het Frederiksplein, op de plaats van het afgebrande Paleis voor Volksvlijt. Het ontwerp van Lansdorp viel niet in de prijzen, maar werd in vakkringen wel hoog gewaardeerd. Vanaf 1938 tot 1962 werd onder zijn leiding het Prinsenhof in Delft gerestaureerd, evenals enkele andere monumenten, zoals de toren van de Nieuwe Kerk en het Huis van Savoye (1953-1964) in Delft. Hij overleed in Haarlem op in 1968.

[94]

94 Prof. N. Lansdorp. (Herkomst: Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld, Amsterdam 1938, 895)

⁹⁵ Bron: *Persoonlijkheden in het Koninkrijk der Nederlanden in woord en beeld*.

⁹⁶ Lansdorp 1932.

Stedelijk museum

De voorwerpen uit de Historische Zaal en de daarboven gelegen Gemeentelijke collectie waren in september 1940 naar elders overgebracht in verband met de voorgenomen restauratie.

Op zaterdag 5 juni 1948 vond in de Waalse Kerk de opening van het museum plaats met een tentoonstelling ter herdenking van de Vrede van Munster. De gemeente Delft had zich verplicht om het gehele complex uitsluitend voor culturele doeleinden te gebruiken. Daarbij zou de Historische Zaal als middelpunt dienen om een monument te scheppen ter nagedachtenis van Prins Willem van Oranje. Tevens zou men een vijftal zalen bestemmen voor de geschiedenis van de onafhankelijkheidsstrijd tegen Spanje. De verzameling van de Historische Zaal, eigendom van het Rijk, kwam in bruikleen aan de gemeente. Directeur van het nieuwe Stedelijk Museum werd L.J.F. Wijsenbeek (1912-1985). Hij vervulde deze functie tot 1951 waarna hij werd opgevolgd door D.H.G. Bolten (tot 1971).

Ook voor de Waalse Kerk bestonden plannen voor restauratie door N. Lansdorp. In 1950 volgde een opmeting en een plan, waarbij zowel de kosterswoning werd verwijderd als de zeventiende-eeuwse kerkaanbouw aan de noordzijde. Dat laatste gaf de nodige discussies over de reconstructie van die gevel, waarvoor Lansdorp enkele alternatieve aandroeg. Uiteindelijk kwam er in 1952-1953 een reconstruerende aanpak met steunberen met openingen, voorzien van bogen aan de onderzijde, vergelijkbaar met de (wat rijkere uitgevoerde) steunberen van het koor van de Nieuwe Kerk. Ook bij de poort naar de Oude Delft, aan de noordzijde van de consistorie, werden toen enige aanpassingen doorgevoerd. De tweede fase van deze restauratie werd gevormd door aanpassingen aan de zuidzijde van de kerk en aanpassingen van de westelijke poort over de gang. In 1961 zijn de aanbouwen verwijderd. Ook de toegang tot de kerk werd aangepast. De restauratie van de kerk was in 1962 gereed.

Inmiddels was de gemeente sinds 29 april 1954 ook eigenaar van de panden Schoolstraat 1, 3, 5, 5a en 7 geworden. Het ging om de Kamer van Charitate en het aan de westzijde aansluitende Jan Schoutenhuis (bouwdeel 1). De restauratie daarvan, opnieuw onder leiding van Lansdorp, was begroot op fl. 178.000. Een opmeting van het complex werd in 1954 gemaakt, gevolgd door een eerste plan. In zijn planomschrijving uit 1955 lichtte Lansdorp toe dat dit deel als uitbreiding van het museum in gebruik zou komen. Daartoe was een verbinding naar de soepkeuken nodig. Wel bleef de Kamer van Charitate ook in gebruik bij de Diaconie van de Hervormde Gemeente. Van de beide woningen aan de westzijde stelde hij voor om twee 'flat-woningen' te maken. Daartoe diende de vloer van de verdieping verlaagd te worden. Verder meende hij dat de gevels ontleisterd en grondig gerestaureerd dienden te worden, alsmede de gehele kap hersteld.⁹⁷ Naar aanleiding van zijn toelichting schreef de Rijkscommissie: *'Over het algemeen wordt er veel te veel onnodig aan de gevels gewijzigd. Erg belangrijk zijn de gevels niet en het is onjuist om hierover een waas te maken van de Gothiek van het Prinsenhof'*.⁹⁸

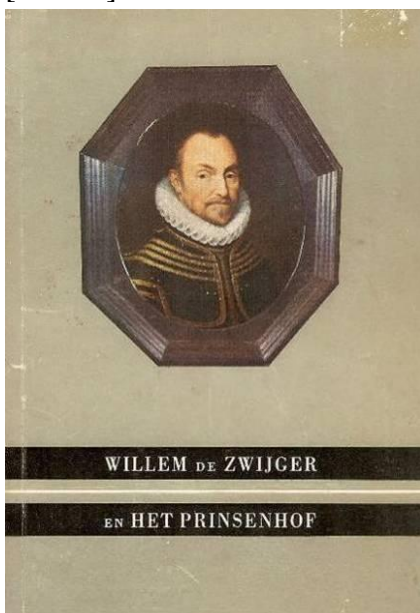
Dit leidde tot een aangepast plan uit 1956 met behoud van het schilddak aan de westzijde bij de woningen en een grote aanbouw (nog van atelier Schouten) aan de achterzijde. Inmiddels bleek het Jan Schoutenhuis zelf slechter dan gedacht. In 1957 was daar een deel van een plafond naar beneden gekomen. Mogelijk mede hierdoor was het tweede restauratieplan uit 1958 ingrijpender van aard. Het schilddak aan de westzijde werd vervangen door een topgevel en de grote achterbouw toch gesloopt. Tevens werden alle houten vensters vernieuwd en voorzien van een kleine roedenverdeling. Inwendig verlengde men de bestaande trap naar zolder.

⁹⁷ RCE Panddossier, Planomschrijving Lansdorp 1955.

⁹⁸ RCE Panddossier, brief 24 april 1955.

Na restauratie werd het Jan Schoutenhuis als ontvangstruimte in gebruik genomen. In dezelfde periode bracht men de etnografische verzameling van de zolder boven de Historische Zaal over naar de voormalige kloostervleugel aan de zuidzijde van het Sint Agathaplein en onderging de Prinsenkelder (onder de Historische Zaal) een aanpassing, waarbij men het aansluitende keukendeel aan de westzijde verbouwde. In 1960 was het herstel van de Schoutenvleugel gereed. Sindsdien hebben er in het museum zelf overwegend ondergeschikte verbouwingen plaatsgevonden. In 1984 kwam er een nieuwe entree voor het museum op zijn huidige plaats met hardglazen deuren. Het jaar daarop plaatste men een uit het paleis Noordeinde afkomstige gevelsteen met het wapen van Willem van Oranje in de zuidgevel bij de traptoren van de narthex. Ook volgde in 1985 een aanpassing in de doorgang van Oude Delft naar de binnenplaats. De routing van met name het oostelijke deel van het complex is altijd problematisch geweest. Daarom werd in 1987 een plan gemaakt voor een overdekte gang in de noordwesthoek van de eerste binnenplaats (kruidentuin). Dat leidde vervolgens tot een plan voor de overkapping van het grootste deel van deze binnenplaats. Een eerste plan daartoe, met ook een nieuwe kelder onder een deel van de binnenplaats, kreeg een negatief advies. Een aangepast plan, zonder kelder, volgde eind 1992. Opnieuw was de Rijksdienst negatief, evenals de monumentencommissie Delft. Door de Monumentenwet van 1988, waardoor de bevoegdheid tot het verlenen van een monumentenvergunning uiteindelijk bij B&W was komen te liggen, verleende men in 1993 contrair de adviezen de vergunning voor de overkapping. De overkapping van de kruidentuin uit 1997 is ontworpen door A.C.J. (Mick) Eekhout (*1950), die ook betrokken is geweest bij de overkapping van het Gemeentemuseum in Den Haag (2014). De permanente aandacht als *lieu de memoire* voor Willem van Oranje bleek ook uit het (al genoemde) thematische onderzoek *Cold Case Willem van Oranje* in 2012 waarvoor thematisch onderzoek (forensisch en bouwhistorisch) is verricht naar de zone bij de moordtrap en de beroemde kogelgaten. De huidige thema's van het museum zijn: Willem van Oranje, Delfts Blauw en Meesters in Innovatie.

[95-109]

95 Brochure 'Willem de Zwijger en Het Prinsenhof', circa 1950. (collectie rs)

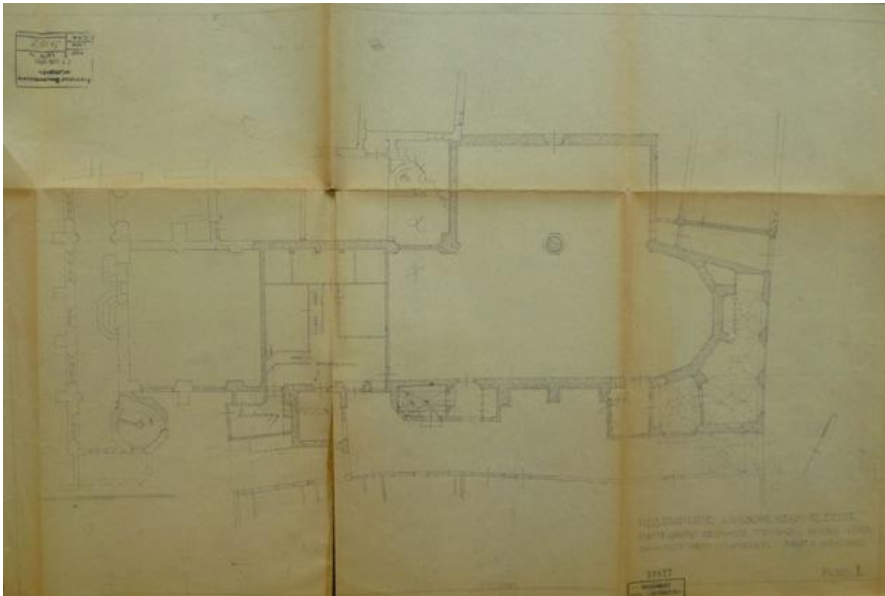
96 De beeldenzaal (de nonnengalerij) in de jaren vijftig van de twintigste eeuw, gezien naar het zuidoosten. (Herkomst: RCE, beeldbank)

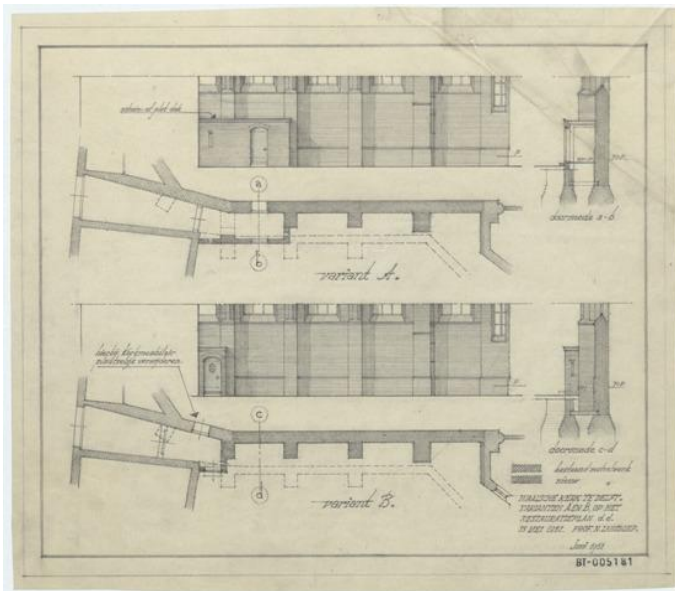
97 Reconstructie van de soepkeuken in de jaren vijftig van de twintigste eeuw. (Herkomst: RCE, beeldbank)

98 Interieur van de Waalse Kerk naar het westen, nog met de zeventiende-eeuwse aanbouw aan de noordzijde (rechts), vaste banken en de preekstoel aan de zuidzijde. (Herkomst: RCE, beeldbank)

99 Bestaande toestand van de Waalse Kerk in 1950, met tussen de kerk en de beeldenzaal de kosterwoning en aan de zuidzijde van de kerk een wenteltrap (rest). (Herkomst: RCE, tekeningenarchief)

100 Twee varianten van de reconstructie van de noordgevel van de Waalse Kerk, 1951. (Herkomst: RCE, beeldbank)

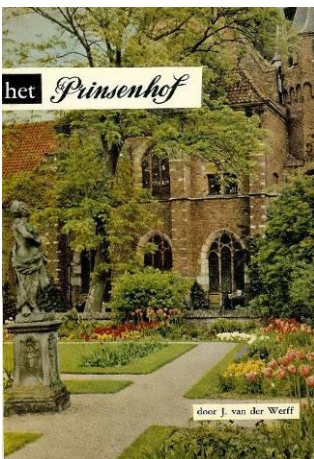
101 Interieur van de Waalse Kerk tijdens de restauratie. (Herkomst: RCE, beeldbank)

102 Travee aan de zuidzijde van de Waalse Kerk met de toegang tot de kosterwoning. (Herkomst: RCE, beeldbank)

103 Vernieuwing van het tussenlid bij de huidige toegang tot het museum in het kader van de restauratie van de Waalse Kerk in 1961. (Herkomst: RCE, beeldbank)

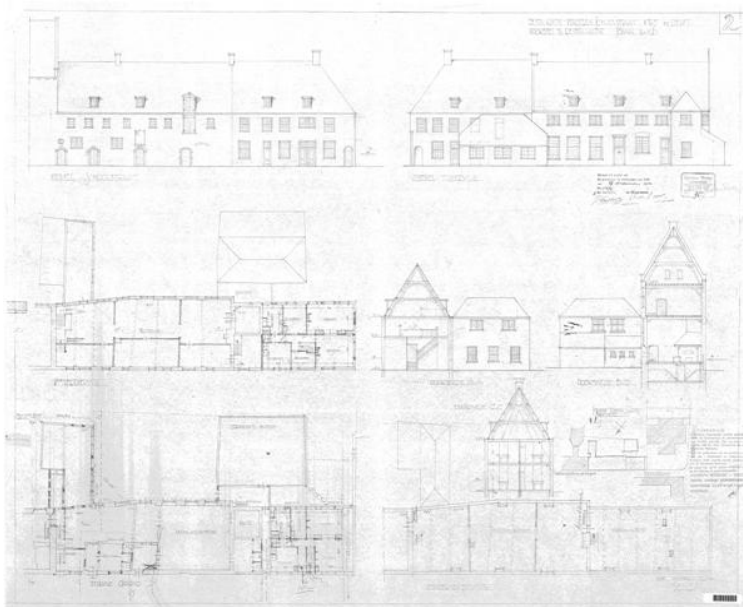
104 Omslag van de museumgids door J. van der Werff, circa 1958. (collectie rs)

105 Poortdoorgang richting het Sint Agathaplein, nog met net achter de doorgang een deur bij de doorgang, waar zich nu een venster bevindt (vóór de restauratie van de Waalse Kerk). (Herkomst: Van der Werff, circa 1958)

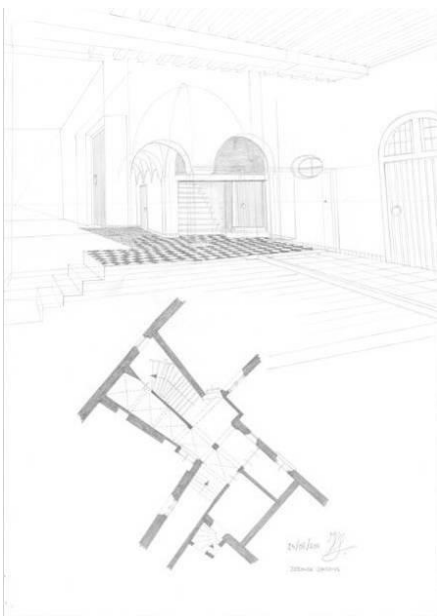
106 De voorplaats (kruidentuin), gezien naar de Waalse Kerk. (Herkomst: Van der Werff, circa 1958)

107 Voorstel restauratie van de vleugel aan de Schoolstraat in 1956, waarbij nog een schilddak op het eind is getekend en de achterbouw van het glasatelier van Jan Schouten nog aanwezig is. (Herkomst: RCE, beeldbank)

108 Periodisering van de oostmuur van de Moordhal, in 2011 ontpleisterd ten behoeve van het *Cold Case Willem van Oranje*-onderzoek door Willem Annema. (Tekening W. Annema)

109 Visualisatie van de Moordhal ten tijde van het verblijf van Willem van Oranje. (Tekening: Zeeuwse Jongens 2011)

Prinsentuin

De Armenkerk uit 1847 aan de westzijde van het kloostercomplex werd in 1966 gesloopt. Ook de drie aangrenzende negentiende-eeuwse huizen verdwenen rond die tijd. Het gat in de straatwand aan de Phoenixstraat zijde raakte pas in 1985 weer bebouwd. Tussen de nieuwbouw en de afsluiting van de vleugel aan de zuidzijde van het Sint Agathaplein staat sinds circa 1950 een smeedijzeren hekwerk uit 1754, afkomstig van het Armamentarium. Boven de ingang bevindt zich het Nederlandse wapen en de tekst *Vigilate Deoconfidentes* (Waakt vertrouwend op God). Het binnengebied tussen de Phoenixstraat en de Oude Delft zal vanouds een tweedeling hebben gekend, met aan de zuidzijde een meer stenig deel en aan de noordzijde een nutstuin; de latere Prinsentuin. Dat zuidelijke deel werd na inrichting tot kazerne geheel bestraat en beplant met

kastanjes, waarvan er nog een rij met vijf paardenkastanjes bewaard is gebleven. Het noordelijke deel werd met een tuinmuur omgeven. De plaats van deze tuinmuur is in hoofdlijn gelijk aan de huidige. In het westelijke deel van de bakstenen tuinmuur zijn de sporen te zien van het deel dat is aangeheeld na de sloop van de Armenkerk in 1966. De beide muurdelen ter weerszijde daarvan zijn nog de oude. Dat wil zeggen dat de muur na 1847 moet zijn gebouwd. Mogelijk heeft dit rond 1860 plaatsgevonden. De tuin was toen als moestuin in gebruik bij de Kamer van Charitate. Dit op het zuidoostelijke deel na. Daar was een door muren omsloten vierkant deel bedoeld voor ‘het krimpen en droogen van laken’. De scheiding tussen de tuin en het klooster werd parallel aan de kapittelzaal afgesloten door een stenen muur die als lage muur nog steeds bestaat. De ongeveer parallel daaraan lopende ezelsrugmuur is het restant van de westmuur van dit bleekveld. De zuidmuur van de tuin staat als geheel wel op zijn oude plaats. Gezien de vorm van voetmuur met daarop een hekwerk zal deze uit circa 1950 dateren toen ook de laatste kleine bouwsels in de tuin zijn gesloopt. Na de restauratie van de Schoutenvleugel van het Prinsenhof werd de tuin ingericht tot geometrische tuin. In de tuin kwamen twee zandstenen vrouwenbeelden op voetstuk te staan (Lucretia en Cleopatra). De Willemslinde in de tuin is een in 1957 geplante loot van de linde uit de tuin van slot Dillenburg. In 1993 werd de tuin van het Prinsenhof heringericht in de stijl van de formele Hollandse kruiden- en bloementuin. Daarnaast behoren twee monumentale essen en een esdoorn tot de oorspronkelijke groenaanleg.⁹⁹ In 1997 werd de Prinsentuin opnieuw gerenoveerd.¹⁰⁰ In de tuin kwam in 1988 ‘Hommage aan Gaudi’ door Marianne Burgers (*1959) en een standbeeld van Willem van Oranje door Auke Hetteema (1927-2004).

[110-114]

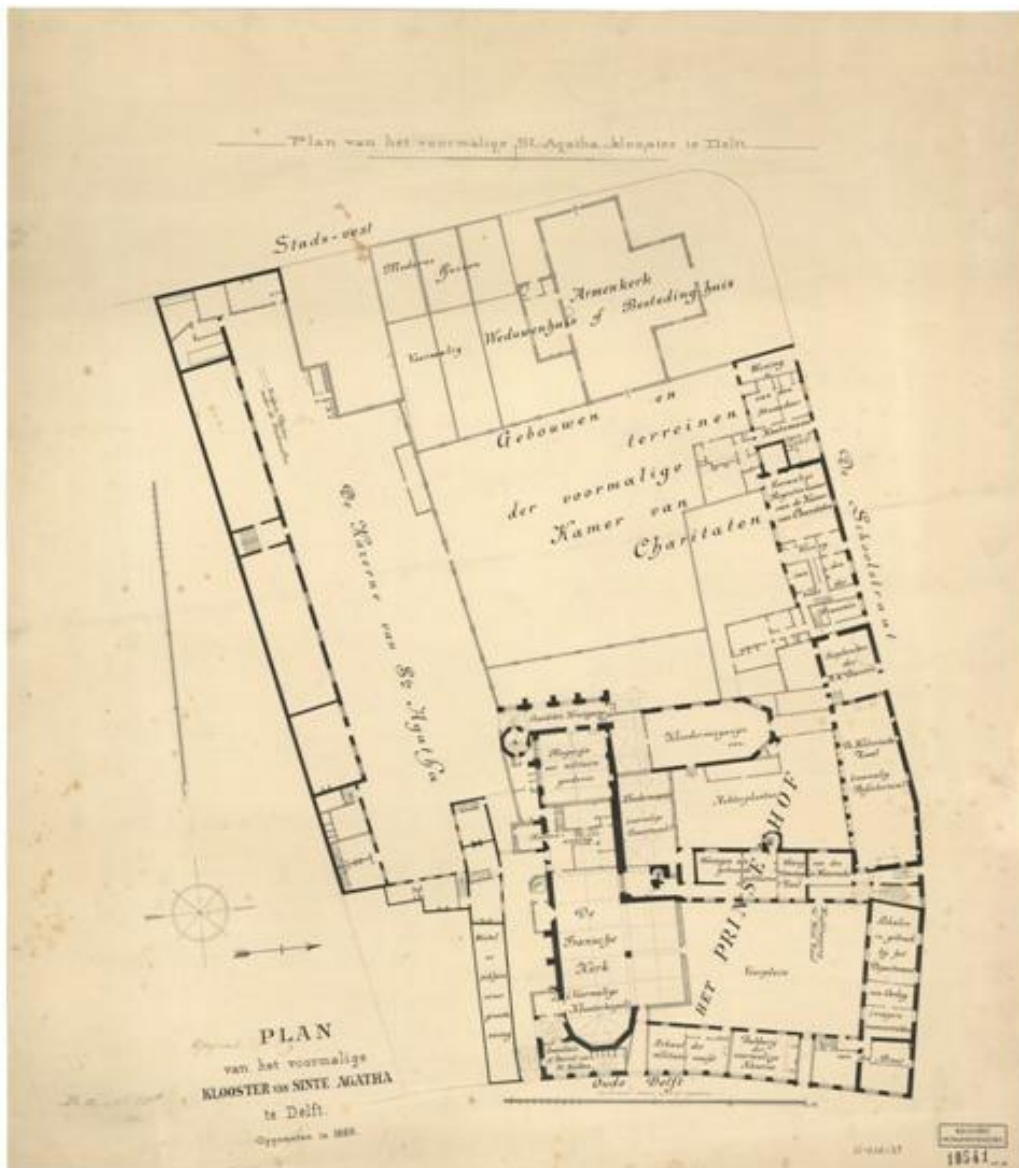
110 Globale indeling van de tegenwoordige Prinsentuin, met een deel van de in 1966 gesloopte Armenkerk (links). Grote delen van de westmuur dateren nog uit circa 1860; de zuidmuur staat op zijn oude plaats, maar werd rond 1950 aangepast. (Tekening rs)

⁹⁹ Hart & Kloosterman 2009, 11.

¹⁰⁰ Toen zijn beide tuinbeelden verplaatst naar de benedengang van de narthex.

111 Het smeedijzeren hek uit 1754 afkomstig van het Armamentarium, hier geplaatst rond 1950.

112 Opmeting van het complex in 1889 met aan de westzijde (boven) de plaats van de Armenkerk en in het midden de ommuurde tuin van de Kamer van Charitate. (Herkomst: RCE, beeldbank)

113 Deel van de tuinmuur aan de westzijde met bij het fietsenrek het bouwspoor van de - na de sloop van de Armenkerk in 1966 - herstelde muur (links) en de oude muur (rechts).

114 Sint Agathaplein met het zuidelijke deel van de tuinmuur met op de hoek de overgang van de oude tuinmuur (links) met de verlaagde voetmuur met ijzeren hekwerk (rechts).

Vergelijking

Het Prinsenhof in Delft is niet het enige restant van een middeleeuws klooster in ons land en ook niet het enige Prinsenhof. Johan Huizinga stelde in 1934 dat het complex na de Abdij in Middelburg het best bewaarde kloostercomplex uit vroeger eeuwen was.¹⁰¹ De Abdij werd echter in 1940 door oorlogsgeweld sterk beschadigd, waardoor het belang van het kloostercomplex in Delft alleen maar groter is geworden.

Zonder uitgebreid op de kloosterontwikkeling in te gaan, is het van belang om een drieling te maken. De vroegste Nederlandse kloosters waren die van de Benedictijnen en de Cisterciënzers. Ze vestigden zich op het platteland en combineerden aandacht voor het geestelijk leven met de ontginning van het omliggende gebied. Die kloosters konden in principe naar een ideaal voorbeeld gebouwd worden, zoals bekend van het overgeleverde ideaalplan van het cisterciënzerklooster van St. Gallen uit de negende eeuw. De tekening daarvan is ook afgebeeld door Kruijnk en Schuur.¹⁰² Dergelijke ideaalkloosters zijn in Nederland niet bewaard gebleven. Tot de beste vergelijkbare voorbeelden uit deze groep behoren het kruisherenklooster van Sint Agatha nabij Cuijk gesticht in 1371 (nu Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven) en vooral het kruisherenklooster in Ter Apel uit 1464, met kerk, twee vleugels en een kloostergang.¹⁰³

De tweede groep wordt gevormd door de kloosters van de bedelorden, zoals de Dominicanen en de Franciscanen die zich binnen de muren aan de rand van de steden vestigden. Deze rijke kloosters konden op een onbebouwde plek aan de rand een kerk met kloosterhof en kruisgang bouwen, zoals in essentie bijvoorbeeld nog te vinden bij de Broederkerken van de Dominicanen uit het begin van de veertiende eeuw in Zutphen en die uit het tweede helft van de vijftiende eeuw in Zwolle.

¹⁰¹ Huizinga, J., 'Een vlek op Delft', *De Gids*, 101(1937), 3-8.

¹⁰² Kruijnk & Schuur 1979, afbeeldingendeel afb. 48. Zie ook Wolfgang Braunfels, *Abendländische Klosterbaukunst: Kunstgeschichte, Deutung, Dokumente*, Köln 1978, 124.

¹⁰³ Ronald Stenvert, Chris Kolman, Ben Olde Meierink & Sabine Broekhoven, *Monumenten in Nederland: Groningen, Zeist/Zwolle* 1998, 201-202.

De meeste kloosters in de steden behoren echter tot de derde groep. Dit zijn de kloosters, die zich ontwikkelden op een plek in het al bestaande stedelijke weefsel. Vaak bestond het klooster eerst uit één woonhuis, later uitgebreid met een kloosterkerk en vervolgens met vleugels om een binnenhof, maar zelden met een kruisgang. Het Agathaklooster in Delft is daar een voorbeeld van. Dat geldt ook voor het circa 1405 gestichte St.-Agnesklooster in Deventer.¹⁰⁴ Een ander voorbeeld is het in 1397 gestichte Agnietenconvent in Zutphen, eveneens begonnen in één woonhuis, waarna in 1465 een kapel gereed kwam en uiteindelijk een omsloten binnenhof ontstond. In deze kapel zijn sporen van een bescheiden nonnengalerij gevonden.¹⁰⁵ Ook op andere plekken zijn nonnengalerijen aangetroffen, zoals in de Mariënburghkapel in Nijmegen (circa 1431) en het Agnietenklooster (nu deel Centraal Museum) in Utrecht (1512-1516). Anders dan in Delft hebben beide voorbeelden geen houten nonnengalerij, maar zijn ze met stenen gewelven uitgevoerd. Het Delftse klooster is wel het grootste en meest complete voorbeeld. Ondanks dat het klooster in een bestaande stedelijke situatie moest worden gerealiseerd, heeft men getracht om een aantal elementen uit het ideaalplan van St. Gallen te realiseren. Aansluitend op de gebruikelijke oost-westoriëntatie van de kerk werd de refter er tegenover geplaatst met een verbinding in de vorm van de kapittelzaal en een vierde vleugel aan de Oude Delftzijde.

Het Prinsenhof in Delft is niet het enige Prinsenhof. In Brugge, Gent en Antwerpen (Hof van Liere) bestonden eveneens prinsenhoven, maar die blijven hier buiten beschouwing. Ook in diverse Noord-Nederlandse plaatsen bevonden zich prinsenhoven, in de vorm van gebouwen waar de stadhouder kortere of langere tijd verbleef, zoals in Amsterdam en Haarlem. Beide complexen hebben ook hun oorsprong als klooster, maar zijn bekender om hun latere functie als Admiraliteitsgebouw (Amsterdam) en stadhuis (Haarlem). Het best vergelijkbaar is het Prinsenhof in Groningen.¹⁰⁶ In 1439 stichtte men een klooster van de Broeders des Gemenen Levens met fraterkerk. Van 1568 tot 1576 was het de residentie van de eerste Groningse bisschop en na de reformatie in 1576 eerst als residentie van stadhouder Rennenberg (1536-1581) en daarna van 1594 tot 1795 van de prinsen van Nassau. Willem IV liet het in 1727 ingrijpend verbouwen. In 1808 kwam het in gebruik als militair hospitaal en in de jaren 1935-1940 volgde een restauratie. De toegang wordt gevormd door een poort uit 1642 met daarachter een in 1626 aangelegde prinsentuin. Het Groninger complex is langer dan het Delftse Prinsenhof in gebruik geweest, maar in historisch opzicht minder belangrijk dan het Delftse.

115 Het Prinsenhof in Groningen, gezien vanaf het Martinikerkhof, 2009. (Herkomst: RCE, beeldbank)

¹⁰⁴ Na de reformatie zorgde de aanleg van een straat door het complex voor een tweedeling. Ronald Stenvert, Chris Kolman & Ben Olde Meierink, *Monumenten in Nederland: Overijssel*, Zeist/Zwolle 1998, 106-107.

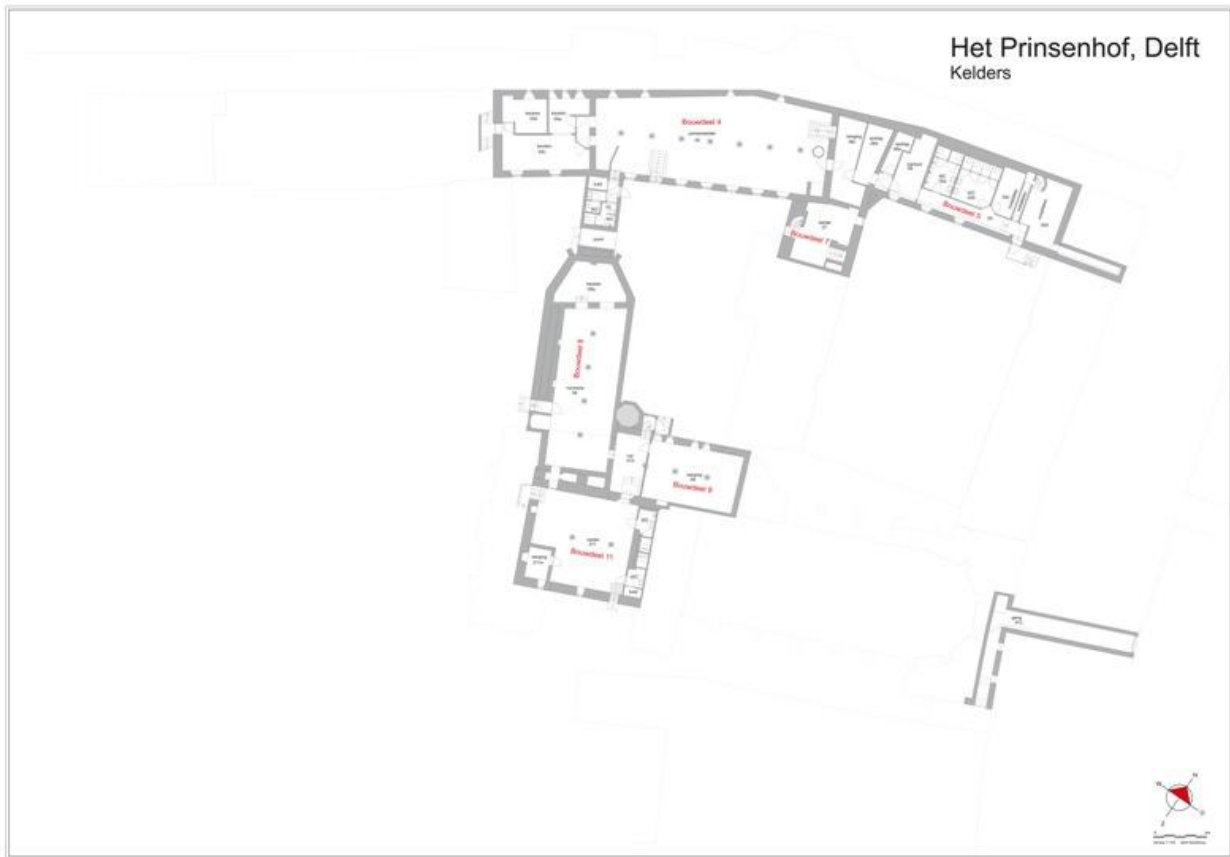
¹⁰⁵ Ronald Stenvert & Michel Groothedde, *Van dekzand tot kapsant: Het Adamanshuis aan de Oude Wand*, Zutphen 1993.

¹⁰⁶ Stenvert, e.a. , Groningen 1998, 112-113.

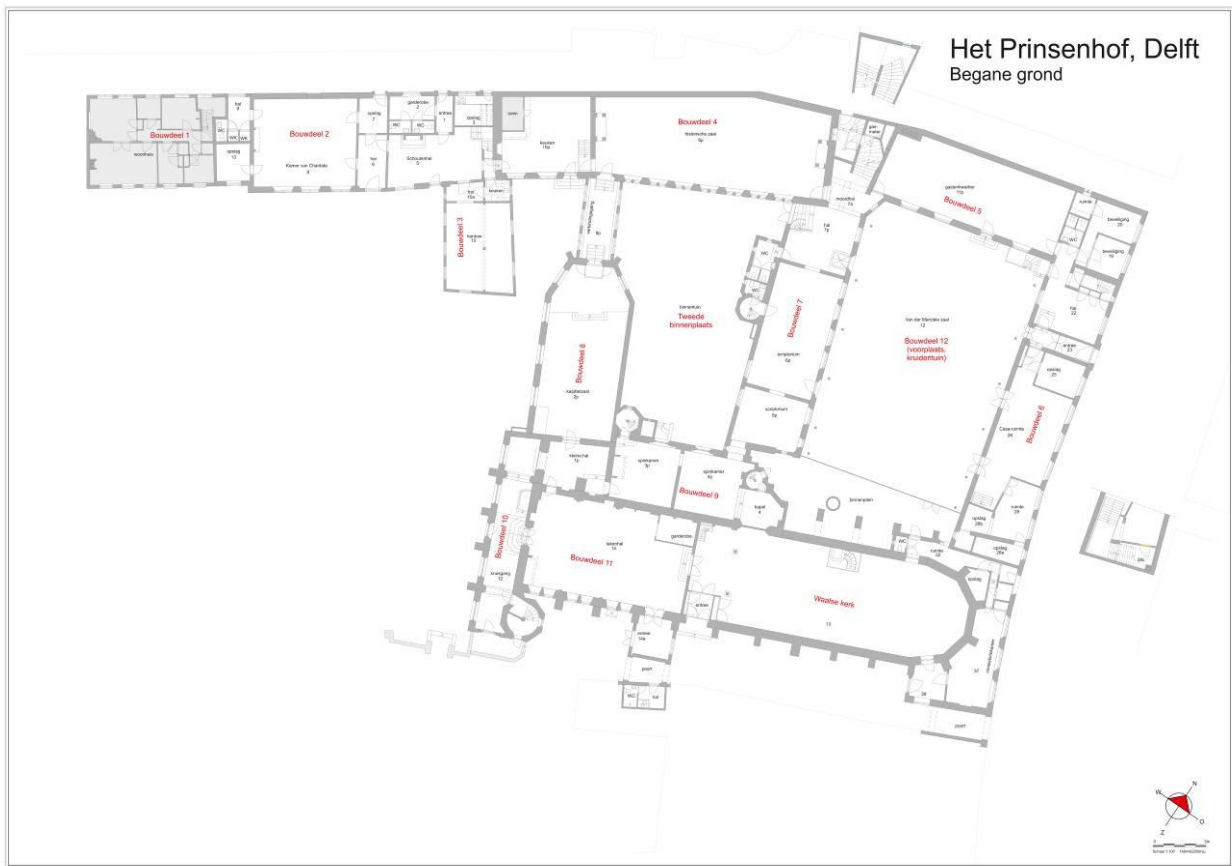
BESCHRIJVING EN ANALYSE

Plattegronden

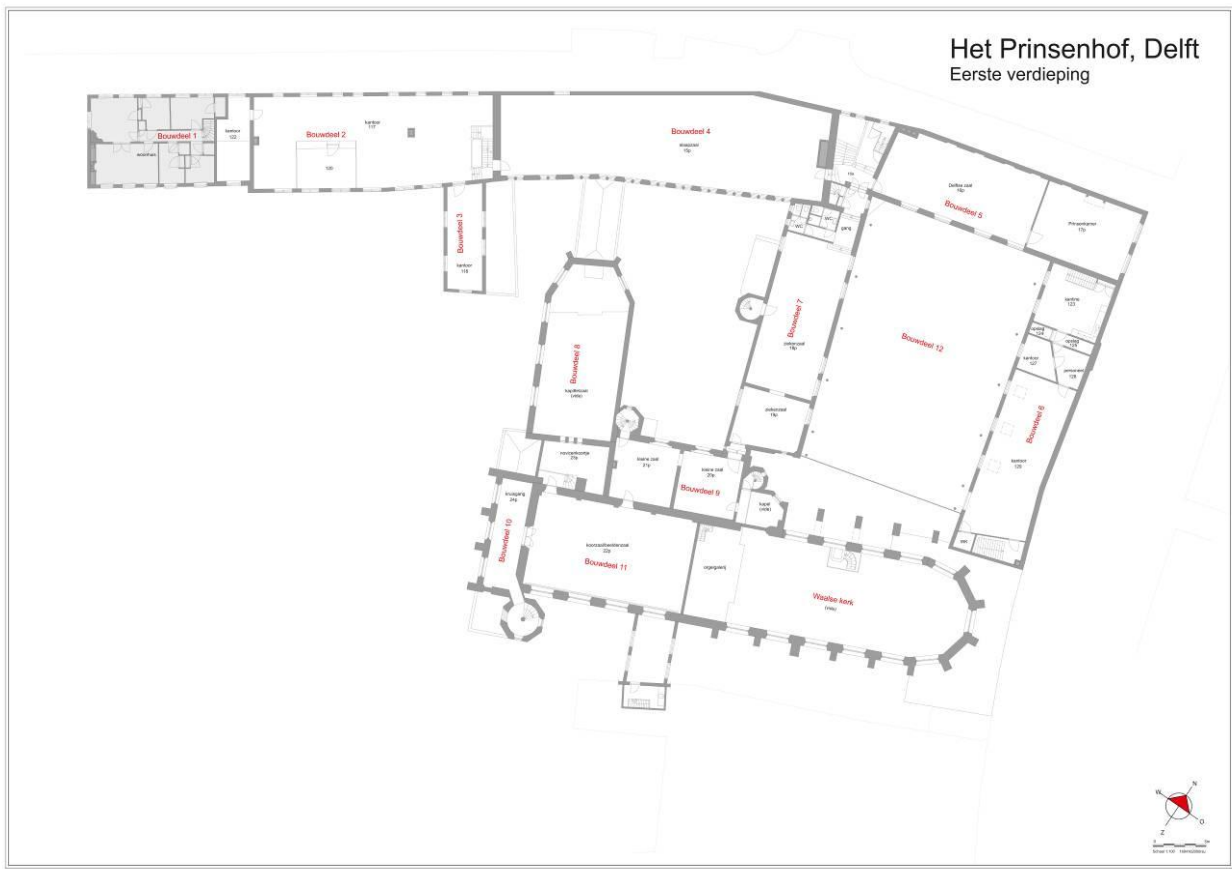
[116-119]

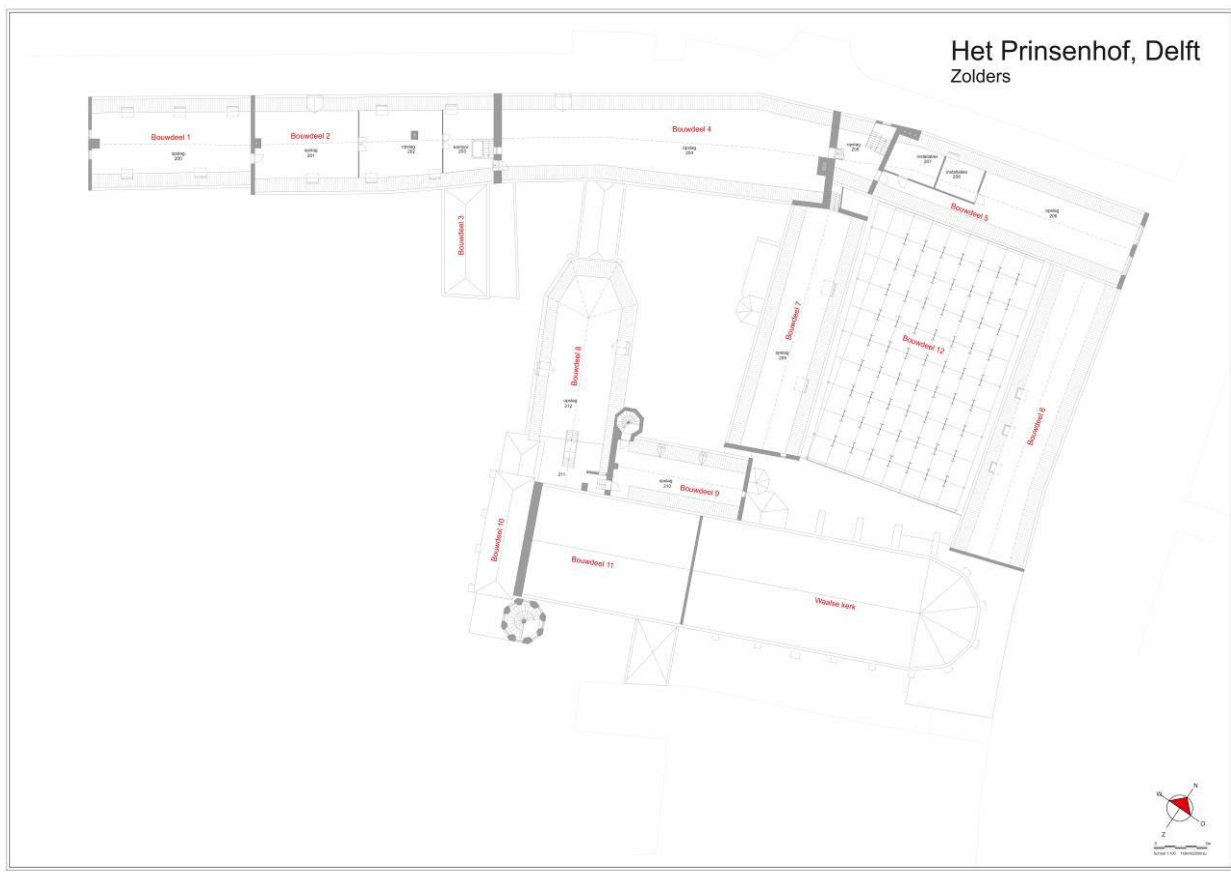
116 Kelders.

117 Begane grond.

118 Eerste verdieping.

119 Zolders.

Leeswijzer

De beschrijving en analyse wordt per bouwdeel gepresenteerd. Na een overzichtsplattegrond volgen de beschrijvingen van het exterieur (gevels en dak) en het interieur (per verdieping en per geselecteerde ruimte). De beschrijvingen zijn geïllustreerd met actuele foto's en met plattegronden ter oriëntatie (ruimtenummers). Toegevoegd is een beschrijving van de belangrijkste kapconstructies, die na dendrochronologisch onderzoek aangevuld kan worden met dateringen. Aansluitend aan dit hoofdstuk wordt de fasering van het complex weergegeven in drie plattegronden.

De gevel aan de Oude Delft is beschreven als oostgevel.

Bouwdeel 1 (Schoolstraat 1-3)

Bouwdeel 1 is een rechthoekig volume dat deel uitmaakt van de noordwestvleugel of Schoutenvleugel aan de Schoolstraat. Het bouwdeel dateert in aanleg nog uit de zestiende eeuw maar is sindsdien meerdere malen verbouwd. Het is geruime tijd een afzonderlijk woonhuis geweest. Bij de restauratie in 1958-1960 is het bouwdeel ingrijpend gerestaureerd en kreeg het zijn huidige aanzicht en indeling. De gevels zijn, gelet op het ontbreken van bouwsporen, volledig nieuw opgetrokken van hergebruikt materiaal. De dakvorm is teruggebracht naar een zadeldak. Vóór de restauratie was het dak voorzien van een eindschild. De spanten van de kapconstructie zijn hergebruikt en waar nodig aangevuld met nieuwe onderdelen.

Bouwdeel 1 bestaat uit twee bouwlagen onder een zadeldak en is aangebouwd tegen de westelijke zijgevel van bouwdeel 2. Er is geen kelder. Het bouwdeel bevat op de begane grond en de verdieping een woonhuis, dat buiten het onderzoek valt met uitzondering van de zolder, die bij Museum Prinsenhof in gebruik is. Daarnaast is er op de begane grond en eerste verdieping een klein gedeelte aan de oostzijde bij het museum in gebruik, dat voorheen deels bij de Kamer van Charitate behoorde.

Exterieur

Gevels

De gevels zijn opgetrokken van appelbloesemkleurige baksteen in kruisverband met voegen van schelpkalk. Er zijn geen klezoren toegepast. Het metselwerk van de gevels is ontleisterd en gerestaureerd. Al het houtwerk van kozijnen en ramen is vernieuwd.

Noordgevel: steenformaat 20 x 9,5 x 4,5 cm met 10-lagenmaat van 58 cm; in noordgevel vertanding met metselwerk van de noordgevel van bouwdeel 2.

De noordgevel bevat op de begane grond twee deuren met bovenlicht en vier vensters met schuiframen. Op de verdieping zijn zes vensters met twee draairamen. Alle ramen zijn voorzien van een gereconstrueerde achttiende-eeuwse roedenverdeling.

Westgevel: steenformaat 20 x 9,5 x 5 cm met een 10-lagenmaat van 58 cm; vlechtingen langs de dakrand, tuit (schoorsteen) en schouderstukken.

De westgevel bevat op de begane grond een venster met schuifraam, op de verdieping een bolkozijn met draairamen en op de zolder twee kleine vensters die naast de dakkapellen voor daglicht op de zolder zorgen.

Zuidgevel. De zuidgevel bevat twee deuren met bovenlicht en drie vensters met schuiframen op de begane grond en zes kleinere vensters met schuiframen op de verdieping. Het brede venster onder een ontlastingsboog op de begane grond met een hardstenen bolkozijn en draairamen, dat aan de

binnenzijde is voorzien van diefijzers, behoort tot kluiskamer van de Kamer van Charitate (bouwdeel 2). Tegen de zuidgevel hebben aanbouwen gestaan die in 1954 voorafgaand aan de restauratie zijn afgebroken.

Dak

Het zadeldak heeft een dakbedekking van rode Oudhollandse pannen met aan weerszijden twee dakkapellen (restauratiewerk).

[120-122]

120 Bouwdeel 1. Noordgevel met gereconstrueerde deuren en vensters.

121 Vertanding in bouwnaad tussen bouwdeel 1 (rechts) en bouwdeel 2 (links).

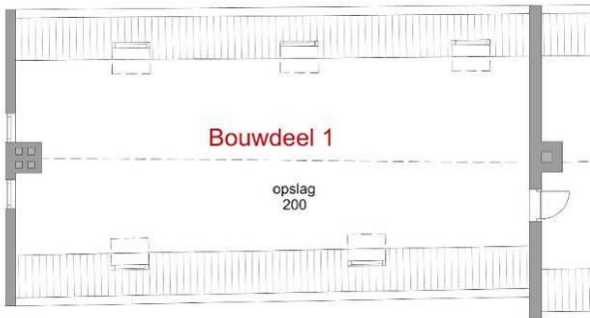

122 Bouwdeel 1. Zuidgevel met venster van de kluiskamer (bij Kamer van Charitate).

Interieur

De begane grond en verdieping zijn niet bezocht. De zolder (ruimte 200), in gebruik als depotruimte bij het museum, is wel onderzocht.

Zolder

Ruimte 200

De houten kapconstructie telt vijf kapebinten, samengesteld uit twee gestapelde jukken en daarop een A-spant, die deels genummerd zijn, tellend vanaf de westgevel. Het eerste kapebint is gemerkt met I; het derde kapebint is samengesteld uit hergebruikte delen (gemerkt <II en drie dopjes); het vierde en het vijfde kapebint zijn grotendeels vernieuwd.

[123-124]

123 Westelijke eindmuur met venster op zolder.

124 Kapconstructie.

Bouwdeel 2 (Schoolstraat 7)

Bouwdeel 2 is een langgerekt rechthoekig volume dat deel uitmaakt van de noordwestvleugel of Schoutenvleugel aan de Schoolstraat. Het bestaat uit twee bouwlagen onder een zadeldak en is aan de oostzijde aangebouwd tegen de zijgevel van bouwdeel 4. Aan de westzijde bevindt zich bouwdeel 1. Er is geen kelder. Bouwdeel 2 dateert in aanleg uit 1467-1471, maar is in de zeventiende eeuw (1647 en 1651) en in 1761 verbouwd.

In 1640 werd in de vleugel aan de Schoolstraat de Kamer van Charitate (van Christelijke Barmhartigheid, of Armen-kamer) gevestigd, toegankelijk door poortjes aan de Schoolstraat. Eén daarvan is voorzien van een Charitasbeeld, waarschijnlijk gemaakt door Nicholas Stone (1614), dat rond 1640 in de gevel is geplaatst. De hier aanwezige regentenkamer kreeg in 1682 haar huidige vorm, maar is in 1761 verbouwd en heringericht (toevoeging kluiskamer).

Van 1891 tot 1937 was in bouwdeel 2 het glasatelier voor gebrandschilderd glas 't *Prinsenhof* gevestigd van glazenier Jan Schouten met in de tuin een glasblazerij, die in 1954 is afgebroken. In 1958-1960 is het bouwdeel 2 gerestaureerd.

Exterieur

De gevels zijn opgetrokken van diverse soorten baksteen. Het metselwerk is ontleisterd. Er zijn geen klezoren toegepast. Al het houtwerk is vernieuwd.

Gevels

Noordgevel. Het metselwerk bestaat uit diverse soorten baksteen in een onregelmatig verband en toont verschillende herstellingen en sporen van oudere vensteropeningen.

Oostelijk deel. Dit deel is gedeeltelijk van metselwerk in een veel kleiner formaat baksteen: 15 x 7,5 x 3,5 cm met een 10-lagenmaat van 52. Het bevat een drietal poorten alle voorzien van een houten deur en een boogomlijsting in helderrode baksteen met een zandstenen sluitsteen, waarvan er twee met een jaartal, te weten 1647 en 1651. Boven de poort met het jaartal 1651 bevindt zich een reliëf met het jaartal 1614 en het opschrift *De Camer van Charitate* met een charitasbeeld met kind op de arm en twee huilende kindertjes in een lichtere steensoort aan haar voeten. Voorts bevat het oostelijk deel van de gevel een rond venster (oculus) boven de meest oostelijke poort (zonder jaartal) en twee kleine vensters.

Westelijk deel: Hierachter ligt de regentenkamer van de Kamer van Charitate. Het baksteenformaat is 22 x 10 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 62 cm. Dit deel van de gevel bevat ook een poort, die echter met metselwerk is dichtgezet en in het interieur niet zichtbaar is. Het kozijn is niet van rode

baksteen maar bestaat uit blokken van Gobertanger steen. Rechts hiervan is de ontlastingsboog van een venster zichtbaar. Het betreft een oudere situatie van voor 1614.

Op de verdieping is er naast een reeks moderne rechthoekige vensters van de achterliggende kantoren een groot hijsluik met daarboven een dakkapel met hijsluik en hijsbalk (restauratiewerk).
[125-129]

125 Bouwdeel 2. Overzicht van de gevel aan de Schoolstraat in oostelijke richting.

126 De meest oostelijke poort met sluitsteen zonder jaartal en omlijsting van geslepen rode baksteen.

127 Het middelste poortje met sluitsteen met jaartal 1647.

128 Poortje met sluitsteen met jaartal 1651; erboven het later geplaatste Charitasbeeld uit 1614 met jongere beeldjes aan de voet en metalen beschermende kast.

129 Bouwdeel 2. Het meest westelijke deel van de gevel met dichtgezet poortje met omlijsting in Gobertanger steen en ontlastingsboog van een verdwenen vensteropening. Rechts de gevel van bouwdeel 1.

Zuidgevel. Het steenformaat is 21 x 10 x 5 cm met een 10-lagenmaat van 59 cm. De gevel bevat een deur met bovenlicht, een drietal vensters met schuiframen (regentenkamer van de Kamer van Charitate) en een venster en deur naar de Schoutenhal. Op de verdieping bevindt zich een viertal vensters met bolkozijn en draairamen. De ramen zijn alle voorzien van een roedenverdeling. De houten kozijnen, ramen en deuren zijn alle restauratiewerk.

[130]

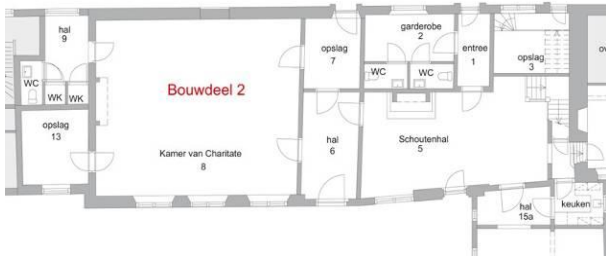

130 Bouwdeel 2. Zuidegevel, gerestaureerd met behoud van bouwsporen van vensteropeningen.

Interieur

De indeling van het interieur is in hoofdlijnen gebaseerd op de zeventiende en achttiende eeuw. De regentenkamer met aansluitend de kluiskamer (ruimten 8 en 13) behoren hiertoe. De 'Schoutenhal' (ruimte 5) is bij de restauratie weer teruggebracht met de houten bordestrap aan de oostzijde en de schouw aan de noordzijde. De schouw in de stijl van Vredeman de Vries (met houten gesneden kroonlijst versierd met monogram (W) en wapenschild met drie sterren) is laat zestiende-eeuws. De verschillende ruimten zijn overdekt met houten zolderingen bestaande uit moerbalken en kinderbinten. De moerbalken in het gedeelte met de vertrekken 2, 3 en 5 lopen niet door maar verspringen ten opzichte van elkaar. De moerbalken hebben geen sleutelstukken of consoles zoals de oudere balklagen in de bouwdelen 4 en 5. Het vertrek (ruimte 2) aan de straatzijde, thans garderobe en toiletten, is een vertrek met een stookplaats geweest.

Begane grond

Ruimte 1 en 3. Portaal aan de Schoolstraatzijde (ruimte 1). Aan de buitenzijde bevindt zich de poort met sluitsteen met jaartal 1647. De houten zoldering bevat een moerbalk. Naast het portaal is een opslagruimte (ruimte 3) met een in 1948 ingebouwde trap naar de kelder onder de soepkeuken. Boven de doorgang naar de Schoutenhal zijn twee smalle ramen opgenomen voor licht in het portaal.

Ruimte 2. Toiletruimte (garderobe en wc's). Dit is een voormalig woonvertrek met stookplaats overdekt met balkenzoldering van moer- en kinderbinten. De balklaag zal bij de restauratie zijn aangepast en/of vernieuwd en sluit niet aan op die in de Schoutenhal (ruimte 5). De tegelvloer is vernieuwd. De deur naar het portaal (ruimte 1) is een hergebruikte middeleeuwse deur.

[131-132b]

131 Toiletruimte met garderobe (ruimte 2).

132a en 132b Middeleeuwse deur tussen ruimte 1 en 2; binnenzijde (132a) en buitenzijde (132b).

Ruimte 5. De Schoutenhal is voorzien van een houten zoldering met twee moerbalken die zonder sleutelstukken en consoles in de muur zijn opgelegd. De moerbalken lopen niet door in het portaal (ruimte 1) en aangrenzende toiletruimte (ruimte 2). De vloer is belegd met zwart-wit marmeren plavuizen. Tegen de noordwand een schouw, die mogelijk is verplaatst. Er was een stookplaats aan de andere zijde van de muur in wat nu toiletruimte is (ruimte 2). De zuidwand bevat een venster en deur naar de Prinsentuin. Aan de oostzijde bevindt zich een houten trap naar de verdieping. Deze vermoedelijk rond 1900 ingebouwde trap is in 1958-1960 naar de zolder doorgetrokken. Op een plattegrond uit 1889 komt de trap nog niet voor en is de indeling op de begane grond ook anders. Naast de trap is een doorgang en gemetselde trap naar de hogere gelegen soepkeuken (bouwdeel 4, ruimte 10p).

[133-134]

133 Schoutenhal (ruimte 5), gezien in westelijke richting, met rechts de laat zestiende-eeuwse schouw in maniëristische stijl (Vredeman de Vries); in het houtsnijwerk een wapenschild met drie sterren en monogram W met kruis.

134 Schoutenhal (ruimte 5), gezien in oostelijke richting (naar soepkeuken in bouwdeel 4).

Ruimte 6. Hal. De ruimte is voorzien van houten betimmerde zoldering en zwarte natuurstenen plavuizenvloer. De hal geeft toegang tot de regentenkamer (ruimte 8) en heeft een deur naar de tuin.
[135-136]

135 Hal (ruimte 6) met deur naar de Prinsentuin.

136 Hal (ruimte 6) met zicht op de deur naar ruimte 7.

Ruimte 7. Voormalige entreehal, nu opslag, met deur naar de Schoolstraat (correspondeert met poort met sluitsteen met jaartal 1651 en reliëf met het jaartal 1614). De ruimte is voorzien van een houten betimmerde zoldering en zwarte natuurstenen plavuizenvloer. Vanuit de hal is er een deur naar regentenkamer (ruimte 8).

Ruimte 8. De regentenkamer van de Kamer van Charitate werd in de zeventiende eeuw in de kloostervleugel ondergebracht, maar kreeg de huidige inrichting in de achttiende eeuw. De houten balkenzoldering met twee moerbalken en kinderbinten is nog vijftiende-eeuws. Aan de zuidwestzijde bevindt zich de kluiskamer (ruimte 13) uit 1761 en aan de noordwestzijde een berging (ruimte 9) uit de restauratieperiode van Lansdorp. De noordwand is blind. Aan de buitenzijde bevindt zich een dichtgezette poort en een boog van een venster. De zuidgevel bevat drie vensters met schuiframen, voorzien van vouwluiken en houten vensterbank onder de vensters. Aan de westzijde bevindt zich de stookplaats met roodbruine marmeren schoorsteenmantel uit 1761 en een schoorsteenstuk uit 1682 door Kornelis de Man. De houten vloer en kroonluchters zijn modern.

[137-138]

137 Regentenkamer (ruimte 8), gezien in westelijke richting, met achttiende-eeuwse schouw en schoorsteenstuk uit 1682 (afbeelding van het uitdelen van brood aan de armen). Links de deur naar de kluiskamer (ruimte 13) en rechts naar een hal (ruimte 9) met wc's en werkkasten.

138 Regentenkamer, gezien in oostelijke richting, met gesloten luiken (achttiende-eeuws).

*Ruimte 13.*¹⁰⁷ Kluiskamer. Deze ruimte is overdekt met een gemetseld tongewelf. Vanwege dit gewelf is de vloer op de verdieping ter plaatse verhoogd. Op de hardstenen bovendorpel van het binnenkozijn staat het jaartal 1761. Voor het venster zijn diefijzers en ijzeren binnenluiken aangebracht. De vloer is van hardstenen plavuizen. In de kluiskamer staat een vrijstaande stalen brandkast van Jan Lips uit Rotterdam.

[139-141]

139 Kozijn met hardstenen binnenkozijn, waarop jaartal 1761 op bovendorpel staat vermeld: het jaar van de inrichting van de kluiskamer.

¹⁰⁷ Hoewel gelegen in bouwdeel 1 worden ruimte 13 en ruimte 8 hier beschreven vanwege hun relatie met de kamer van Charitate (ruimte 8).

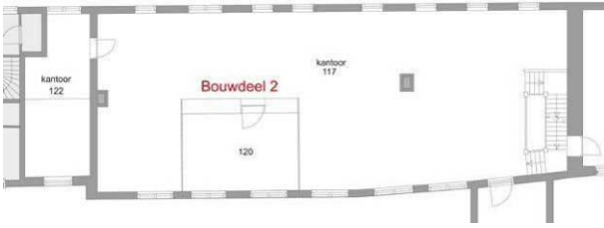

140 Hardstenen binnenkozijn met versterkte binnendeur, gezien vanuit de kluiskamer.

141 De zuidmuur van ruimte 13 met in 1761 ingebroken venster met rondom hersteld metselwerk en voorzien van ijzeren binnenluiken en diefijzers aan de buitenzijde. Bovenaan rechts is aanzet van gemetseld gewelf zichtbaar.

Eerste verdieping

Ruimten 117 en 120. Bereikbaar via houten trap aan de oostzijde vanuit de Schoutenhal is op de verdieping een kantoorruimte ingericht met een recente ‘inbouw’ met vergaderruimte en. De trap gaat verder door naar de zolder. Aan de westzijde van de verdieping bevindt zich een berging ingebouwd in bouwdeel 1, voor de helft voorzien van een verhoogde vloer (boven de kluiskamer met gemetseld gewelf), nu in gebruik als bibliotheek. De gehele ruimte is overdekt door een houten zoldering met een zevental zware balken, veelal voorzien van een liplas met vierkante bouten (restaurantie balkkoppen) waarbij de balken in de gevels zijn opgelegd.

[142-144]

142 Trap op eerste verdieping (1948 als voortzetting van een al bestaande trap).

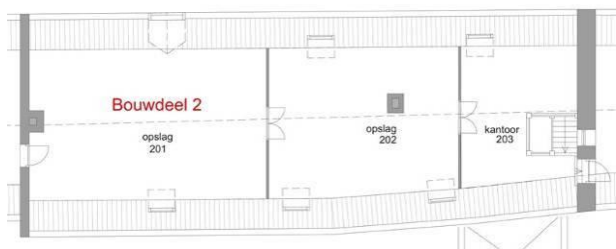

143 Kantoorruimte (ruimte 117) met ingebouwde vergaderruimte (ruimte 120).

144 Berging (ruimte 122) in bouwdeel 1 met boven de kluiskamer een verhoogde vloer.

Zolderverdieping

Ruimten 201-202-203. De zolderverdieping is een grote, door middel van moderne wanden in drie delen verdeelde ruimte onder een kap met zeven kapebinten, elk samengesteld uit twee gestapelde jukken plus een A-spant. De gebinten zijn voorzien van verschillende montagemerken, waaronder amandelvorm/dopje of gebroken telmerken. Aan de oostzijde (203) bevindt zich een houten bordestrap doorgaand via de eerste verdieping naar begane grond. Aan de westzijde (201) naast het rookkanaal (van stookplaats in regentenkamer) is een doorgang naar zolder 200 (boven het woonhuis in bouwdeel 1).

[145-146]

145 Zolderdeel 203 met trap en vloeringvloer.

146 Zolderruimte 202 met dubbel juk en A-spant van de kap in het zicht.

Bouwdeel 3

Bouwdeel 3 staat haaks op bouwdeel 2 en is alleen van daaruit toegankelijk. Het dateert in aanleg uit midden zeventiende eeuw en was bedoeld als uitbreiding van de Kamer van Charitate (bouwdeel 2). In de negentiende eeuw staat het bekend als de broodbakkerij van deze stichting. Het bouwdeel telt twee bouwlagen onder een schilddak met een eenlaags zijbeuk onder een lessenaardak aan de oostzijde die zijn huidige omvang bij de restauratie in 1958-1960 kreeg. Daarbij is op de begane grond in het interieur de scheidingsmuur weggebroken en is een tweebeukige ruimte ontstaan.

Exterieur

Het metselwerk is van een klein formaat gele baksteen in kruisverband met op de verdieping aan de zuidzijde klezoren. Het steenformaat is 16 x 7,5 x 3,5 cm met een 10-lagenmaat van 47,5 cm. Al het houtwerk van de kozijnen en de ramen is vernieuwd bij de restauratie (1958-1960).

Gevels en dak

De westgevel bevat drie vensters met schuiframen en een klein rechthoekig venster op de begane grond en twee bolkozijnen met draairamen op de verdieping. De zuidgevel heeft een venster met schuifraam en erboven een bolkozijn. De oostgevel van de eenlaags zijbeuk heeft twee vensters met schuiframen en een vierkant venster. Op de verdieping zijn twee houten kruiskozijnen geplaatst. De dakbedekking van het zadeldak en het lessenaardak bestaat uit rode Oudhollandse pannen.

[147-149]

147 Bouwdeel 3, gezien vanuit het zuidwesten.

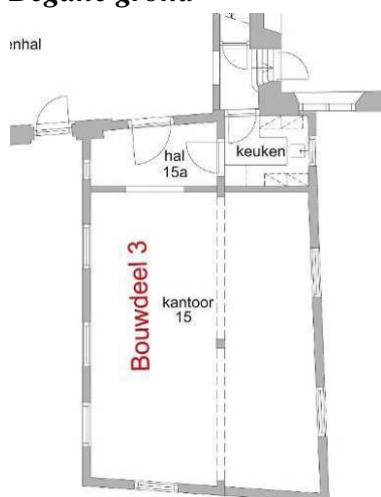
148 Hoekklezoren in het metselwerk op de verdieping aan de zuidzijde.

149 Bouwdeel 3, gezien vanuit zuidoosten De aanbouw onder lessenaardak is restauratiewerk (1958-1960).

Interieur

Begane grond

Ruimte 15. De begane grond bestaat uit een tweebeukige ruimte, in de huidige vorm uit 1958-1960; thans in gebruik als kantoor. Aan de noordzijde is een portaal en berging (ruimte 15a) met een hergebruikte zestiende-eeuwse deur.

[150-151]

150 Ruimte 15. Tweebeukig interieur van de begane grond, gezien in noordelijke richting.

151 Hergebruikte zestiende-eeuwse eiken deur naar de keuken ten oosten van ruimte 15a.

Eerste verdieping

Ruimte 118. De eerste verdieping is een rechthoekige ruimte, in gebruik als directiekantoor; in het houten plafond is een luikje aangebracht naar de vloering.

[152]

152 Ruimte 118. Directiekantoor, gezien in noordelijke richting.

Kapconstructie

De houten kapconstructie telt vier A-spanten met nokstijl. De kappantanten dateren mogelijk uit de zeventiende eeuw. In de periode van de kazerne is de kap omgebouwd van flieringen- naar gordingenkap, waarop de uitsparing aan weerszijden aan de binnenzijde van de spantbenen duiden. [153]

153 Kapconstructie met uitsparing aan de binnenzijde van de spantbenen.

Bouwdeel 4

Bouwdeel 4 is een langgerekt rechthoekig gebouw, waarbij de gevel aan de Schoolstraat een lichte knik vertoont (volgt loop van de straat). Het bouwdeel is volledig onderkelderd en telt verder twee bouwlagen en een zolder onder een hoog zadeldak. In aanleg behoort het bouwdeel tot de oudste delen van het kloostercomplex uit circa 1400. Het zal hersteld zijn na de stadsbrand van 1536. De laatgotische profileringen van de sleutelstukken en consoles onder de moerbalken zullen van na de

brand van 1536 dateren. In 1572 betrok Willem van Oranje een deel van het klooster (bouwdelen 4 en 5). Na 1584 had de stad weer volledig de beschikking over het klooster en werd de zaal voor bijeenkomsten gebruikt. Na het midden van de zeventiende eeuw werden in de grote zaal (ruimte 8p) twee schouwen met Dorische zuilen geplaatst. De schouwstukken en de beschildering van de balkvakken van het houten plafond werden in 1668 uitgevoerd door de Delftse schilder Leonard Bramer. In de achttiende eeuw is de grote zaal gebruikt voor vergaderingen en concerten. In de negentiende eeuw was het bouwdeel onderdeel van de kazerne.

De zaal (ruimte 8p) op de begane grond werd bij de restauratie in 1884 onder leiding van J. van Lokhorst ingericht als '*Historische Zaal*'. In de zuidgevel aan de binnenplaats zijn kruisvensters gereconstrueerd. De schilderijen van Bramer zijn toen door W.A. Hopman uit Amsterdam gerestaureerd. Tegelijkertijd werd de voormalige soepkeuken (ruimte 10p) veranderd. De uitgang naar de tweede binnenplaats werd gedicht, een kamer uitgebrouwen en door het optrekken van een muur een keuken afgescheiden. In 1905 werd op de verdieping de voormalige slaapzaal als '*Gemeentelijk Museum*' ingericht en volgde ook hier de reconstructie van de kruisvensters. Naar verluidt is in de Tweede Wereldoorlog de bovenzaal korte tijd als ziekenzaal in gebruik geweest. De restauratie van dit bouwdeel als onderdeel van een grote restauratie onder leiding van Lansdorp was in 1948 voltooid. Ook de soepkeuken is opnieuw gerestaureerd en veranderd. De uitgang naar de tweede binnenplaats werd weer hersteld en in de soepkeuken is een oven ingebouwd. Waarschijnlijk is toen de betonnen vloer gelegd en zijn de keldergewelven in de kleine kelder verdwenen.

Exterieur

Gevels en dak

De noordgevel aan de Schoolstraat is nagenoeg blind. Het metselwerk bestaat hoofdzakelijk uit gelig/rood gemêleerde baksteen, waarbij verschillende formaten zijn toegepast. Steenformaten: linker (oostelijk deel) voor de knik: 20,5 x 10 x 5 cm met een 10-lagenmaat van 58,5 cm. Het rechter (lange) deel: 21 x 10 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 58 cm. Het metselwerk vertoont herstellingen van verdwenen vensteropeningen, waaronder op de verdieping net voorbij de knik een grote herstelling in rode baksteen. Het meest westelijk deel (ter hoogte van de kelder onder de soepkeuken) lijkt op begane grond niveau nieuw opgemetseld te zijn. Net boven de begane grond is een ontlastingsboog te zien van een oudere gevelopening. De kelderlichten in de voet van de gevel onder een latei van Gobertanger steen en voorzien van diefijzers zijn grotendeels restauratiewerk en vergroot. Op de verdieping bevindt zich een luik ((kloostervenster) met daarboven op het dak een dakkapel met hijsbalk (restauratie 1905). Links hiervan nog een bouwspoor van een vensters onder een latei.

De westgevel is een topgevel die boven het dak van bouwdeel 2 uitsteekt. De topgevel met tuit en schouderstukken is nieuw opgemetseld in een roodbruine baksteen in kruisverband met vlechtingen langs de dakrand (restauratie 1905). De westgevel is opgetrokken van geel/rood gemêleerde baksteen in kruisverband, met aan de noordwestzijde klezoren op de hoek. Op de eerste verdieping is een dichtgezette vensteropening onder een ontlastingsboog zichtbaar. Op zolderniveau zijn er twee vensters met gemetseld kozijn in rode baksteen met een glas-in-lood raam koud in het metselwerk. De zuidgevel wordt gedeeld door de verbindingsgang (*gedachtengang*) tussen bouwdeel 8 (kapittelzaal) en bouwdeel 4.

Het oostelijk deel van de zuidgevel is opgetrokken in baksteen in kruisverband. Het baksteenformaat is 21 x 10,5 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 58 cm.

De kelderlichten en (gemetselde) kruiskozijsen zijn restauratiewerk (reconstructie uit 1884 en 1905), waarbij dit deel van de gevel volledig nieuw is opgetrokken. De toegang tot de kelder vanuit de tuin is onderdeel van het gebruik van de kelder als restaurant.

Het westelijk deel van de zuidgevel is opgetrokken van baksteen in kruisverband evenals het oostelijk deel. In de gevel zijn de bogen aangegeven van de verdwenen gewelven in de kleine kluiskeider. De gewelven zijn vervangen door een betonnen zoldering.

Het baksteen formaat: 20 x 9,5 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 58,5 cm; het geveldeel bevat twee houten kruiskozijsen (1948) op de begane grond en op de verdieping twee gemetselde kruiskozijsen zoals bij het oostelijke deel van de gevel. Op maaiveld niveau is een toegang tot de soepkeuken (boven de kelder). Het metselwerk van de gevel vertoont de aftekening van een verdwenen bouwwerk dat voor de algehele restauratie onder leiding van Lansdorp tegen de verbindinggang heeft gestaan.

De oostgevel is een binnenmuur geworden met de aanleg van het trappenhuis met de bordestrap. Ter hoogte van de eerste verdieping is een dichtgezette vensteropening bewaard gebleven.

De dakbedekking bestaat uit rode Oudhollandse pannen; aan de noordwestzijde staat een grote schoorsteen die bij de broodoven in de soepkeuken (ruimte 10p) behoort.

[154-160]

154 De nagenoeg blinde noordgevel aan de Schoolstraat.

155 Grote herstelling in het metselwerk ter hoogte van de soepkeuken (ruimte 10p) en sporen van een ontlastingsboog van een oudere gevelopening.

156 Kloostervenster en hijsluik (restauratiewerk) met links daarvan bouwspoor van ouder venster onder een uitgebroken segmentboog.

157 Gerestaureerde topgevel in donkere roodbruine baksteen (1905).

158 Oostelijk deel van de zuidgevel van bouwdeel 4.

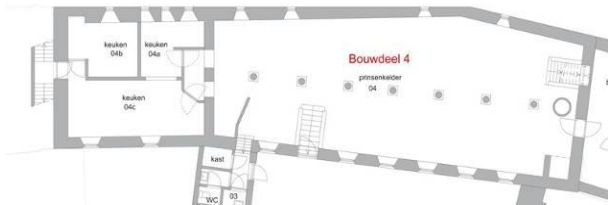
159 Westelijk deel van de zuidgevel van bouwdeel 4 met toegang tot de soepkeuken (ruimte 10p) en twee gereconstrueerde kruisvensters (1948).

160 Oostgevel van bouwdeel 4 met blinde vensternis; thans binnenmuur in het tussenlid met hooftrappenhuis.

Interieur

Kelder

Ruimte 04-04a-c. De kelder van bouwdeel 4 bestaat uit twee delen, een grote kelder (ruimte 04), ook grote kluis-kelder genoemd en een kleine (kluis)kelder (ruimten 04a, 04b en 04c). De toegang is aan de oostzijde vanuit het portaal, ingebouwd tussen de bouwdelen 4 en 5. In het portaal met ingang aan de Schoolstraat is een trap naar de kelder en een trap naar het trappenhuis met bordestrap.

Ruimte 04. De grote kelder ligt onder de Historische Zaal (ruimte 8p). De kelderruimte wordt door een rij van zeven zuilen geleed in twee beuken onder evenwijdige tongewelven. Aan de noord- en zuidzijde zijn er steekkappen met kelderlichten. Aan zuidzijde bevindt zich een trap naar de toiletten (onder ruimte 9) op begane grond niveau. In noordwesthoek bevindt zich een korfvormig gepleisterd element, mogelijk onderzijde van een spiltrap.

De vloer is belegd met rode en zwarte estriken. De zuilen hebben een voet en ronde schacht van zandsteen en een wit gepleisterd natuurstenen kapiteel. De wanden zijn witgepleisterd boven een tegelplint. Ook de gewelven zijn witgepleisterd. Aan de oostzijde bevindt zich de toegangstrap vanuit het portaal. Onder de trap een betonnen balk. De waterput naast de trap is restauratiewerk, maar gaat mogelijk terug op een oudere situatie.

[161-163]

161 De tweebeukige kelder, gezien in oostelijke richting.

162 Kelderlichten in de zuidgevel.

163 Opmerkelijk korfvormig element in de noordwesthoek, mogelijk de onderzijde van een spiltrap.

Ruimten 04a, 04b, 04c. De voormalige kleine kelder is in gebruik geweest als keuken; hierboven bevindt zich ruimte 10p, de voormalige soepkeuken van de Kamer van Charitate. De ruimte heeft een betonnen vloer en zoldering (gewelven zijn weggebroken). De vloer en wanden zijn betegeld (modern). Aan de westzijde bevindt zich een doorgang naar een portaal met trap naar bouwdeel 2, ingebracht omstreeks 1960 bij de restauratie door Lansdorp van bouwdeel 2.

[164-165]

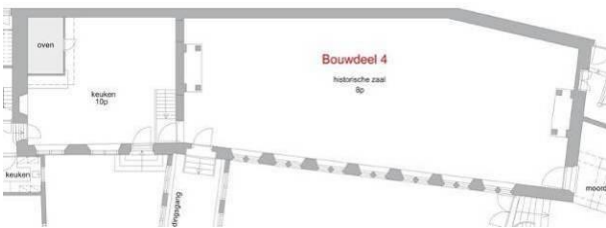

164 Kleine kelder met betonnen zoldering.

165 Bij restauratie ingebouwd trapportaal aan de westzijde van de keuken, gelegen binnen bouwdeel 2.

Begane grond

Ruimte 8p. Op de begane grond bevindt zich de Historische Zaal (8p). De zaal heeft een balkenzoldering, waarvan de sleutelstukken en consoles onder de moerbalken van na de brand van 1536 zijn, ondanks de laatgotische profilering. De twee schouwen zijn midden zeventiende-eeuws (nu verscholen achter een aftimmering). De plafondschildering tussen de moerbalken uit 1668 is van Leonard Bramer. In de zuidwand bevinden zich kruisvensters (reconstructie 1884). De noordwand is blind. De entree is aan de oostzijde vanuit het hoofdtrappenhuis. Aan de westzijde bevindt zich de soepkeuken.

[166-167]

166 Historische Zaal, in gebruik voor tijdelijke tentoonstellingen.

167 Historische Zaal. Plafondbeschildering uit 1668.

Ruimte 10p. De soepkeuken heeft een betonnen vloer met in de noordwesthoek een broodoven (restauratie Lansdorp). De balkenzoldering telt twee moerbalken. De noordwand is blind. De zuidwand bevat twee vensters en in de zuidoosthoek een deur naar de tuin met buiten een trap van enkele treden, evenals een trap naar de grote zaal. Het vloerniveau van de soepkeuken is lager dan de grote zaal, maar ligt wel boven het maaiveld. De soepkeuken is onderdeel van bouwdeel 4, maar wordt daarvan afgescheiden door een oudere muur. Mogelijk zou dit erop duiden dat zich hier oorspronkelijk de keuken van het klooster heeft bevonden, maar door de latere restauraties is dat niet goed meer vast te stellen. De huidige broodoven in deze ruimte is het resultaat van de restauratie.¹⁰⁸ [168-169]

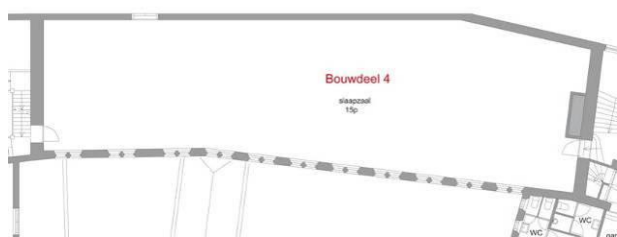
168 Gemetselde trap (restauratiewerk 1958) van de soepkeuken naar de Historische Zaal.

¹⁰⁸ Waarbij het onbekend is of Lansdorp met opzet hier een vuurplaats heeft gerealiseerd als verwijzing naar de oude keukenfunctie.

169 Deel van de broodoven (restauratiewerk 1958).

Eerste verdieping

Ruimte 15p. Slaapzaal van het klooster; in de kazernetijd als ziekenzaal in gebruik geweest. De zaal strekt zich uit over zowel de grote zaal als de soepkeuken. In de elf korbeelstellen van de balkenzoldering zijn vierkante bouten aangebracht (als versterking bij de restauratie in 1905 toen ook kruisko zijnen op de verdieping in de zuidgevel zijn aangebracht). In de oostgevel naast de schouw heeft een venster gezeten (buitengevel, nu in trappenhuis). In de noordwesthoek is een sprong in de westwand. Dit is het schoorsteenkanaal afkomstig van de broodoven in soepkeuken. In de houten vloer zijn koperen busjes voor bevestiging van scheidingswanden bewaard gebleven.¹⁰⁹

[170-171]

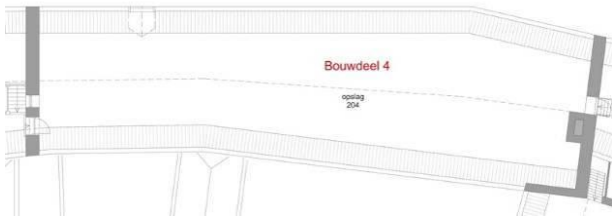
170 Ruimte 15p. Voormalige slaapzaal.

171 Ruimte 15p. Sleutelstuk met laatgotisch peerkraalmotief en vierkante bouten.

¹⁰⁹ Gebruikt voor tijdelijke scheidingen in de ziekenzaal (chambrettes).

Zolder

Ruimte 204. De zolder strekt zich uit over bouwdeel 4. Op de houtenvloer bevindt zich een steenachtige laag (in de oorlog aangebrachte brandwerende laag); in de westgevel zijn twee vensters met zicht op de iets lagere kap van zolder 201-202-203. De elf kapebinten zijn elk samengesteld uit drie gestapelde jukken plus een nokgebint. De kapebinten zijn genummerd met montagemerken.. Aan de noordzijde zijn het gehakte merken (halve maantjes), tellend vanaf de westzijde: c, cc, ccc, cccc, ccccc, vc, vcc en xc. Tussen gebint 7 en 11 hebben de onderste jukken de gesneden gebroken merken: <<<, < en << Aan de zuidzijde zijn gehakte telmerken gebruikt: I, II, III, IIII, V, VI, VII en XI. Tussen gebint 7 en 11 hebben de onderste jukken gesneden merken: III, I en II.
[172-173]

172 Ruimte 204. Zolder met kapconstructie in het zicht.

173 Ruimte 204. Deel kapconstructie met korbeelstellen van de drie gestapelde jukken.

Tussenlid met trappenhuis

Tussen de bouwdelen 4 en 5 is in een aanvankelijk open ruimte een trappenhuis gerealiseerd, waarschijnlijk omstreeks 1580 toen Willem van Oranje meer permanent zijn intrek nam in een deel van het kloostercomplex. Aan de zijde van de Schoolstraat was de open ruimte afgesloten met een muur. De ruimte is overkapt met een zadeldak.

Exterieur

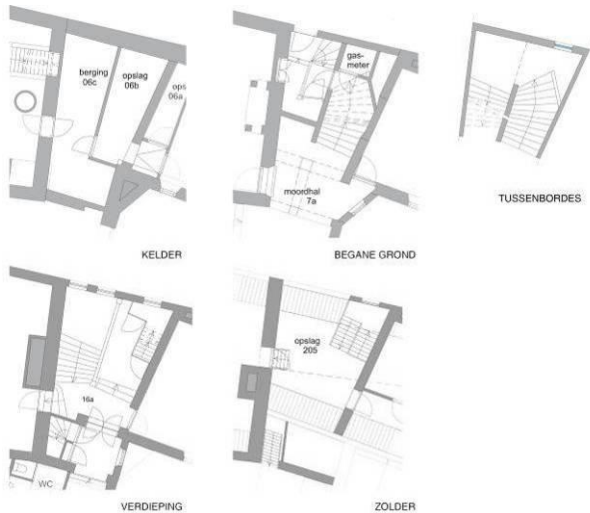
De noordgevel aan de Schoolstraat is opgetrokken van baksteen in kruisverband. Het metselwerk vertoont herstellingen, waarbij verschillende soorten baksteen zijn gebruikt. Het schoongemaakte metselwerk is ingewerkt in het metselwerk van de gevels van de bouwdelen 4 en 5 zonder vertanding en dateert hoofdzakelijk nog uit de late vijftiende eeuw. Op de begane grond bevindt zich een toegangspoort met houten deur en een omlijsting van natuursteen (restauratiewerk) met daarboven een venster voor daglicht in het portaal dat in de zestiende eeuw zal zijn ingebracht. Links hiervan is een inboeting in rode baksteen aanwezig. Het middendeel van gevel is met een andere baksteen uitgevoerd. Bovenaan bevat de gevel glas-in-lood ramen voor daglicht in het trappenhuis. Het zadeldak van bouwdeel 5 is over het tussenlid doorgetrokken. De dakbedekking bestaat uit rode Oudhollandse pannen.

[174]

174 Noordgevel van het tussenlid aan de Schoolstraat.

Interieur

Het tussenlid heeft aan de straatzijde een portaal op straatniveau met trap naar de kelder onder bouwdeel 4 en een opgang naar het trappenhuis met de hoofdtrap. De onderliggende kelder is een bergruimte met onder meer kanalen van een ventilatiesysteem (ruimten 06b en 06c). De kelder is toegankelijk vanuit de bouwdelen 4 en 5, maar niet vanuit het portaal.

De hoofdtrap is een brede houten bordestrap die vanaf de begane grond naar de eerste verdieping en vandaar met een smallere houten trap naar de zolder (ruimte 205) voert. Deze trap is niet de trap waarop Willem van Oranje op 10 juli 1584 door Balthasar Gerards werd vermoord (kogelgaten en gedenksteen in de westgevel van bouwdeel 5). De huidige trap dateert uit 1847 toen het complex als kazerne in gebruik was en is iets in zuidelijke richting verschoven. De doorgang op de begane grond naar ruimte 11p bevond zich oorspronkelijk in de muur naast de trap. De huidige toegang tot ruimte 11p is bij de restauratie door Lansdorp gerealiseerd. Ter hoogte van het tussenbordess van de trap bevindt zich een kozijn van een deur waarmee de trap kon worden afgesloten.

Op de begane grond is voor de trap een portaal ontstaan met in de noordmuur een boogdoorgang naar de trap en een venster voor lichttoetreding via de trap in het portaal en aan de zuidzijde een arcade van twee bogen naar bouwdeel 7. Vanuit dit portaal is ook bouwdeel 4 toegankelijk (Historische Zaal) en via een afgeschuinde gang het gastenkwartier (ruimte 11p) in bouwdeel 5. [175-179]

175 Ruimte 7a, de Moordhal. Eerste deel van de trap naar de verdieping met boven de boogdoorgang het venster en rechts op de muur de kogelgaten en gedenksteen.

176 Trap ter hoogte van de eerste verdieping met rechts de smalle trap naar de zolder.

177 Kozijnpost met sponning halverwege de trap.

178 Het portaal en de trap, gezien vanuit bouwdeel 7 (ruimte 7p).

179 Zolder van het tussenlid (ruimte 205) met in de hoek de trapopgang. Het spant is uit dezelfde tijd als de spanten boven bouwdeel 5.

Bouwdeel 5

Bouwdeel 5 is een rechthoekig bouwdeel op de hoek van de Schoolstraat en de Oude Delft. Deze vleugel werd in 1467-1471 toegevoegd en is hersteld na de brand van 1536. Het is de noordvleugel van het kloosterhof (kruidentuin), dat sinds 1996 is overdekt.

Het bouwdeel bestaat uit een kelder, begane grond, eerste verdieping en een zolder onder een zadeldak met aan de oostzijde een wolfseind boven een lijstgevel. Deze oostgevel is in 1775 van een nieuwe gevel voorzien gelijktijdig met die van het aansluitende bouwdeel 6 aan de zijde van de Oude Delft. Ook de kap met zogeheten leugenaar (opgaand muurdeel voor de kapconstructie) en wolfseind dateren uit deze periode. Bouwdeel 5 is gerestaureerd (1940-1948), waarbij het metselwerk aan de zijde van de Schoolstraat is ontleisterd.

Na de kloosterperiode is bouwdeel 5 ingericht als residentie voor Willem van Oranje. Op de begane grond bevond zich een grote zaal (gastenkwartier, ruimte 11p), die via een gemetselde trap vanuit de binnenhof (kruidentuin) toegankelijk was. Op de verdieping bevinden zich twee vertrekken (ruimten 16p en 17p), waarvan een ruimte het slaapvertrek van de prins was. Thans zijn het museumzalen, respectievelijk het gastenkwartier op de begane grond (ruimte 11p) en de Delftse zaal (ruimte 16p) en Prinsenkamer (ruimte 17p) op de verdieping. De zolder is als meubeldepot in gebruik.

Exterieur

Gevels en dak

De noordgevel aan de Schoolstraat is een blinde gevel. Het metselwerk bestaat uit ontleisterde gelig/rood gemêleerde baksteen in een onregelmatig verband. Het baksteenformaat is 18 x 4,5 x 10 cm met een 10-lagenmaat van 54,5 cm. Bij de aansluiting op het tussenlid met het trappenhuis bevat de gevel een kelderlicht, een luik en klein getoogd venster. De schoorsteen met rookkanalen vanuit de stookkelder in de noordwesthoek van bouwdeel 5 steekt hier boven het dak uit.

De oostgevel aan de Oude Delft op een plint van Gobertanger steen is een in rode baksteen opgetrokken lijstgevel met ter hoogte van de kap aan weerszijden bij de zijgevels opgemetselde vleugelmuren (leugenaar). De gevel is omstreeks 1775 vernieuwd en met een vertanding ingewerkt in het metselwerk van de noordgevel. Het baksteenformaat is 25,5 x 10,5/11 x 4,5/5 cm met een 10-lagenmaat van 53 cm. Onder het rechtervenster op de begane grond is het metselwerk hersteld.

De zuidgevel aan de overdekte binnenplaats is een gemetselde gevel van baksteen in kruisverband. Het steenformaat is 21 x 10 x 5 cm met een 10-lagenmaat van 58 cm. Het metselwerk toont herstellingen van oudere, minder regelmatig over de gevel verdeelde, vensteropeningen. De gevel

bevat een omlijste laatgotische entreepartij met een getoogde deur en stoep. De natuurstenen omlijsting is wit gesausd. Bijzonder zijn de ranke laatgotische basementen in de randomlijsting. Een vergelijkbare detaillering bevat de omlijsting van de entree in de narthex (voorhal) van bouwdeel 10. Boven de ingang is een spitsboogvormig bovenlicht geplaatst. Links van de deur zijn twee vensters en rechts één venster, met schuifraam. In de voet van de gevel zijn links drie kelderlichten aanwezig, voorzien van een kozijn van Gobertanger steen met in het metselwerk erboven een ontlastingsboogje. Rechts van de stoep is een moderne toegang gemaakt tot de kelder met toiletten. Op de verdieping zijn vier vensters met schuiframen.

De westgevel is omstreeks 1570 een binnenmuur geworden met de bouw van het trappenhuis (tussenlid).

Het zadeldak met wolfseind aan de oostzijde heeft een dakbedekking van rode Oudhollandse pannen. [180-184]

180 Bouwdeel 5. Noordgevel met aansluiting op de oostgevel aan de Schoolstraat.

181 Bouwdeel 5, noordgevel. Op de overgang van bouwdeel 5 naar het tussenlid is een lichte knik zichtbaar; erachter bevinden rookkanalen waarvan de schoorsteen boven het dak uitsteekt.

182 Bouwdeel 5. Zuidgevel aan de overkapte binnenplaats.

183 Bouwdeel 5. Laatgotische entreepartij in de zuidgevel.

184 Bouwdeel 5, zuidgevel. Detail (wit gesausd) van het basement van de natuurstenen omlijsting.

Interieur

Kelder

Ruimte 05-05a-d en 06-06a. De kelder beslaat niet het volledige bouwdeel. Aan de westzijde is er een bergruimte met ventilatiekanalen in aansluiting op de bergruimte onder het trappenhuis met de bordestrap (06-6a). Vanuit dit deel van de kelder is het deel met thans toiletten bereikbaar (05-05a-d). De doorgang is met kalkzandsteenblokken versmald en thans geheel met plaatmateriaal dichtgezet. Aan de oostzijde bevindt zich een kelder met installaties verdeeld in twee technische ruimten met ertussen een ‘brandgang’, waarbij het oostelijk deel van oudsher een afzonderlijke ruimte is geweest met aan de noordzijde een aanzet van een gemetselde spiltrap. Op de hoek van de

Schoolstraat en de Oude Delft (oostzijde) is geen kelder, alleen een smalle gang, afgescheiden met een moderne muur. De toiletten (modern) zijn bereikbaar vanuit de overdekte binnenplaats.
[185-189]

185 Ventilatiesysteem uit circa 1940, in het westelijk kelderdeel in bouwdeel 5.

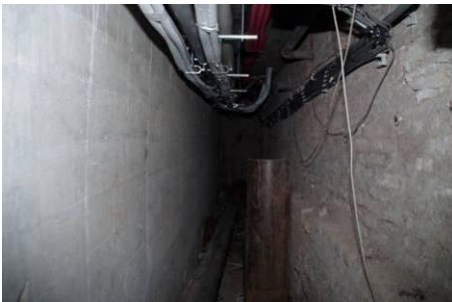
186 Toiletten (ruimten 05a en 05b; vernieuwd jaren negentig van de twintigste eeuw), bereikbaar vanaf de binnenplaats.

187 Installatieruimte; vloer- en wandtegels uit jaren veertig.

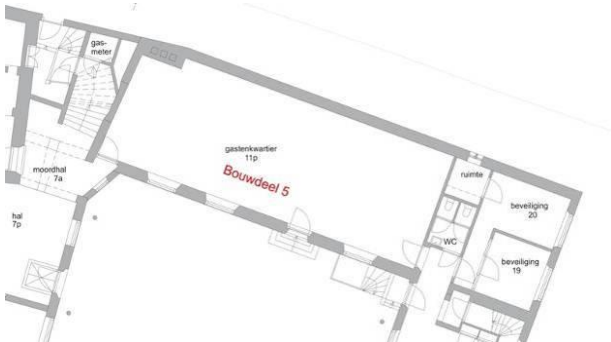

188 Ruimte 05d met aanzet van een gemetselde spiltrap naar de begane grond.

189 Ruimte 012. Smalle gang, gezien richting Oude Delft. Rechts de funderingsmuur van bouwdeel 5.

Begane grond

Ruimte 11p. Op de begane grond zijn twee vertrekken. Eén groot vertrek, het Gastenkwartier (11p), dat in de tijd van Willem van Oranje (en kloostertijd) mogelijk ook eetzaal (refectorium) is geweest en een kleiner vertrek aan de oostzijde, dat thans deel uitmaakt van de dienstvleugel (bouwdeel 6) van het museum. De grote zaal heeft een houten balkenzoldering van moer- en kinderbinten op houten laatgotische peerkraalsleutelstukken en zandstenen consoles in vroege renaissance vormen (sleufbandornament). De vloer is belegd met hergebruikte rode, zwarte en gele estriken. De wanden zijn wit gepleisterd boven een plint van estriken (restauratiewerk).

In de westwand heeft oorspronkelijk de deur gezeten naar het trappenhuis. Er is een nieuwe deur gemaakt in zuidwesthoek (restauratiewerk). In de zuidwand bevindt zich de uitgang naar de binnenplaats en in de oostwand is een deur naar de dienstvleugel van het museum.

Het vertrek heeft een moderne indeling gekregen (wc's en ruimten 19 en 20).

[190-191]

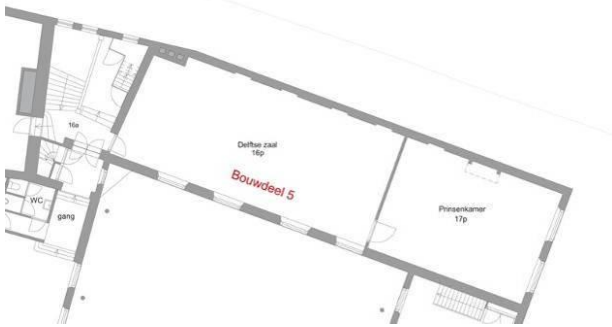

190 Ruimte 11p, Gastenkwartier, gezien in oostelijke richting met op de achtergrond de deur naar de dienstvleugel aan de Oude Delft en rechts uitgang naar de binnenplaats.

191 Ruimte 11p, gastenkwartier, met in de zuidwand een houten deur, voorzien van zware gehengen en spitsboogvormig bovenlicht, als uitgang naar de binnenplaats.

Eerste verdieping

De eerste verdieping bevat twee vertrekken, de Delftse zaal (ruimte 16p) en de Prinsenkamer (ruimte 17p). Beide ruimten hebben een houten balkenzoldering van moer- en kinderbinten op houten laatgotische peerkraalsleutelstukken en zandstenen consoles in vroege renaissance motief, zoals ook op de begane grond zijn aangetroffen. De wanden zijn wit gepleisterd boven een houten plint, evenals de houten vloer betreft het restauratiewerk (Lansdorp).

Ruimte 16p. De Delftse zaal heeft aan de zuidzijde iets verdiepte vensternissen met onder de vensterbank cv-radiatoren; aan de westzijde heeft een schouw gezeten gelet de raveling in de balkenzoldering.

[192-194]

192 Ruimte 16p. Delftse zaal, gezien in oostelijke richting.

193 Ruimte 16p. Detail laatgotisch sleutelstuk met peerkraalmotief en zandstenen console in vroegrenaissance motief (sleufbandornament).

194 Ruimte 16p. Aan de westzijde in de zoldering aanwezige raveling van verdwenen stookplaats.

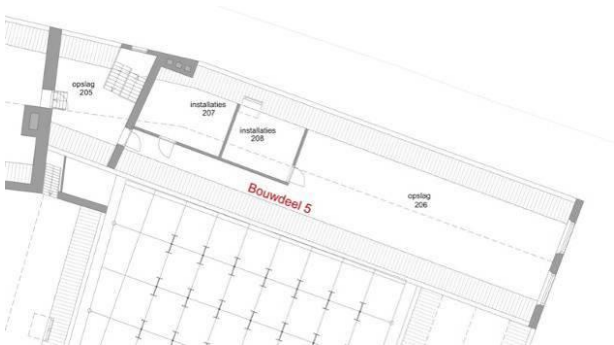
Ruimte 17p. De Prinsenkamer was de werkkamer van Willem van Oranje. Het vertrek heeft aan de noordzijde een stookplaats met een zestiende-eeuwse natuurstenen schouwpartij (gerestaureerd Lansdorp). In 1658 werd in de Prinsenkamer de looikamer ingericht. In 1775 werd dit vertrek onderdeel van de Latijnse school.

[195]

195 Ruimte 17p, de Prinsenkamer met laatgotische schouwpartij aan de noordzijde; rechts nog net zichtbaar de vensters aan de zijde van Oude Delft.

Zolder

Ruimte 206. De zolder (206) is in gebruik als meubeldepot. De ruimten 207 en 208 zijn ingebouwde installatieruimten. De oostgevel (lijstgevel) bevat ramen met zicht op de Oude Kerk. De kapconstructie is een combinatie van een jukkenkap en een A-spant, waarbij de constructie van het dakschild uit dezelfde periode stamt. Gezien de vorm en de kenmerken zal deze kapconstructie van de verbouwing uit 1775 dateren.

[196-197]

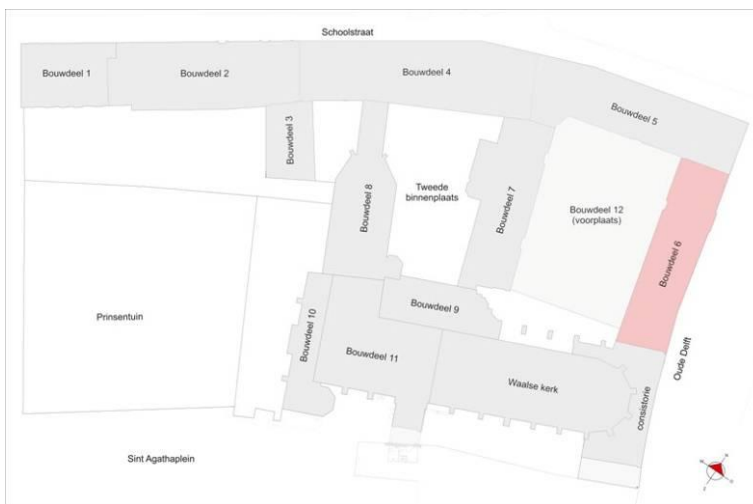

196 Ruimte 206. Kapconstructie ter hoogte van het dakschild aan de oostzijde.

197 Ruimte 206. Kapconstructie met kapspruit, tussenbalk, korbeel en voetschoor ter ondersteuning van de gordingen.

Bouwdeel 6

Bouwdeel 6 is de oostvleugel van het klooster aan de Oude Delft die omstreeks 1525 is gebouwd met aan de westzijde de kruidentuin (nu bouwdeel 12, voorplaats) en aan de oostzijde de Oude Delft. In 1658 werd een deel van het kloostercomplex geschikt gemaakt voor de saai-nering met looikamer op de verdieping in de noordhoek (bouwdeel 5, nu ruimte 17p, de Prinsenkamer). Een poortje in de oostgevel aan de Oude Delft toont een reliëfvoorstelling van het merken van de lakens met het opschrift 'Saai, Greine en Stoffe-hal' (1658). In 1775 werd aan de zijde van de Oude Delft en in het aansluitende deel aan de Schoolstraat de Latijnse School gevestigd. De gevel aan de Oude Delft is toen nieuw opgetrokken en voorzien van moderne schuiframen. De toegangspoort van de Saaihal is daarbij herplaatst en aangepast met een nieuw opschrift en een sluitsteen boven de ingang. De eenvoudige houten kapconstructie dateert uit het eind van de negentiende eeuw. Het bouwdeel is gerestaureerd rond 1948 en in de jaren negentig van de twintigste eeuw heeft een interne verbouwing plaatsgevonden.

Exterieur

Gevels en dak

De oostgevel is in zijn huidige vorm omstreeks 1775 tot stand gekomen samen met de gevel van de consistorie (voorheen sacristie) en de hoge lijstgevel van bouwdeel 5. De reeks vensters met schuiframen dateert ook uit 1775. In de gevel is de zeventiende-eeuwse poort (Saai, Greine en

Stoffe-hal) herplaatst. De gevel bevat een in kazernetijd verbrede toegangspoort en twee kleine vensters, die bij de restauratie omstreeks 1948 zijn aangebracht ter plaatse van twee grote schuiframen. Ter hoogte van de consistorie bevinden zich in de plint van de gevel twee kelderlichten met omlijsting van Gobertanger steen.

De gevel is boven een plint van Gobertanger steen opgetrokken uit een roodbruine baksteen in kruisverband met een baksteenformaat van 22 x 9.5/10 x 4 cm met 10 lagenmaat van 52 cm.

De westgevel heeft een baksteenformaat 18,5 x 8 x 4 cm met een 10-lagenmaat van 48,5 cm.. Het metselwerk dat grotendeels uit de bouwtijd (ca. 1525) dateert, is gerestaureerd in 1940-1948 en bevat enkele herstellingen. De omlijste poortdoorgang dateert uit de zestiende eeuw. De entreepartij in de noordoosthoek met naastgelegen venster zijn restauratiewerk; de beide grote poortdoorgangen zijn van 1996. De rechthoekige vensteropeningen op de verdieping zullen uit de tijd van de kazerne dateren.

Het zadeldak is gedekt met grijze (gesmoorde) Oudhollandse pannen, evenals het bij de restauratie verlaagde dak boven de consistorie. Hierdoor is een beter zicht verkregen op het koor van de Waalse Kerk.

[198-201]

198 Bouwdeel 6. Westelijk deel van de oostgevel met naast de poort de gevel van de consistorie met drie schuifvensters en twee kelderlichten in de plint van de gevel.

199 Bouwdeel 6. Geveldeel tot aan de poort van de saaihal met links de in de kazernetijd verbrede toegangspoort en een reeks schuiframen. Ook is het verschil in hoogte van de kap boven het sacristiedeel en de kloostervleugel te zien.

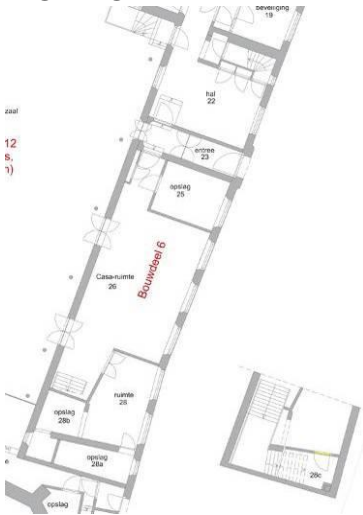
200 Bouwdeel 6, oostgevel met toegangspoort saaihal (1658) en Latijnse school (1775).

201 Bouwdeel 6, westgevel met links de omlijste poortdoorgang uit de zestiende eeuw.

Interieur

Begane grond

De begane grond bevat een gang (ruimte 23) en drie ruimten inclusief het vertrek aan de oostzijde van bouwdeel 5 die tot de oorspronkelijke zestiende-eeuwse aanleg behoren. Hierbinnen zijn bij de restauratie omstreeks 1948 en later bij de verbouwing in de jaren negentig nieuwe wanden geplaatst, een trap naar de verdieping en twee doorgangen met glazen deuren naar de binnenhof ten behoeve van een nieuwe invulling en gebruik van deze vleugel. Ten zuiden van de in de kazernetijd verbrede doorgang en passage naar het binnenplein ligt de consistorie, voorheen de sacristie.

Ruimte 22 en 26. De vertrekken aan weerszijden van de gang met toegangspoort van de saaihal en Latijnse school zijn voorzien van een houten balkenzoldering van moerbalken en kinderbinten, op

laatgotische houten peerkraalsleutelstuk en zandstenen consoles. De vloerafwerking bestaat deels uit hergebruikte estriken of uit parket. De wanden zijn wit gepleisterd boven een tegel of houten plint. Deze afwerking is restauratiewerk. De gang heeft een klinkervloer. In de zuidwesthoek bevindt zich een moderne trap naar de kantoren op de verdieping. Aan de noordoostzijde is een eenvoudige houten trap naar de personeelskantine gelegen. Op de begane grond zijn naast de vertrekken van de beveiliging, toiletten, een keuken, een berging, een restauratieatelier en het Casa (kunstzinnige vorming) gesitueerd.

[202-204]

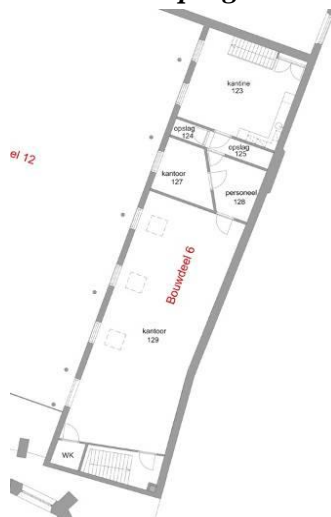
202 Bouwdeel 6, ruimte 26, gezien in noordelijke richting

203 Laatgotisch sleutelstuk en console (vermoedelijk restauratiewerk).

204 Bouwdeel 6, ruimte 26 (Casa-ruimte). Het zuidelijk deel met trap naar de kantoren op de verdieping en rechts een van de twee in 1996 geplaatste doorgangen naar de binnenplaats, voorzien van glazen deuren.

Eerste verdieping

Ruimten 123-129. De verdieping omvat de personeelskantine (ruimte 123) en vergader- en kantoorruimten. De kantine is in 1948 voorzien van een stucwerk gewelf. De overige ruimten zijn voorzien van een modern verlaagd systeem plafond waarboven een vliering. De kapconstructie is laat negentiende-eeuws en op een bepaald moment blauw geschilderd.
[205-207]

205 Bouwdeel 6, ruimte 123, kantine met stucwerkplafond.

206 Bouwdeel 6, eerste verdieping met kantoren met modern verlaagd plafond.

207 Bouwdeel 6, kapconstructie boven het systeemplafond.

Bouwdeel 7

Bouwdeel 7 is de noord-zuid gerichte tussenvleugel tussen beide binnenplaatsen. Dit deel van het complex is als laatste onderdeel omstreeks 1550 gebouwd. Alleen het gedeelte aan de noordzijde onder de 'Moordhal' heeft een kelder (ruimte 07). Verder telt het bouwdeel twee bouwlagen en een zolder onder een zadeldak tussen topgevels. Het bouwdeel is gerestaureerd in 1940-1948.

Exterieur

Gevels en dak

Het metselwerk dat grotendeels uit de bouwtijd (ca. 1550) dateert bevat herstellingen van oudere vensteropeningen.

De oostgevel heeft twee ingangspartijen, vensteropeningen met in opzet achttiende-eeuwse schuiframen en een in oude vormen gerestaureerd venster met kruiskoosijn. Het baksteenformaat is 22 x 10 x 5,5 cm met een 10-lagenmaat van 63.

De westgevel heeft op de verdieping bouwsporen van verdwenen vensteropeningen. De aanwezige schuifvensters zijn in opzet achttiende-eeuws. De brede opening is restauratiewerk, maar gaat terug op een oudere situatie, behorend bij de brede trap in het interieur die is terug gevonden bij de restauratie. Boven de dubbele deur en trap is een restant van een uitgemetseld rookkanaal op de verdieping behouden. De aangebouwde traptoren behoort tot oorspronkelijk aanleg. De aanbouw tegen de toren is uit de tijd van de restauratie en heeft geen historische voorganger.

Het baksteenformaat ter hoogte van de Moordhal is 21 x 10,5 x 5 cm met een 10-lagenmaat van 62 cm.

De zuidgevel is een tuitgevel. Het metselwerk uit de bouwtijd bevat kiezelen op de hoeken en een bij de restauratie met metselwerk dichtgezette doorgang.

Het baksteenformaat is 21 x 9,5 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 62 cm.

De noordgevel heeft eveneens een tuit als beëindiging. Slechts het bovenste deel is buiten in het zicht gebleven. De rest van de gevel is binnenmuur.

Het zadeldak tussen de tuitgevels is gedekt met rode Oudhollandse pannen.

[208-212]

208 Bouwdeel 7. Noordelijk deel van de oostgevel met toegang tot de Moordhal. De afgeschuinde verbinding is restauratiewerk. Het kruisvenster dateert van de restauratie in 1884.

209 Bouwdeel 7. Zuidelijk deel van de oostgevel met toegangsdeur naar het scriptorium (ruimte 6p).

210 Bouwdeel 7. Open ruimte tussen de Waalse Kerk (links) en de overdekte binnentuin (rechts), vrijgekomen na de afbraak van de zijbeuk van de kerk. Rechts de zuidelijke topgevel met dichtgemetselde doorgang.

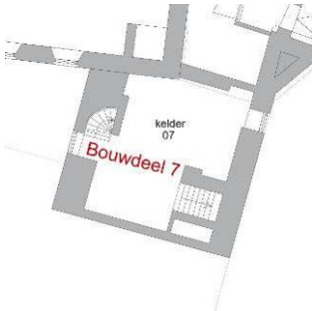
211 Bouwdeel 7, noordelijk deel van de westgevel. Links de bij de restauratie teruggebrachte toegang met dubbele deur tot de Moordhal en rechts de traptoren uit de bouwtijd. De aanbouw is restauratiewerk (1948) en heeft geen historische voorganger.

212 Bouwdeel 7 (links), zuidelijk deel van de westgevel met schuifvensters; in aansluiting op de in 1939-1948 herbouwde noordgevel van bouwdeel 9.

Interieur

Kelder onder Moordhal

Ruimte 07. De kelder onder de Moordhal is overdekt met een wit gepleisterd tongewelf met aan de oost- en westzijde een steekkap met kelderlicht. De vloer is belegd met rode estriken en de wanden zijn wit gepleisterd. Aan de westzijde bevindt zich een gemetselde spiltrap die oorspronkelijk naar de begane grond voerde. Aan de oostzijde bevindt zich een nieuwe gemetselde trap naar de begane grond via een luik in de vloer van de Moordhal.

[213-214]

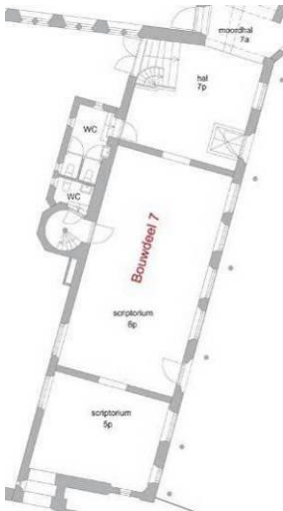

213 Bouwdeel 7, ruimte 07. Vensternis met kelderlicht aan de westzijde van de kelder; achter het houten schot in de nis bevindt zich de vijftiende-eeuwse spiltrap vanuit de Moordhal naar de kelder onder de bij de restauratie door Lansdorp teruggevonden trap naar westelijke binnenplaats.

214 Bouwdeel 7, ruimte 07. Nieuwe keldertrap aan de oostzijde van de kelder.

Begane grond

De begane grond bevat sinds de restauratie een in twee delen verdeelde schrijfkamer (scriptorium, ruimten 5p en 6p) en de hal (ruimte 7p) bij de Moordhal (ruimte 7a).

Ruimte 5p. De kleine schrijfkamer is overdekt met een houten balkenzoldering met een moerbalk in het midden en een strijk balk (halve balkdikte) aan weerszijden, alle op laatgotische houten consoles

en zandstenen kraagstenen. Aan de zuidzijde ligt een gangetje naar bouwdeel 9. De vloer is belegd met rood/zwart geblokte estriken met rondom een tegelplint en wit gepleisterde wanden.

Ruimte 6p. De grote schrijfkamer is overdekt met een houten balkenzoldering met vier moerbalken en aan weerszijden een strijk balk van halve balkdikte, alle op laatgotische houten consoles en zandstenen kraagstenen. Aan de westzijde bevindt zich aan de buitenzijde een traptoren met houten trap waarvan de spil en enkele aantreden oud zijn. Van de tegen de toren aangebouwde toiletten is één bereikbaar vanuit de traptoren en één vanuit ruimte 7p. Aan de oostzijde bevindt zich een deur naar de binnenplaats, aan de gevelzijde voorzien van een gepleisterde omlijsting. Aan de noordzijde bevindt zich een verbindingsdeur naar ruimte 7p. De vloer is belegd met rood/zwart geblokte estriken met rondom een tegelplint en wit gepleisterde wanden.

[215-218]

215 Bouwdeel 7, grote zaal Scriptorium (ruimte 6p), gezien in noordoostelijke richting met links doorgang naar ruimte 7p.

216 Bouwdeel 7, ruimte 6p. Deur naar de binnenplaats aan de oostzijde.

217 Bouwdeel 7. De traptoren (ongenummerd) met houten spiltrap, waarvan de spil oud is.

218 Bouwdeel 7. Toegang tot een van de nieuw aangebouwde toiletten vanuit de traptoren.

Ruimte 7p. De Moordhal (zie noot 106) is een vierkante ruimte overdekt met een balkenzoldering met een moerbalk in het midden en een strijk balk van halve dikte aan weerszijden, alle op laatgotische houten consoles en zandstenen kraagstenen in peerkraalmotief. De noordgevel bevat een kleine arcade met twee bogen naar het portaal (ruimte 7a) tussen de Moordhal (ruimte 7p) en de bordestrap. Aan de westzijde bevindt zich een bij de restauratie teruggevonden gemetselde trap naar buiten (Tweede binnenplaats) met een gereconstrueerde brede doorgang met dubbele deur en een deur naar de toiletaanbouw (restauratiewerk). De oostgevel bevat een gereconstrueerd kruisvenster uit 1884 en een oorspronkelijke deur naar binnenplaats (Bouwdeel 12). De vloer is belegd met wit/zwart geblokte natuurstenen plavuizen. Aan de oostzijde ligt in de vloer een modern luik naar een keldertrap. De wanden zijn wit gepleisterd boven een tegelplint.

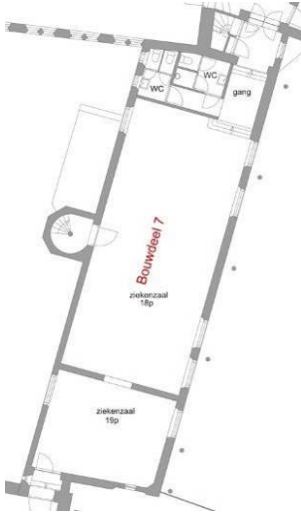
[219-220]

219 Ruimte 7p. Interieur Moordhal met gerestaureerde trap (oorspronkelijk uit ca. 1800) en gereconstrueerde doorgang naar de westelijke binnenplaats.

220 Ruimte 7p. Oostwand met deur naar de grote voorplaats (kruidentuin).

Eerste verdieping

De eerste verdieping is van oudsher verdeeld in twee zalen, de kleine en de grote ziekenzaal van het klooster.

Ruimte 18p. De grote ziekenzaal is een rechthoekige ruimte overdekt met een houten balkenzoldering van moer- en kinderbinten op houten consoles en zandstenen kraagstenen in peerkraalmotief. Aan de noordzijde is een ruimte met toiletten (ruimte 18a), afgescheiden op de overgang naar het trappenhuis. De wanden zijn wit gepleisterd boven een houten plint. Er ligt een houten vloer.

[221-223]

221 Bouwdeel 7, ruimte 18p, grote ziekenzaal, gezien in noordelijke richting.

222 Bouwdeel 7, ruimte 18p. Opgang aan de noordzijde naar gang en ingebouwde toiletgroep voor de overloop in het trappenhuis in het tussenlid.

223 Bouwdeel 7, ruimte 18p, detail sleutelstuk en console.

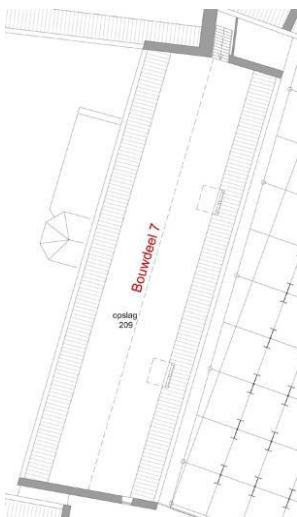
Ruimte 19p. De kleine ziekenzaal is een vierkante ruimte met een vergelijkbare inrichting en afwerking als de grote ziekenzaal.

[224]

224 Bouwdeel 7, ruimte 19p, kleine ziekenzaal, gezien naar het noorden.

Zolder

Ruimte 209. De zolder is in gebruik als opslag keramiek/aardewerk. De kapconstructie uit de bouwtijd telt acht kapebinten met gesneden montage merken. De kapebinten staan niet op volgorde van nummering en zullen zijn herplaatst/hergebruikt. Vanaf de toegang aan de noordzijde is de nummering achtereenvolgend 7, 5, 4, ?, ?, ?, ?, 3.

[225-226]

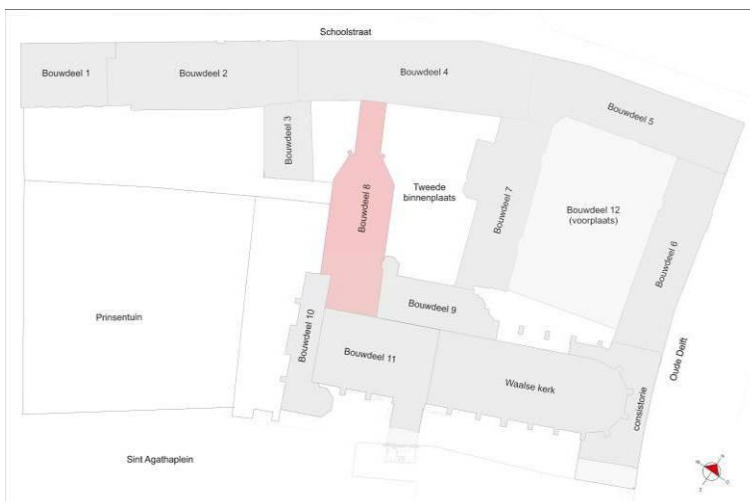

225 Bouwdeel 7, ruimte 209, detail kapconstructie.

226 Bouwdeel 7, ruimte 209, zolder met porseleinkasten. Zicht op het onderste juk van de kapconstructie.

Bouwdeel 8

Het bouwdeel is de voormalige kapittelzaal van het klooster en dateert in aanleg uit begin vijftiende eeuw en is begin zestiende verbreed en uitgebreid (koor) en hersteld na 1536.

Het bouwdeel bestaat uit een kelder, een hoge begane grond en een zolder onder een zadeldak met driezijdige sluiting aan de noordzijde. Aan de noordzijde van de kapittelzaal bevindt zich een verbindingsgang (ruimte 9p) tussen de bouwdelen 8 en 4.

Exterieur

Gevels

De bakstenen oostgevel van bouwdeel 8 aan de kleine hof (Tweede binnenplaats) is gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk van de blinde gevel dateert in aanleg uit de bouwtijd (begin vijftiende eeuw). Het metselwerk toont verschillende herstellingen.

De bakstenen westgevel en driezijdige koorsluiting aan de noordzijde zijn gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk behoort bij de uitbreiding van de kapittelzaal (begin zestiende eeuw), evenals de gevelindeling met een drietal kenmerkende spitsboogvensters met bakstenen traceringen. De spitsboogvensters en doorgang naar de verbindingsgang zijn bij de restauratie hersteld dan wel teruggebracht. Het baksteenformaat is 16 x 8/8,5 x 3,5 cm met een 10-lagenmaat van 49 cm. In het metselwerk zijn kleine inboetingen met een tweetal verticale bakstenen zichtbaar. De inboetingen bevinden zich ter hoogte van de balklaag van de vloer. Het is restauratiewerk en daarmee onwaarschijnlijk dat het zou gaan om de aanzetten van gewelfribben van een overwelfde kloostergang.

[227-229]

227 Bouwdeel 8, de kapittelzaal, gezien vanuit het noordwesten. Het koor en de westgevel behoren tot de uitbreiding van deze zaal uit begin zestiende eeuw.

228 Bouwdeel 8, de kapittelzaal, nagenoeg blinde oostgevel uit circa 1400.

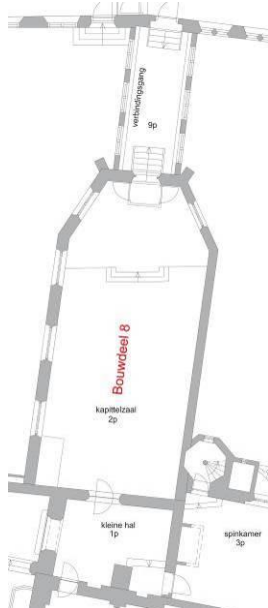

230 Bouwdeel 8, ruimte 08, grote kelder.

231 Bouwdeel 8, ruimte 08a, kleine kelder.

Begane grond

Bouwdeel 8 bevat op de begane grond een kleine hal (ruimte 1p) als verbindingsruimte tussen de kapittelzaal (ruimte 2p) aan de noordzijde, de spinkamers aan de oostzijde (ruimten 3p en 4p) in bouwdeel 9 en de lakenhal/kerk in bouwdeel 11 aan de zuidzijde in. De ruimte aan de westzijde is een uitbreiding van de narthex (bouwdeel 10, zie daar) uit de restauratieperiode.

Ruimte 1p.¹¹⁰ De kleine hal is een gereconstrueerde ruimte overdekt door een balkenzoldering met twee balken en strijk balk aan oostzijde. De zuidwand is de oorspronkelijke buitengevel van de kerk met een gereconstrueerde steunbeer. De toegang tot de kapittelzaal bevindt zich aan de noordzijde en aan de oostzijde is de verbinding naar bouwdeel 9 met de spinkamers.

¹¹⁰ Ruimte 1p en de bovenliggende ruimte 23p worden hier beschreven. Op de bouwdelen-plattegrond zijn deze ruimten bij bouwdeel 11 ingekleurd (verg. afb. 2).

[232-233]

232 Ruimte 1p, kleine hal, gezien in westelijke richting met rechts de omlijste boogdoorgang naar de kapittelzaal (ruimte 2p).

233 Ruimte 1p, kleine hal, met zicht op noordgevel van de kerk met gereconstrueerde steunbeer en dichtgezet venster.

Ruimte 2p. De kapittelzaal is een rechthoekige ruimte met aan de noordzijde een driezijdig gesloten verhoogd koor met in het midden een stenen trap; geflankeerd door moderne houten trappen (twee treden). De ruimte is overdekt met een houten balklaag op korbeelstellen. Deze is gerestaureerd of teruggebracht bij de restauratie; voor die tijd was er een houten plafond van kraaldelen. In de zuidwesthoek bevindt zich een verhoging belegd met estriken. Eronder zijn de trappen van en naar de kelder gesitueerd. Aan de zuidoostzijde is een blinde nis in de wand. Hierachter bevindt zich de bij de restauratie aangebouwde traptoren. Oorspronkelijk was er een uitgang. Boven de doorgang in het koor naar de gedachtengang (ruimte 9p) bevindt zich een spitsboogvenster.

[234-236]

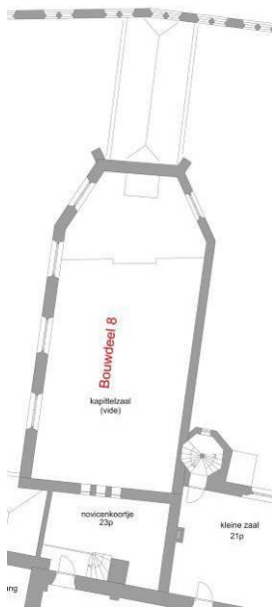
234 Bouwdeel 8, ruimte 2p, de kapittelzaal, gezien in noordelijke richting.

235 Bouwdeel 8, ruimte 2p, de kapittelzaal met verhoging in de zuidwesthoek ten behoeve van de keldertrappen; erboven dichtgezette vensternissen van oudere vensteropeningen.

236 Bouwdeel 8, ruimte 2p, de kapittelzaal. Trapopgang in de noordgevel (koor) naar de gedachtengang; Het venster erboven was oorspronkelijk een groter spitsboogvenster.

Eerste verdieping

Ruimte 23p. Op de eerste verdieping bevindt zich boven het portaal het novicenkoor. Vanuit deze bij de restauratie gereconstrueerde ruimte is via drie boogramen in de noordwand zicht in de kapittelzaal. De zuidwand is de oorspronkelijke buitengevel met steunbeer van de kerk. De ruimte is overdekt met een balkenzoldering van moer- en kinderbinten op geprofileerde houten consoles. Dit novicenkoor is alleen via een vernieuwde houten trap vanuit de hoger gelegen koorzaal bereikbaar. [237-238]

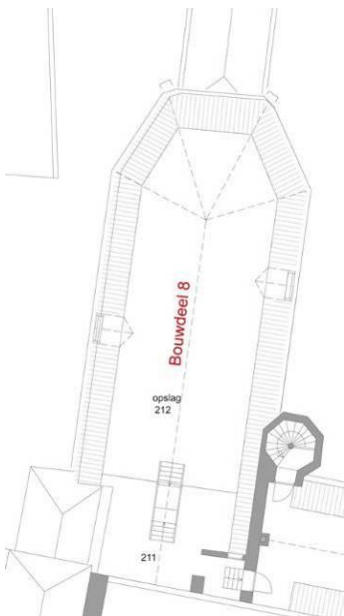

237 Ruimte 23p, het novicenkoor, gezicht op de noordwand met drie boogramen.

238 Ruimte 23p, het novicenkoor, gezicht op de zuidwand met trap naar de koorzaal (ruimte 22p) en gereconstrueerde steunbeer tegen de oorspronkelijke buitengevel van de kerk.

Zolder

Ruimte 211 en 212. De zolder van bouwdeel 8, aangeduid met vlaggendepot, bestaat uit twee delen, een zolderdeel met verhoogde vloer boven het novicenkoor, met aan de zuidzijde een steunbeer (ruimte 211), en een zolderdeel boven de kapittelzaal (ruimte 212). De zestiende-eeuwse kapconstructie van het zadeldak, dat de hele zolder beslaat, telt vijf kagebinten, elk samengesteld uit twee gestapelde jukken plus een nokgebint. Alle gebinten zijn voorzien van gehakte merken, tellend vanaf de noordzijde (koor).

Onder de verhoogde vloer bevindt zich een luik waardoor de bovenzijde van het gewelf boven de aangebouwde travee van de narthex zichtbaar is.

[239]

239 Bouwdeel 8. Zicht op de kapconstructie met gestapelde jukken en nokgebint.

Gedachtengang

Ruimte 9p. De verbindingsgang tussen bouwdeel 8 en bouwdeel 4 is een bakstenen volume onder een zadeldak. Het geheel is een historische reconstructie uit de restauratieperiode (1940-1948). Het baksteenformaat van de westgevel is 18 x 8,5 x 3,5 cm met een 10-lagenmaat van 48,5 cm. Het bevat een poortdoorgang en toiletten bereikbaar vanuit de kelder van bouwdeel 4. Op de verdieping is de feitelijke verbindingsgang gelegen, overdekt door een zadeldak met in het interieur een ziende kapconstructie. Op de zuidgevel van bouwdeel 4 is de aftekening zichtbaar van een aanbouw die tot 1906 aan westzijde heeft gezeten.

[240-243]

240 Begane grond van de westgevel van de verbindingsgang ('gedachtengang'), in de huidige vorm ontstaan bij de restauratie door Lansdorp.

241 Oostgevel van de verbindingsgang met poort tussen de Tweede binnenplaats en de kloostertuin/Prinsentuin, met toiletten op de begane grond en erboven de feitelijke verbinding tussen de bouwdelen 8 en 4.

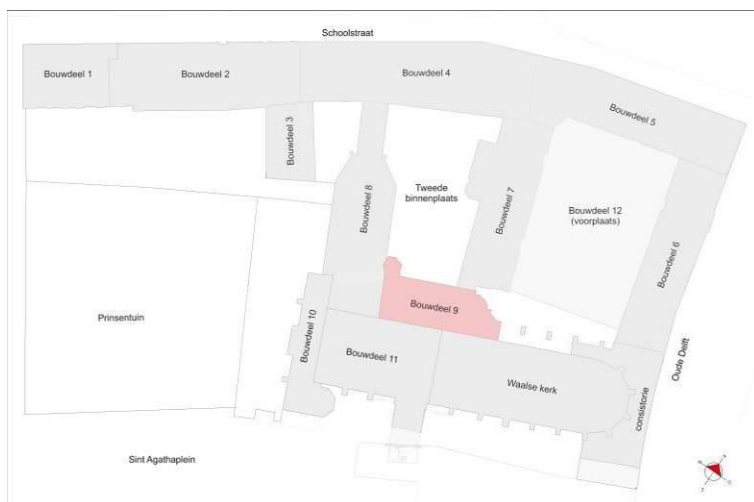

242 Ruimte 9p, de verbindingsgang, gezien in noordelijke richting.

243 Ruimte 9p, de verbindingsgang, gezien in zuidelijke richting met doorgang naar de kapittelzaal. Zichtbaar is dat de gang tegen de buitengevel is aangebouwd.

Bouwdeel 9

Behalve de kelder is bouwdeel 9 bij de restauratie volledig gereconstrueerd en herbouwd. Ook de traptoren is een reconstructie. In 1776 werd op de begane grond een muziekzaal ingericht. Bij de restauratie door Lansdorp is teruggekeerd naar de vroeg zestiende-eeuwse situatie met twee spinkamers op de begane grond (ruimten 3p en 4p) en twee slaapkamers op de verdieping (ruimten 20p en 21p). Ter ontsluiting werd de huidige traptoren aangebouwd. Aan oostzijde van bouwdeel 9

bevindt zich de vijftiende-eeuwse abdissenkapel (ruimte 4) met een galerij op de eerste verdieping, die oorspronkelijk bereikbaar was vanuit de kerk. De traptoren aan de noordzijde van de kapel is uit de bouwtijd van de kapel. Via deze traptoren kan ook nu nog de verdieping van bouwdeel 9 worden ontsloten. Ook de kapconstructie is een reconstructie.

Exterieur

Gevels en dak

De bakstenen noordgevel aan de zuidzijde van de kleine binnenhof (Tweede binnenplaats) is bij de restauratie in 1940-1948 geheel nieuw opgetrokken van hergebruikte baksteen en is de traptoren met aansluitend een keldertoegang toegevoegd naar voorbeeld van reeds bestaande traptorens elders in het complex. De indeling van de gevel en de toegepaste vensters met kruiskozijsen is een reconstructie, gebaseerd op vergelijkbare voorbeelden. Het metselwerk van de driezijdige sluiting van de abdissenkapel en bijbehorende traptoren is vijftiende-eeuws. Het baksteenformaat bij de schuine zijde van de abdissenkapel is 19,5/20 x 10 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 58 cm. Het zadeldak is gedekt met rode Oudhollandse pannen. Er liggen zakgoten tussen het dak van bouwdeel 9 en het dak van de kerk, en tussen het dak van bouwdeel 7 en de zijgevel van bouwdeel 9. [244-246]

244 Bouwdeel 9, noordgevel, historische reconstructie.

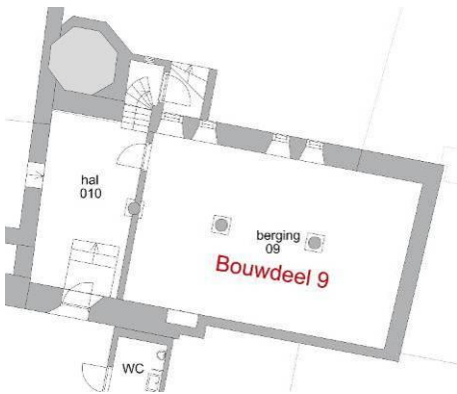
245 Bouwdeel 9. Gereconstrueerde traptoren met aangebouwd portaal met trap naar de kelder.

246 Zakgoot tussen de zijgevel van bouwdeel 9 (links) en het dak van bouwdeel 7, gezien in zuidelijke richting met op de achtergrond het met leien gedekte dak van bouwdeel 11.

Interieur

Kelder

De kelder (ruimte 09) in bouwdeel 9 is één doorlopende ruimte verdeeld in twee beuken door middel van drie ronde zandstenen zuilen en overdekt met wit gepleisterde kruisgewelven. Een moderne scheidingswand deelt de kelder in twee ruimten. De kelder (op de plattegrond aangeduid als hal 010) is in gebruik als voorraadkelder en bereikbaar vanuit de kelder in bouwdeel 11, alsmede van buitenaf via een portaal aan de noordzijde met een gemetselde trap (restauratie 1940-1948). De noordwand van ruimte 09 bevat per beuk twee kelderlichten (restauratiewerk). De vloer is belegd met roodbruine estriken. De wanden zijn witgepleisterd boven een tegelplint.

[247-248]

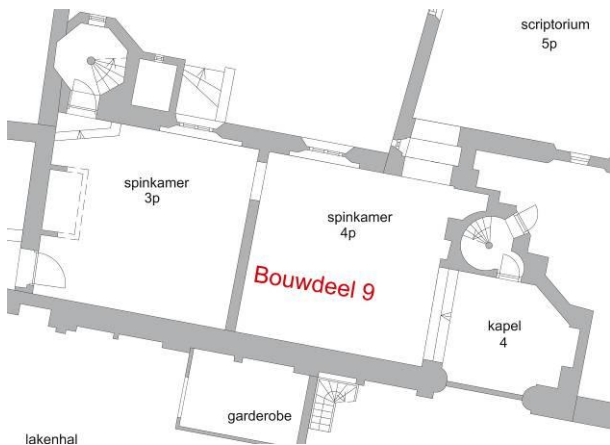

247 Bouwdeel 9. Zuil opgenomen in moderne scheidingswand tussen ruimten 09 en 010.

248 Bouwdeel 9, ruimte 09, gezien in noordelijke richting.

Begane grond

De begane grond is verdeeld in twee vertrekken (ruimten 3p en 4p; spinkamers). Aan de oostzijde bevindt zich de abdissenkapel (ruimte 4). Deze ruimte was oorspronkelijk vanuit de kerk toegankelijk.

Ruimten 3p-4p. De spinkamer bestaat uit twee vertrekken, zoals het geval zou zijn geweest voordat in 1776 hier de muziekzaal werd ingericht. De schouw in Franse kalksteen aan de westzijde in ruimte 3p is restauratiewerk. Hier bevond zich een achttiende-eeuwse schouw. Beide ruimten hebben een gereconstrueerde balkenzoldering van moer- en kinderbinten op houten consoles en zandstenen kraagstenen. Aan weerszijden van de scheidingsmuur zijn strijkbalken toegepast (halve breedte). De vloer is belegd met rode estriken. De wanden zijn wit gepleisterde boven een tegelplint. De noordwand bevat in iedere ruimte een kruisvenster. Aan de noordwestzijde bevindt zich de doorgang naar de aangebouwde traptoren. De traptoren met een gemetselde spiltrap en overdekt met een gemetseld stergewelf is volledig restauratiewerk. De traptoren is ook vanaf de binnenhof toegankelijk.

[249-251]

249 Bouwdeel 9, ruimte 3p, spinkamer met schouw aan de westzijde.

250 Bouwdeel 9, ruimte 3p, noordwand met toegang tot de traptoren.

251 Bakstenen gewelf van de gereconstrueerde traptoren.

Ruimte 4. De abdissenkapel is overdekt met een wit gesausd stergewelf. De vloer is belegd met moderne zwart marmeren plavuizen. In de linker (noordwand) bevindt zich de met Gobertanger steen omlijste doorgang naar de traptoren. De doorgang in de zuidwand naar de kerk is dichtgezet. De wanden zijn rondom gepleisterd. De kapel wordt verlicht door een spitsboogvenster (afgesloten met luiken) in de noordoosthoek. In de vide bevindt zich aan de westzijde een galerij bereikbaar via de traptoren met toegang tot de verdieping van bouwdeel 9. De ronde traptoren met een gemetselde spiltrap met houten optreden wordt overdekt met een rond houten stergewelf.

[252-256]

252 Bouwdeel 9, ruimte 4, de abdissenkapel, gezien in oostelijke richting.

253 Bouwdeel 9, ruimte 4, met wit gesausd stergewelf en links de galerij.

254 Bouwdeel 9, ongenummerde ruimte. De vet van de gemetselde spiltrap.

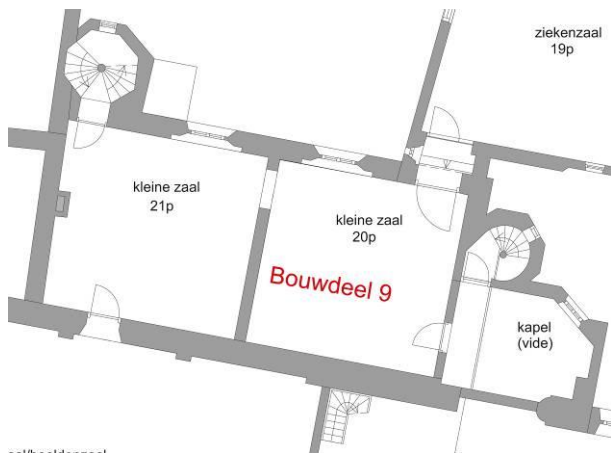

255 Bouwdeel 9. Toegang tot de traptoren ter hoogte van de galerij.

256 Bouwdeel 9. Houten gewelf in de traptoren.

Eerste verdieping

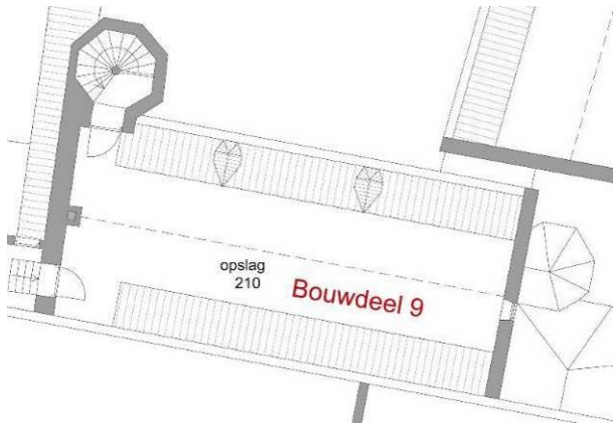

Evenals de begane grond is de verdieping een reconstructie en verdeeld in twee ruimten, 20p en 21p. Ruimte 20p is toegankelijk via de galerij in de abdissenkapel en via een doorgang vanuit bouwdeel 7. Ruimte 21p is bereikbaar vanuit bouwdeel 11 en ook via de traptoren aan de noordzijde. Beide vertrekken met één kruisvenster in de noordwand zijn overdekt met een balkenzoldering van moer- en kinderbinten, op houten consoles en zandstenen kraagstenen. De vloer is belegd met rode estriken. De wanden zijn wit gepleisterd boven een tegelplint.

[257]

257 Bouwdeel 9, ruimte 20p, gezien naar het westen met doorgang naar ruimte 21p.

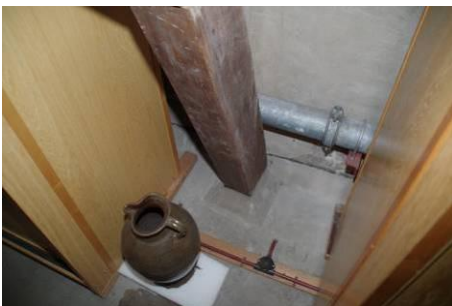
Zolder

Ruimte 210. De zolder van bouwdeel 9 wordt aangeduid met werkszolder (opslag). De vloer is afgedekt met een in de oorlog aangebrachte brandwerende laag. De kapconstructie is bij de restauratie vernieuwd in grenenhout. Aan de westzijde is een doorgang naar zolder 212 via ruimte 211 in bouwdeel 8. In de doorgang bevindt zich een luik naar de zakgoot tussen de kap van zolder 212 en de zijgevel van bouwdeel 9 met aangrenzend de traptoren.

[258-259]

258 Bouwdeel 9. Westelijk deel van de zolder (ruimte 210) met tegen de zijmuur het rookkanaal van de stookplaats op de begane grond. Rechts op de achtergrond de doorgang tot de traptoren aan de noordzijde.

259 Bouwdeel 9, ruimte 210. Detail met waterdichte afdekking van de houten vloer.

Bouwdeel 10

Zowel beneden als ter hoogte van de nonnengalerij bevindt zich aan de westzijde een vroeg zestiende-eeuwse overwelfde galerij (ter breedte van drie traveeën, met op de begane grond aan de zuidzijde een iets jongere eenlaags travee met balkon). Dit geheel wordt als narthex aangeduid. Bij de restauratie van dit deel in 1940-1948 werd aan de noordzijde een eveneens eenlaagse travee met kap toegevoegd.

In de periode dat het complex als kazerne in gebruik was, heeft men de voorhal verhoogd met nog een verdieping, waarbij de traptoren op de verdieping ombouwd werd. Deze toevoeging is bij de restauratie (1940-1948) afgebroken, de traptoren op verdiepingsniveau nieuw opgemetseld en van een spits voorzien.

Exterieur

Gevels en dak

De bakstenen gevels van de voorhal of narthex zijn gerestaureerd en deels gereconstrueerd. Het metselwerk is voorzien van kenmerkende blokken Gobertanger steen. De indeling van de middelste drie traveeën is uit de vroege zestiende eeuw met in het midden een ingang geflankeerd door spitsboogvensters. De bakstenen tratering van het middelste spitsboogvenster en natuurstenen onderdelen van de omlijste ingangspartij dateren voor een belangrijk deel nog uit de bouwtijd. De twee buitenste traveeën van de kruisgang zijn op de begane grond afwijkend gedetailleerd. Bij de rechter travee is geen uitgemetselde plint, maar is de plint uitgevoerd in platte Gobertanger stenen. De ingang tot de kruisgang op de begane grond aan de zuidzijde is bij de restauratie gereconstrueerd. De westgevel bevat de oorspronkelijke ingangspartij geflankeerd door een spitsboogvenster. Op de verdieping is in het midden een spitsboogvenster aan beide zijden geflankeerd door een venster met bolkozijn en luiken. De traptoren aan de zuidoostzijde is eveneens uit de vroege zestiende eeuw. Het oorspronkelijke metselwerk is gerestaureerd. Het baksteenformaat is 17,5 x 9 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 55,5 cm. Op de verdieping bevindt zich een zeventiende-eeuws poortje met een perspectivisch gemetselde omlijsting in rode baksteen.

Het schilddak is restauratiewerk en gedekt met rode Oudhollandse pannen. De kapconstructie kon niet worden bekeken.

[260-265]

260 Bouwdeel 10. Voorhal of narthex met traptoren, gezien vanuit het zuiden met gereconstrueerde ingang tot de narthex.

261 Bouwdeel 10. Zicht op de narthex vanuit het westen.

262 Bouwdeel 10. Ingangspartij uit de vroege zestiende eeuw met omlijste deur.

263 Detail omlijsting.

264 Bouwdeel 10. Gereconstrueerde zijtravee van de voorhal.

265 Bouwdeel 10, verdieping. In perspectief gemetseld zeventiende-eeuwse deuromlijsting.

Interieur

De narthex met een beneden en een boven een kruisgang heeft geen kelder. Het vloerniveau ligt echter wel iets lager dan de vloer in de aangrenzende kloosterkerk (lakenhal).

Begane grond

Ruimte 12. De benedenkruisgang telt in totaal vijf traveeën. Een trap in de middelste travee leidt naar de lakenhal in bouwdeel 11. De travee aan de noordzijde is via een trap verbonden met de kleine hal bij de kapittelzaal (ruimte 1p). De travee aan de zuidzijde bevat de toegang tot de traptoren met gemetselde spiltrap. Alle vijf de traveeën zijn overdekt met een gemetseld stergewelf, waarbij die in de beide buitenste traveeën afwijkend zijn gedetailleerd. De toren is ingebroken in het gewelf van de zuidelijke travee.

[266-269]

266 Bouwdeel 10, ruimte 12, benedenkruisgang, gezien in zuidelijke richting met gereconstrueerde deurpartij in de zuidmuur.

267 Bouwdeel 10, ruimte 12. Westmuur met oorspronkelijke ingangspartij.

268 Bouwdeel 10, ruimte 12. Benedenkruisgang, gezien in noordelijke richting.

269 Bouwdeel 10, ruimte 12. Trap naar de lakenhal in bouwdeel 11.

Eerste verdieping

Ruimte 24p. De bovenkruisgang telt drie traveeën overdekt met vernieuwde kruisgewelven. Aan de oostzijde bevindt zich een doorgang naar ruimte 22p (beeldenzaal, nonnengalerij).

[270-272]

270 Bouwdeel 10, ruimte 24p, bovenkruisgang, gezien in zuidelijke richting. Links de doorgang naar de beeldenzaal (ruimte 22p) en achter links de doorgang naar de traptoren (ongenummerd).

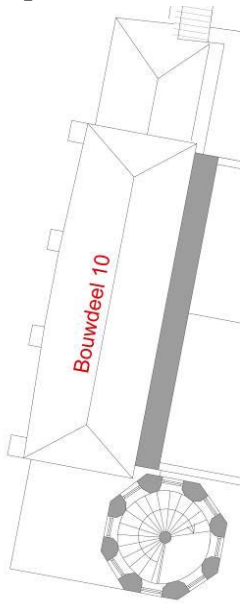

271 Bouwdeel 10, ruimte 24p, bovenkruisgang, gezien in noordelijke richting.

272 Bouwdeel 10. Vernieuwd kruisgewelf met ingebouwd stopcontact.

Traptoren

[273-275]

273 Bouwdeel 10. Onderste deel van de spiltrap dat nog uit de bouwtijd dateert, voorzien van gemetselde treden met houten opdektreden en spiraalvormig gemetselde trapspil.

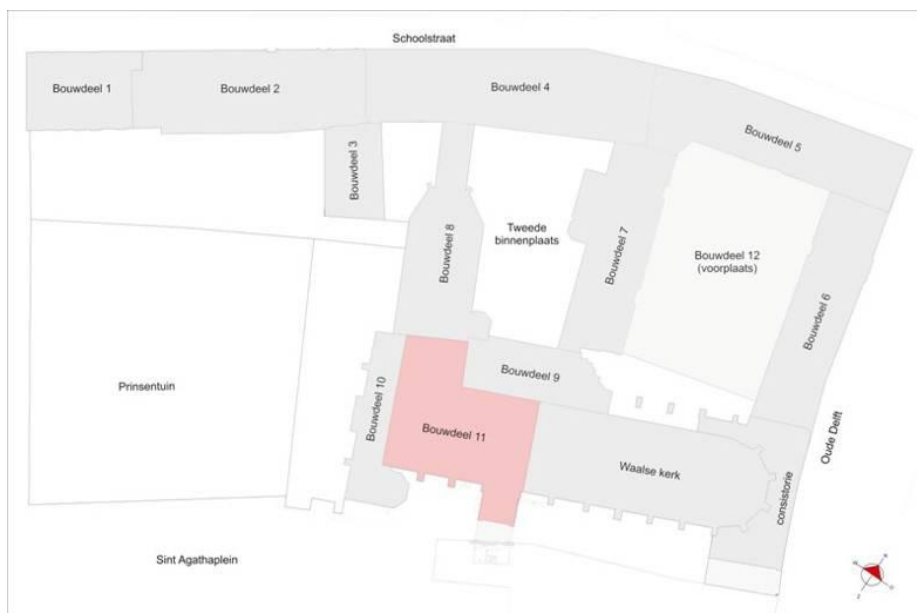

274 Bouwdeel 10. Ingemetselde steen memoreert de herbouw van het bovenste deel van de trap in 1942.

275 Bouwdeel 10. Smeedijzeren leuning bij de trap naar de omgang op de eerste verdieping.

Bouwdeel 11 en bouwdeel Waalse Kerk

De huidige kerk werd gebouwd in 1467-1471 ter plaatse van een kleinere kerk op deze plek. Kort na de brand van 1536 kreeg de kapel zijn huidige kap met tongewelf en laatgotische gesneden schalkbeelden (apostelfiguren). Tegen de koorsluiting verrees aan de zijde van de Oude Delft een inwendig met stergewelven uitgevoerde sacristie (buitengevel vernieuwd 1775). In 1585 scheidde men het oostelijke deel van de langgerekte eenbeukige kapel af als Waalse Kerk. In de zeventiende eeuw, mogelijk rond 1631, is aan de noordzijde een zijschip aangebouwd, dat in 1961 bij de restauratie van de kerk weer is afgebroken. De klok in de dakruiter dateert nog uit deze tijd. Het westelijke deel van de kapel bevat op de verdieping de nonnengalerij. Een deel hiervan werd in 1585 ingericht als kosterswoning. Op de begane grond kwam de lakenhal. De voormalige nonnengalerij is na de restauratie bekend als de beeldenzaal naar de aanwezige schalkbeelden met apostelfiguren, die daar zijn verzameld. Bij de restauratie van de Waalse Kerk en het verwijderen van de kosterswoning kreeg het zijn huidige omvang. Op de begane grond kwam de entree en museumwinkel.

Bouwdeel 11 (lakenhal en nonnengalerij/beeldenzaal)

Exterieur

Gevels en dak

De bakstenen zuidgevel, tussen de traptoren van de narthex en de poortwoning bevat een drietal vensters tussen steunberen. Het metselwerk is deels nog oorspronkelijk en heeft in de steunberen hoekklezoren. Het baksteenformaat in steunberen is 20 x 9,5 x 4 cm met een 10 lagenmaat van 57,5 cm. De kruisvensters en een van de steunberen zijn gereconstrueerd na de sloop van de woning die tegen dit deel van de kapel heeft gestaan. Het oorspronkelijke metselwerk is gerestaureerd.

De noordgevel van de bouwdeel 11 is de binnenmuur van de kleine hal (ruimte 1p) en de spinkamers (ruimten 3p en 4p) en het daarboven gelegen novicenkoor (ruimte 23p) en de twee kleine zalen (ruimten 20p en 21p).

De westgevel gaat grotendeels schuil achter de voorhal of narthex (bouwdeel 10). Boven het dak hiervan is het spitsboogvenster zichtbaar voor daglichttoetreding in de nonnengalerij. Het venster is aan de binnenzijde met een plaat afgedekt.

Het zadeldak van bouwdeel 11 is evenals dat van de rest van de kloosterkerk, gedekt met leien in Maasdekking.

[276-277]

276 Bouwdeel 11. Zuidgevel met traptoren en gereconstrueerde kloostervensters op de begane grond en oorspronkelijke spitsboogvensters op de verdieping.

277 Bouwdeel 11. Aansluiting van de traptoren op de zuidgevel van de voormalige lakenhal.

Aan zuidzijde van de lakenhal is het poortgebouw met bovenwoning aangebouwd (deze etage behoort niet tot het museum). Op de begane grond bevindt zich naast de poortdoorgang de entree tot het museum. De poort heeft bakstenen gevels en is overdekt met een balkenzoldering. Het baksteenformaat is 16 x 7,5 x 4 cm met een 10-lagenmaat van 48 cm. Het metselwerk van de bovengelegen woning bestaat uit een kleine gele baksteen. In functioneel opzicht zou dit deel op de verdieping als verbinding gediend kunnen hebben tussen de nonnengalerij en de kloostervleugels aan de zuidzijde van het Sint Agathaplein nadat de zusters ten behoeve van de huisvesting van Willem van Oranje een onderkomen aan de zuidzijde van het klooster kregen.

[278-279]

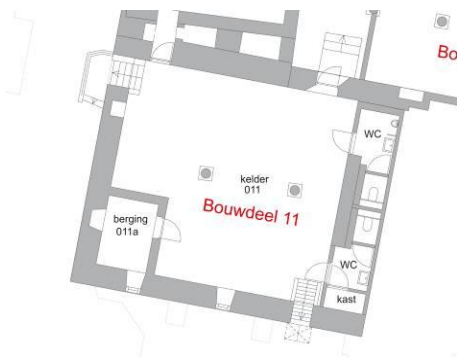
278 De poortwoning ten zuiden van bouwdeel 11, gezien vanuit het westen.

279 De poortwoning ten zuiden van bouwdeel 11, gezien vanuit het oosten.

Interieur

Kelder

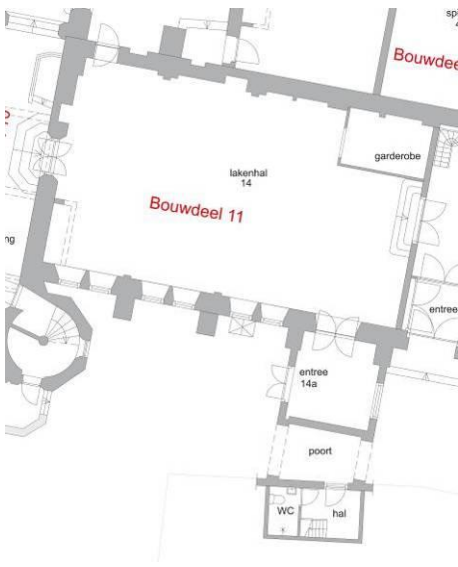

Ruimte 011. De kelder in bouwdeel 11 heeft een diepte van drie traveeën en is daarmee kleiner dan de bovengelige lakenhal (ruimte 14). De kelder is als garderobe in gebruik. De ruimte bestaat uit twee beuken, overdekt met gepleisterde kruisgewelven en in het midden ondersteund door twee korte ronde zandstenen zuilen. De vloer is belegd met rode estriken. De wanden zijn wit gepleisterd boven een tegelplint. De oostwand bevat drie blinde bogen met in de linker en de rechter een deur naar toiletten. De westwand is een oorspronkelijke bouwmuur. In de zuidwesthoek bevindt zich een berging, gezien de deur mogelijk een voormalig cachot. De verbindingen met de kelders in de bouwdelen 8 en 9 zijn recent, evenals een gemetselde trap aan de zuidzijde.

[280]

280 Bouwdeel 11, ruimte 011, kelder.

Begane grond

Ruimte 14. De voormalige lakenhal is een rechthoekige ruimte, nu in gebruik als museumwinkel en restaurant. Oorspronkelijk was het onderdeel van de kloosterkerk met erboven de nonnengalerij. De historiserende schouw in de zuidwesthoek heeft geen relatie met de oorspronkelijke functie. Aan de westzijde bevindt zich de doorgang met een hardstenen trap naar de benedenkruisgang en aan de noordzijde is een doorgang gesitueerd naar het gereconstrueerde kleine hal (ruimte 1p). De noordwand heeft een aantal blinde nissen. De vloer bestaat uit natuurstenen plavuizen, die mogelijk nog uit de vijftiende eeuw dateren. De wanden zijn witgepleisterd boven een tegelplint. De balkenzoldering kent een alternerend stelsel van korbeelstellen afgewisseld door sleutelstukken en zandstenen consoles ter ondersteuning van de moerbalken.

[281-284]

281 Bouwdeel 11, ruimte 14, gezien in westelijke richting.

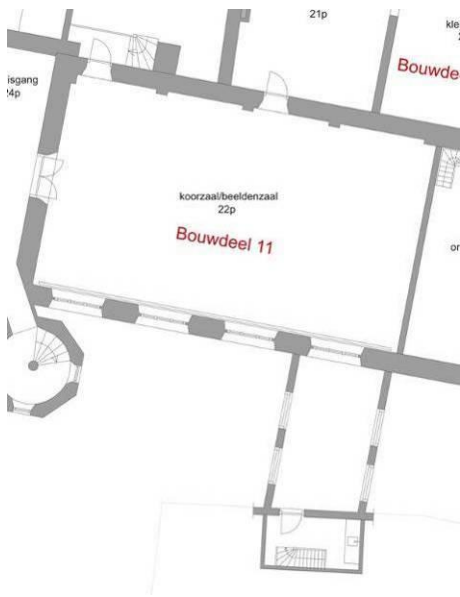
282 Bouwdeel 11, ruimte 14, beeldnis naast de doorgang naar de kleine hal (ruimte 1p).

283 Bouwdeel 11, ruimte 14, gezien in oostelijke richting.

284 Bouwdeel 11, ruimte 14, noordwand met blinde nissen.

Eerste verdieping

Ruimte 22p. Op de eerste verdieping bevindt zich de nonnengalerij, die door een muur is afgescheiden van de kloosterkerk. De nonnengalerij, nu beeldenzaal, is overdekt met een houten gewelf, op laatgotische schalkbeelden (apostelbeelden) uit de bouwtijd, die na de restauratie in dit deel zijn verzameld, maar oorspronkelijk het gehele gewelf (ook van de kerk) droegen (26 stuks). De scheidingsmuur is geplaatst bij de restauratie van de kerk toen de kosterswoning werd verwijderd. Al daarvoor was de tussenvloer verwijderd, die in de kazernetijd was aangebracht, en was daar het houten gewelf hersteld. Sporen van de tussenvloer zijn zichtbaar in de westwand. Achter de scheidingsmuur staat het orgel opgesteld; in de muur heeft een deur gezeten. De noordwand kent net als op de begane grond blinde nissen. De spitsboogvensters in de zuidwand zijn aan de binnenzijde met plaatmateriaal dichtgezet.

[285-287]

285 Bouwdeel 11, ruimte 22p. De zuidwand met dichtgezette spitsboogvensters. Op vloerniveau de dichtgezette bovenramen van de kruisvensters.

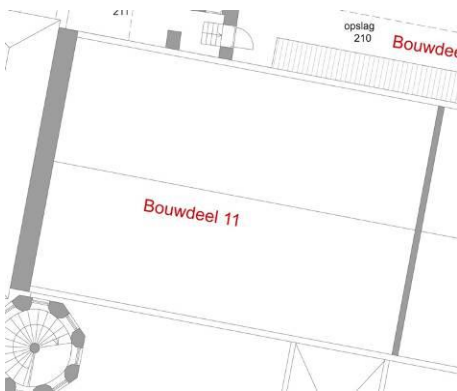

286 Bouwdeel 11, ruimte 22p, het houten tongewelf.

287 Ruimte 22p. Detail van een van de schalkbeelden.

Zolder

De zolder boven het houten gewelf kon niet bekeken worden.

Waalse Kerk

Exterieur

Gevels kerk

De bakstenen noordgevel van de Waalse Kerk, met boogvormige steunberen en spitsboogvensters voorzien van bakstenen traceringen, is een historische reconstructie van de oorspronkelijke gevel na de afbraak van de zeventiende-eeuwse zijbeuk van de kerk (restauratie 1950-1962). Het baksteenformaat is 22 x 10/10,5 x 4,5 cm met een 10-lagenmaat van 57 cm. Hetzelfde geldt voor de klampmuur aan de oostzijde van abdissenkapel.

De vijfzijdig gesloten bakstenen oostgevel (het koor) dateert in aanleg uit de vijftiende eeuw. De gevel is voorzien van steunberen met een spitsboogfries op kraagsteentjes als beëindiging en bevat

een drietal spitsboogvensters met bakstenen tracteringen. Het metselwerk en de spitsboogvensters zijn gerestaureerd. Bij de restauratie (1950-1962) is het middelste venster teruggebracht nadat eerder het deel van de consistorie (voorheen sacristie) van een lager dak was voorzien. Op begane grond niveau is de oostgevel van de kerk sinds de bouw van de sacristie een binnenmuur en gepleisterd.

De bakstenen zuidgevel, voorzien van versneden steunberen met een met leien gedekte, schildvormige bekroning, bevat spitsboogvensters met bakstenen tracteringen uit de bouwtijd. Het metselwerk is gerestaureerd (1950-1962). Het baksteenformaat: 21 x 10 x 5 cm met 10-lagenmaat van 62 cm. Het ingangsportaal is bij de restauratie gewijzigd. Bebouwing daar is afgebroken en venster- en deuropeningen in het resterende deel zijn gewijzigd.

Het zadeldak en vijfzijdig dak van de koorsluiting zijn evenals dat van het aansluitende bouwdeel 11 gedekt met leien in Maasdekking. Op het dak staat een dakruiter met daarin een luidklok, gegoten te Enkhuizen in 1631 door Everhardus Splinter.

[288-292]

288 Zicht op de noordgevel van de kerk vanuit de Van der Mandelezaal. De huidige gevel is ontstaan nadat de zijbeuk was weggebroken en restauratie van de gevel door Lansdorp.

289 Detail steunberen met boog (restauratie Lansdorp).

290 Zicht op de koorsluiting (het dak van de consistorie is verlaagd bij de restauratie).

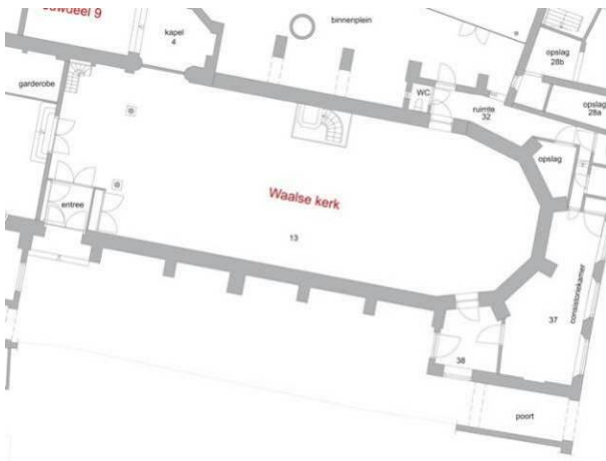

291 Zuidgevel van de Waalse Kerk.

292 Detail steunbeer versierd met spitsboogfries.

Interieur

Ruimte 13. De vijftiende-eeuwse kloosterkerk is door een muur afgescheiden van de voormalige nonnengalerij. De scheidingsmuur op de verdieping is geplaatst bij de restauratie van de kerk in 1950-1962 toen de kosterwoning werd verwijderd. Op de plaats van de meest westelijke travee van de nonnengalerij is een orgelgalerij ingericht. Ook op de begane grond is er een scheidingsmuur tussen de kerk en wat nu de museumwinkel is. De kerk is overdekt met een houten tongewelf op schalken. De noordwand van de kerk bevat een blinde nis (voormalige doorgang naar abdissenkapel (4) in bouwdeel 9. Aan de zuidoostzijde is er een deur naar het portaal (38) bij de consistorie.

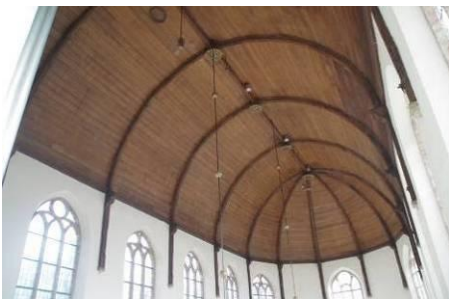
De afwerking van de kerk bestaat uit wit gepleisterde wanden en een vloer van grotendeels oorspronkelijke natuurstenen plavuizen (Namense hardsteen, formaat 47 x 47 en 56 x 54 cm.), waarin enkele grafzerken zijn opgenomen. In het koor bevindt zich de grafkelder met grafzerk van Don Emanuel Anton van Portugal (1666), echtgenoot van Emilia van Nassau, de zuster van prins Maurits, en vijf kleinkinderen van Willem van Oranje. Voorts een tweetal andere grafzerken, waaronder die van de eerste predikant, Pierre Moreau (1555-1600).

Tot de inrichting van de Waalse Kerk behoren de eikenhouten preekstoel en kerkbank in Lodewijk XVI-vormen uit circa 1780, alsmede het houten ingangsportaal uit die tijd, en een door C.G.F. Witte van de firma Bätz & Co gebouwd orgel (1869), dat een orgel uit 1696 verving, op de orgelgalerij met bijbehorende zuilen en betimmeringen aan de westzijde van de kerk.

[293-298]

293 Waalse Kerk, ruimte 13, gezien in oostelijke richting.

294 Waalse Kerk, ruimte 13, houten tongewelf op schalken.

295 Waalse Kerk, ruimte 13, gezien in westelijke richting met orgelgalerij.

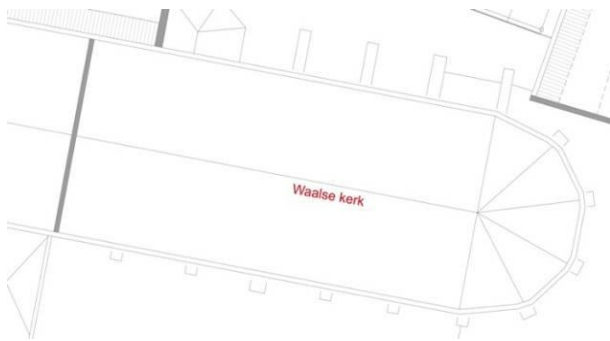
296 Waalse Kerk, ruimte 13, preekstoel in Lodewijk XVI-vormen.

297 Waalse Kerk, ruimte 13, entreeportaal onder de orgelgalerij.

298 Waalse Kerk, ruimte 13, dichtgemetselde doorgang in de noordwand naar abdissenkapel.

Zolder

De kapconstructie boven het houten tongewelf over de totale kerk bestaat uit elf kagebinten met gestapelde jukken. De gebinten zijn voorzien van montagemerken, tellend vanaf de westzijde van bouwdeel 11 (1, waarschijnlijk strijkbalk) tot aan het koor (11). De koorsluiting is uitgevoerd met hoekkepergebinten die aansluiten op een zware koningsstijl. Bovenin de kap zijn de sporenparen verbonden met haanhouten.

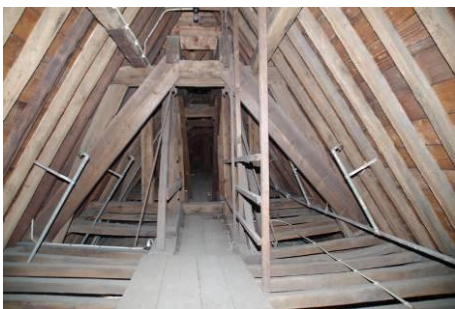
[299-303]

299 Kap Waalse Kerk, gezien richting de koorsluiting met koningsstijl.

300 Kap Waalse Kerk, de constructie boven het koor.

301 Kap Waalse Kerk, gezien in westelijke richting.

302 Kap Waalse Kerk. Detail kapconstructie ter hoogte van de dakruiter met rechts de katrol voor het klokkentouw.

303 Kap Waalse Kerk, gezien richting de scheidingmuur, met in de muur het brandluis naar de zolder boven de nonnengalerij.

Consistorie

Exterieur

De consistorie werd circa 1525 gebouwd als sacristie tegen het koor van de kloosterkerk. De oostgevel aan de zijde van de Oude Delft is omstreeks 1775 vernieuwd en voorzien van drie vensters met schuiframen.

De zuidgevel grenst aan de poort die de toegang vormt tot het kloosterterrein aan die zijde. Het baksteenformaat in de poort is 22 x 10,5 x 5 cm met een 10-lagenmaat van 60 cm.

In de plint van de gevel bevindt zich de toegang tot een smalle keldergang onder de sacristie die in verbinding staat met een onderdoorgang onder de straat naar het water. De gang heeft waarschijnlijk

aan de noordzijde doorgelopen tot aan, of oorspronkelijk voorbij, de verbrede toegangspoort in de overgang naar bouwdeel 6.

Aan de noordwestzijde aan de voorplaats bevindt zich thans een overdekte gang (32). Aan het begin staat een bakstenen poort met sluitsteen en het jaartal 1775.

Aan de westzijde van het toegangsportaal (38) bevond zich een aanbouw die bij de restauratie van de kerk (1950-1962) is afgebroken. De indeling van de gevels van dat deel zijn toen gewijzigd. De deur in de zuidgevel en het venster in westgevel hebben een achttiende-eeuwse detaillering gekregen.

Het L-vormig dak van de sacristie/consistorie is bij de restauratie verlaagd waardoor het middelste venster in de koorsluiting van de kerk kon worden teruggebracht.

Het dak is gedekt met grijze (gesmoorde) Oudhollandse pannen. De schoorsteen van de stookplaats in de consistorie is verwijderd.

[304-309]

304 De consistorie gezien vanaf de Oude Delft met drie schuifvensters in de oostgevel.

305 Consistorie. Kelderlichten in de plint van de oostgevel.

306 Consistorie. Zuidgevel in de poort met toegang tot de keldergang.

307 Entreeportaal consistorie (zuidzijde).

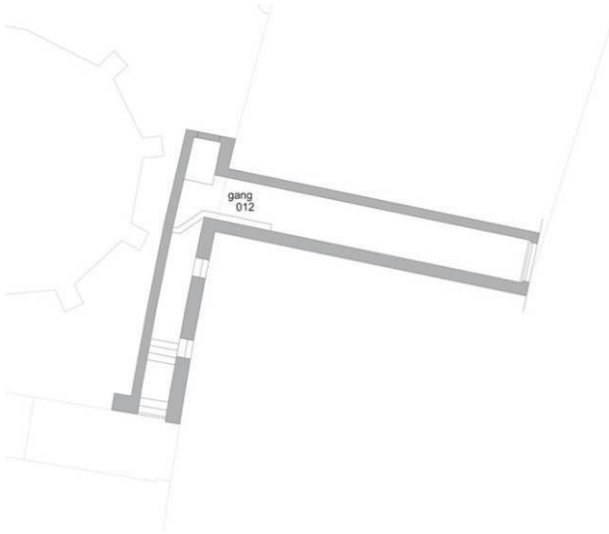
308 Poort, gezien vanuit het westen.

309 Aanzet gewelf in poortdoorgang.

Interieur

Kelder

Ruimte 012. Een smalle keldergang onder de sacristie die in verbinding staat met een onderdoorgang naar het water van de Oude Delft. Aan die zijde heeft de kademuur een waterpoort met toog en houten deur. De gang heeft waarschijnlijk doorgelopen tot aan, of oorspronkelijk voorbij, de verbrede toegangspoort in de overgang naar bouwdeel 6.

[310-312]

310 Ruimte 012. Keldergang met afgesloten uiteinde aan de noordzijde.

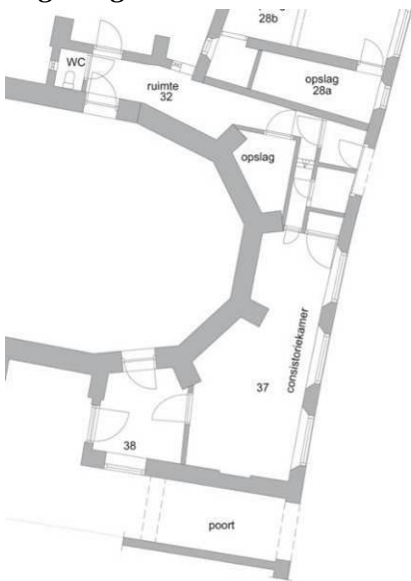

311 Ruimte 012. Keldergang onder de weg naar het water van de Oude Delft.

312 Ruimte 012. Keldertrap, gezien naar de poort.

Begane grond

Ruimte 37. De sacristie/consistorie en het toegangsportaal bij de sacristie zijn alle overdekt met gemetselde stergewelven met gemetselde ribben. De inrichting van de consistorie (voorheen sacristie) dateert uit 1770, waaronder de op doek geschilderde borden (waarvan twee kleine in stijl zijn bijgemaakt) met namen van predikanten en diakenen, en het schoorsteenstuk gevat in een decoratieve omlijsting in rococovormen, de schouw met ijzeren haardplaat, alsmede de eikenhouten luiken in een strakke Lodewijk XVI vormentaal. De houten lambrisering is vermoedelijk later in de negentiende eeuw toegevoegd.

[313-317]

313 Consistorie, ruimte 37. Een van de stergewelven uit circa 1525.

314 Consistorie, ruimte 37. Detail van een kraagsteen.

315 Consistorie, ruimte 37. Zicht op de predikantenborden uit 1770.

316 Consistorie, ruimte 37. Schoorsteenmantel en schoorsteenstuk uit circa 1770.

317 Consistorie, ruimte 37. Deur aan de noordzijde naar de gang (32) (links) en daarnaast een kast.

Ruimte 38. Ingangsportaal bij de consistorie. De scheidingswand tussen consistorie en portaal is mogelijk een latere toevoeging; stergewelf als in de consistorie; vloer van Namense hardsteen en tegelplint.

[318-319]

318 Consistorie, ruimte 38. Deel stergewelf in het ingangsportaal.

319 Consistorie, ruimte 38. Toegang vanuit het ingangsportaal tot de kerk.

Ruimte 32. Overdekte gang tussen de consistorie en bouwdeel 6. Aan de zijde van de grote binnenplaats bevindt zich een boogdoorgang met sluitsteen waarop jaartal 1775 en de naam Van Beemen. In de gang ligt vloer van estriken. De vloer in de klimaatbeheersingruimte is van Namense hardstenen plavuizen.

[320-321]

320 Consistorie, ruimte 32. Poort met sluitsteen met jaartal 1775.

321 Consistorie, ruimte 32. Gang naar de consistorie met vrij recent ingebouwd toilet en keukentje ter plaatse van de toegangspoort aan de Oude Delft. Rechts een tegen het koor van de kerk aangebouwde klimaatbeheersingruimte.

Zolder

Via een luik is de zolder boven de consistorie te bereiken. Aan de zuidzijde bevindt zich een dwarskap zonder vloer waar boven op het stergewelf van het ingangsportaal gekeken kan worden. De kap boven de consistorie is een eenvoudige grenen kap, aan de oostzijde dragend op de hoge borstwering en aan de westzijde tegen de koorsluiting van de kerk. De kap is in verlaagde vorm herbouwd bij de restauratie van de Waalse Kerk.

[322-323]

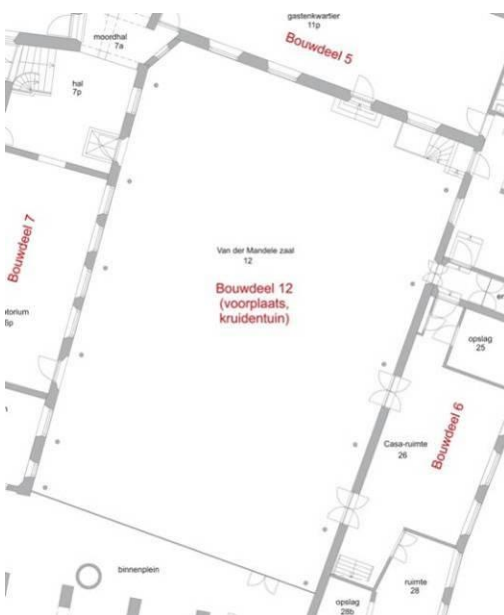
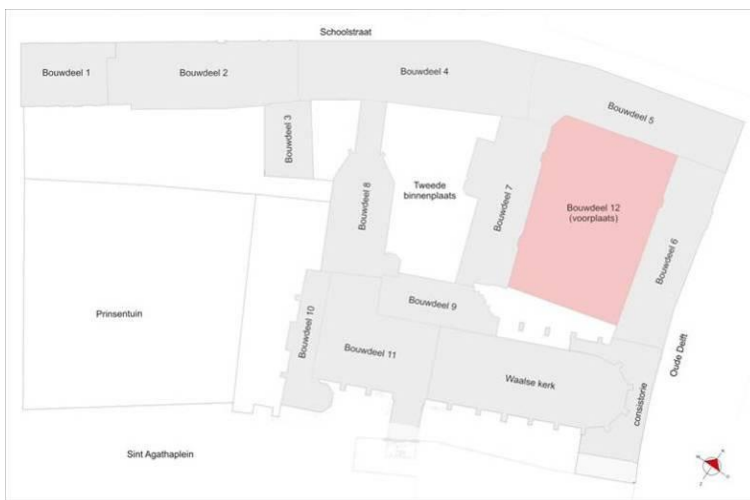

322 Interieur zolder boven de consistorie gezien richting het zuiden. Achter de muur bij de CV bevindt zicht de tussenwand met de bibliotheekkamer van ruimte boven de poort de behoort bij Oude Delft 177.

323 Interieur dwarskap boven het gewelf in het ingangsportaal van de consistorie.

Bouwdeel 12

Dit bouwdeel betreft de overdekte grote binnenhof, voorplaats of kruidentuin. Deze glazen museumzaal, Van der Mandelezaal genaamd, is in 1996 in gebruik genomen. Het glazen dak en de wand zijn naar ontwerp van Mick Eekhout.

[324-325]

324 Interieur Van der Mandelezaal, gezien in zuidelijke richting.

325 Detail van de zuidwand.

Kapconstructies

In het gebouwencomplex van Museum Prinsenhof bevindt zich nog een aantal interessante oude kapconstructies uit verschillende perioden. Hieronder volgt een beschrijving. Voor de kappen van de Waalse Kerk en de bouwdelen 4 en 8 was er aanleiding om de datering alsnog te controleren met dendrochronologisch onderzoek. De resultaten daarvan zijn in het navolgende verwerkt (zie ook bijlage 3).

Kapconstructie bouwdeel 4

De belangrijkste kapconstructie is die boven de Historische Zaal. Deze bestaat uit elf eiken kapgebinten, elk met drie gestapelde jukken en een nokgebint. Bij alle jukken zijn de korbelen in de dekbalk gepend. Bij het middelste en bovenste juk zijn de korbelen aan de onderzijde op de jukbenen gespijkerd, bij het onderste juk zijn de korbelen aan de onderzijde in de jukbenen gepend (op enkele plaatsen zijn spijkers gebruikt). Waar de windschoren van het middelste en bovenste juk onder en boven zijn gespijkerd, hebben de windschoren van het onderste juk bij de jukplaat (fliering) soms een gepende en soms een gespijkerde verbinding. De stijlen van het nokgebint zijn in de dekbalken van de bovenste jukken gepend. De schoren naar de nokgording zijn onder en boven gespijkerd. De daksporen zijn waarschijnlijk (groten)deels vervangen bij herstellingen aan het dakbeschot. Op de zijkant van de jukken staan gehakte montagemerken, waarbij merken met rechte strepen (zuidzijde) staan tegenover merken met ‘halve maantjes’ (noordzijde). In de korbeeldriehoeken van drie van de onderste jukken (jukken 8 t/m 10 vanaf het westen) zijn gesneden merken te zien met een afwijkende, niet in de reeks passende telling (nummers 1, 2 en 3 i.p.v. 8 t/m 10). Bij deze gesneden

merken staan rechte strepen (zuidzijde) tegenover gebroken strepen (noordzijde). Op verschillende plaatsen zijn ook transportmerken (vlotmerken) aangetroffen.

De huidige constructie met nokgording en nokgebint is na de stadsbrand tot stand gekomen. Volgens Weve zijn de Delftse kappen na 1536 steevast voorzien van een nokgording.¹¹¹ De gebintnummering met gehakte montagemerken hoort bij de bouw. Omdat drie van de jukken ook gesneden montagemerken in een afwijkende telling hebben, is er met dendrochronologisch onderzoek gecontroleerd of het daar restanten van de kapconstructie van vóór de brand betreft. Bij een spantbeen van het 10de juk vanaf de westzijde is een kapdatum van enige tijd vóór de stadsbrand gevonden (1501). De overige geboorde onderdelen hebben een kapdatum die past bij een herbouw na 1536. De reden voor de afwijkende nummering van de drie genoemde jukken blijft daarmee onduidelijk, maar er is geen aanleiding om te veronderstellen dat bij de herbouw na 1536 gebruik is gemaakt van onderdelen van de oorspronkelijke vijftiende-eeuwse kap van dit bouwdeel.

[326-331]

326 Kap bouwdeel 4. Stapeling bovenste en middelste juk op onderste juk (dekbalk onder in beeld). Het middelste juk heeft gehakte montagemerken.

327 Kap bouwdeel 4. Overzicht stapeling middelste juk op onderste juk.

¹¹¹ Weve 2013, 223.

328 Kap bouwdeel 4. Overzicht bovenste jukken.

329 Kap bouwdeel 4. Gehakte montage-merken VCC (7) op de zijkant van een korbeldriehoek van de onderste jukken. Wat lager is gehakte graffiti met het jaartal 1868 te zien.

330 Kap bouwdeel 4. In de korbeldriehoeken bij drie van de onderste jukken zijn gesneden montage-merken te zien.

331 Kap bouwdeel 4. Transportmerk op een van de dekbalken van de onderste jukken. Geheel rechts is het montage-merk CX (11) te zien.

Kapconstructie bouwdeel 8

Deze kapconstructie heeft vijf eiken kapebinten, elk met twee gestapelde jukken en een nokgebint. Net als bij de kap van de Waalse Kerk en van bouwdeel 4 zijn bij de jukken het korbeel en het jukbeen in de jukdekbalk gepend en is het korbeel aan de onderzijde tegen het jukbeen gespijkerd.

Oorspronkelijk zal de kap jukplaten (flieringen) hebben gehad die plat op de jukdekbalken waren gelegd, maar de constructie is later gewijzigd in een gordingenkap, waarbij halverwege tussen de jukbenen gordingen zijn aangebracht en de jukplaten zijn schuin gekanteld om als gording te dienen. Bij het nokgebint zijn stijl en onderschoren in de dekbalk van het bovenste juk gepend, evenals de stijl en bovenschoren in de nokgording. De overige verbindingen zijn gespijkerd. Halverwege de onderschoren van het nokgebint wordt een gording opgevangen met een houten steun of klos. De omvorming tot gordingenkap is uitgevoerd met grenen gordingen, maar mogelijk zijn ook enkele eiken jukplaten hergebruikt. Ook op andere plaatsen zijn bouwsporen te zien die wijzen op hergebruik van onderdelen.

De driezijdige sluiting van dit bouwdeel is bij de kap uitgevoerd met twee hoekkepergebinten. De dekbalken van die gebinten komen niet samen bij een koningsstijl (zoals bij de kap van de Waalse Kerk), maar worden opgevangen bij de dekbalken van het vijfde kapegbint. In de driezijdige sluiting worden de gordingen met speciale klossen opgevangen bij de hoekkepers. Ook hier lijkt een faseverschil herkenbaar.

Aan de binnenzijde van de korbeeldriehoek bij de jukken zijn (slordig) gehakte montagemerken te zien. Per juk staan hier merken met rechte strepen tegenover gebroken merken. Bij kapegbint vijf is tegenover het merk V het merk VI aangebracht. Hier is dus een extra streep als richtingsteken toegevoegd. Bij het nokgebint staan binnen in de driehoek van de onderschoren ook gehakte montagemerken. De daksporen zijn waarschijnlijk (groten)deels vervangen bij de omvorming tot gordingenkap en/of latere herstellingen aan het dakbeschot.

Het dendrochronologisch onderzoek heeft bevestigd dat de huidige constructie met nokgording en nokgebint na 1536 zal zijn opgetrokken. Wanneer de ombouw tot gordingenkap heeft plaatsgevonden is lastig te bepalen aan de hand van de bouwsporen.

[332-337]

332 Kap bouwdeel 8. Detail onderste juk. De jukplaat is gekanteld als gording, waarvoor een schuine keep in de dekbalk is gemaakt. Mogelijk is de gording later naar buiten verlegd, waarvoor een klos is geschoven tussen gording en jukbeen.

333 Kap bouwdeel 8. Overzicht bovenste deel vijfde kapebint en aansluitende hoekkepergebinten van de driezijdige sluiting. De gordingen worden opgevangen halverwege de jukbenen en het nokgebint. Bij de hoekkepers worden de gordingen opgevangen met speciale klossen.

334 Kap bouwdeel 8. Overzicht bovenste juk en nokgebint. De gordingen zijn later toegevoegd halverwege de jukbenen en het nokgebint (met steunconstructie).

335 Kap bouwdeel 8. Nokgebint met halverwege de onderschoren een steun of klos voor de toegevoegde gordingen. Stijlen en onderschoor zijn in de dekbalk gepend.

336 Kap bouwdeel 8. Detail slordig gehakt merk IIII (4) in korbeldriehoek onderste juk.

337 Kap bouwdeel 8. Transportmerk op een windschoor (mogelijk deels doorgezaagd).

Kapconstructie bouwdeel 11 en Waalse Kerk

De Waalse Kerk en het aansluitende bouwdeel 11 hebben een kap met eiken tonggewelfgebinten. Bij het onderste juk van de gebinten vormen gebogen standzonen en korbelen samen met de jukbenen een gewelfrib. De standzonen lopen langs de binnenzijde van het muurwerk door in een schalk met schalkbeeld (beelden niet overal behouden). De schalken rusten op natuurstenen consoles. Tussen de kapgebinten is de beplanking van het gewelf gespijkerd op gebogen gewelfhouten en standzonen die tegen de daksporen zijn gespijkerd. De gewelfhouten komen bovenaan samen bij de gewelfnaald (in de lengterichting van het gewelf). Deze is opgehangen aan roosterbalken die zijn opgelegd op de jukplaten (flieringen) van het onderste juk.

Op het onderste juk van de kapgebinten staat een tweede juk met rechte jukbenen. De korbelen daarvan zijn in de dekbalk gepend en aan de onderzijde op het jukbeen gespijkerd. De windschoren zijn onder en boven gespijkerd. Bij de vijfzijdige koorsluiting is op de onderste dekbalk van het meest oostelijke kapgebint een koningsstijl geplaatst waarop de dekbalken van de vier hoekkepergebinten samenkomen.

De jukken zijn voorzien van gesneden montagemerken, waarbij tegenover merken met rechte strepen merken met gebroken strepen zijn gebruikt aan de andere kant van het juk. Opvallend is dat bij een montagemerken met meerdere strepen niet alle strepen zijn gebroken, maar slechts één van die strepen. Bij de roosterbalken van het gewelf zijn merken met grote getallen aangetroffen. Op de koningsstijl zijn de aanzetpunten van de hoekkepergebinten ook genummerd, waarbij de nummering een vervolg is van de nummering van de gewone kapgebinten.

De daksporen ter plaatse van het onderste juk eindigen bij de jukplaat. Het bovenste segment van de daksporen staat op die jukplaat en vormt sporenparen die zijn gekoppeld met een haanhout. De haanhouten zijn halfhouts op de sporen gespijkerd. In de nok zijn de sporen halfhouts verbonden en geborgd met een houten toognagel. Het dakbeschot is niet het originele beschot, maar een latere vervanging. In de kap is een draagconstructie ingebouwd voor de zeszijdige dakruiter. Daaraan zijn later wegens doorzakking nog onderdelen toegevoegd (grenen schoorbalken, ijzeren ankers).

In het boek over historische kapconstructies in Nederland van Herman Janse wordt de kap van de Waalse Kerk zijdelings behandeld. Opvallend is dat hij de kap bij de bespreking van het gebinttype dateert op tweede helft vijftiende eeuw, maar in de registers de datering circa 1540 meegeeft.¹¹²

Tijdens het onderzoek rees de vraag of de kap van de Waalse Kerk wel dateert van na de stadsbrand van 1536. Dat er haanhouten zijn gebruikt in plaats van een nokgording zou kunnen wijzen op een oudere datering. Volgens Weve zijn de Delftse kappen na 1536 steevast voorzien van een nokgording.¹¹³ Het gebruik van gesneden in plaats van gehakte montagemerken kan na 1536 ook worden gezien als minder gebruikelijk. Het naar aanleiding van deze vragen uitgevoerde dendrochronologisch onderzoek laat zien dat de kap toch na de stadsbrand moet zijn gebouwd als een nieuwe constructie met een aantal op dat moment al verouderde kenmerken. Twee van de drie boringen maken het aannemelijk dat de herbouw kort na 1536 zal zijn uitgevoerd, de derde boring levert een kapdatum in 1566 op en betreft mogelijk een reparatie.

[338-344]

¹¹² Janse 1989, 165 en 362 (kapel van het Agathaklooster).

¹¹³ Weve 2013, 223.

338 Kap Waalse Kerk. Overzicht bovenste juk en koningstijl met hoekkepergebinten bij de koorsluiting.

339 Kap Waalse Kerk. Voet koningstijl, waarop de dekbalken van de hoekkepergebinten van de koorsluiting aansluiten. Op de stijl staan montagemerken, waarbij de nummering voor de hoekkepergebinten doorloopt op de nummering van de gewone kapgebinten.

340 Kap Waalse Kerk. Transportmerk op dekbalk nabij de koningstijl.

341 Kap Waalse Kerk. Montagemerk op een van de bovenste jukken. Het betreft het gebroken merk VI<II (9), waarin dus maar één van de vier strepen is gebroken.

342 Kap Waalse Kerk. Detail gespijkerde verbinding korbeel op jukbeen. De spijkers zijn in driehoeksvorm geplaatst, met bovenin de spijker met de grootste kop.

343 Kap Waalse Kerk. Overzicht bovenste jukken en ingebouwde constructie voor de dakruiter. Goed zichtbaar is de doorbuiging van de balken ter plaatse van de dakruiter. De schoorbalken zijn toegevoegd om het gewicht van de constructie beter af te voeren.

344 Kap Waalse Kerk. Daksporen in de nok. De sporenparen zijn verbonden met haanhouten.

Kapconstructie bouwdeel 3

Deze grenen kap bestaat uit vier A-spanten, waarvan de horizontale tussenbalk wordt ondersteund door korbelen en vanaf het midden van de tussenbalk een nokstijl de nokgording ondersteunt. De tussenbalk is gepend in de spantbenen. De korbelen bij de tussenbalk zijn aan de bovenzijde gepend en aan de onderzijde gespijkerd. Opvallend zijn de uitsparingen voor langs balken aan de binnenzijde van de spantbenen. Over deze langs balken zullen daksporen hebben gelegen. In een later stadium zijn aan de buitenzijde van de spantbenen gordingen aangebracht, die met klossen op de spantbenen

rusten. De nokstijl onder de nokgording lijkt later te zijn ingebracht. De hoekkepers van de twee dakschilden sluiten aan op de nokstijlen. Het dakbeschot met verticale beplanking hoort bij de gordingen waarop het direct is aangebracht. De A-spanten zijn gemerkt met gehakte montagemerken. Het meest opvallende aan deze kap zijn de langsbalkepen aan de binnenzijde van de spantbenen boven de tussenbalk. Kappen met een vergelijkbare positie van langsbalkepen zijn in Delft te vinden bij Oude Delft 186 en Wijnhaven 4; beide dateren mogelijk uit de zestiende eeuw.¹¹⁴ De tussenbalk in het driehoekspant van Wijnhaven 4 heeft eveneens korbelen. Vergelijkbaar is ook de grotere en met twee tussenbalken uitgevoerde kapconstructie uit 1602 van het Armamentarium in Delft (zuidelijke deel).¹¹⁵

[345-346]

345 Kap bouwdeel 3. Overzicht drie A-spanten met nokstijl en tussenbalk met korbelen. Aan de binnenzijde van de spantbenen wijzen kepen op verdwenen langsbalkepen, die horen bij de situatie vóór de omvorming tot gordingenkap.

346 Kap bouwdeel 3. Detail A-spant. Er zijn geen toognagels te zien bij de verbindingen van de nokstijl met tussenbalk en spantbenen, wel bij de verbindingen van de tussenbalk met de korbelen en de spantbenen. Op het spant staan gehakte montagemerken.

Kapconstructie bouwdeel 9

Deze kap heeft vijf grenenhouten kagebinten, elk met twee gestapelde jukken en een nokgebint. Bij de jukken zijn de korbelen boven én onder gepend, dit in tegenstelling tot de kap van de Waalse Kerk en van de bouwdelen 4 en 8. De windschoren zijn onder en boven gespijkerd. Het dakbeschot is vernieuwd en een deel van de daksporen. Op de gebinten zijn geen montagemerken aangetroffen. Het gaat hier om een reconstructie van de oude kap bij de restauratie door Lansdorp. De uitvoering in grenen, de strakke afwerking van de balken en het ontbreken van montagemerken wijzen hierop.

[347-348]

¹¹⁴ Weve 2013, 225.

¹¹⁵ Janse 1989, 255.

347 Kap bouwdeel 9. Overzicht kapgebint in (donker) grenen. De recente herstellingen tekenen zich af met een lichtere houtkleur.

348 Kap bouwdeel 9. Detail onderste juk. Het korbeel is aan de onderzijde gepend in het jukbeen, in tegenstelling tot de oudere kapconstructies in het complex.

Kapconstructie bouwdeel 7

Deze kap bestaat uit acht eikenhouten kapgebinten, elk met twee gestapelde jukken en een nokgebint. Bij de jukken zijn de korbelen boven gepend en onder gespijkerd. De windschoren zijn onder boven gespijkerd. De jukken zijn voorzien van gesneden montage merken.

De kenmerken van de kap komen overeen met de datering van deze tussenvleugel van rond 1550. Mogelijk is bij enkele delen van de kap gebruik gemaakt van hergebruikte oudere onderdelen.

[349-350]

349 Kap bouwdeel 7. Bij dit juk is het korbeel waarschijnlijk hergebruikt. Het bovenin zichtbare jukbeen van het bovenste juk toont een ongebruikte pen-en-gatverbinding en is ook hergebruikt.

350 Kap bouwdeel 7. Bovenste juk van de kapconstructie met nog net een deel van het nokgebint zichtbaar.

Kapconstructie bouwdeel 1 en 2

De beide kappen boven de Schoutenvleugel bestaan uit vijf (bouwdeel 1) en zeven kappebinten (bouwdeel 2), elk met twee gestapelde jukken met daarop een A-spant en nokgording. Er zijn gehakte montagemerken gebruikt op de jukken (met gebroken variant). Er zijn eiken onderdelen gesignaleerd, maar een deel van de constructie kan ook in grenen zijn uitgevoerd. De korbelen bij de onderste jukken zijn mogelijk in de jukbenen gepend, bij de bovenste jukken zijn ze waarschijnlijk gespijkerd. De kappen in beide bouwdelen zijn bij de restauratie op diverse plaatsen aangepast en vernieuwd. De oudste delen van de kapconstructie kunnen nog goed uit de zestiende eeuw dateren

[351-352]

351 Kap bouwdeel 1. Deze op diverse plaatsen gerestaureerde kapconstructie heeft gestapelde dekbalkjukken met daarop een A-spant en nokgording.

352 Kap bouwdeel 2. Zichtbaar zijn een deel van het onderste juk en daarop het tweede juk, waarvan de korbelen onder en boven zijn gepend. Daarop staat nog een A-spant dat de (witgeschilderde) nokgording draagt.

Kapconstructie bouwdeel 5

Deze kap bestaat uit negen grenen kaspanten, die elk lijken te bestaan uit twee gestapelde jukken plus een nokgebint. Ook in de naastgelegen zolder boven het trappenhuis bevindt zich een gelijksoortig kaspant. De constructie is echter in feite een combinatie van een jukkenkap en een A-spant. De beide horizontale tussenbalken zijn halfhouts verbonden met doorgaande spantbenen of spruiten. Op enkele plaatsen zijn deze gepend, maar overwegend gespijkerd. De korbelen zijn aan de bovenzijde gepend en aan de onderzijde gespijkerd (met een kleine lipverbinding). Aan de bovenzijde vormen de kaspanten een schaar waarin de nokgording is aangebracht. De tussenbalken steken aan de uiteinden door en dragen de gordingen. Opvallend is dat de kaspanten ter plaatse van de onderste gording van een voetschoor zijn voorzien. De constructie van het dakschild met hoekkepers aan de oostzijde van dit bouwdeel is uit dezelfde bouwfase als de rest van de kap. Gezien de vorm en de kenmerken zal deze kapconstructie van de verbouwing uit 1775 dateren. Uit die tijd zijn weinig vergelijkbare kapconstructies bekend. Vooral de voetschoren van de kap zijn een bijzonder element.

[353-354]

353 Kap bouwdeel 5. Eén van de schuin geplaatste kaspanten met een halfhouts gespijkerde tussenbalk die iets doorsteekt en waarop de gording is geplaatst. De voetschoor steunt de kaspant ter plaatse van de onderste gording.

354 Kap bouwdeel 5. De kap ter plaatse het dakschild aan de oostzijde met de hoekkepers en de omlopende gordingen. Ook is nog net de schaar van het spant zichtbaar waarin de nokgording is geplaatst.

Kapconstructie bouwdeel 6 en consistorie

Deze kap bestaat uit een aantal grenen spanten waarvan de spantbenen doorlopen langs de (blinde) muren op de verdieping. De spantbenen zijn met blokkelen aan het muurwerk gekoppeld. Boven het verlaagde plafond blijkt dat het om een variant van een Hollands spant gaat, waarbij de beide tussenbalken halfhouts met de schuin geplaatste spantbenen of spruiten verbonden zijn. In de nok zijn de kapspruiten verbonden met een gespijkerde plank (spijkerplaat). De gordingen rusten op de doorstekende tussenbalken.

De kap boven de consistorie is een verder versimpelde versie hiervan, geplaatst tijdens de restauratie van de Waalse Kerk, waarbij deze kap iets is verlaagd voor een beter zicht op de koorsluiting vanaf de Oude Delft.

De kap van bouwdeel 6 heeft alle kenmerken van een kap uit de laatste helft van de negentiende eeuw. Voor de kap boven de consistorie geldt dat deze bij de restauratie van de Waalse Kerk zijn huidige vorm heeft gekregen, mogelijk met gebruikmaking van bestaande onderdelen.

[355-357]

355 Kap bouwdeel 6. Detail spantbeen met blokkeel. De vellingkanten van het blokkeel zijn kenmerkend voor de tweede helft van de negentiende eeuw.

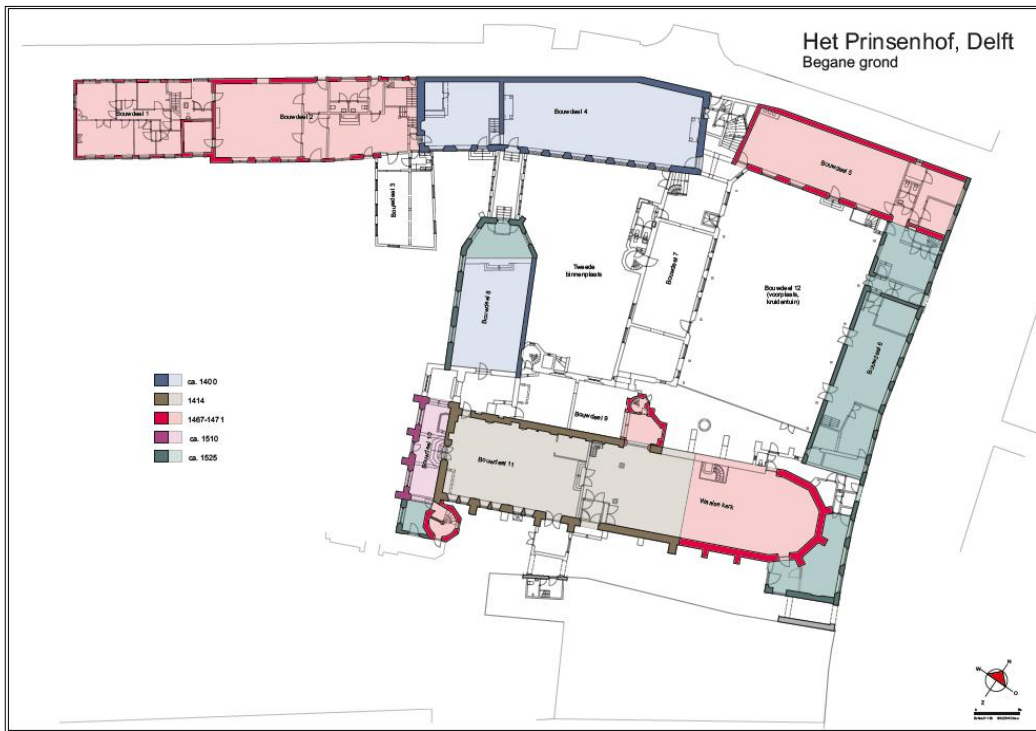
356 Kap bouwdeel 6. Op de doorstekende tussenbalk van het spant rusten de gordingen. In de nok zijn de spruiten gekoppeld met een spijkerplaat.

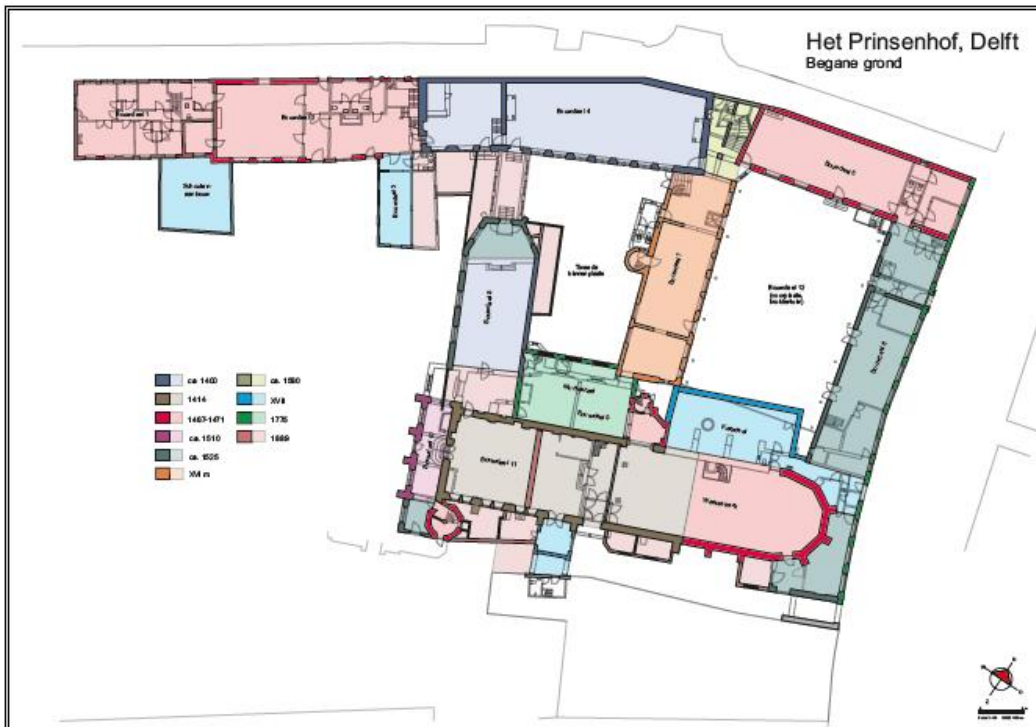
357 Kap boven consistorie. De spanten rusten aan de linkerkzijde op de borstwering aan de zijde van de Oude Delft rusten en aan de rechterzijde op een muur aan de zijde van de koorsluiting. Opmerkelijk is dat de tussenbalken in de kapspruiten gepend zijn. Ook zijn de gordingen in de kapspruiten ingelaten.

FASERINGSTEKENINGEN

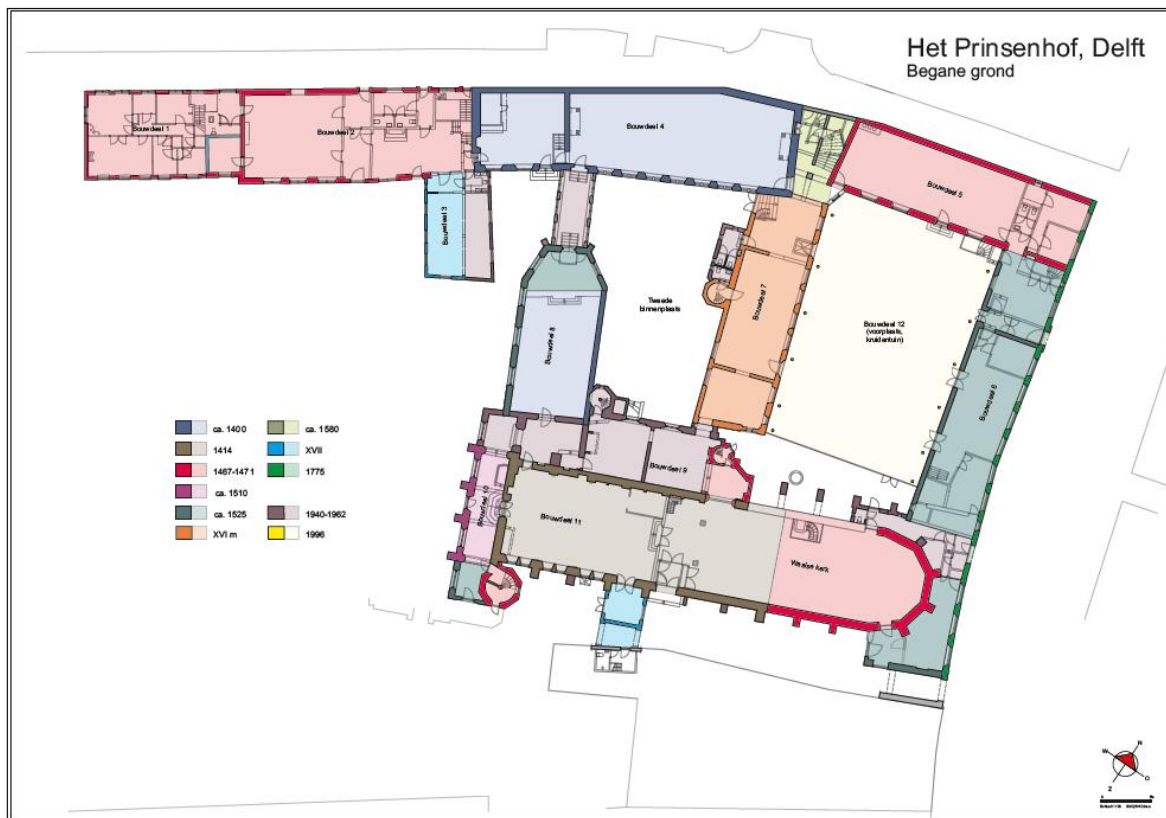
[358-360]

358 Het Prinsenhofcomplex met daarin aangegeven de nog bestaande bouwdelen van vóór de brand van 1536, geprojecteerd op de huidige situatie.

359 Het Prinsenhofcomplex met daarin aangegeven de nog bestaande bouwdelen, zoals die waren vóór aanvang van de restauraties van Lansdorp, geprojecteerd op de huidige situatie.

360 Het Prinsenhofcomplex met daarin aangegeven de bouwdelen zoals die op dit moment zijn.

WAARDESTELLING

Leeswijzer

Op basis van de gegevens uit het voorgaande wordt hieronder een weging gemaakt ten behoeve van de vaststelling van de monumentwaarden. Als uitgangspunt worden de *Richtlijnen bouwhistorisch onderzoek* (2009) aangehouden. Deze zijn vastgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Stichting Bouwhistorie Nederland, Vereniging Nederlandse Gemeenten, Atelier Rijksbouwmeester en Rijksgebouwendienst.

In de *Richtlijnen* wordt een onderscheid gemaakt tussen een ‘contextuele’ en een ‘interne’ waardestelling.

Bij een ‘contextuele’ waardestelling wordt een weging gemaakt van waarden van het bouwwerk ten opzichte van soortgelijke gebouwen op landelijk, regionaal of plaatselijk niveau in de vorm van een cultuurhistorische waardering.

Bij de ‘interne’ waardestelling worden van één bouwwerk de verschillende onderdelen (context, bouwmassa, exterieur, constructie, interieur en afwerking) gewogen. Doel is het bepalen van het relatieve belang van de monumentwaarden van onderdelen van het bouwwerk, voorafgaande aan een verbouwing, restauratie of sloop waarbij men voor de keus staat deze onderdelen te behouden, te vervangen of te verwijderen.

De waardestellingsrepresentatietekeningen dienen gebruikt te worden in combinatie met de tekst; tekst en tekening vormen namelijk een onverbreekelijke samenhang.

De waardestelling maakt gebruik van een indeling in drie categorieën:

- blauw: categorie 1: hoge monumentwaarden, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied;
- paars: categorie 1: hoge monumentwaarden, deze zijn van cruciaal belang voor de structuur en/of de betekenis van het object, maar zijn het resultaat van een restauratie;¹¹⁶
- groen: categorie 2: positieve monumentwaarden, deze zijn van belang voor de structuur en/of de betekenis van het object of gebied;
- geel: categorie 3: indifferente monumentwaarden; deze zijn van relatief weinig belang voor de structuur en/of betekenis van het object of gebied.

De verschillende tinten die binnen de kleuren blauw, groen, en geel zijn toegepast geven geen nader onderscheid aan, maar zijn uitsluitend toegepast ter verheldering van de afbeelding.

Een kruis in de ruimte geeft de waarde van de draagconstructie (balklagen en vloeren) dan wel de kapconstructie of de constructie van het gewelf (in stippellijn betekent dat de constructie verscholen is achter afwerkingslagen).

Een cirkel in de ruimte geeft de waarde van de plafondafwerking in die ruimte aan.

Een ruitvorm in de ruimte geeft de waarde van de vloerafwerking in die ruimte aan.

¹¹⁶ De kleur paars, als variant op de kleur blauw, is met opzet toegevoegd om de historische restauraties te kunnen duiden. Deze restauraties zijn in het verleden met de kennis van toen en met een bewust beeld voor ogen uitgevoerd en zijn daarmee in historische zin waardevol.

Belangrijke details die extra uitgelicht dienen te worden, zijn van een cirkel voorzien met de betreffende waarderingskleur.

Beschermingswijzen

Het museumcomplex is in 1967 als geheel aangewezen als twee rijksmonumenten: de Waalse Kerk (monumentnummer 12029) en het museumcomplex (monumentnummer 12028). De bescherming van dit laatste rijksmonument omvat ook gebouwonderdelen aan de zuidzijde van het Sint Agathaplein. Omdat deze niet tot het museumcomplex behoren zijn deze onderdelen hier niet meegenomen. Beide onderdelen maken tevens deel uit van het in 1978 aangewezen beschermde stadsgezicht Delft.

Cultuurhistorische waardering (contextuele waardestelling)

De ‘contextuele’ waardering van beide gebouwen is in feite al gemaakt in het kader van de selectie tot rijksmonument in 1967 (zie bijlage 1 en 2). De bij de registeromschrijving beschreven waardering is hieronder overgenomen en vervolgens aangevuld. De oorspronkelijke tekst is hier cursief weergegeven.

Waalse Kerk. De kloosterkerk, gebouwd ca. 1470 als dubbelkapel heeft een vijfzijdige koorsluiting en een slanke dakruiter. Inwendig in het westelijke gedeelte onder het tongewelf muurstijlen met gesneden apostelbeelden. Tegen de westgevel kloostergang met verdieping, waarnaast veelhoekige traptoren met spits. Ten noorden van het koor sacristie met stergewelven. Inventaris: preekstoel Lod. XVI. Orgel met Hoofdwerk, Bovenwerk en vrij Pedaal, in 1869 gemaakt door C.G.F. Witte.

St. Agathaklooster (Prinsenhof). Tegenover de Oude Kerk aan de Oude Delft gelegen complex van kloostergebouwen, gesticht ca. 1400 voor de Tertiariissen. Thans in gebruik als Stedelijk Museum. Ten Z.O. van het koor der kerk poortgebouw met stergewelf. Aansluitend hierbij de lange oostelijke vleugel met poortje (1658), waarboven reliëf betrekking hebbende op de saainering. Hierachter de oostelijke kloosterhof, aan de noord- en westzijde omsloten door kloostergebouwen met verdieping, hoge daken en gotische poortjes. Westelijk hiervan de tweede kloosterhof, waaraan de kapittelzaal, haaks op het westelijk kerkgedeelte, en aan de noordzijde de v.m. refter, op welks verdieping de "historische zaal", met gotische kraagstenen, twee schouwen (midden XVII) en zolderbeschildering door L. Bramer, 1668.¹¹⁷ In het verlengde van de refter de "Camer van Charitaten", waarin regentenkamer met schout (1682) en oud meubilair, toegankelijk vanuit de Schoolstraat door drie poortjes boven een waarvan Charitasrelief door Nicholas Stone (1614).

Wel tot het monument, maar niet tot het museumdeel behorend is:

Ten Zuiden van de kloosterkerk (twee achttiende-eeuwse panden (Oude Delft 177), waarvan het noordelijke tegen de kerk is aangebouwd en een poortdoorgang bezit, welke toegang geeft tot het met kastanjes beplante St. Agathaplein. Aan de oostzijde van dit plein (nrs. 2/2a) een huis (XIXA) met verdieping, zadeldak en negenruitsschuiframes. De zuidelijke wand van het plein wordt in beslag genomen door een in oorsprong 16e eeuwse (?) langwerpige gebouw met gepleisterde gevels en verdieping met hoog zadeldak, aan de Phoenixstraat afgesloten door een eenvoudige puntgevel. Dit gebouw genummerd St. Agathaplein 3, 4, 5, 7. Vensters met vijftienruitsschuiframes.

¹¹⁷ De Historische Zaal bevindt zich niet op de verdieping, maar op de begane grond.

Deze (summiere) redengeving is nader te preciseren:

Algemene historische waarden

Het St.-Agathaklooster met Waalse Kerk is van algemeen belang als voorbeeld van een rijk vrouwenklooster in de stad dat na de reductie van Delft tot Prinsenhof werd ingericht en waar Willem van Oranje in 1584 is vermoord.

Daarna kreeg het complex diverse functies, waaronder kazerne, waarna het in fasen werd gerestaureerd en tot museum bestemd. Als lieu de mémoire van een belangrijk moment in de vaderlandse geschiedenis heeft het complex belangrijke algemene historische waarden.

Ensemblewaarden

Het St.-Agathaklooster met Waalse Kerk is een belangrijk complex op een centrale plek in het centrum van de stad tegenover de Oude Kerk. Het toont zich als een groene oase in de stad met het ruime Sint Agathaplein met kloostertuin en de twee meer besloten binnenhoven (waarvan er één is overdekt). Het complex met kloostervleugels en forse kloosterkerk met dakruiter vormt als geheel een belangrijk ensemble in de stad waarbij het koor van de kloosterkerk vanaf de Oude Delft zichtbaar is.

Architectuur- en bouwhistorische waarden

Het St.-Agathaklooster met Waalse Kerk is architectonisch van grote waarde als nog nagenoeg compleet voorbeeld van een vrouwenklooster in laatgotische stijl, als zodanig herbouwd na de stadsbrand van 1536. Na de reductie van Delft heeft het complex enige tijd als Prinsenhof dienstgedaan en is daarna voor verschillende doeleinden gebruikt, uit welke tijd nog belangrijke interieur- en exterieurelementen resteren. Grote delen van de kelders en kapconstructies dateren nog uit de bouw- dan wel de herbouwtijd (kort na 1536) en vertegenwoordigen als zodanig belangrijke architectonische en bouwhistorische waarden. Daarnaast is de kloosterkerk, gebouwd als een dubbelkapel en later gebruikt als Waalse Kerk, typologisch van groot belang.

Gaafheid en zeldzaamheid

Ondanks de latere veranderingen is het St.-Agathaklooster met Waalse Kerk zeldzaam als een van de weinige, maar vooral als opmerkelijk compleet vrouwenklooster. Het complex heeft een voor dit soort gebouwen kenmerkende ontwikkeling doorgemaakt van latere bestemmingsveranderingen die alle hun sporen hebben achtergelaten.

Bijzonder voor dit complex, en daarmee van een ‘procesmatige gaafheid’ getuigend, is het belang van de verschillende restauraties van het complex, waarbij vanaf 1884 naar een (telkens iets ander) beeld op het verleden werd toegewerkt naar een (museaal) kloostercomplex waar zich een van de belangrijkste historische gebeurtenissen van ons land heeft voltrokken.

Monumentwaarden (interne waardestelling)

De ‘interne’ waardering van het bouwwerk heeft betrekking op (de verschillende onderdelen van) het bouwwerk zelf. De hierbij behorende *waardestellingsrepresentatietekeningen* zijn niet zonder de tekst te lezen.

Bouwmassa

- Het in aanleg uit de vijftiende eeuw daterende kloostercomplex is in de eerste helft van de zestiende eeuw uitgebreid en in de loop van de jaren aangepast aan de verschillende bestemmingen die het sindsdien heeft gehad. Het complex is samengesteld uit een kloosterkerk met nonnengalerij en aan de noordzijde hiervan twee door vleugels omringde binnenhoven. De linker binnenhof - het Tweede binnenhof - wordt omsloten door bouwdeel 4 aan de Schoolstraat, bouwdeel 8 (kapittelzaal) aan de westzijde, bouwdeel 7 (voormalige librije) aan de oostzijde en bouwdeel 9 (voormalige spinkamers) aan de zuidzijde. Alle vier hebben een overwelfde kelder, met daarboven één of twee bouwlagen onder een zadeldak. De rechter, grote binnenhof (voorhof) wordt omsloten door bouwdeel 7 aan de westzijde, bouwdeel 5 aan de noordzijde (Schoolstraat) en een vleugel aan de oostzijde aan de Oude Delft (bouwdeel 6). Bouwdeel 5 is onderkelderd. Daarboven bevinden zich twee bouwlagen onder een zadeldak met aan de oostzijde een wolfseind boven een lijstgevel. Bouwdeel 6, inclusief de consistorie (oorspronkelijk de sacristie) aan de oostzijde van het koor van de kloosterkapel, telt twee bouwlagen onder een zadeldak en heeft geen kelder met uitzondering van een kleine keldergang onder de sacristie. Aan de noordwestzijde van het complex bevinden zich de bouwdelen 1 en 2. Zij tellen twee bouwlagen onder een zadeldak. Haaks hierop staat bouwdeel 3, een smal volume van twee bouwlagen onder schilddak met een aanbouw onder een lessenaardak. Deze drie laatste bouwdelen hebben geen kelder.
De hier geschetste historisch gegroeide en herkenbaar gebleven en grotendeels oorspronkelijke bouwmassa heeft een hoge monumentwaarde.

Gevels en afwerking exterieur

De gevels zijn opgetrokken uit metselwerk van overwegend baksteen in kruisverband, waarbij verschillende soorten en maten baksteen zijn te onderscheiden. Een deel van het materiaal, hoofdzakelijk uit de vijftiende en zestiende eeuw, is ontleend bij de laatste grote restauratie onder leiding van Lansdorp. Een klein deel is jonger.

De noordgevel aan de Schoolstraat is een lange gevel samengesteld uit de gevels van de bouwdelen 1, 2, 4 en 5 inclusief het tussenlid met trappenhuis.

- De **noord-, west- en zuidgevel van bouwdeel 1** zijn restauratiewerk (1960) met hergebruikte oude baksteen. De bakstenen gevels hebben als historische reconstructie een hoge monumentwaarde (paars), omdat door de reconstructie de oude historische context is behouden. De huidige vensterindeling is eveneens restauratiewerk en is mede bepaald door de indeling van het interieur en gebruik van bouwdeel 1 als woonhuis. De vensters hebben daardoor een positieve monumentwaarde.
- De **noordgevel van bouwdeel 2**, in aanleg uit eind vijftiende eeuw, bevat een drietal zeventiende-eeuwse poortjes met een omlijsting van helderrode baksteen en zandstenen sluitstenen (met en zonder jaartal) en één mogelijk nog zestiende-eeuws, met metselwerk dichtgezet, poortje met een omlijsting van Gobertanger steen. De bakstenen gevel van hoofdzakelijk laat vijftiende-eeuws metselwerk heeft een hoge monumentwaarde, evenals de poortjes en het zandstenen ornament boven een van de drie poortjes met Charitasbeeld uit 1614. De twee putti aan haar voeten en de ijzeren omraming zijn van later datum maar vertegenwoordigen eveneens een hoge monumentwaarde. Het metselwerk waarmee het vierde poortje is dichtgezet heeft een positieve monumentwaarde.

- De **zuidgevel van bouwdeel 2** is bij de restauratie (1960) ontleisterd. De bakstenen gevel heeft een hoge monumentwaarde. De huidige vensterindeling is mede bepaald door de indeling van het interieur en heeft een positieve monumentwaarde. Dit op het deel van de versterkte kamer na. Dat venster met hardstenen omlijsting en diefijzers heeft een hoge monumentwaarde.
- De **west- en zuidgevel van bouwdeel 3** (tweelaags deel) is grotendeels uit de bouwtijd (zeventiende eeuw). De gelige bakstenen gevel met klezoren in het metselwerk op de hoeken heeft een hoge monumentwaarde. De kozijnen en vensters zijn restauratiewerk naar bestaand model en hebben een positieve monumentwaarde.
- De **zuid- en oostgevel** van de aansluitende eenlaags aanbouw zijn grotendeels restauratiewerk en is deels een historische reconstructie. Het metselwerk, gevel- en vensterindeling zijn in overeenstemming met het tweelaags bouwdeel en hebben een positieve monumentwaarde.
- De **noordgevel van bouwdeel 4** is nagenoeg blind en vertoont enkele herstellingen in een afwijkende kleur baksteen van restauraties (1890/1905 en 1940-1960). De gevel van ontleisterde baksteen, die hoofdzakelijk uit de vijftiende eeuw dateert, heeft een hoge monumentwaarde. De kelderluiken zijn tijdens de restauratie toegevoegd (paars).
- De **zuidgevel van bouwdeel 4** wordt op het niveau van de begane grond in twee delen verdeeld door de gedachtengang (ruimte 9p). De gehele bakstenen gevel is bij restauraties in 1885 en 1905 voorzien van een voor die tijd passend geachte reconstructie van vensters met kruiskozijnen. De kelderlichten zullen mogelijk tegelijkertijd zijn vergroot. Als historische reconstructie hebben de bakstenen gevel, de gevel- en vensterindeling een hoge monumentwaarde (paars).
- De **noordgevel van bouwdeel 5**, in aanleg uit eind vijftiende eeuw, is nagenoeg blind en vertoont enkele herstellingen in een afwijkende kleur baksteen van restauraties (1940-1948). Het ontleisterde metselwerk van de gevel is hoofdzakelijk nog uit de late vijftiende eeuw. De bakstenen gevel heeft daarmee een hoge monumentwaarde.
- De **oostgevel van bouwdeel 5** is in 1775 vervangen samen met de lange oostgevel van bouwdeel 6. Het metselwerk van de gevel, gevelindeling en vensterindeling uit de achttiende eeuw zijn gaaf behouden. De bakstenen gevel heeft daarmee een hoge monumentwaarde.
- De **zuidgevel van bouwdeel 5** aan de grote binnenhof is gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk met herstellingen (inboetingen) van verdwenen vensteropeningen dateert verder grotendeels uit de bouwtijd. De gevelindeling met zestiende-eeuwse ingangspartij en zeventiende-eeuwse vensteropeningen met schuiframen is behouden. De bakstenen gevel heeft hiermee een hoge monumentwaarde.
De keldertoegang, aangebracht bij de restauratie in de periode 1940-1948 heeft geen historische voorganger en heeft daarom een indifferente monumentwaarde. Een restant van de oorspronkelijke keldertoegang bevindt zich in het interieur (gemetselde spiltrap).
- De **noordgevel van het tussenlid** (met het trappenhuis) tussen de bouwdelen 4 en 5 zal reeds in de tijd van het klooster als muur de kleine open ruimte tussen de bouwdelen 4, 5 en 8 hebben afgesloten. De gevel bevat een zestiende-eeuwse toegangspoort met een kozijn van Gobertanger steen en enkele kleine gevelopeningen met vensters die oorspronkelijk uit de tijd van de aanleg van het trappenhuis dateren (ca. 1580), maar bij de restauratie (1940-1948) zijn aangepast. De bakstenen gevel heeft een hoge monumentwaarde de ingang en vensters (paars).
- De **oostgevel van bouwdeel 6**, de vleugel aan de Oude Delft die omstreeks 1525 is gebouwd, is als zodanig omstreeks 1775 tot stand gekomen samen met de gevel van de consistorie (voorheen sacristie) en de hoge lijstgevel van bouwdeel 5. De reeks vensters met schuiframen dateert uit

1775. In de gevel is de zeventiende-eeuwse poort *saai, greine en stoffe-hal* herplaatst en voorzien van een nieuwe sluitsteen, opschrift en datering. De gevel heeft vanwege het gaaf behouden metselwerk, en de gevel- en vensterindeling uit 1775 een hoge monumentwaarde. De in de negentiende eeuw ten tijde van de kazerne verbrede poortdoorgang uit 1775 heeft een positieve monumentwaarde. Een tweetal verkleinde vensteropeningen en de herstelling van het metselwerk ter plaatse van oorspronkelijke rondboogvensters hebben een indifferente monumentwaarde.

- De **westgevel van bouwdeel 6** aan de grote binnenhof is gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk dat grotendeels uit de bouwtijd (ca. 1525) dateert bevat enkele herstellingen. De omlijste poortdoorgang dateert uit de zestiende eeuw. De entreepartij in de noordoosthoek met naastgelegen venster zijn restauratiewerk; de beide grote poortdoorgangen zijn van 1995. De rechthoekige vensteropeningen op de verdieping zullen uit de tijd van de kazerne dateren. De bakstenen gevel, en de omlijste poortdoorgang hebben een hoge monumentwaarde. De vensters op de verdieping zijn restauratiewerk maar gaan terug op een voor de restauratie bestaande situatie; als zodanig hebben zij een positieve monumentwaarde, evenals de deur met bovenlicht en het venster met schuifraam aan de noordwestzijde.
De beide recente doorgangen hebben een indifferente monumentwaarde.
- De **oostgevel van bouwdeel 7** aan de grote binnenhof is gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk dat grotendeels dateert uit de bouwtijd (ca. 1550) bevat herstellingen van oudere vensteropeningen. De gevelindeling met twee ingangspartijen en vensteropeningen met schuiframen is behouden, evenals een in oude vormen gerestaureerd venster met kruiskozijn. De bakstenen gevel, gevel- en vensterindeling hebben een hoge monumentwaarde.
- De **hoekafschuining** tussen deze gevel en de zuidgevel van bouwdeel 5 is een toevoeging uit de restauratieperiode 1940-1948 - als gevolg van een interne museale verbouwing rond de Moordhal, het trappenhuis en het gastenverblijf - en heeft een positieve monumentwaarde.
- De **westgevel van bouwdeel 7** aan de tweede binnenhof is gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk dateert deels uit de bouwtijd. Op de verdieping bevat het metselwerk bouwsporen van verdwenen vensteropeningen. De aanwezige schuifvensters zijn in opzet achttiende-eeuws. De brede opening is restauratiewerk, maar gaat terug op een oudere situatie behorend bij de brede trap in het interieur die terug is gevonden bij de restauratie. De aangebouwde traptoren behoort tot oorspronkelijk aanleg. De bakstenen gevel, de gevel- en vensterindeling, en de van oudsher aanwezige traptoren hebben een hoge monumentwaarde.
De bakstenen aanbouw onder een lessenaardak tegen de traptoren is bij de restauratie nieuw toegevoegd om functionele redenen in een passende vormtaal en materiaalgebruik. De aanbouw heeft derhalve een indifferente monumentwaarde.
- De **zuidgevel van bouwdeel 7** is gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk uit de bouwtijd bevat klezoren op de hoeken en een bij de restauratie met metselwerk dichtgezette doorgang. De bakstenen gevel en gevelindeling hebben een hoge monumentwaarde. De invulling heeft een indifferente monumentwaarde.
- De **oostgevel van bouwdeel 8** aan de kleine hof is gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk van de blinde gevel dateert in aanleg uit de bouwtijd (begin vijftiende eeuw). Het metselwerk toont verschillende herstellingen. De bakstenen gevel heeft een hoge monumentwaarde.
- De **westgevel en driezijdige koorsluiting van bouwdeel 8** aan de noordzijde zijn gerestaureerd in 1940-1948. Het metselwerk behoort bij de uitbreiding van de kapittelzaal (begin zestiende eeuw), evenals de gevelindeling met een drietal kenmerkende spitsboogvensters met bakstenen

traceringen. De spitsboogvensters en doorgang naar de verbindingsgang zijn bij de restauratie hersteld c.q. teruggebracht. De bakstenen gevel, gevel- en vensterindeling hebben een hoge monumentwaarde.

- De **verbindingsgang** (ruimte 9p) tussen bouwdeel 4 en 8 dateert in zijn huidige vorm geheel van de restauratie uit 1940-1948. De indeling van de gevels is gericht op de huidige functie. De bakstenen gevels en de gevelindeling zijn niet oorspronkelijk, maar als historische reconstructie vanuit een toenmalige restauratievisie heeft het geheel een hoge monumentwaarde (paars).
- De **noordgevel van bouwdeel 9** aan de zuidzijde van de kleine binnenhof is bij de restauratie in 1940-1948 geheel nieuw opgetrokken van hergebruikte baksteen. Tevens is een traptoren met aansluitend keldertoegang toegevoegd naar voorbeeld van reeds bestaande traptorens elders in het complex. De indeling van de gevel en de toegepaste vensters met kruiskozijsen is een reconstructie gebaseerd op vergelijkbare voorbeelden. Als historische reconstructie hebben de bakstenen gevel, gevel- en vensterindeling inclusief de toegevoegde traptoren een hoge monumentwaarde (paars), omdat een nieuwe historische laag met een eigen betekenis is toegevoegd waardoor een samenhang wordt verkregen met de gevels van bouwdeelen 4 en 7.
- De **gevels van bouwdeel 10**, de voorhal of narthex zijn gerestaureerd en deels gereconstrueerd. De voorhal bestaat uit een drie traveeën breed tweelaags bouwdeel met aan de zuidzijde een iets jongere eenlaags travee met de traptoren en aan de noordzijde een volledig gereconstrueerde (of mogelijk nieuw ontworpen) eenlaags travee. Met uitzondering van de noordelijke travee dateren de gevels en indeling uit de bouwtijd. Het metselwerk en de kenmerkende blokken Gobertanger steen hebben een hoge monumentwaarde, evenals de oorspronkelijke indeling van de gevel. De bakstenen tracering van het middelste spitsboogvenster en natuurstenen onderdelen van de omlijste ingangspartij dateren uit de bouwtijd en hebben een hoge monumentwaarde. De toren aan de zuidoostzijde dateert uit de vroege zestiende eeuw. Het gerestaureerde oorspronkelijke metselwerk van de gevel heeft een hoge monumentwaarde, evenals het zeventiende-eeuwse toegangspoortje op de verdieping met perspectivisch gemetseld kozijn in rode baksteen.
De gevels van de noordelijke travee alsmede de overige spitsboogvensters, toegangen in de zuidgevel en vensters in de toren hebben als historische reconstructie een hoge monumentwaarde (paars), omdat hierdoor een oude historische context is hersteld.
- De **zuidgevel van bouwdeel 11**, tussen de traptoren van de narthex en de aangebouwde poortwoning van de koster, bevat een drietal vensters tussen steunberen. Het metselwerk is deels nog oorspronkelijk. De vensters en één van de steunberen zijn gereconstrueerd na de sloop van de woning die tegen dit deel van de kapel heeft gestaan. Het oorspronkelijke metselwerk is gerestaureerd en de kruisvensters gereconstrueerd. Het behouden oorspronkelijke metselwerk van de gevel heeft een hoge monumentwaarde. Een deel van het metselwerk (steunbeer) en de vensters hebben als historische reconstructie een hoge monumentwaarde (paars).
- De **noordgevel van de Waalse Kerk**, met boogvormige steunberen en spitsboogvensters, voorzien van bakstenen traceringen, is een historische reconstructie van de oorspronkelijke gevel na de afbraak (restauratie 1950-1962) van de zeventiende-eeuwse zijbeuk van de kerk. De gevel heeft als historische reconstructie een hoge monumentwaarde (paars).
- De vijfzijdig gesloten **oostgevel van de Waalse Kerk** (het koor) dateert in aanleg uit de vijftiende eeuw. De gevel is voorzien van steunberen met een spitsboogfries op kraagsteentjes als beëindiging en bevat een drietal spitsboogvensters met bakstenen traceringen. Het metselwerk en de spitsboogvensters zijn gerestaureerd. Bij de restauratie (1950-1962) is het

middelste venster teruggebracht nadat eerder het deel van de consistorie (voorheen sacristie) van een lager dak was voorzien. Op het niveau van de begane grond is de oostgevel van de kerk sinds de bouw van de sacristie een binnenmuur en gepleisterd. De bakstenen gevel, de detaillering, de gevel- en vensterindeling hebben een hoge monumentwaarde.

- De **zuidgevel van de Waalse Kerk**, voorzien van versneden steunberen met een met leien gedekte schildvormige bekroning bevat spitsboogvensters met bakstenen traceringen uit de bouwtijd. Het metselwerk is gerestaureerd. De bakstenen gevel, gevel- en vensterindeling uit de bouwtijd hebben een hoge monumentwaarde.
- Het **ingangsportaal** aan de zuidzijde van de kerk is bij de restauratie (1950-1962) gewijzigd. Bebouwing daar is afgebroken en venster- en deuropeningen in het resterende deel zijn gewijzigd of nieuw ingebroken. Het gerestaureerde oorspronkelijke metselwerk vertegenwoordigt een hoge monumentwaarde. De huidige gevelopeningen en de bijbehorende deur en raam zijn nieuw. Deze onderdelen hebben als zodanig een positieve monumentwaarde.

Constructie

Het kloostercomplex bestaat uit een kapel annex woon- en verblijfsgebouwen die in de loop van de tijd een andere functie hebben gekregen. De oorspronkelijke constructie is grotendeels bewaard gebleven. Op een aantal plaatsen is de constructie gereconstrueerd en vernieuwd. De oorspronkelijke constructie bestaat uit gemetselde muren, gemetselde gewelven, samengestelde houten balklagen en houten kapconstructies.

- De kelders zijn van oudsher uitgevoerd met gemetselde gewelven ondersteund door ronde kolommen van natuursteen. De gewelven zijn uitgevoerd als sobere kruisgewelven en als stergewelven met gemetselde ribben. Het betreft de keldergewelven in Prinsenkelder 04 (bouwdeel 4), kelderruimte 07 (bouwdeel 7), kelderruimte 08 (bouwdeel 8, onder de kapittelzaal) en kelderruimte 011 (onder bouwdeel 11), als ook de gewelven in kelderruimte 09 (bouwdeel 9, onder de spinkamers). Al deze uit de bouwtijd daterende keldergewelven hebben een hoge monumentwaarde.
- De kelder onder bouwdeel 5 zal ook overwelfd zijn geweest. Of deze gewelven met de inbouw van allereerst installatieruimten en later toiletten zijn behouden, kon niet worden vastgesteld. Vooralnog wordt er van uitgegaan dat deze geheel of deels nog aanwezig zijn.
- De gewelven van de kelderruimten 4a, 4b en 4c van bouwdeel 4 zijn weggebroken en vervangen door een betonnen zoldering. Deze heeft een indifferente monumentwaarde.
- Op de begane grond en eerste verdieping bestaat de constructie in de grote, veelal representatieve vertrekken uit samengestelde houten balklagen met korbeelstellen of met sleutelstukken en laatgotische zandstenen consoles, en verder uit eenvoudige balklagen in verkeersruimten en secundaire ruimten, die alle in het zicht zijn gebleven alsmede houten balklagen die schuilgaan achter een latere afwerking. Hoewel de balklagen zijn gerestaureerd dateren zij alle in hoofdzaak nog uit de zestiende (na 1536) en zeventiende eeuw. De oorspronkelijke balklagen vertegenwoordigen een hoge monumentwaarde. Dat betreft de balklaag met korbeelstellen in de ruimte 15p op de verdieping; balklaag met sleutelstukken in ruimte 117 (bouwdeel 2) en de balklagen met sleutelstukken en laatgotische zandstenen consoles in de ruimten 2p, 3p, 4p, 5p, 6p, 7p, 8p en 10p op de begane grond, en 16p, 17p en 18p op de verdieping.
- De houten balklagen die duidelijk nieuw zijn en veelal verband houden met de huidige indeling hebben vanwege het materiaalgebruik een positieve monumentwaarde.

- De benedengang van de narthex (bouwdeel 10), de abdissenkapel (ruimte 4 in bouwdeel 9), de sacristie/consistorie en het portaal bij de sacristie zijn alle voorzien van gemetselde stergewelven met gemetselde ribben. Hoewel deze gewelven zijn gerestaureerd (1940-1948) dateren zij alle in hoofdzaak nog uit de bouwtijd. Deze gewelven vertegenwoordigen derhalve een hoge monumentwaarde. Het gewelf in de noordelijke travee van de benedengang van de voorhal en het gewelf van de bovengang van de narthex betreffen een historische reconstructie met een hoge monumentwaarde (paars).
- De houten kapconstructies van de bouwdelen 1, 2, 4, 5, 7, 8, 11 en Waalse Kerk - bestaande uit twee of drie gestapelde jukken, met en zonder nokgording - bevatten ondanks de restauratie (1940-1960), waarbij onderdelen zijn vernieuwd of waarbij spanten zijn samengesteld uit hergebruikte onderdelen, ook nog veel originele onderdelen uit de herbouwtijd na de stadsbrand. Deze houten kapconstructies, deels voorzien van telmerken, vertegenwoordigen een hoge monumentwaarde.
- De kapconstructie van bouwdeel 9 is bij de restauratie (1940-1948) volledig vernieuwd in grenenhout naar oorspronkelijk model. Als een historische reconstructie heeft de kapconstructie een hoge monumentwaarde (paars).
- De eenvoudige houten kapconstructie van bouwdeel 6 is jonger, vermoedelijk uit het eind van de negentiende eeuw. Deze relatief jonge kapconstructie in een zeer gangbare en simpele uitvoering is weinig bijzonder en vertegenwoordigt een positieve monumentwaarde.
- Het dak van de consistorie is bij de restauratie (1950-1962) verlaagd om het spitsboogvenster in de oostmuur van het koor te kunnen herstellen en hiermee meer licht in het koor van de kerk te verkrijgen. De kapconstructie van het dak van de consistorie is aangepast en/of vernieuwd en weinig bijzonder. De kapconstructie heeft een positieve monumentwaarde.
- De glazen overkapping en gevel (bouwdeel 12) aan de zuidzijde van de grote binnenhof uit 1996 is een nieuwe toevoeging en louter functioneel binnen de huidige museale functie van het complex. Vanwege het materiaalgebruik, glas met een ranke staalconstructie, is het zicht op de gevels en ruimte-ervaring van de binnenhof behouden gebleven. De constructie is reversibel en heeft een positieve monumentwaarde.

Indeling en afwerking interieur algemeen

- De bewaard gebleven oorspronkelijke indeling uit de tijd van het klooster en van Willem van Oranje heeft een hoge monumentwaarde.
- Scheidingsmuren die een historische reconstructie betreffen, hebben een hoge monumentwaarde (paars).
- Muren die een historische waarde uit een latere periode vertegenwoordigen of onderdeel zijn van de huidige museale inrichting maar conform de oorspronkelijke muren zijn uitgevoerd hebben een positieve monumentwaarde.
- Volledig nieuwe muren en wanden die betrekking hebben op een recente en ondergeschikte indeling (zoals bij kantoren of ingebouwde toiletten), hebben een indifferente monumentwaarde.

Indeling en afwerking interieur kerk

- De vijftiende-eeuwse kloosterkerk is door een recente muur afgescheiden van de voormalige nonnengalerij. De scheidingsmuur op de verdieping is geplaatst bij de restauratie van de kerk in 1950-1962 toen de kosterwoning werd verwijderd. De muur als scheiding tussen nonnengalerij

en kerk belemmert - vanuit het zicht van de kloosterkerk als geheel - de ruimtewerking in de kerk en heeft een indifferente monumentwaarde.¹¹⁸

- Op de plaats van de meest westelijke travee van de nonnengalerij is een orgelgalerij ingericht. De orgelgalerij - met bijbehorende zuilen en betimmeringen - heeft als latere historische laag een hoge monumentwaarde als onderdeel van een samenhangend protestants interieuresemble.
- Het houten ingangsportaal onderdeel van de inrichting van het resterende deel van de kloosterkerk tot Waalse Kerk is als oud element bij de restauratie van de kerk in 1950-1962 daar geplaatste en heeft een positieve monumentwaarde.
- De doorgang in de noordwand naar een abdissenkapel (ruimte 4 in bouwdeel 9) van de kloosterkerk is later met metselwerk dichtgezet. Het metselwerk heeft een indifferente monumentwaarde.
- De afwerking van de kerk bestaande uit een vloer van natuurstenen plavuizen, waarin enkele grafzerken zijn opgenomen, de wit gepleisterde wanden en het houten tongewelf op laatgotische schalkbeelden (oorspronkelijk 26, waarvan 10 behouden) en schalken zijn kenmerkend voor de kerk. Het houten tongewelf dateert uit 1536 en vertegenwoordigt vanwege de ouderdom, het materiaalgebruik en detaillering een hoge monumentwaarde. De kerkvloer (Waalse Kerk en voormalige lakenhal) is grotendeels oorspronkelijk met enkele herstellingen. Deze vloer vertegenwoordigt een hoge monumentwaarde.
- Van hoge (historische) monumentwaarde is de grafkelder met grafzerk in het koor van Don Emanuel Anton van Portugal (1666), alsmede een tweetal andere grafzerken, waaronder die van de eerste predikant, Pierre Moreau.
- De tot de inrichting van de Waalse Kerk behorende eikenhouten preekstoel en kerkbank in Lodewijk XVI-vormen zullen uit circa 1780 dateren. Deze hebben vanwege de vormgeving en als historisch gebruiksonderdeel een hoge monumentwaarde.
- Het orgel, in 1869 gemaakt door C.G.F. Witte van de firma Bätz & Co, verving een orgel uit 1696. Het orgel heeft als onderdeel van het kerkinterieur en als voorbeeld van het werk van orgelbouwer Witte een hoge monumentwaarde.
- De inrichting van de consistorie (voorheen sacristie) dateert uit 1770. De op doek geschilderde borden (waarvan twee kleine in stijl zijn bijgemaakt) met namen van predikanten en diakenen, alsmede het schoorsteenstuk, gevat in een decoratieve omlijsting in rococovormen, alsmede de eikenhouten betimmering en luiken in een strakke Lodewijk XVI vormentaal vertegenwoordigen een hoge monumentwaarde. Hetzelfde geldt voor de in de negentiende eeuw toegevoegde houten lambrisering in het kader van het continue gebruik van de consistorie.

Indeling en afwerking interieur kloostervleugels

In het complex bevindt zich een aantal trappen, zowel gemetselde als houten. De waarde wordt bepaald uit oogpunt van de constructie, het materiaalgebruik en de gebruiksgeschiedenis.

- De gerestaureerde maar in aanleg uit de zestiende daterende fraai gemetselde spiltrap over twee bouwlagen in de traptoren aan de zuidzijde van de narthex heeft een hoge monumentwaarde.
- De houten trap in de traptoren aan de westzijde van bouwdeel 7 dateert deels (waaronder de trapspil) nog uit de zestiende eeuw. De houten spiltrap als zodanig heeft hoge monumentwaarde.

¹¹⁸ De waarde van de kloosterkerk als geheel wordt door ons hoger gesteld dan de waarde als afscheiding van de Waalse Kerk. Dit terwijl de waarde van de orgelgalerij zelf als zodanig als onderdeel van de protestantse inrichting wel een hoge monumentwaarde heeft. Hiermee wordt getracht in de waardstelling zo goed mogelijk recht te doen aan twee op het eerste gezicht onverenigbare aspecten.

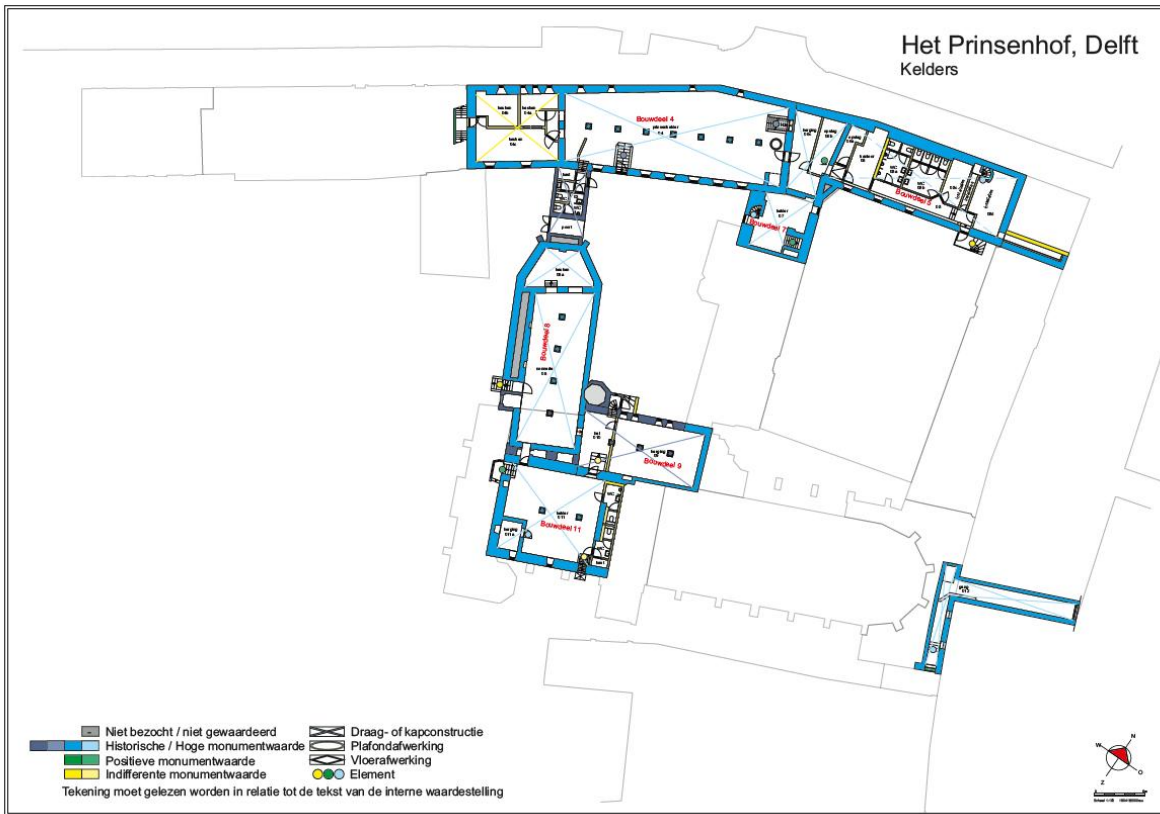
- De eveneens fraai gemetselde spiltrap over twee bouwlagen in de traptoren aan de noordzijde van bouwdeel 9 is een historische reconstructie en heeft als zodanig een hoge monumentwaarde (paars).
- Een hoge monumentwaarde vertegenwoordigen voorts gemetselde resten van mogelijk nog uit de vijftiende eeuw daterende spiltrappen zoals aangetroffen in de kelder van bouwdeel 5 en in de kelderruimte onder het noordelijke deel van bouwdeel 7.
- De monumentale bordestrap, gebouwd als onderdeel van de inrichting van het appartement van Willem van Oranje, is een voorbeeld van een bordestrap zoals deze voor het eerst in de tweede helft van de zestiende eeuw werden gebouwd. De houten trap is echter vernieuwd in 1846 in de tijd dat de kazerne in het kloostercomplex was gehuisvest. De trap heeft als vroeg voorbeeld van een bordestrap en als trap van het appartement van Willem van Oranje een hoge monumentwaarde.
- De houten bordestrap als ontsluiting in bouwdeel 2, vanuit de kelder tot aan de zolder, is uitgevoerd in de stijl van de negentiende eeuw, maar is geplaatst tijdens de restauratie van dit deel in de periode 1958-1960. Als passend binnen de totale inrichting en afwerking met name in de Schoutenhal heeft deze trap een positieve waarde.
- De houten bordestrap aan de zuidzijde van bouwdeel 6 is recent en louter functioneel en heeft derhalve een indifferente monumentwaarde.

Indeling en afwerking

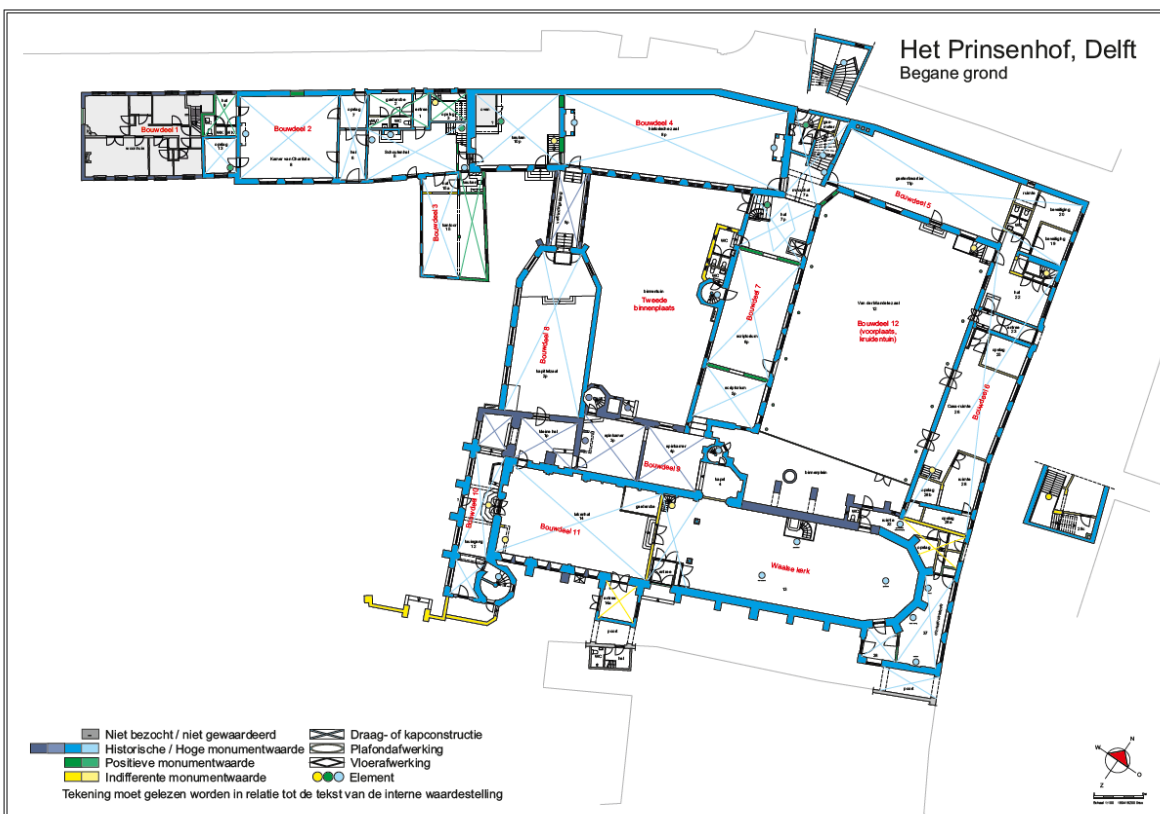
- De indeling, inrichting en afwerking van de zalen in het museumcomplex zijn voor het merendeel restauratiewerk uit de periode 1940-1948. Deze historische reconstructie van de indeling heeft een hoge monumentwaarde (paars). De indeling in bouwdeel 7 ten behoeve van het museumgebruik zonder een historische grondslag heeft een positieve monumentwaarde. Indeling van de kantoren en bergruimten op de zolders is louter functioneel binnen het huidige gebruik en heeft geen monumentale waarde.
- De historische reconstructie van inrichting en afwerking heeft een hoge monumentwaarde (paars), zoals de waterput in kelder bouwdeel 4, de waterput op de binnenplaats en de schoorsteenmantel in de spinkamers (3p, 4p).
- De oorspronkelijke indeling, inrichting en afwerking die is behouden, heeft een hoge monumentwaarde, vanwege de vormtaal en materiaalgebruik. Van de inrichting en afwerking hebben een hoge monumentwaarde de zestiende-eeuwse (mogelijk herplaatste) schouw in de Schoutenhal (5) en de schouw in de Prinsenkamer op de verdieping (17p), de beide zeventiende-eeuwse schouwen (afgetimmerd) in de Historische Zaal (8p), de zestiende-eeuwse zwart/wit geblokte marmeren vloer in de Moordhal (7p), de plafondschildering in de Historische Zaal uit 1668 van Leonard Bramer, en een negentiende-eeuwse houten opdekvloer met koperen busjes voor het bevestigen van kamerschermen in de grote zaal op de verdieping in bouwdeel 4 (15p).
- Een hoge monumentwaarde heeft de inrichting van de regentenkamer van de Kamer van Charitate (8), waaronder het door Cornelis de Man geschilderde schouwstuk uit 1682. De in 1761 aangebouwde versterkte kluiskamer (13), voorzien van een gemetseld gewelf en ijzeren luik voor het raam en beplating van de toegangsdeur en op het hardstenen kozijn boven de toegang het jaartal 1761, heeft een hoge monumentwaarde. Ook de marmeren schoorsteenmantel en de houten luiken die uit omstreeks 1760 dateren hebben een hoge monumentwaarde.
- In het complex zijn enkele zestiende of zeventiende-eeuwse eikenhouten deuren hergebruikt. Deze hebben als restant van de oorspronkelijke inrichting een hoge monumentwaarde.

Waardestellingstekeningen

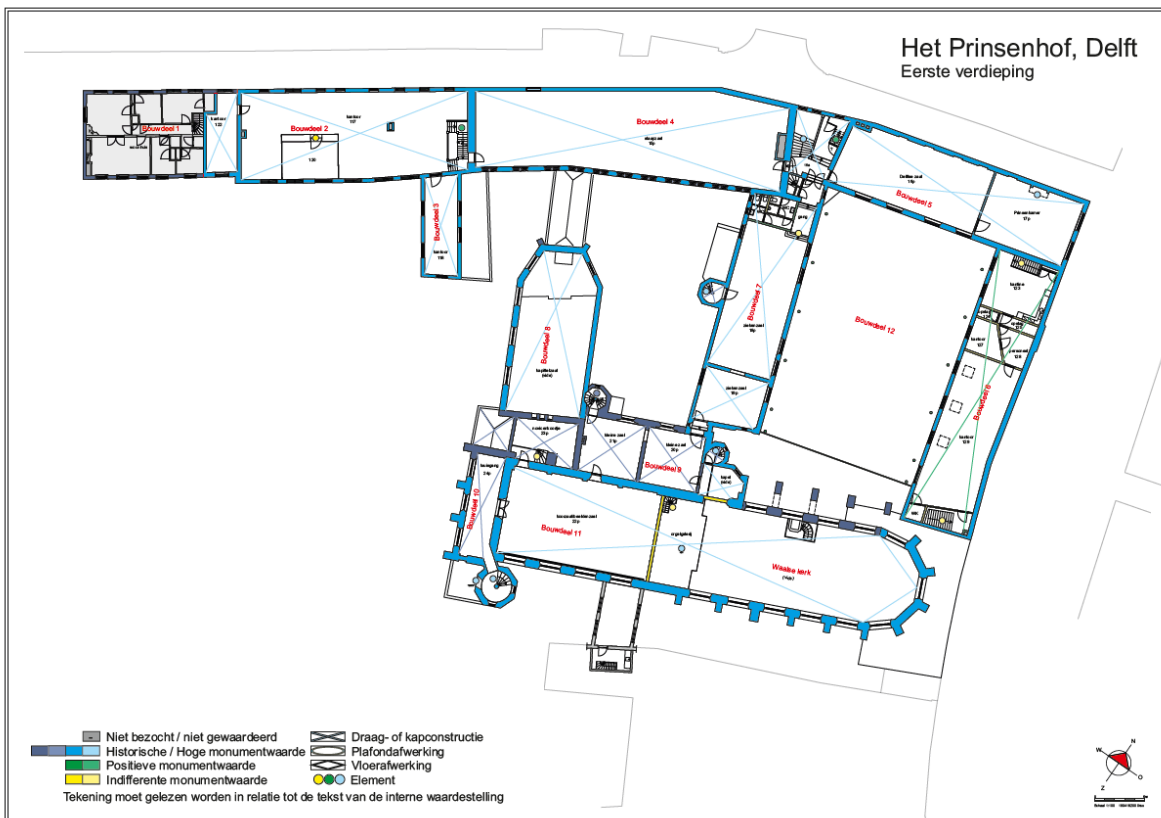
[361-364]

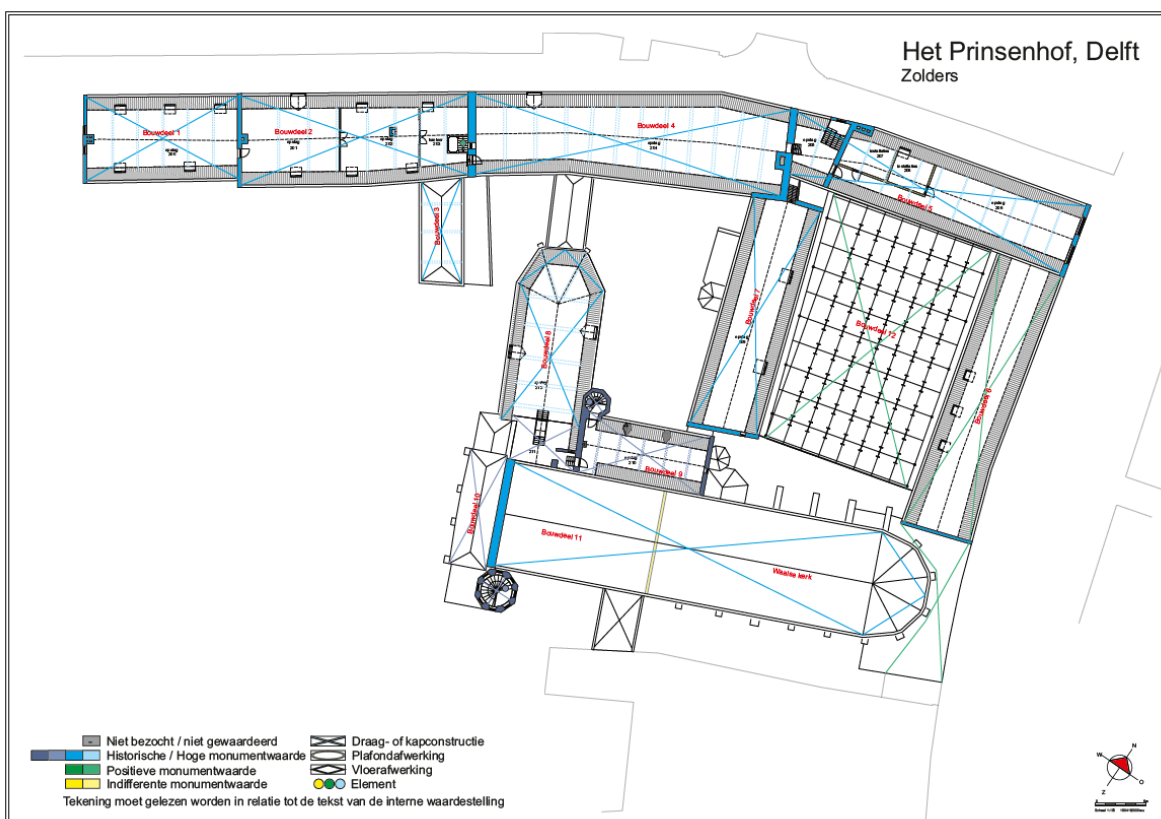
361 Waardestellingsplattegrond kelders.

362 Waardestellingsplattegrond begane grond.

363 Waardestellingsplattegrond eerste verdieping.

364 Waardestellingsplattegrond zolders.

AANDACHTSPUNTEN

Aansluitend op de waardestelling wordt in dit hoofdstuk gericht ingezoomd op een zevental in het voorwoord genoemde aspecten die in het kader van de voorstelde ingrepen in het complex spelen.¹¹⁹ Daarbij is gekeken naar de voorstellen van bureau Merk X en wat daarvan in bouwhistorisch opzicht de consequenties zouden kunnen zijn. In hun ruimtelijke visie schrijven ze: *‘Wij streven er naar om niet, of zo min mogelijk, nieuw aan te bouwen. Wij willen de gebouwen, het oude klooster, respecteren’*. Direct gevolgd door *‘Wij willen wel wildgroei uit voorgaande eeuwen en ongewenste uitbouwen verwijderen’*.¹²⁰

Belangrijk is om vooraf te stellen dat het al vanaf de eerste restauratie in 1884 de bedoeling was om primair uit te gaan van de periode waarin Willem van Oranje in het complex woonde. Al vanaf het begin bleek echter dat aanpassingen uit latere tijden niet anders dan gerespecteerd moesten worden, zowel waar het ging om de jongere plafondschilderingen uit de zeventiende eeuw in de Historische zaal als om de achttiende-eeuwse gevel aan de Oude Delft. Ook de later aan het museum toegevoegde Kamer van Charitate en het Schoutenhuis maken een wezenlijk deel uit van het gegroeide karakter van het complex, dat begonnen is als klooster, daarna onderdak heeft geboden aan diverse functies en nu als museum dient.

Juist het karakter van het complex en de functionele en restauratieve aanpassingen, die het complex in de loop der tijd heeft ondergaan, geven het een meerwaarde die bijdraagt aan de schilderachtigheid en de romantiek van het geheel. Dit komt tot uitdrukking in de samenstelling en schakeling van de bouwdelen in hun stedenbouwkundige situatie.¹²¹ Het gaat daarbij om bouwdelen met, naar is gebleken, ieder een eigen geschiedenis.

Dat laat onverlet dat aan de routing en de functies van diverse ruimten in het complex het nodige te verbeteren valt. Uitgangspunt daarbij dient vanuit bouwhistorisch oogpunt onverkort te zijn om zoveel mogelijk verlies van oude bouwsubstantie te voorkomen.

1. De kelders, met name die aansluitend op de westelijke binnenplaats

Het complex van Het Prinsenhof is voor een belangrijk deel onderkelderd met uitzondering van bouwdeel 6. De oorzaak voor dit laatste mogelijk gelegen in het feit dat ten tijde van de bouw van deze vleugel in het begin van de zestiende eeuw de behoefte aan extra opslag niet meer aanwezig was. Daarbij komt dat juist aan dit deel van de gracht de oorspronkelijke huizen hebben gestaan die mogelijk tot de eerste stichting hebben behoord. De fundamenten van deze huizen zullen nog in de ondergrond aanwezig zijn.

De belangrijkste kelder is die onder de Historische zaal (bouwdeel 4). Het westelijk aansluitende deel dat als keuken heeft gefunctioneerd, kreeg bij de restauratie een betonnen zoldering. Wat er bij die restauratie aan de gewelven is aangepast, is in detail niet bekend. Gezien de restanten van de installatie voor luchtbehandeling in het aansluitende westelijke deel (onder de Moordhal) en een rij roosters in de buitengevel, moet het om serieuze aanpassingen zijn gegaan.

De trap van deze kelder naar de tweede binnenplaats heeft een indifferente monumentwaarde. De kelderopeningen aan die zijde naar de tweede binnenplaats zijn bij restauratie aangepast. De openingen zelf hebben enkel een historische waarde. Verlenging van deze vensters naar beneden toe en gedeeltelijke verlaging van de tweede binnenplaats zou in bouwhistorisch opzicht geen onoverkomelijk waardeverlies opleveren. Dat geldt eveneens voor een betere toegang naar buiten.

¹¹⁹ Van der Harst 2017.

¹²⁰ Merk X, 2017, 42.

¹²¹ Voor de geësceneerde ruimte (staging spaces) zie onder meer Lynch 1979.

Het is echter vooralsnog niet duidelijk wat de staat is van het muurwerk onder het huidige maaiveld, of er versnijdingen zitten en of er ondermetseld dient te worden.

De kelders onder bouwdeel 11 en 9 houden hun huidige functie van binnenkomen en opslag. De kelder onder bouwdeel 8 is nu niet voor publiek toegankelijk en daar is in ruimtelijke visie ook niet in voorzien.

2. De zolders en kapconstructies van de Schoolstraatvleugel

Naast het aantal kelders, heeft het complex van Het Prinsenhof nog opvallend veel historische kapconstructies. Daarbij dient aangetekend te worden dat de kap op bouwdeel 9 en het aansluitende deel boven bouwdeel 8 uit de restauratietijd dateren. Ook het westelijke deel van de kap boven de kloosterkerk (niet te bezoeken) zal vermoedelijk vernieuwd zijn.

De kap boven bouwdeel 6 is de jongste, en minst interessante kap uit de tweede helft van de negentiende eeuw. De kap boven bouwdeel 5 zal uit circa 1775 dateren. Met name de voetschoren aan de spanten daar zijn een vroeg element.

De kappen van bouwdeel 7 en 8 bestaan uit oude kapebinten van na de brand van 1536. Dat geldt ook voor de kappen boven bouwdeel 1 en 2. Deze beide kappen hebben een hoge monumentwaarde, wat vanuit bouwhistorisch oogpunt het doorzagen en hoger terugbrengen van de (juk)dekbalk problematisch maakt. De kapconstructie van bouwdeel 4 is de belangrijkste van het complex en is ook kort na de stadsbrand tot stand gekomen. Dat deze kap bij de tentoonstellingsruimten getrokken gaat worden, is ook voor de bouwhistorische beleving enkel toe te juichen.

Het aanpassen van de trap naar de zolder aan de zijde van de Moordhal zou in bouwhistorisch opzicht (anders dan als vluchtrap) niet wenselijk zijn vanwege het verdwijnen van de bouwhistorische waarde die gelegen is in de overgang van de ruime trap naar van de begane grond naar de verdieping en vervolgens de kleine trap van de verdieping naar de zolder, voor wat betreft het materiële aspect van deze laatstgenoemde trap als de hiërarchie tussen beide trappen.

3. Het bouwdeel in de Prinsentuin, met aandacht voor de vroegere functie(s) daarvan

Bouwdeel 3 in de Prinsentuin blijkt naar alle waarschijnlijkheid uit de zeventiende eeuw te dateren. Een aanwijzingen dat dit deel uit '1584' zou dateren kon niet worden bevestigd. De vorm van de kapespanten (oorspronkelijk met flieringen, later omgebouwd tot gordingenkap) in combinatie met het gebruik van klezoren op de hoeken van het metselwerk wijst op een datering in de eerste helft van de zeventiende eeuw. Daarbij gaat het enkel om het smalle tweelaagse deel; de oostelijke aanbouw is in opzet uit de tijd van de kazerne (negentiende eeuw).

De haakse tweelaagse vleugel zou rond de tijd van de inrichting van de Kamer van Charitate (1647) of net iets eerder gebouwd kunnen zijn. Op een tekening uit 1860 van een verbouwing van de kazerne (afb. 25) staat bij dit bouwdeel geschreven: 'Broodbakkerij van het Gesticht de Charitaten'. Opmerkelijk in dit verband is dat Lansdorp bij zijn ingrijpende en reconstruerende restauratie van de Schoutenvleugel in 1960-1962 dit bouwdeel heeft laten staan.

Het historisch belang van deze vleugel is zijn relatie tot de Kamer van Charitate en het feit dat het complex na de kloostertijd nog een hele ontwikkelingsgeschiedenis heeft doorgemaakt. Dit maakt het verwijderen van dit bouwdeel in bouwhistorisch opzicht niet wenselijk.

4. De dubbelhoge galerij tegen de westzijde van de kerk

De dubbelhoge galerij tegen de westgevel van de kerk is een bijzonder bouwdeel. Dit uit twee, met ribgewelven overwelfde, bouwlagen bestaande deel vormt als het ware een 'narthex' of voorhal tot

de voormalige kloosterkerk. Als zodanig heeft ze een functie gehad voor zowel kloosterlingen als bezoekers. De gang op de verdieping komt uit op de nonnengalerij. Er moet sprake zijn geweest van twee, tijdens de vieringen gescheiden circuits; voor de nonnen en voor bezoekers. De traptoren heeft een verbindende functie tussen beide niveaus.

Deze narthex heeft in de loop der tijd sterk geleden door verbouwingen, met name ten tijde van de militairen. Toen zijn de gewelven van de bovenste gang verwijderd ten behoeve van een extra verdieping. Ook werd de traptoren ommetseld.

Wat echter wel duidelijk uit de foto's van de narthex uit circa 1925 (afb. 67 en 68) blijkt is dat, ondanks alles, de venstertracering boven de ingang evenals de afzaat en poortomlijsting daaronder uit de laatgotische periode gehandhaafd zijn gebleven. Dit in tegenstelling tot de ingang aan de zuidzijde van de narthex. Die toegang is een door Lansdorp gerestaureerde vorm (afb. 370). Deze oude toegang tot de begane grond van de narthex blijkt overduidelijk nog het meest originele onderdeel van de narthex. De deuromlijsting met bijbehorende profilering en detaillering zijn nog origineel, evenals de flankerende muurdelen en de afzaat op de overgang met spitsboogvenster.¹²² De kloostervenster, afzaat en geprofileerde deuromlijsting zijn nog vroeg-zestiende-eeuws. Vanuit bouwhistorisch opzicht is het daarom zeer onwenselijk om juist dit nog meest oorspronkelijke deel tot nieuwe toegang te bestemmen.

5. Interieur en interieuronderdelen van de kerk

De kloosterkerk heeft twee belangrijke geschiedenisfasen; die als kloosterkerk met nonnengalerij en die als Waalse Kerk. Door de restauratie van de Waalse Kerk en de toenmalige keuze om de zeventiende-eeuwse zijvleugel te verwijderen werd toen al (impliciet) een bewuste stap gezet in de richting van het versterken van de fase van de kloosterkerk. Het in de huidige plannen weghalen van de later aangebrachte wand tussen nonnengalerij en kerk is gezien vanuit het versterken van de ruimtebeleving van de middeleeuwse kerk toe te juichen. Ook het weer openen van de wand naar de (abdissen)kapel aan de noordzijde draagt bij aan de versterking van de architectonische beleving van de kloosterkerk.

Dit heeft wel zijn consequenties voor de interieuronderdelen van de Waalse Kerk. Als verwijzing naar de protestantse fase van de kerk zou de preekstoel behouden moeten blijven als lieu de mémoire aan de periode van de Waalse Kerk. Ook grafsteen van de abdissen en die van Don Emanuel Anton van Portugal (nu afgedekt) zijn bouwhistorisch van groot belang. Voor de herenbank¹²³ en het specifiek voor de Waalse Kerk gemaakte orgel uit 1869 zou (elders) een oplossing gevonden moeten worden.

Het altaar ter plaatse van de koorsluiting was in de kloostertijd het focuspunt van de kerkdienst. Om die reden zou vanuit architectonisch oogpunt deze koorsluiting optisch vrijgehouden moeten blijven..

6. De aansluiting van het koor van de kerk op de consistorie in combinatie met de vleugel aan de Oude Delft

In 1775 werd voor de bestaande, uit het eerste kwart van de zestiende eeuw daterende, vleugel in zijn geheel een nieuwe gevel geplaatst. In het rechter deel van deze vleugel kwamen lokalen van de Latijnse school, achter het linker deel bevond zich de voormalige sacristie, later in gebruik als

¹²² De baksteentracering, het glas-in-lood en mogelijk ook het natuursteenwerk van de vensterboog zullen bij de restauratie evenwel vernieuwd zijn. Ook de deur is bij de restauratie vernieuwd

¹²³ De 'herenbank' blijkt in feite een dooptuinomheining te zijn. Oorspronkelijk hoorden deze delen onder de kansel, maar zijn in 1950 gehegroepeerd tot het huidige beeld dat het karakter van een herenbank dan wel kerkenraadsbank heeft.

consistorie van de Waalse Kerk. In de nieuwe gevel kwamen voor die tijd moderne schuifvensters. Aan de linkerkant maakte men in de gevel ter plaatse van de laatgotische poort een boogomlijsting. Die boogomlijsting is net iets anders dan de rechts van de sacristie gelegen poortopening die toegang gaf tot de achtergelegen (uitbouw) van de Waalse Kerk.

Laatstgenoemde poort was in eerste instantie smaller en moet in de eerste helft van de negentiende eeuw verbreed zijn tot de huidige poortdoorgang. Later, bij de restauratie door Lansdorp, is aan de rechterzijde daarvan één van de schuifvensters vervangen door een kleiner venster.¹²⁴

Het deel boven de poort aan de linkerkant hoort niet tot het museumdeel, maar is een vertrek van het aangrenzende pand aan de Oude Delft.¹²⁵

Ondanks de gesloten gevel met alleen vensters op de begane grond en een blinde strook op de verdieping is het voor een goede verstaander overduidelijk dat hier een kloostervleugel achter een later vernieuwde gevel schuilgaat. Pogingen tot reconstructie van een mogelijk ooit bestaande toestand door Lansdorp zijn destijds door de Rijkscommissie tegengehouden vanwege de zelfstandige waarde van de gevel uit 1775. Wel kon Lansdorp later bij de restauratie van de Waalse Kerk een kleine verlaging van de kap boven de sacristie realiseren om daarmee een beter zicht op de koorsluiting te verkrijgen.

Mede gezien de (restauratie)geschiedenis van het complex zouden de aanpassingen in deze nog (vrijwel) gave achttiende-eeuwse toestand zo minimaal mogelijk moeten zijn. Het spoorloos verwijderen van de rechterpoort zou in aan deze geschiedenis afdoen. Het ‘merken’ van de bouwdelen, door middel van een incisie is gezien vanuit bouwhistorisch standpunt een onjuiste ingreep, omdat al in de kloosterperiode juist een overwegend gesloten gevel als een essentie werd beschouwd,¹²⁶ en er nu in de gevel uit 1775 ‘anachronistische’ incisies gemaakt gaan worden. Het maken van een boven de poort uitstekende museumfoyer lijkt in bouwhistorisch opzicht eveneens minder geschikt. Afgezien van het feit dat een deel van die verdieping momenteel geen eigendom van het museum is, wordt door toevoeging van dit nieuwe element een van de meeste kenmerkende zichtlijnen op het kerkkoor vanuit de stad geblokkeerd. Een zichtlijn die zo belangrijk werd geacht dat Lansdorp bij de restauratie van de Waalse Kerk de kap van de sacristie wat verlaagd heeft.

Het idee om aan de zijde van de Schoolstraat op de (bouwkundige) plint aan de Oude Delft een bescheiden verwijzing naar het museum te zetten,¹²⁷ zou in bouwhistorisch opzicht niet op bezwaren moeten stuiten. Ook het idee om iets met de gevel te doen ter plekke van de zes vensters tussen de wagenpoort en de zandstenen poort zou de waarde van de gevel in bouwhistorisch opzicht als zodanig wel aantasten, maar in beperkte mate en minder dan bij de genoemde incisies. Daarbij is het behoud van de bestaande vensters in bouwhistorische zin wel evident omdat deze een hoge bouwhistorische waarde vertegenwoordigen.

7. De binnenste poort tegen de zuidkant van de kerk

Van de binnenste poort tegen de zuidkant van de kerk is het niet onomstotelijk bouwhistorisch vast te stellen of het gaat om een verbindingsdeel uit de kloostertijd. In functioneel opzicht zou het zeker op

¹²⁴ Ook aan de andere kant van de zandstenen poort is in die tijd een zelfde venster vervangen door een kleiner venster.

¹²⁵ Mogelijk mede om deze reden staat het vertrek boven de poort niet op de door de gemeente Delft aangeleverde tekening.

¹²⁶ Als de gedachte incisie zou verwijzen naar de kopgevel van de kloostervleugel dient bedacht te worden dat er altijd een muur zal hebben gestaan, juist om ongewenste inkijk te voorkomen.

¹²⁷ In bouwhistorisch opzicht is de plint de strook van circa 50 centimeter boven het maaiveld. In de moderne architectuurbeschouwing wordt de plint veelal gelijkgesteld aan de gehele onderste laag. Hier wordt plint in zijn eerste betekenis bedoeld.

de verdieping als verbinding gediend kunnen hebben tussen de nonnengalerij en de kloostervleugels aan de zuidzijde van het Sint Agathaplein ten tijde dat de zusters aan die zijde woonden. De poort met bovengelegen verdieping is in fasen in de tijd van de Waalse Kerk omgebouwd tot een deel van de kosterwoning en na de verwijdering daarvan bij de restauratie van de Waalse Kerk is de etage onderdeel geworden van de woning in Oude Delft 177. Dat deel hoort inmiddels niet meer tot het museumcomplex.

Het eventueel verwijderen van dit bouwdeel zou in bouwhistorisch opzicht om twee redenen niet wenselijk zijn. In eerste instantie vanwege het historische belang. Ondanks de verbouwing tot een vertrek blijft het een duidelijk zichtbare verbinding tussen twee gebouwdelen waardoor de oorspronkelijke functie van de aangrenzende nonnengalerij op de verdieping mede afleesbaar is. De tweede reden is die van de schilderachtigheid van dit deel van het kloostercomplex. Juist de ‘getrapte’ toegang vanaf de zijde van de Oude Delft tot de groene oase van het Sint Agathaplein geeft een ruimtelijke ‘enscenering’ die hoort bij een historische stad en bij een kloostercomplex.

[365-371]

365 Aanzicht van het kloostercomplex gezien vanuit het zuidoosten in 1948. (Herkomst: RCE, beeldbank)

366 Aanzicht van het kloostercomplex gezien vanuit het zuidoosten, huidige situatie.

367 Deel van de gevel van bouwdeel 3 met zijn aansluiting op bouwdeel 4 in 1940. (Herkomst: RCE, beeldbank)

368 Bouwdeel 3 met zijn aansluiting op bouwdeel 4, huidige situatie.

369 Zuidwestzijde van de narthex van de kloosterkerk gezien naar het oosten, op een foto uit circa 1925. Opvallend is de doorgang waarvan de gevel hier nog gelijk ligt met het naastgelegen pand aan de zuidzijde. Ook is de opgaande muur te zien waar achter zich nog de resten van de traptoren bevonden. Maar belangrijk is de eenvoudige dubbele deuringang door de militairen gemaakt aan de zuidzijde van de narthex. (Herkomst: RCE, beeldbank)

370 Zuidwestzijde van de narthex van de kloosterkerk gezien naar het oosten, huidige situatie.

371 Huidige situatie van de ingang tot de narthex met laatgotische omlijsting en randprofilering en daarboven een kloostervenster met baksteentracering.

SAMENVATTING

Midden in de Delftse binnenstad, tegenover de Oude Kerk, ligt het voormalige klooster van St.-Agatha. Dat is het meest bekend als de plek waar Willem van Oranje in 1584 werd vermoord. Op een regelmatig verkaveld dertiende-eeuws deel van de stad werd begin vijftiende eeuw een klooster gesticht. Zusters onder leiding van Meester Martijn, Alyd Busers en haar dochter Aechten (Agatha) betrokken een bestaand gebouw tegenover de kerk aan de Oude Delft en namen de regels van de franciscaner kloosterorde aan (tertiarissen). In 1403 werd het officieel een convent met vanaf 1414 recht op een eigen kapel. Toen kwam er een eerste kloostervleugel aan de Schoolstraat en daartussen de kapittelzaal tot stand. In 1467 mochten de zusters hun kerk vergroten tot de huidige omvang in de vorm van een dubbelkapel met nonnengalerij. Toen werd ook de vleugel aan de Schoolstraat verlengd en kwam er een extra kapelaanbouw. Mede door veel grondbezit groeide het klooster met 125 zusters uit tot het grootste en rijkste klooster van Delft.

Circa 1510 werd aan de westzijde van de kapel een narthex in de vorm van een dubbele gewelfde galerij toegevoegd, waaraan rond 1525 een nieuwe ingang werd gemaakt. Ook werd rond 1525 de kapittelzaal vergroot en kwam er een vleugel aan de Oude Delft met daarin een nieuwe overwelfde sacristie. Net als de rest van de stad had het klooster te lijden onder de stadsbrand van 1536. De precieze omvang van de schade is echter onduidelijk. Wel werd daarna de kap van de kloosterkerk vernieuwd. Onder leiding van prior Cornelis Musius voltooidde men de herbouw met een nieuwe haakse vleugel, resulterend in twee binnenplaatsen. Het klooster strekte zich ook uit tot de vleugel ten zuiden van het huidige Sint Agathaplein (dit deel behoort niet tot het museum).

Met de overgang tot het protestantisme van de stad Delft in 1572 kwam een eind aan de kloosterperiode. Het logementgedeelte van het klooster (aan de noordoostzijde) werd in 1572 door de stad aan Willem van Oranje ter beschikking gesteld. In 1580-1581, kort voordat Willem het klooster meer permanent ging bewonen, voegde men het deel met bordestrap toe waar hij op 10 juli 1584 door Balthasar Gerards werd vermoord. Sindsdien heet dit deel de Moordhal.

Daarna viel het klooster geheel terug aan de stad, die de kloosterkerk in gebruik gaf aan de Waalse Kerk die daar van 1586 (met een onderbreking van 1621 tot 1635) tot 2014 kerkte. Van de kerkuitbreiding uit circa 1630 aan de zijde van de binnenplaats herinnert, na restauratie, slechts de klok uit 1631 in de dakruiter van de kerk zelf. De rest van het klooster werd gebruikt ter bewoning van onder meer de koster en de overgebleven zusters. In 1621 richtte men een deel als lakenhal in en in 1658 tevens een deel voor de saainering (een grove wollen stof). Een zandstenen poortje aan de Oude Delft herinnert daar nog aan. Aan de Schoolstraatzijde werd een vleugel in 1647-1651 ingericht tot de Kamer van Charitate met ten behoeve van de armen een soepkeuken en broodbakkerij, alsmede een regentenzaal met versterkte (archieff)kamer (1761). Boven de ingang plaatste men een al in 1614 vervaardigde, omlijste beeldengroep. Het logementsdeel bleef als zodanig in gebruik en de grote zaal, gebruikt voor bijeenkomsten, kreeg in 1668 twee nieuwe schouwen en een beschilderd plafond.

In 1774-1775 volgde verbouwing van de vleugel aan de Oude Delft met aangrenzend deel tot Latijnse school en kwam daar een nieuwe gevel met schuifvensters. De consistorie van Waalse Kerk werd gemoderniseerd (1770) en ook verrees er tegen de kerk aan een muziekzaal (bij restauratie verdwenen). Na 1795 werd het kloosterdeel als kazerne in gebruik genomen en het noordwestelijke deel bood vanaf 1891 plaats aan het glasatelier van Jan Schouten.

Vanaf 1850 waren er pogingen om meer aandacht te besteden aan de plek waar Willem van Oranje was vermoord. Gestimuleerd door de herdenking van de 300ste sterfdag van de prins kwam geld beschikbaar om de historische (grote) zaal en aangrenzende Moordhal te restaureren. Onder leiding

van rijksbouwmeester L. van Lokhorst volgde in 1884 de restauratie van dat deel, dat in 1887 opende als rijksmuseum *De Historische Zaal van het Prinsenhof* met B.W.F. van Riemsdijk als curator. De bovengelegen zaal werd in 1905-1906 in eenzelfde stijl gerestaureerd en ging dienst doen als Gemeentemuseum, met vanaf 1911 op de zolder daarboven plaats voor de collectie van de Indische instelling.

Met het vertrek van de militairen in 1927, volgde eerst een periode van verder verval. Pogingen om het gemeentearchief in het klooster onder te brengen strandden. Pas in 1938 werd onder leiding van architect N. Lansdorp gestart met de restauratie van het klooster. In zijn plannen is de gevel aan de Oude Delft ongewijzigd gebleven. De narthex werd in gotische vorm gerestaureerd en de spinkamers ter plaatse van de muziekzaal in gotische vormen vernieuwd. Nadat het kloosterdeel gereed was, en in 1948 opende als het *Museum Prinsenhof*, volgde de restauratie van de Waalse Kerk die in 1962 werd afgerond. Sindsdien hebben er nog enkele kleinere verbouwingen plaatsgevonden. De laatste toevoeging is de in 1996 gerealiseerde overkapping van de eerste binnenplaats naar plannen van Mick Eekhout, waarna de ruimte wordt gebruikt als de Van der Mandele-zaal. Sinds 2014 behoort de Waalse Kerk volledig tot het museum.

TREFWOORDEN

Willem van Oranje, Cornelis Musius, B.W.F van Riemsdijk
St.-Agathaklooster (1403-1572), Prinsenhof (1572-1584), Waalse Kerk (1586-2014), Laken- en saayhal (1621-1781), Kamer van Charitate (1647-1862), Latijnse school (1775-1816), Kazerne (1795-1927), Historische Zaal (1884), Museum (vanaf 1948)
Neogotiek, Classicisme, Rococo (Lodewijk XV-stijl)
Baksteenbouw, overwelfde kelders, samengestelde balklagen, kapconstructies
Poortjes, versterkte kamer, Regentenzaal
Restauratie Historische Zaal en Moordhal 1884 (J. van Lokhorst)
Restauratie klooster en Waalse Kerk 1932-1962 (N. Lansdorp)
Overkapping eerste binnenplaats 1996 (M. Eekhout).

BRONNEN EN LITERATUUR

Literatuur

- Annema, Willem, *De Historische trap in het Prinsenhof te Delft, een bouwhistorisch onderzoek: Overzicht verschijnselen*, Delft s.a. [2012].
- Bleyswijck, Dirck van, *Beschrijvinge van der Stad Delft*, Delft 1667.
- Broer, A.L., *Delft vroeger en nu*, Bussum 1969.
- Bult, Epko J., ‘Terpen onder het Prinsenhof’, *Delf Cultuurhistorisch Bulletin Delft*, 5(2003)2, 8-9.
- Bult, Epko J., ‘Archeologische kroniek voor Delft januari 1995- december 1996’, *Delfia Batavorum*, (1996), 115-118.
- Don, Peter, *Kunstreisboek voor Nederland: Zuid-Holland*, Zeist 1985 (achtste geheel herziene druk).
- Duparc, F.J., *Een eeuw strijd voor Nederlands cultureel erfgoed*, ’s-Gravenhage 1975.
- Gaag, Stef van der, *Historische atlas van Delft: Stad van ambacht en techniek*, Nijmegen 2015.
- Geertzenwijk, J.H., *Het Prinsenhof in de notulen van B&W van Delft, 1825-1860*, 2005.
- Gips, A.F. ‘De apostel- en heiligenbeelden in de voormalige kapel van Sinte Agatha te Delft’, *Bulletin (K)NOB*, (1911), 188-195.
- Harst, Gertjan van der, *Het Prinsenhof – een aanzet voor toekomstig bouwhistorisch onderzoek*, Delft 2017 (typoscript).
- Hart, Huub van ’t & Hanneke Kloosterman, *Inventarisatie en waardestelling cultuurhistorisch groen tot 1940: 16 groene parels in Delft als spiegels van de tijd*, Delft 2009.
- Hensen, A., ‘De kloosterkapel van Sinte Aechten te Delft’, *Oudheidkundig Jaarboek [Bulletin (K)NOB]*, 5(1925), 43-47.
- *Het Prinsenhof te Delft: Het nationaal monument bij uitnemendheid*, Delft 1946.
- Janse, H., ‘Middeleeuwse kapellen’, in: *Delftse Studiën*, Assen 1967, 32-51, ihb 38-41.
- Janse, H., *Houten kappen in Nederland 1000-1400, Bouwtechniek in Nederland 2*, Delft 1989.
- Jongma, Steven & Bas Penning, *Het Prinsenhof te Delft: Een archeologisch bureau- en verkennend booronderzoek*, Delft 2017.
- Kruimink, B. & K. Schuur, Het St. Agathaklooster, in: Ineke Spaander (red.), *De stad Delft cultuur en maatschappij tot 1572*, Delft 1979 (twee delen), 40-51.
- Lansdorp, N., *Openbare gebouwen: Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van Hoogleeraar in de Bouwkunde aan de Technische Hoogeschool te Delft op Donderdag 25 Februari 1932*, Delft 1932.
- Lynch, Kevin, *The Image of the City*, Cambridge/London 1979.
- Merk X architecten, *Museum Prinsenhof Delft: Ruimtelijke toekomstvisie*, Amsterdam 2017.
- Raue, J.J., *De stad Delft: Vorming en ruimtelijke ontwikkeling in de late Middeleeuwen*, Delft 1982.
- Riemsdijk, B.W.F. van, *Historische beschrijving van het klooster van Sinte Agatha met het Prinsenhof te Delft benevens een catalogus der verzameling en eene lijst der boeken in de historische zaal aanwezig*, ’s-Gravenhage 1921 (derde druk; eerste druk 1889).
- Schledorn, Loet, ‘Van klooster tot museum’, *Delf Cultuurhistorisch Bulletin Delft*, 5(2003)2, 7-8.
- Soutendam, J., ‘De Engelsche Court of lakenstapel te Delft, 1621-1635’, *Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde*, reeks 2, vol 6 (1869-1870), 21-53.

- Spaander, Ineke (red.), *De stad Delft cultuur en maatschappij tot 1572*, Delft 1979 (twee delen).
- Stuers, Victor de, *Holland op zijn smalst* (ingeleid en toegelicht door een werkgroep van Kunsthistorisch Instituut der Universiteit van Amsterdam), Bussum 1975.
- Stenvert, Ronald & Michel Groothedde, *Van dekzand tot kaspant: Het Adamanshuis aan de Oude Wand*, Zutphen 1993.
- Stenvert, Ronald, Chris Kolman, Saskia van Ginkel-Meester, Elisabeth Stades-Vischer & Sabine Broekhoven, *Monumenten in Nederland: Zuid-Holland*, Zeist/Zwolle 2004.
- Swigchem, C.A. van, 'De stadsfabriek in de tweede helft van de achttiende eeuw', in: *Delftse Studiën*, Assen 1967, 293-328.
- Verhoeven, Gerrit, 'Een klooster voor de prins', *Delft Cultuurhistorisch Bulletin Delft*, 5(2003)2, 1-6.
- Werff, J. van der, *Het Prinsenhof te Delft*, Delft s.a. (derde druk).
- Weve, Wim, 'De restauraties van het Sint-Agathaklooster', *Delft Cultuurhistorisch Bulletin Delft*, 5(2003)2, 10-11.
- Weve, Wim, *Huizen in Delft in de 16de en 17de eeuw*, Zwolle 2013.
- Visser, J.C., 'Het Delftse stadsplan, in: *Delftse Studiën*, Assen 1967, 1-19.
- *Verslagen omtrent 's Rijks verzamelingen van Geschiedenis en Kunst*, 1887.
- *Voorloopige lijst der Nederlandsche Monumenten voor Geschiedenis en Kunst*, deel III De Provincie Zuidholland, Utrecht 1915.
- Vries, Dirk J. de m.m.v. Willem Annema, *Cold case: Willem van Oranje*, Delft 2012.
- Vries, Dirk J. de, *Bouwhistorisch onderzoek naar de 'Moordhal' in Het Prinsenhof Delft: een samenvatting*, Delft s.a. [2012]
- Wijsenbeek, L.J.F., *Willem de Zwijger en Het Prinsenhof*, Delft s.a.

Bronnen

- Stadsarchief Delft (SAD)
 - 1 Inventaris van de archieven van het Stadsbestuur van Delft, (1222) 1246 - 1813 (1835)
 - 5 Openbare Werken, (1908) 1919-1985 (1989)
 - 27 Commissie van Fabricage, 1814-1894
 - 29 Openbare Werken Delft, 1824-1985
 - 124 Latijnsche school, later gymnasium Hugo Grotius, 1610-1966
 - 456 Waalse Hervormde gemeente, 1571-1982
- Nationaal Archief, Den Haag (NA)
 - 4.EAIZH Inventaris van de kaarten en tekeningen van de eerstaanwezend ingenieurs der Genie in Zuid-Holland, 1842-1958
 - 4.OPG Oorlog / Plans Gebouwen en modeltekeningen
 - 2.04.13 BiZa / Kunsten en Wetenschappen, 1875-1918
 - 2.21.355 Inventaris van het werkarchief van V.E.L. de Stuers (1843-1916) over de jaren (1790) 1859-1916
- Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)
 - Beeldbank
 - Bibliotheek

- Panddossier
- Tekeningenarchief

Verantwoording archief- en documentatieonderzoek

Het Prinsenhof in Delft is in eigendom en beheer geweest bij verschillende instellingen. De gemeente Delft en het Rijk (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Ministerie van Oorlog) zijn al eeuwenlang de voornaamste. Deze overheidsinstellingen hebben het complex ter beschikking gesteld aan verschillende gebruikers. Na de kloostertijd zijn delen van het complex o.a. in gebruik geweest als prinsenhof, school, kazerne, glasatelier en museum. De gebouwen zijn aangepast aan de eisen van de diverse gebruikers door verbouwingen en restauraties.

Het archief- en documentatieonderzoek waren vooral gericht op de verbouw- en restauratiegeschiedenis. Hierbij neemt de laatste restauratie van 1938 tot 1962 o.l.v. architect Lansdorp een belangrijke plaats in. Maar ook aanpassingen in de achttiende, negentiende en begin twintigste eeuw hebben het oorspronkelijke (klooster)complex gewijzigd. Het onderzoek naar schriftelijke bronnen, die de veranderingen kunnen verklaren, is ingewikkeld, zowel vanwege de lange periode als de complexe beheersituatie van de verschillende onderdelen en vanwege de verschillende gebruikers.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Onderdelen van het complex zijn in 1967 ingeschreven als rijksmonument onder de nummers 12028 en 12029 (zie Bijlagen 1 en 2). De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) in Amersfoort bewaart de tekeningen en de panddossiers met correspondentie waarin ook oudere stukken van vóór 1967 zijn opgenomen.¹²⁸ Zo is er correspondentie uit de jaren 20 en 30 van de vorige eeuw, die de voorgeschiedenis van de grote restauratie in beeld brengt. Ook samenvattingen met gegevens over de geschiedenis van eigendom en gebruik - samengesteld ter informatie bij besluitvorming - zijn nuttige stukken (map 1475/Bijlagen). Uit 1946 dateert een rapport van Lansdorp, waarin hij verantwoording aflegt voor de gemaakte keuzes. Ook een gedrukte samenvatting hiervan is in bovengenoemde map aanwezig.¹²⁹

Er bestaat geen restauratiebestek, omdat de restauratie in regie, in nauwe samenwerking tussen architect en aannemer, is uitgevoerd. Tijdens het werk waren steeds aanvullende beslissingen nodig. De *'Begroting van kosten der restauratie- en verbouwingswerken ...'* uit 1938 geeft veel informatie over de staat van de gebouwen en de uit te voeren werken. Het stuk is daardoor een goede bron voor de plannen van Lansdorp.

In de beeldbank van de RCE zijn tekeningen en foto's van het Prinsenhof opgenomen. De digitalisering van de collecties is nog niet voltooid. Daarom is ook het fysieke tekeningenarchief geraadpleegd en gefotografeerd (selectie). Op verzoek van Lansdorp zijn tijdens de restauratie foto's gemaakt. Deze worden op verschillende beeldbanken getoond, waaronder die van de RCE. De beschrijving van deze foto's zou aangevuld kunnen worden met de gegevens op een lijst met fotonummers in het panddossier. Deze informatie maakt de interpretatie makkelijker. In dit rapport zijn verschillende foto's uit deze reeks opgenomen.

De geschiedenis van het complex is uitvoerig beschreven door de eerste beheerder van het museum (Historische Zaal c.a.), jhr. B.W.F. van Riemsdijk, in zijn *Historische Beschrijving van het Klooster van Sinte Agatha met het Prinsenhof te Delft benevens een catalogus der verzameling en eene lijst*

¹²⁸ Nr. 1473: 1925-1941; nr. 1474: 1948-1969; nr. 1475: 1956-1989 en Bijlagen; 1476: 1990-1997.

¹²⁹ Gemeenteraad Delft, Bijlagen van de Handelingen, 1947, no. 215.

der boeken in de Historische Zaal aanwezig. Deze publicatie is aanwezig in de bibliotheek van de RCE. Voor ons onderzoek is gebruik gemaakt van de derde druk uit 1912. De publicatie is voorzien van een plattegrond uit 1889, waarop het gelijktijdig gebruik van de ruimten door het Departement van Oorlog (als kazerne), door de Diaconie en als *Fransche Kerk* en Historische Zaal is aangetekend. Dezelfde tekst (tot situatie 1887) was - zonder plattegrond - al gepubliceerd in *Verlagen omtrent 's Rijks verzamelingen van Geschiedenis en Kunst*, 1887 (gezien in Nationaal Archief, Den Haag).

Nationaal Archief Den Haag

In het Nationaal Archief (NA) zijn stukken met betrekking tot de negentiende- en twintigste-eeuwse geschiedenis van het Prinsenhof geraadpleegd. In de negentiende eeuw heette de zuidzijde van het complex Kazerne St. Agatha en de noordzijde Kazerne Prinsenhof. In de archieven van de Eerst Aanwezend Ingenieur Zuid-Holland en van de Genie van het Ministerie van Oorlog worden bouwtekeningen van het complex bewaard.¹³⁰ Deze tekeningen zijn - zelfs als de plannen niet zijn uitgevoerd - waardevol omdat zij de destijds bestaande toestand weergeven.

In het Archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, afdeling Kunsten en Wetenschappen, is de correspondentie uit de periode 1860 - ca 1930 geraadpleegd.¹³¹ Goed gedocumenteerd is de eind-negentiende-eeuwse verbouwing van de Historische Zaal o.l.v. rijksbouwmeester J. Lokhorst. De bestekken uit 1884 voor de verbouwing van de zaal en de restauratie van het plafond zijn bewaard gebleven. Correspondentie betreffende de overdracht van zalen van de ene aan de andere overheid is ingezien. Hierdoor is de gegroeide situatie duidelijk geworden.

In het Archief van De Stuers zijn stukken te vinden, waaruit blijkt dat Van Riemsdijk rechtstreeks met de Referendaris van Kunsten en Wetenschappen correspondeerde over de restauratie van het Prinsenhof.¹³²

Stadsarchief Delft

In het Stadsarchief in Delft worden zowel de archieven van het stadsbestuur als van andere gemeentelijke instellingen (Openbare Werken) bewaard.¹³³ Uit de inventarissen blijkt de enorme omvang van deze archieven. Veel nummers verwijzen naar het Prinsenhof. Het archief betreft niet alleen de gebouwen, maar ook het gemeentelijk museum. Ook het archief van de Waalse gemeente, 1571-1982, ligt in het Stadsarchief.

In correspondentie met de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg komen de verschillende visies over de twintigste-eeuwse restauratieplannen naar voren. Maar ook over praktische zaken - bijvoorbeeld bouwmaterialen - is informatie te vinden.

Een mooie bron voor het op de voet volgen van de restauratie door Lansdorp is de volledige reeks maandrapporten over de periode 1939-1948.¹³⁴ Het was niet mogelijk om binnen deze opdracht de gedetailleerde informatie te verwerken. Er is slechts beperkt gebruik van gemaakt. Bij vervolgonderzoek wordt aanbevolen deze bron te gebruiken.

¹³⁰ Nationaal Archief, 4.EAIZH en 4.OPG Inventaris van de plans van gebouwen behorend tot het archief der Genie van het Ministerie van Oorlog, (1682) 1811-1940.

¹³¹ Nationaal Archief, Toegang 2.04.13 Inventaris van het archief van het Ministerie van Binnenlandse Zaken: Afdeling Kunsten en Wetenschappen, 1875-1918.

¹³² Nationaal Archief, Toegang 2.21.355 Inventaris van het werkarchief van V.E.L. de Stuers over de jaren (1790) 1859-1916, inv.nr. 1067-1068, Stukken betreffende de restauratie van het St. Agathaklooster en de bouw, de inrichting en het beheer van de zalen, 1887-1913.

¹³³ Stadsarchief Delft, Toegang 29 Openbare Werken Delft, 1824-1985; Stukken betreffende beheer van gemeentelijke panden en advisering aan B&W en aan derden over bouw, verbouw en inrichting van panden, 1903, 1916-1985.

¹³⁴ Deze zijn niet in het panddossier van de RCE aangetroffen.

Om de wijzigingen aan de gevel aan de Oude Delft te verklaren is gezocht in achttiende-eeuwse archieven. De inventaris van de archieven van de afdeling Fabricage (later Publieke Werken of Openbare Werken genoemd) verwijst naar bestekken. Uit de verslaggeving door de Fabricage over nieuwbouw en verbouwingen blijkt dat er wijzigingen hebben plaatsgevonden. Helaas is hét bestek van de verbouwing van de gevel aan de Oude Delft rond 1775 (nog) niet gevonden. Wel zijn er in onderhoudsbestekken nauwkeurige aanwijzingen gevonden over het kleurgebruik.¹³⁵

Het omvangrijke BWT-archief is via het intranet van het Stadsarchief raadpleegbaar. Een beperkt aantal tekeningen en vergunningen is digitaal beschikbaar. Aangezien uit het tekeningenarchief van de RCE al veel informatie was verzameld, is het BWT-archief verder niet geraadpleegd.

Stadsarchief Amsterdam

Niet geraadpleegd is het archief van N. Lansdorp in het Stadsarchief¹³⁶ in Amsterdam, omdat uit de geraadpleegde literatuur en archieven al veel informatie naar boven is gekomen over diens restauratie. Naar verwachting is er een aanzienlijke overlap met de geraadpleegde archieven.

¹³⁵ Toegang 1, Stadsarchief Delft, inv.nr. 4951, *Bestek wegens het Gronden en Verwen van het Geweezen Princenhof binnen de stad Delft, 1802.*

¹³⁶ Stadsarchief Amsterdam; Archief van N. Lansdorp en M.N. Lansdorp, toegang 30454; inv.nrs. 217-232 (Prinsenhof 1938-1961), 262-276 (Waalse Kerk 1956-1962), 277 (Schoolstraat 1-7).

BIJLAGE 1 Redengevende omschrijving rijksmonument nr. 12029 St.-Agathaklooster

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 12029

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 29 juni 1967
Kadaster deel/nr: 3693/1

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*		
Delft		Delft		Zuid-Holland		
Straat*	Nr*	Toev. *	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Oude Delft	173		2611 HB	Delft		
Schoolstraat	11		2611 HS	Delft		
Schoolstraat	5	A	2611 HS	Delft		
Phoenixstraat	42		2611 AL	Delft		
Schoolstraat	9		2611 HS	Delft		
Schoolstraat	5		2611 HS	Delft		
Oude Delft	185	A	2611 HC	Delft		
Schoolstraat	1		2611 HS	Delft		
Schoolstraat	3		2611 HS	Delft		
Schoolstraat	7		2611 HS	Delft		
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel		
DELFT	C	3415				
DELFT	C	3061				
DELFT	C	1123				
DELFT	C	1122				
DELFT	C	3822				
DELFT	C	3416				
DELFT	C	4062				
DELFT	C	3820				

Rijksmonumentomschrijving**

St. Agathaklooster (Prinsenhof). Tegenover de Oude Kerk aan de Oude Delft gelegen complex van

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
 Wetenschap

kloostergebouwen, gesticht ca. 1400 voor de Tertiariissen. Thans in gebruik als Stedelijk Museum. Ten Z.O. van het koor der kerk poortgebouw met stergewelf. Aansluitend hierbij de lange oostelijke vleugel met poortje (1658), waarboven reliëf betrekking hebbende op de saainering. Hierachter de oostelijke kloosterhof, aan de noord- en westzijde omsloten door kloostergebouwen met verdieping, hoge daken en gotische poortjes. Westelijk hiervan de tweede kloosterhof, waaraan de kapittelzaal, haaks op het westelijk kerkgedeelte, en aan de noordzijde de v.m. refter, op welks verdieping de "historische zaal", met gotische kraagstenen, twee schouwen (midden XVII) en zolderbeschildering door L. Bramer, 1668. In het verlengde van de refter de "Camer van Charitaten", waarin regentenkamer met schout (1682) en oud meubilair, toegankelijk vanuit de Schoolstraat door drie poortjes boven een waarvan Charitasreliëf door Nicholas Stone (1614). Ten Zuiden van de kloosterkerk (twee achttiende-eeuwse panden (Oude Delft 177)), waarvan het noordelijke tegen de kerk is aangebouwd en een poortdoorgang bezit, welke toegang geeft tot het met kastanjes beplante St. Agathaplein. Aan de oostzijde van dit plein (nrs. 2/2a) een huis (XIXA) met verdieping, zadeldak en negenruitsschuiframes. De zuidelijke wand van het plein wordt in beslag genomen door een in oorsprong 16e eeuwse (?) langwerpige gebouw met gepleisterde gevels en verdieping met hoog zadeldak, aan de Phoenixstraat afgesloten door een eenvoudige puntgevel. Dit gebouw genummerd St. Agathaplein 3, 4, 5, 7. Vensters met vijftienruitsschuiframes.

Hoofdcategorie

Religieuze gebouwen

Subcategorie

Klooster, kloosteronderd

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

BIJLAGE 2 Redengevende omschrijving rijksmonument nr. 12028 Waalse Kerk

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Monumentnummer*: 12028

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 21
F 033 421 77 99
E info@cultureelerfgoed.nl

Status: rijksmonument
Inschrijving register*: 29 juni 1967
Kadaster deel/nr: 3693/1

Woonplaats*		Gemeente*		Provincie*		
Delft		Delft		Zuid-Holland		
Straat*	Nr*	Toev.*	Postcode*	Woonplaats*	Situering	Locatie
Oude Delft	177		2611 HB	Delft	Bij	
Kadastrale gemeente*	Sectie*	Kad. object*	Appartement	Grondperceel		
DELFT	C	3821				

Rijksmonumentomschrijving**

Waalse Kerk. De kloosterkerk, gebouwd ca. 1470 als dubbelkapel heeft een vijfzijdige koorsluiting en een slanke dakruiter. Inwendig in het westelijke gedeelte onder het tongewelf muurstijlen met gesneden apostelbeelden. Tegen de westgevel kloostergang met verdieping, waarnaast veelhoekige traptoren met spits. Ten noorden van het koor sacristie met stergewelven. Inventaris: preekstoel Lod. XVI. Orgel met Hoofdwerk, Bovenwerk en vrij Pedaal, in 1869 gemaakt door C.G.F.Witte.

Hoofdcategorie	Subcategorie	Functie
Religieuze gebouwen	Kerk en kerkonderdeel	Kerk

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

COLOFON

Foto omslag: De voormalige kloosterkerk, onderdeel van Museum Prinsenhof, gezien vanuit het zuiden.

Bouwhistorisch onderzoek met waardestelling Museum Prinsenhof, Sint Agathaplein 1, Delft

Auteurs: dr. ing. R. Stenvert en drs. S.G. van Ginkel-Meester
Datum: mei/september 2018
Opdrachtgever: Gemeente Delft
Projectnummer: 801
Archief- en documentatie: K. Veenland-Heineman
Redactie: K. Veenland-Heineman en J. Meijman
Vormgeving: A. Slegers
Uitvoering: BBA, Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis v.o.f.
Vondellaan 102 3521 GH Utrecht
030 75 198 72
bba@bouwhistorienederland.nl
www.bouwhistorienederland.nl
KvK Utrecht nr. 30129646

© Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.